

На освітніх перехрестях

Діалог з національними
меншинами

у Чернівецькій та
Закарпатській областях

2020

НА ОСВІТНІХ ПЕРЕХРЕСТЯХ: ДІАЛОГ ІЗ НАЦІОНАЛЬНИМИ МЕНШИНАМИ У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ТА ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ

НАВЧАЄМОСЬ
РАЗОМ

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

Ministry for Foreign
Affairs of Finland

ПРЯМУЄМО
РАЗОМ

FCG

УДК 316.356.4(477.51)

На освітніх перехрестях: діалог із національними меншинами у Чернівецькій і Закарпатській областях / Варга Н., Герман М., Заболотна О., Медіна Т., Фатула Р., Щудло С. (ред. О. Заболотна, С. Щудло). – Дрогобич: УАДО, ТЗОВ «Трек-ЛТД», 2020. – 262 с.

Рецензенти:

Сергій Курбатов – доктор філософських наук, головний науковий співробітник відділу інтернаціоналізації вищої освіти, Інститут вищої освіти НАПН України;

Олена Лісеєнко – доктор соціологічних наук, професор, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського;

Аліна Сбруєва – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки, Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка;

ISBN 978-617-7263-92-9

У пропонованій праці представлено результати дослідження для вивчення перспектив реалізації мовної статті Закону України «Про освіту» за допомогою медіааналізу друкованих видань і соціальних мереж та аналізу результатів фокусованих групових інтерв'ю з представниками румунської і угорської національних меншин. Автори роблять висновки та пропонують рекомендації для побудови комунікаційної стратегії та вибору шляхів для підвищення рівня володіння державною мовою серед представників румунської і угорської національності, які перебувають у місцях компактного проживання національних меншин у Чернівецькій та Закарпатській областях.

Ця книга є результатом роботи авторів, які були членами робочої групи проекту Української асоціації дослідників освіти «На освітніх перехрестях: діалог із національними меншинами у Чернівецькій та Закарпатській областях». Цей проект було реалізовано у 2019 році у рамках «Фінської допомоги українським освітнім реформам» за підтримки Міністерства освіти і науки України, Міністерства закордонних справ Фінляндії, Європейської комісії («Прямуємо разом») та FCG. Його реалізація стала можливою завдяки двосторонній ініціативі Уряду Фінляндії і Міністерства освіти і науки України. Проект мав на меті підвищити обізнаність представників національних меншин України про реформу шкільної освіти та сформуванню позитивне ставлення до неї в Чернівецькій і Закарпатській областях.

Рекомендовано до друку правлінням Української асоціації дослідників освіти (протокол №7 від 7 червня 2020 року)

© Н. Варга, М. Герман, О. Заболотна, Т. Медіна, Р. Фатула, С. Щудло, 2020

© Українська асоціація дослідників освіти, 2020

Зміст

ВСТУП	4
МОВА І СУСПІЛЬСТВО: МОВНЕ ЗАКОНОДАВСТВО В УКРАЇНІ	9
Список використаних джерел.....	18
РЕФОРМА ОСВІТИ І МОВНЕ ПИТАННЯ В УКРАЇНІ	20
Список використаних джерел.....	34
ДОСЛІДЖЕННЯ СТАВЛЕННЯ ПРЕДСТАВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ДО УКРАЇНСЬКОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ	37
Список використаних джерел.....	44
ДІАЛОГ ПРО МОВУ ОСВІТИ В РУМУНОМОВНІЙ ТА УКРАЇНОМОВНІЙ ДРУКОВАНІЙ ПРЕСІ ТА СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	45
Список аналізованих івентів	46
Аналіз івентів.....	48
Кількісні показники медіа-аналізу	91
Висновки та рекомендації за результатами діалогу щодо мови освіти на сторінках друкованої преси та соціальних мереж у Чернівецькій області	97
Список використаних джерел.....	105
ДІАЛОГ ПРО МОВУ ОСВІТИ В УГОРСЬКОМОВНІЙ ТА УКРАЇНОМОВНІЙ ПРЕСІ І СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ	111
Список аналізованих івентів	111
Аналіз івентів у Закарпатській області	112
Кількісні показники медіа-аналізу	145
Висновки і рекомендації за результатами діалогу про мову освіти на сторінках друкованої преси та соціальних мереж у Закарпатській області	151
ДІАЛОГ ПРО МОВУ НАВЧАННЯ З ПРЕДСТАВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ	180
Діалог про мову навчання з представниками органів управління освітою в Чернівецькій області ..	180
Діалог про мову навчання з учителями в Чернівецькій області	185
Діалог про мову навчання з учнями старших класів-представниками румунської національності в Чернівецькій області.....	190
Діалог про мову навчання з батьками учнів старших класів-представників румунської національності	195

ДІАЛОГ ПРО МОВУ НАВЧАННЯ З ПРЕДСТАВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ	198
Діалог про мову навчання з представниками органів управління освітою в Закарпатській області .	198
Діалог про мову навчання з учителями в Закарпатській області	203
Діалог про мову навчання з учнями старших класів-представниками угорської національності в Закарпатській області	208
Діалог про мову навчання з батьками учнів старших класів-представників угорської національності в Закарпатській області	214
ВИСНОВКИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ДІАЛОГУ З ПРЕДСТАВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН (ПРЕДСТАВНИКАМИ ОСВІТНЬОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ, ВЧИТЕЛЯМИ, УЧНЯМИ, БАТЬКАМИ) У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ І ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ.....	220
РЕКОМЕНДАЦІЇ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ДІАЛОГУ З ПРЕДСТАВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ І ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ.....	229
ДОДАТКИ	233
Додаток 1. Список проаналізованих ЗМІ у Чернівецькій області	233
Додаток 2. Список проаналізованих ЗМІ у Закарпатській області	235
Додаток 3. Гайди фокусованих групових інтерв'ю (з представниками органів управління освітою, вчителями, учнями, батьками)	238
Інформація про авторів	257

ВСТУП

Мовна політика держави є свідченням демократичних процесів і ставлення до громадян незалежно від їхньої національної належності та соціального статусу. Проте останніми роками українську мовну політику критикують за те, що вона не справедлива до національних меншин, які проживають на території країни і є її громадянами. Особливо відчутною є ситуація в освіті, що стосується представників румунської та угорської національних меншин, які компактно проживають у Чернівецькій та Закарпатській областях.

З одного боку, аналіз результатів зовнішнього незалежного оцінювання демонструє значний рівень неуспішності учнів – представників національних меншин, що знижує їхні шанси на подальшу освіту в Україні. Ця проблема особливо відчутна в цих двох багатокультурних областях, оскільки в місцях компактного проживання національних меншин українська мова не є рідною для більшості населення. На розв'язання цієї проблеми було спрямовано статтю 7 Закону України «Про освіту», що передбачила поступове збільшення кількості предметів, які викладатимуть українською мовою, у національних школах. Саме ця стаття стала каменем спотикання і викликала активний протест як з боку румунської та угорської національних меншин, так і з боку дипломатичних представництв Румунії й Угорщини як така, що порушує громадянські права.

Будь-яке конфліктне або проблемне питання в демократичній державі може і має бути вирішене шляхом діалогу між зацікавленими сторонами, тому цю монографію присвячено саме такому діалогу, що дав змогу почути думку

представників національних меншин про українську мовну політику – як на сторінках засобів масової інформації, у процесі спілкування під час фокусованих групових інтерв'ю у проекті «На освітніх перехрестях: науковобазований діалог з представниками національних меншин у Чернівецькій і Закарпатській областях». Цей проєкт реалізувала Українська асоціація дослідників освіти у 2019 році в рамках «Фінської допомоги українським освітнім реформам» за підтримки Міністерства освіти і науки України, Міністерства закордонних справ Фінляндії, Європейської комісії («Прямуємо разом») та FCG.

У першому розділі – «Мова і суспільство: мовне законодавство в Україні», автором якого є Марін Герман, – ідеться про становлення та еволюцію мовного законодавства в Україні та сприйняття суспільством тих змін, що відбулися за останні 25 років. Проаналізовані основні нормативно-правові акти, на яких засновується мовне законодавство, та окреслені суспільно-політичні та геополітичні тенденції, що безпосередньо впливають на регламентацію цієї важливої для суспільства галузі. Вивчено процес консолідації української мови як державної в Україні в поєднанні з пошуком нових мовних інтеграційних моделей для національних меншин.

У другому розділі – «Реформа освіти і мовне питання в Україні», автором якого є Руслан Фатула, – висвітлено питання суспільного резонансу, спровокованого ухваленням Закону України «Про освіту» у вересні 2017 року. Зокрема, реакцію на ухвалення освітнього закону (через його 7 статтю) національно-культурних громадських організацій національних меншин Закарпатської та Чернівецької областей, коментарі чиновників та політиків, а також офіційні позиції представників МЗС чи керівників сусідніх держав (Угорщини, Польщі, Болгарії, Молдови та ін.) про ухвалення цього закону.

У третьому розділі – «Дослідження ставлення представників національних меншин до української мовної політики в галузі освіти», автором якого є Тетяна Медіна, – охарактеризовано попередній проєкт, що об'єднав авторів монографії для вивчення зазначеної проблеми у 2018 році. Також здійснено опис методології дослідження, яке лягло в основу книжки. Зокрема, обґрунтовано вибір районів та населених пунктів, а також склад учасників фокус-групових досліджень у Чернівецькій та Закарпатській областях. Наведено етичні засади проведення емпіричного дослідження, хронологію та географічне охоплення, його мету і завдання. Розкрито особливості проведення медійного аналізу – хронологічні межі, рівні та напрями аналізу. Припускаємо, що таке поєднання методів дослідження дозволило отримати якісну інформацію, що може стати корисною для правильних управлінських рішень.

У четвертому розділі – «Діалог щодо мови освіти у румуномовній та україномовній друкованій пресі та соціальних мережах Чернівецької області», автором якого є Марін Герман, – вивчено дискурс ЗМІ та соціальних мереж Чернівецької області, показано окремі особливості діалогу про мову освіти в контексті домінуючих тем в україномовному та румуномовному медіапросторі. Аналіз друкованих, електронних та соціальних медіа включає моніторинг і вивчення інформацій, розповсюджених з вересня 2017 р. по березень 2020 р. Розділ ґрунтується на вивченні домінуючих тем дискусій (івент-аналіз, дискурс-аналіз, кількісний аналіз) в інформаційному просторі України про сприйняття освітньої реформи загалом та про національні меншини зокрема. Окрема увага приділена реакції україномовних ЗМІ у порівнянні з пресою національних меншин крізь призму хронології медіа-дискурсу.

У п'ятому розділі – «Діалог щодо мови освіти в угорськомовній та україномовній друкованій пресі та соціальних мережах Закарпатської області», автором якого є Руслан Фатула, – представлено аналіз друкованих та електронних ЗМІ Закарпатської області, а також соцмереж щодо висвітлення ними ключових моментів від ухвалення до впровадження положень статті 7 закону про освіту, включаючи діалог українських урядовців з представниками національних меншин та ін. Проілюстровано різні оцінки тих чи інших україномовних та угорськомовних ЗМІ ухвалення та впровадження освітнього закону, а також позитивні чи негативні реакції користувачів соцмереж. На основі отриманих даних представлено загальні висновки та рекомендації.

У шостому розділі – «Діалог про мову навчання з представниками національних меншин у Чернівецькій області», авторами якого є Світлана Щудло, Оксана Заболотна і Тетяна Медіна, – подано результати емпіричного дослідження в Чернівецькій області. Наведено погляди представників управління освітньою галуззю та вчителів з румунською мовою викладання на зміни, викликані впровадженням Закону в навчальний процес, а також оптимальні форми, зміст і засоби підготовки вчителів до викладання українською мовою. Розкрито позицію учнів до мови освітнього процесу, їх ставлення до реформи, а також оптимальні заходи для полегшення переходу на українську мову навчання. Проаналізовано особливості діалогу про мову навчання з батьками учнів старших класів – представників румунської національності.

У сьомому розділі – «Діалог про мову навчання з представниками національних меншин у Закарпатській області», авторами якого є Світлана Щудло, Оксана Заболотна і Наталя Варга, – представлено результати фокус-

групових інтерв'ю про мову навчання з: представниками органів управління освітою в Закарпатській області; з учителями угорськомовних шкіл в Закарпатській області; з учнями старших класів – представниками угорської національності в Закарпатській області; з батьками учнів старших класів – представників угорської національності в Закарпатській області. Локація проведення – райони компактного проживання представників угорської національності в Закарпатській області (Виноградівський район, м. Виноградів, Ужгородський район).

У фінальному розділі подано висновки та рекомендації, укладені за матеріалами медіааналізу, фокусованих групових інтерв'ю та круглих столів з освітянами та представниками громадянського суспільства. Маємо надію, що наукобазований діалог із національними меншинами дасть можливість почути їхній голос і взяти до уваги при формулюванні мовної політики загалом і в освіті зокрема. Адже мова має бути засобом об'єднання громадян демократичної держави, а не інструментом розбрату й непорозумінь.

МОВА І СУСПІЛЬСТВО: МОВНЕ ЗАКОНОДАВСТВО В УКРАЇНІ

Мовна політика є чи не найважливішою складовою частиною державної політики. Від проголошення незалежності України мовна політика була визначена різноманітними суспільними запитам та потребами, динамічними геополітичними процесами, електоральними факторами, еволюцією інформаційного та медійного просторів, міжнаціональним спілкуванням у соціумі та міжнародними відносинами, у яких брала участь українська держава.

В Україні мешкають представники багатьох національностей. На відміну від більшості європейських країн, історія формування етнічної структури населення яких вирізнялася тенденціями моноетнічного характеру, в Україні склалась інша багатонаціональна традиція. Головним аргументом прихильників поліетнічності України стали результати Всеукраїнського перепису населення 2001 р., які далеко неоднозначно кваліфікують українські дослідники (Власенко, 2018).

Відповідно до Указу Президента України «Про Концепцію державної мовної політики», незалежна Україна успадкувала деформовану мовну ситуацію, що склалась внаслідок асиміляції українців. У минулому під гаслами боротьби з «малоросійським сепаратизмом» та «українським буржуазним націоналізмом» знищувалась мовно-культурна ідентичність українців. В «Аналізі причин виникнення мовної проблеми та обґрунтування необхідності її розв'язання», включеному як підрозділ в указ Президента України, зазначено, що мовна ситуація, яка склалась в Україні, значною мірою є наслідком широкого застосування прямого і прихованого примусу, спрямованого на запровадження обмежень використання української мови з метою її

поступового витіснення з усіх сфер суспільного життя. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р., українці становлять 77,8 відсотка населення України, тоді як українську мову визнає рідною лише 67,5 відсотка. У багатьох регіонах України в міській комунікації, масовій культурі, інформаційному просторі домінує російська мова (Указ Президента України, 2010).

Нормативно-законодавче підґрунтя сучасної мовної політики в Україні є багат шаровим і складається з окремих положень Конституції України, законів, рішень Конституційного Суду України, ратифікованих Верховною Радою міжнародних хартій і конвенцій та ін. Зазначимо, що наукове співтовариство та експертне середовище загалом вважає, що Конституція України є досить прогресивним Основним Законом та чітко поєднує завдання розвитку української мови як державної та збереження мов корінних народів і національних меншин.

Відповідно до ст. 10 Конституції України, державною мовою в Україні є українська (Конституція України, 1996). Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. Також гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України. Окрім цього, держава, відповідно до Основного Закону, сприяє вивченню мов міжнародного спілкування.

Конституційний Суд України 1999 р. оприлюднив офіційне тлумачення частини першої ст. 10 Конституції. Відповідно до цього тлумачення, українська мова як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами

місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, визначених законом. Проте поряд з державною мовою при здійсненні повноважень місцеві органи виконавчої влади, органи Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування можуть використовувати російську та інші мови національних меншин у межах і порядку, визначених законами України (Рішення Конституційного Суду, 1999).

Отже, Конституція України зберігає певний баланс між державною мовою і мовами корінних народів та національних меншин, проте форми і методи використання наданих конституційних можливостей для інших мов, крім державної, визначені законами України.

Верховна Рада України ратифікувала «Європейську хартію регіональних мов або мов меншин» Законом України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» від 15 травня 2003 р. Загалом цей міжнародний документ спрямований на збереження та захист регіональних мов і мов меншин із відповідною сферою застосування, що поширюється на освіту, громадське, культурне, економічне і соціальне життя та засоби масової інформації. На час підписання Україною цього документу хартію підтримали через ратифікаційні акти лише 4 держави. Саме про цей документ певний час в Україні точилися гострі дискусії. Хартія неодноразово проходила процедури підписання та ратифікації Верховною Радою України. Існують навіть різні офіційні переклади «Європейської хартії регіональних мов або мов меншин». Усе ж вона набула чинності 1 січня 2006 р. (Європейська хартія регіональних мов або мов меншин, 1992).

У законі про ратифікацію Хартії наголошено, що при застосуванні в Україні положень цього міжнародного документу заходи, спрямовані на утвердження української мови як державної, її розвиток і функціонування в усіх сферах суспільного життя на всій території України, не вважаються такими, що перешкоджають чи створюють загрозу збереженню або розвитку мов, на які поширюються положення Хартії (Закон України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин», 2020).

Україна також ратифікувала «Рамкову конвенцію про захист національних меншин» (через Закон України «Про ратифікацію Рамкової конвенції про захист національних меншин» від 9 грудня 1997 р.), відповідно до якої всі заходи, що здійснюють органи влади стосовно етнічних меншин у мовній сфері, не можуть бути спрямовані проти етнічної більшості. У певних пунктах існують дискусійні моменти під час реалізації цих двох міжнародних документів, що є складовою українського законодавства.

Україна як сторона «Рамкової конвенції про захист національних меншин» забезпечує національним меншинам свободу дотримуватися своїх поглядів та одержувати і поширювати інформацію та ідеї мовою своєї національної меншини без втручання держави і незалежно від кордонів. Сторони, які підписали конвенцію, у рамках своїх правових систем не дискримінують осіб, які належать до національної меншини, у їхньому доступі до засобів масової інформації. Україна також має забезпечити особам, які належать до цих меншин, належні умови для викладання мови відповідної меншини або для навчання цією мовою (Рамкова конвенція про захист національних меншин, 1995).

Україна є й учасницею Конвенції ООН «Про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти» та інших міжнародних угод і конвенцій, що гармонійно вписалися в українське законодавство або яких дотрималися парламентарі під час законотворчої діяльності («Гаазькі рекомендації про права національних меншин», 1996 р., «Ословські рекомендації про права національних меншин», 1998 р., «Лундські рекомендації про ефективну участь національних меншин у суспільно-політичному житті», 1999 р.). Ці рекомендації від ОБСЄ у сфері захисту мовних та інших прав національних меншин лягли в основу українського законодавства (Старик та ін., 2010).

Мовна політика в Україні часто залежить від електоральних та геополітичних процесів. У контексті гібридної війни, яку веде Російська Федерація проти України, 16 липня 2019 р. набув чинності Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (№2704-VIII від 25.04.2019). Цей закон замінив скасований раніше Конституційним Судом закон «Про засади державної мовної політики», неофіційно відомий як «закон Ківалова-Колесніченка», що, при незмінності визнання української мови як державної в Україні, істотно розширював використання регіональних мов, якщо кількість носіїв цих мов становила не менше 10 % від населення певного регіону, а в окремих випадках й менше 10 %.

Дія закону, що набрав чинності 2012 р., розповсюджувалася на 18 мов, текст закону містив неоднозначну дефініцію терміна «рідна мова», трактуючи його так: «рідна мова – перша мова, якою особа оволоділа в ранньому дитинстві» (Закон України «Про засади державної мовної політики», 2012). Згідно з висновками Головного науково-експертного управління Верховної Ради України, визначення терміна «рідна мова» в нечинному вже законі є неточним і

некоректним, оскільки з нього випливає, що рідною може бути чужа мова, якщо за певних обставин людина оволоділа нею першою (Висновок на проект Закону України «Про засади державної мовної політики», 2012). У результаті ухвалення закону російська мова отримала статус регіональної на тих територіях України, де кількість її носіїв перевищила 10 % за даними перепису, а це 13 з 27 адміністративно-територіальних одиниць першого рівня. Це саме стосувалося й інших регіональних мов або мов меншин (кримськотатарська, угорська та румунська). Окрім цього, зросла кількість телерадіоканалів, що мовили російською мовою після вилучення графі «мова» із заяв про видачу ліцензій (Нацрада готується перевести деякі телеканали на російську мову, 2012).

У зв'язку зі зміною внутрішньої та зовнішньої політичної ситуації після анексії півострова Крим та російської агресії на Донбасі Верховна Рада України ухвалила Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної», що значно зміцнює позиції державної мови в Україні. На думку авторів, «мовний закон Ківалова-Колесніченка» обмежував використання української мови навіть порівняно зі старим радянським законом і сприяв подальшому зросійщенню. Ухвалений закон врегулював усі проблемні моменти статусності української мови, але при цьому не обмежив прав національних меншин, запевняв співавтор закону, голова комітету Верховної Ради з питань культури і духовності Микола Княжицький (Солонина, 2019).

Відповідно до цього закону (Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», 2019), українська мова домінує в державному секторі та в органах місцевого самоврядування, у комунальному секторі та на підприємствах усіх форм власності, у громадських

та інших організаціях, в освіті та науці, в медицині, у сфері послуг, в енергетиці та промисловості, в кіно та театрі, в медіа та на Інтернет-сайтах, у діяльності війська та силових структур.

Іноземні мови та мови національних меншин використовуються вільно у приватному спілкуванні, у релігійних обрядах, у сфері вивчення іноземних мов, у наукових виданнях (якщо йдеться про мови Ради Європи), у назвах і зображеннях зареєстрованих в Україні торгових марок. У культурному житті національних меншин відповідні нематеріальні потреби захищає окремий закон «Про національні меншини». Українською повинні вільно володіти посадовці та кандидати на посади (президент, прем'єр, спікер та віце-спікери, міністри, керівники всіх центральних органів влади та органів Автономної республіки Крим), особи, які хочуть отримати громадянство, адвокати і нотаріуси, працівники патронатних служб і освітяни, медики, менеджери державних і комунальних підприємств. Відповідно до закону, що регламентує функціонування української мови, громадяни України зобов'язані володіти українською мовою на базовому рівні, однак за незнання мови для них немає жодних санкцій (Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», 2019).

Цей закон, як видно з його базових положень, справді значно посилив роль і значення української мови в суспільстві та державі. Водночас були скасовані всі законодавчі елементи, що стосувалися особливого статусу регіональних мов в Україні. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» зміцнив, поряд із Законами «Про освіту» та «Про внесення змін до деяких законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації» (де йдеться про введення квот на

українську мову на телебаченні до 90 % для загальнонаціональних каналів і 80 % – для місцевих), значно перемістив акценти в мовній політиці: держава перестала бути спостерігачем у мовній сфері, а стала активним гравцем, який диктує свої правила в нових геополітичних умовах.

З іншого боку, посилення ролі української мови в суспільстві не завжди було сприйнято оптимістично сусідніми країнами та національними меншинами, які, починаючи з 2017 р., наголошували на тому, що потрібно знайти певний баланс між зусиллями в консолідації державної мови та забезпеченням прав мовних меншин, принаймні на рівні старого законодавства. Загалом окремі європейські експерти вважають, що законодавчі «мовні інновації» періоду 2017–2019 рр. значно віддалили Україну від її базисних конституційних норм і ратифікованих Верховною Радою хартій та конвенцій, окремі з яких згадані в цьому розділі. Те ж згадується в рекомендаціях Ради Європи. Проте переважна більшість українських експертів не поділяють цієї думки.

Європейська комісія за демократію через право, відома як Венеціанська комісія, оприлюднила у грудні 2019 р. свої рекомендації до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Європейські спеціалісти визнали важливість консолідації державної мови в Україні, проте розкритикували українську законодавчу практику розподіляти мови меншин на три групи: офіційні мови ЄС (це, зокрема, угорська, румунська, польська, болгарська), мови корінних народів (такий статус в Україні має лише кримськотатарська), а також інші (до останньої групи потрапляє російська). Ідеться про принципи рівності і недискримінації, яких Україна зобов'язана дотримуватися згідно з «Рамковою конвенцією про захист національних

меншин», згаданою вище. Одна з головних претензій експертів Ради Європи до України – це брак ясності в тому, як будуть застосовуватися норми нового закону на практиці і який захист отримають мови меншин, адже закон «Про національні меншини» в Україні нічого не гарантує і є застарілим. Венеціанська комісія зауважує, що в районах компактного проживання меншин (зокрема в угорських або румунських містечках та селах) держслужбовці могли б надавати державні послуги, особливо ті, що стосуються надзвичайних ситуацій, як українською, так і мовами меншин. Венеціанська комісія також нагадала, що це зобов'язання України перед Радою Європи (Сидоренко, 2019).

Було розкритиковано введення мовних квот для приватних телерадіокомпаній. Це рішення порушує положення низки міжнародних конвенцій, учасником яких є Україна, відповідно до експертів Ради Європи (щодо вираження поглядів та право осіб, які належать до національних, релігійних та мовних меншин, на використання власної мови або культури) (Власенко, 2019).

З іншого боку, в українському уряді не побачили проблем у висновку Венеціанської комісії, але визнали, що є рекомендації, «до яких Україна певною мірою дослухається. Зокрема, готується закон про нацменшини, де всі побажання будуть прийняті до розгляду» (В уряді не бачать проблем .., 2019).

Узагальнюючи, констатуємо, що протягом усього часу незалежності вектор державного регулювання мовних відносин постійно змінювався, чергувалися непослідовні спроби його лібералізації, намагання закріпити російську як офіційну мову регіонів і короткі періоди реукраїнізації окремих сфер суспільного життя. Як зазначає українська дослідниця Ю. Макарець, мовне питання в Україні із соціального перетворилося на переважно політичне, тому

державна мовна політика змінювалася залежно не від запитів суспільства, а від зовнішньополітичних орієнтирів політичних сил, які перебували при владі. Гострота цього питання зумовлена постійними політичними маніпуляціями навколо статусу української та російської мов через усвідомлення високого протестного потенціалу та його здатність поляризувати суспільство (Макарець, 2019, с. 57). На жаль, часто дискусії не мали фахового характеру, а надмірна політизація не дозволяла тверезо і об'єктивно порівняти мовну політику в Україні з мовною політикою як ідеальним типом, відповідно до концепції Макса Вебера.

Отже, нормативно-правова база мовної політики в Україні знаходиться в певному русі, відбуваються різного роду трансформації, які ще не завершилися. Загальною тенденцією цих процесів, незважаючи на подальші зміни, що можуть бути запроваджені на законодавчому рівні, є консолідація української мови як державної в Україні та активний пошук нових мовних інтеграційних моделей для національних меншин.

Список використаних джерел

- В уряді не бачать проблем у висновку Венеціанської комісії про мовний закон (2019). Уніан. URL: <https://www.unian.ua/politics/10787906-v-uryadi-ne-bachat-problem-u-visnovku-venecianskoji-komisiji-pro-movniy-zakon.html> (дата звернення 05.05.2020).
- Висновок на проект Закону України «Про засади державної мовної політики», ВРУ, 23.05.2012. URL: <https://web.archive.org/web/20180502193444/http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=41018&pf35401=223831> (дата звернення 30.05.2020).
- Власенко, В. (2019) Венеціанська комісія: Закон про українську мову треба переглянути. DW. URL: <https://www.dw.com/uk/> (дата звернення 31.05.2020).
- Власенко, Д. (2018) Конституційно-правове регулювання мовних відносин в Україні. *Права Людини в Україні. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи*. URL: <http://khp.org/index.php?id=1527068382> (дата звернення 27.05.2020).
- Європейська хартія регіональних мов або мов меншин, Страсбург, 5 листопада 1992 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_014 (дата звернення 29.05.2020).

- Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації» (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2054-19> (дата звернення 30.05.2020).
- Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19> (дата звернення 31.05.2020).
- Закон України «Про засади державної мовної політики» (2012). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17> (дата звернення 30.05.2020).
- Закон України «Про освіту» (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 30.05.2020).
- Закон України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/802-15> (дата звернення 29.05.2020).
- Конституція України (1996). Дата оновлення 07.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення 30.05.2020).
- Нацрада готується перевести деякі телеканали на російську мову (2012), Телеканал 24. URL: https://24tv.ua/ukrayina_tag1119 (дата звернення 30.05.2020).
- Рамкова конвенція про захист національних меншин, Страсбург, 1 лютого 1995 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055 (дата звернення 30.05.2020).
- Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови), № 10-рп/99 від 14.12.99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99#n54> (дата звернення 29.05.2020).
- Сидоренко, С. (2019) Мовний закон штовхають до зміни: що рекомендує Україні Венеціанська комісія. Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/12/6/7103953> (дата звернення 30.05.2020).
- Солонина, Є. (2019) Ухвалено новий закон про мову. Перелік основних положень. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29903678.html> (дата звернення 31.05.2020).
- Старик, В., Халавка, Т. (2010) *Кодекс толерантності. Нормативно-правові документи, що встановлюють права етнічних громад та регулюють діяльність національно-культурних товариств в Чернівецькій області*. Товариство «Український Народний Дім в Чернівцях»
- Макарець, Ю. (2019) Державна мовна політика незалежної України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. № 40. Т. 1
- Указ Президента України «Про Концепцію державної мовної політики», 2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161/2010> (дата звернення 05.05.2020).

РЕФОРМА ОСВІТИ І МОВНЕ ПИТАННЯ В УКРАЇНІ

5 вересня 2017 року Верховна Рада України прийняла нову редакцію Закону України «Про освіту» № 3491-д (Закон України «Про освіту», 2017), яким було змінено умови і правила здійснення освітнього процесу в нашій державі.

Передусім зауважимо, що до ухвалення цього закону українське законодавство стосовно національних меншин у нашій країні загалом оцінювали як прогресивне, толерантне і лояльне. Це підтверджують дружні відносинами із сусідніми державами, що активно піклуються про свої діаспори в Україні, а також відсутністю будь-яких претензій з боку іноземних держав до України щодо ставлення держави до етнічних груп та народів, які живуть у нашій країні.

Натомість ухвалення Верховною Радою України Закону «Про освіту» майже миттєво викликало критичну реакцію сусідніх держав, угорської й румунської та інших нацменшин України, а також багатьох українських та іноземних політиків, експертів і високопосадовців.

Шквал критики був викликаний переважно через статтю 7 цього закону, що регламентує питання мов у системі освіти. На переконання багатьох експертів та критиків цієї статті, вона суперечить Конституції (Конституція України, 1996), «Європейській хартії регіональних мов» (Європейська хартія регіональних мов, 1992) та іншим міжнародним договорам.

Зокрема, напередодні ухвалення закону понад 64 тисячі закарпатців підписали звернення до Президента з вимогою не допустити обмеження прав нацменшин (Понад 64 тисячі закарпатців .., 2017).

У ряді звернень лідери нацменшин України, зокрема угорців Закарпаття, наголошують, що стаття 7 прийнятого закону «звужує права нацменшин» та «несе загрозу для їх існування» (Прийнятий освітній закон звужує .., 2017; Звернення керівників громадських .., 2017). Відтак угорські та румунські організації зверталися до Президента України з проханням не підписувати закон. Зокрема, одне з таких звернень підписали Василь Брензович, голова ГО «Товариства угорської культури Закарпаття» (ТУКЗ), Ілдика Орос, голова «Закарпатського угорськомовного педагогічного товариства», та Ласло Зубанич, голова «Демократичної спілки угорців України».

Голова ГО «ТУКЗ» Василь Брензович заявив, що 7-ма стаття Закону «Про освіту» позбавляє національні меншини права навчатися рідною мовою, що суперечить Конституції України, ряду законів та міжнародним зобов'язанням нашої держави. Також Василь Брензович наголосив: ряд фахівців у питаннях освіти одностайні в думці, що учні найефективніше можуть навчатися та поглинати знання лише рідною мовою. За його словами, закон є дискримінаційним, оскільки класифікує громадян України в чотирьох категоріях відповідно до рідної мови в їхніх освітніх правах. Повною ж мірою ці права зможе використовувати лише україномовне населення (Делегація Венеціанської комісії .., 2017). Окрім того, Василь Брензович, який на час ухвалення закону також був народним депутатом, наголосив, що «перед прийняттям закону 7-му статтю не обговорювали з представниками національних меншин та не дотримали процедуру прийняття закону» (Делегація Венеціанської комісії .., 2017).

Представники громадських організацій румун Закарпаття рішуче засудили ухвалення закону, що, на їхню думку, суттєво звужує право румун на навчання

на рідній мові, та заявили, що разом з іншими представниками нацменшин області також звернуться до Президента України Петра Порошенка із закликом не підписувати закон «Про освіту» (Румуни Закарпаття заявили .., 2017).

Румунська спільнота Чернівецької області також попросила президента ветоувати новий закон «Про освіту» через мовне питання. «Ст. 7. Про мову освіти містить норми, що суперечать статтям 10, 22, 23, 53 Конституції України та прокладають шлях до мовної асиміляції національних меншин», – йдеться у відкритому листі до Президента, який підписали представники ГО «Румунська спільнота України» та інші (Румунська спільнота Буковини просить Порошенка .., 2017).

На захист національних меншин стала влада Закарпатської області (Влада Закарпаття також стала .., 2017). Зокрема, ось позиція голови ОДА Геннадія Москаля, яку він неодноразово висловлював у ЗМІ: «Стаття 7 закону «Про освіту» суперечить Конституції, Європейській хартії регіональних мов, Закону «Про нацменшини в Україні» та міжнародним договорам» (Новий закон про освіту суперечить .., 2017). «Усе, чого добилися розробники закону, – це розсварили Україну із сусідами з Євросоюзу і спричинили дурний, нічим невмотивований ажіотаж із навішуванням образливих ярликів на представників національних громад (які є цілком законослухняними й патріотичними, що підтверджує їхня участь в АТО)», – заявив тодішній голова Закарпатської ОДА Геннадій Москаль (Москаль: «Вихід із глухого .., 2017).

А 21 вересня 2017 року Закарпатська обласна рада звернулася до Президента України з проханням накласти вето на новий закон «Про освіту», що було широко висвітлено у ЗМІ (Не підписувати Закон .., 2017; На засіданні Закарпатської .., 2017). У тексті звернення, зокрема, наголошено, що закон

порушує конституційні права осіб, які належать до національних меншин, на навчання рідною мовою. Депутати «вкрай стурбовані можливими наслідками для населення краю у зв'язку із впровадженням норм цього Закону ... На території українського Закарпаття живуть представники понад 100 національностей, серед яких угорці, румуни, молдавани, словаки, поляки, німці та ін., і всі вони, будучи громадянами демократичної України, бажають у повноті оволодіти державною мовою без обмежень щодо мов національних меншин». Окрім того, Закон України «Про освіту», на їхню думку, «спричинить порушення конституційних прав і свобод громадян України, несе загрозу авторитету нашої держави на міжнародній арені; ставить під сумнів щирість проголошених Україною євроінтеграційних прагнень, реалізація яких неможлива у разі порушення прав і свобод людини, зокрема і представників національних меншин; може призвести до міжнаціональних конфліктів, зростання еміграційних процесів і не веде до консолідації суспільства» (На засіданні Закарпатської .., 2017).

Тут треба зауважити, що жодних подібних звернень не ухвалювала обласна рада Чернівецької області, а лише ради окремих населених пунктів та районів, зокрема депутати Глибоцької і Герцаївської районних рад, які проголосували за відповідні звернення. Згідно з документом, підписаним депутатами Глибоцького району, «ст. 7 закону є антиконституційною і передбачає ліквідацію шкіл з мовами викладання національних меншин. Підтримали це звернення і багато колег депутатів українців» (Депутати Глибоцької і Герцаївської райрад, 2017).

Своєю чергою, представники уряду України, зокрема міністр освіти Лілія Гриневич, наголошували, що ухвалена мовна стаття закону «Про освіту» відповідає Конституції України (Гриневич: Конституцію мовною статтею .., 2017).

Відтак ухвалення Верховною Радою України Закону «Про освіту» викликало неоднозначну реакцію преси на всеукраїнському та міжнародному рівнях і, зокрема, в Закарпатській та Чернівецькій областях. Щоправда, якщо в Закарпатській області критичне ставлення до статті 7 закону про освіту мало місце як в угорськомовних виданнях, так і в україномовних, то в Чернівецькій області з критикою закону виступила тільки регіональна румуномовна преса.

Газети та сайти опублікували звернення лідерів національно-культурних товариств до глави держави (Nyílt levél Petro Porosenkónak, 2017) про ухвалений освітній закон, а також їх коментарі та інтерв'ю журналістам з цього приводу (Brenzovics László: Minden jogi .., 2017). Йдеться про те, що «стаття 7 порушує Конституцію України» та «звужує права національних меншин». Окрім того, вона суперечить міжнародним договорам, які підписала Україна. Лідери нацменшин заявляють: «Ми наполягаємо на збереженні наших прав!» (Ragaszkodunk szerzett jogaink, 2017). Це рішення, на їхню думку, є «особливо несправедливим» (Különösen méltánytalan a .., 2017), а «освіта рідною мовою є найважливішою гарантією успіху в рідній країні (Potápi: Az anyanyelvi .., 2017). «Угорськомовна освіта в Україні знаходиться в небезпеці» (Veszélyben a magyar .., 2017). У закарпатських ЗМІ також пишуть, що «у 150 школах Закарпаття очікується освітній колапс» (У 150 школах Закарпаття .., 2017). Йдеться про те, що якщо освітній закон запрацює, то деякі його норми просто неможливо реалізувати технічно. Наприклад, у селах, де майже 100 %

населення є етнічними угорцями, майже неможливо знайти відповідні кадри, які би достатньою мірою володіли українською мовою.

У Чернівецькій області деякі ЗМІ охарактеризували ухвалення закону як «чорний вівторок» і порушення прав румунської національної меншини (S.O.S. Kievul închide, 2017). Румуномовні ЗМІ Чернівецької області, цитуючи думки лідерів румунської меншини в регіоні, загалом наголошували, що ухвалення статті 7 освітнього закону є «грубою формою асиміляції» румунської меншини, і «ніхто в історії цього краю не закривав румунські школи, окрім української влади ... «це грубе порушення Конституції України» (Nichita-Toma, 2017).

З іншого боку лунали аргументи: «в Україні державна освіта повинна бути державною мовою, а знання державної мови створює для національних меншин (угорців, румунів і т. д.) більші шанси здобути гідну освіту і стати спеціалістом в Україні (В Україні державна .., 2017). Заяви ж активістів нацменшин, представників уряду Угорщини, керівництва Закарпатської ОДА та облради й окремих політиків, які критикували мовну статтю освітнього закону, у деяких випадках навіть назвали «антиукраїнськими» і «провокативними» (Віктор Бедь: Антиукраїнські заяви .., 2017).

Гострі дискусії у ЗМІ вилились у суперечки між людьми в соціальних мережах. Зокрема, в угорськомовному сегменті Facebook реакція на подію була негативною та здебільшого одностайною в цьому плані. Люди були перелякані, що можуть закрити угорські школи, що зникне угорськомовна система освіти в Україні як така. Приблизно така ж реакція була і румуномовному сегменті Facebook. Румуномовні користувачі соціальних мереж писали про «провал української європейської інтеграції». Водночас в україномовному сегменті соцмережі, особливо у великих групах, мовне питання викликало шквал емоцій

та конфліктів, часто з переходом на звинувачення, образи та навіть погрози. Часто ці суперечки мали національно-етнічне забарвлення. Однак зміст цих дискусій загалом не відрізняється від меседжів, опублікованих у ЗМІ.

Освітній закон гостро розкритикували і в Євросоюзі (Фатула Р. Новий освітній .., 2017). Зокрема, з критикою закону виступила Угорщина. «Ніж у спину», – заявили в її МЗС. Керівник зовнішньополітичного відомства цієї країни Петер Сійярто заявив: «Це ганебно, що країна, яка прагне розвивати дедалі тісніші відносини з Євросоюзом, прийняла рішення, яке повністю суперечить європейським цінностям. Це неприйнятно, що Україна позбавила угорців права на навчання їхньою рідною мовою в школах і університетах, залишивши їм таку можливість тільки в дитячих садках і початкових школах». За його словами, Будапешт «кілька разів роз'яснював» Києву, що стаття 7 закону про освіту «сильно порушує угорські інтереси», однак Україна це проігнорувала. «Це було зроблено, незважаючи на те, що в останні роки Угорщина надала Україні кілька форм допомоги, які мали принципове значення для процесу євроінтеграції, а також для соціальної ситуації і сфери безпеки в Україні», – зазначив 8 вересня 2017 року глава МЗС Угорщини («Ніж у спину»: Угорщина .., 2017).

Після цього Петер Сійярто розпорядився, щоб угорські дипломати не підтримували жодної української ініціативи в міжнародних організаціях, а також що Угорщина віднині не підтримуватиме важливі для України рішення. На всіх форумах ООН, ОБСЄ та Європейського союзу Будапешт буде порушувати питання про внесення поправок у мовну статтю закону України про освіту (Будапешт викликав посла .., 2017).

Нагадаємо, офіційний Будапешт досі стоїть на цій позиції і успішно блокує вступ України до НАТО. Зокрема, 29 травня 2020 року під час візиту керівника

МЗС України Дмитра Кулеби до Будапешту його угорський колега Петер Сійярто нагадав, що в угорців Закарпаття досі є проблеми «з питанням освіти та із законодавством про мову», але «якщо це все буде в порядку, то ми не блокуватимемо те, що блокуємо стосовно НАТО». «Ми бажаємо закрити всі дискусії, пов'язані із законом про освіту та законом про мову, і досягти такого рішення, яке буде прийнятним і для угорців на Закарпатті» (Фатула Р. Міністр закордонних справ .., 2020).

Критично відреагувала і Румунія. У МЗС цієї країни зазначили, що «із занепокоєнням» зустріли новину про українську реформу освіти і вважають, що цей закон порушує права румунської меншини (Фатула Р. Новий освітній закон .., 2017). Наприкінці ж вересня 2017 року стало відомо про відмову президента Румунії відвідати Україну у зв'язку з ухваленням закону про освіту (Preşedintele României şi-a contramandat vizita în Ucraina, 2017). Румунський парламент ухвалив декларацію, в якій висловив надію на дотримання європейських стандартів у сфері захисту прав національних меншин, які проживають в Україні, після ухвалення Верховною Радою Закону «Про освіту».

Президент Молдови Ігор Додон у Facebook закликав Україну переглянути закон про освіту в частині, що стосується мов навчання представників національних меншин. «Висловлюю занепокоєння долею широкого спільноти румунів і молдаван, які проживають на території України», – заявив він. За його словами, закон про освіту призведе до скасування системи освіти рідною мовою для представників етнокультурних меншин в Україні. «Уже була величезна кількість реакцій від румунів і молдаван, які живуть в Україні, так само як і від інших етнічних груп, які просять допомоги з боку сусідніх країн і

міжнародних організацій», – зазначив Ігор Додон (Фатула Р. Новий освітній закон .., 2017).

Зі свого боку у МЗС Польщі через схвалення українським парламентом освітнього закону заявили, що будуть уважно стежити за процесом його втілення і вживатимуть усіх необхідних заходів, щоб забезпечити полякам в Україні доступ до навчання польською мовою (Фатула Р. Новий освітній закон .., 2017).

Окрім того, міністри 4-х країн звернулися до Ради Європи з приводу українського закону про освіту (Міністри 4-х країн звернулися .., 2017). Глави МЗС Румунії, Угорщини, Греції і Болгарії підписали спільний лист до Генерального секретаря Ради Європи і Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) щодо закону «Про освіту». Теодор Мелешкану, Петер Сійярто, Нікос Котзіас та Єкатеріна Захарієва висловили своє розчарування і стурбованість тим, що парламент України 5 вересня прийняв закон, що обмежує навчання на мовах національних меншин. Вони вказали, що приділяють особливе значення забезпеченню прав меншин та просять українську владу знайти рішення, яке б відповідало міжнародним стандартам та співробітництва. Також глави МЗС Румунії, Угорщини, Греції і Болгарії підписали спільного листа до керівника МЗС України Павла Клімкіна, в якому висловили занепокоєння через закон «Про освіту» (Міністри 4-х країн звернулися .., 2017).

До тодішнього президента України Петра Порошенка адресували своє відкрите звернення і народні депутати України, які самі є представниками національних меншин, зокрема голова ГО «Товариство угорської культури Закарпаття» Василь Брензович, Президент Асоціації болгар України Антон Кіссе

та представник румунської громади України Григорій Тіміш (Народні депутати України просять .., 2017). Цей документ добре ілюструє ті суперечності з правами національних меншин, що з'явилися після ухвалення Закону «Про освіту».

Зокрема, нардепи просили застосувати право вето до освітнього Закону «у зв'язку з суттєвим і грубим порушенням конституційних прав і свобод осіб належних до національних меншин України на навчання рідною мовою».

За їхніми словами, закон радикально змінює умови і правила здійснення освітнього процесу в нашій державі. І принципових змін зазнає саме регулювання використання мов в освітньому процесі. Для ілюстрації цього в додатку депутати ВРУ надали порівняння нормативних текстів старого законодавства з відповідними положеннями Закону, прийнятого 05.09.2017 року, що дозволило їм зробити такі висновки:

1. Громадяни України втрачають право на вільний вибір мови навчання, що замінюється правом одержувати освіту в державних і комунальних закладах виключно державною мовою.

2. Особам, які належать до національних меншин, гарантується право на здобуття освіти мовою відповідної національної меншини лише на рівні дошкільної і початкової освіти, і лише в комунальних закладах, і тільки поряд з державною мовою. І це право реалізується тільки через окремі класи. Тобто втрачається право осіб, належних до національних меншин, на здобуття освіти рідною мовою в державних і комунальних закладах на всіх, крім вищенаведених рівнів і формах (зокрема: загальної, середньої, спеціальної, вищої тощо) освіти, а також на функціонування навчальних закладів навчання мовами національних меншин.

3. У той же час для такого різновиду національних меншин, як корінні народи, гарантується право на навчання в комунальних закладах дошкільної і загальної середньої освіти поряд з державною мовою мовою відповідного корінного народу, що слід кваліфікувати як дискримінацію – розрізнення за мовною, етнічною ознакою.

Вищенаведене дає підстави стверджувати, що з ухваленням зазначених нормативних положень український законодавець припустився порушення низки прав і свобод, передбачених і гарантованих Конституцією України, зокрема:

1) частини 3 і 5 статті 10 – у гарантуванні вільного розвитку, використанні і захисті мов національних меншин та конституційній гарантії застосування мов;

2) статті 11 – у розвитку етнічної, мовної, культурної самобутності всіх корінних народів і національних меншин;

3) частинами 2 і 3 статті 22 – у гарантуванні і неприпустимості скасування конституційних прав і свобод та неприпустимості звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод при прийнятті нових законів;

4) частинами 1 і 2 статті 24 – у рівності конституційних прав і свобод громадян та неприпустимості привілеїв чи обмежень за ознаками раси, етнічного походження, за мовними ознаками;

5) частинами 5 статті 53 – у гарантуванні громадянам, які належать до національних меншин, права на навчання рідною мовою чи вивчення рідної мови в державних і комунальних закладах.

Крім вищенаведеного, депутати Верховної Ради стверджують, що стенограма пленарного засідання парламенту свідчить про серйозні порушення регламенту законодавчого процесу під час ухвалення нормативних положень

статті 7, адже на затвердження голосуванням виносився текст, що не був включений до порівняльної таблиці, був сформульований під час засідання і належним чином не був доведений до відома народних депутатів.

Документ звертає увагу глави держави й на ту суттєву обставину, що йдеться про припинення прав, які не тільки абстрактно-теоретично були присутні в текстах нормативних актів України, а про живі чинні норми, що створювали правові підстави діяльності сотень навчальних закладів різних рівнів та форм, у яких навчальний процес уже протягом багатьох десятиліть (у деяких завжди) відбувався / відбувається мовами національних меншин. У деяких з них навчальний процес відповідно мовою відбувався також раніше в інших державних формаціях, до яких входили відповідні території проживання національних меншин, тобто йдеться також про скасування набутих, звичаєвих прав, – запевняли парламентарі.

Нардепи також звернули увагу на те, що всі без винятку права, що скасовуються або які суттєво звужують указані норми Закону України «Про освіту», закріплені низкою чинних міжнародних договорів України як бі-, так і мультилатерального характеру, порушення яких негативно впливатиме на міжнародні стосунки нашої держави, передусім з тими державами-сусідками, які мають етнічно споріднені національні меншини в Україні (Народні депутати України просять .., 2017).

Порівняння нормативних текстів статті 20 Закону України «Про засади державної мовної політики» з текстом статті 7 Закону України «Про освіту» прийнятого Верховною Радою України 5 вересня 2017 р.

ПОЛОЖЕННЯ СТ.20. ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ»	ПОЛОЖЕННЯ СТ.7 ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ОСВІТУ» ПРИЙНЯТОГО ВРУ 5.09.2017 Р.
<p>Стаття 20. Мова освіти</p> <p>1. Вільний вибір мови навчання є невід’ємним правом громадян України, яке реалізується в рамках цього Закону, за умови обов’язкового вивчення державної мови в обов’язці, достатньому для інтеграції в українське суспільство.</p> <p>2. Громадянам України гарантується право отримання освіти державною мовою і регіональними мовами або мовами меншин. Це право забезпечується через мережу дошкільних дитячих установ, загальних середніх, позашкільних, професійно-технічних і вищих державних і комунальних навчальних закладів з українською або іншими мовами навчання, яка створюється відповідно до потреб громадян згідно із законодавством України про освіту.</p> <p>3. Потреба громадян у мові навчання визначається в обов’язковому порядку за заявами про мову навчання, які подаються учнями (для неповнолітніх – батьками або особами, які їх замінюють), студентами при вступі до державних і комунальних навчальних закладів, а також, у разі потреби, у будь-який час протягом навчання.</p> <p>4. Державні і комунальні навчальні заклади у встановленому порядку створюють окремі класи, групи, в яких навчання ведеться іншою мовою, ніж у навчальному закладі в цілому, за наявності достатньої кількості відповідних заяв про мову навчання від учнів (для неповнолітніх – від батьків або осіб, які</p>	<p>Стаття 7. Мова освіти</p> <p>1.Мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна мова.</p> <p>Держава гарантує кожному громадянину України право на здобуття формальної освіти на всіх рівнях (дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої), а також позашкільної та післядипломної освіти державною мовою в державних і комунальних закладах.</p> <p>Особам, які належать до національних меншин України, гарантується право на навчання в комунальних закладах для здобуття дошкільної, початкової освіти поряд з державною мовою мовою відповідної національної меншини. Це право реалізується через окремі класи (групи) з навчанням мовою національної меншини поряд з державною мовою, що створюється відповідно до законодавства і не поширюється на класи (групи) з навчанням українською мовою.</p> <p>Особам, які належать до корінних народів України, гарантується право на навчання в комунальних закладах дошкільної і загальної середньої освіти поряд з державною мовою мовою відповідного корінного народу. Це право реалізується через окремі класи (групи) з навчанням мовою відповідного корінного народу поряд з державною мовою, що</p>

<p>їх замінюють), студентів згідно із законодавством України про освіту.</p> <p>5. З метою підтримання нечисленних мовних груп у встановленому законом порядку встановлюються нормативи формування малокомплектних навчальних закладів, класів, груп і забезпечуються умови для їх функціонування.</p> <p>6. Мова навчання у приватних навчальних закладах усіх освітніх рівнів визначається засновниками (власниками) цих закладів.</p> <p>7. В усіх загальних середніх навчальних закладах забезпечується вивчення державної мови і однієї з регіональних мов або мов меншин. Обсяг вивчення регіональних мов або мов меншин визначається місцевими радами відповідно до законодавства про освіту з урахуванням поширеності цих мов на відповідній території.</p> <p>8. У державних і комунальних загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням регіональними мовами вивчення предметів ведеться регіональними мовами (за винятком української мови і літератури, вивчення яких ведеться українською мовою).</p> <p>9. Тести для зовнішнього оцінювання якості освіти укладаються державною мовою. За бажанням особи тести надаються у перекладі на регіональну мову або мову меншин (за винятком тесту з української мови і літератури).</p> <p>10. Співбесіда або інші форми контролю, якщо такі передбачені при вступі у навчальний заклад, проводяться державною мовою або мовою, якою здійснюється навчання у цьому закладі, за бажанням</p>	<p>створюється відповідно до законодавства і не поширюється на класи (групи) з навчанням українською мовою.</p> <p>Особам, які належать до корінних народів, національних меншин України гарантується право на вивчення мови відповідного корінного народу чи національної меншини в комунальних закладах загальної середньої освіти або через національні культурні товариства.</p> <p>Особам з порушенням слуху забезпечується право на навчання жестовою мовою та на вивчення української жестової мови.</p> <p>2. Зкладами освіти забезпечується обов'язкове вивчення державної мови, зокрема у закладах професійної (професійно-технічної), фахової перед вищої та вищої освіти в обсязі, що дає змогу провадити професійну діяльність у вибраній галузі з використанням державної мови.</p> <p>Особам, які належать до корінних народів, національних меншин, іноземцям, особам без громадянства створюються належні умови для вивчення державної мови.</p> <p>3. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування, насамперед англійської мови, в державних і комунальних закладах освіти.</p> <p>4. У закладах освіти відповідно до освітньої програми можуть викладатися одна або декілька дисциплін двома та більше мовами – державною мовою англійською мовою, іншими офіційними</p>
--	---

<p>абітурієнта.</p> <p>11. Держава забезпечує підготовку педагогічних кадрів для навчальних закладів з навчанням регіональними мовами або мовами меншин, здійснює методичне забезпечення такої підготовки.</p> <p>12. Навчальні заклади можуть створювати класи, групи з навчанням іноземними мовами.</p>	<p>мовами Європейського Союзу.</p> <p>5. За бажанням здобувачів професійної та вищої освіти заклади освіти створюють можливість для вивчення ними мови корінного народу, національної меншини як дисципліни.</p> <p>6. Держава сприяє створенню та функціонуванню закладів освіти за кордоном у яких здійснюється навчання українською мовою або вивчається українська мова.</p> <p>7. Особливості використання мов в окремих видах та рівнях освіти визначаються спеціальними законами.</p> <p>Перехідні положення</p> <p>Встановити, що особи, які належать до корінних народів і національних меншин України, і розпочали здобуття загальної середньої освіти до 1 вересня 2018 року, до 1 вересня 2022 року продовжують здобувати таку освіту відповідно до правил, які існували до набрання чинності цим Законом, з поступовим збільшенням кількості предметів, що вивчаються українською мовою.</p>
---	--

Порівняльна таблиця (Народні депутати України просять ..., 2017).

Список використаних джерел

- Будапешт викликав посла України через звуження прав нацменшин у Законі про освіту (2017). *ko.net.ua*. URL: <http://politika.ko.net.ua/?p=4581>
- В Україні державна освіта державною мовою! (2017). *Газета «Неділя»* №37 (712) від 21.09.17.
- Віктор Бедь: Антиукраїнські заяви мадярських активістів від КМКС – Партії угорців України», представників уряду Угорщини, керівництва Закарпатської ОДА, облради та окремих політиків щодо мовного питання в Україні є безпідставними

- і відверто провокативними (2017). *Газета «Срібна Земля»* №26 (1034) від 14.09.17.
- Влада Закарпаття також стала на захист нацменшин (2017). *Газета «РІО»* №37 (1014) від 16.09.17.
- Гриневич: Конституцію мовною статтею закону "Про освіту" не порушували (2017). *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/09/8/226323/>
- Делегація Венеціанської комісії відвідала Україну з метою обговорення нового закону про освіту (2017). *ko.net.ua*. URL: <http://politika.ko.net.ua/?p=5032>.
- Депутати Глибочкої і Герцаївської райрад виступили проти «мовної статті» Закону України «Про освіту» (2017). *Газета Час*. URL: <https://chas.cv.ua/ukrnet/41411-deputati-glibockoyi-gercaiyvskoyi-rayrad-vistupili-proti-movnoyi-statt-zakonu-ukrayini-pro-osvtu.html> (дата перегляду 31.05.2020).
- Європейська хартія регіональних мов або мов меншин, Страсбург, 5 листопада 1992 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_014 (дата звернення 29.05.2020).
- Закон України «Про освіту» (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 30.05.2020).
- Звернення керівників громадських організацій угорців України до Президента (2017). *Газета «Карпатський об'єктив»* №216 від 14.9.2017.
- Конституція України (1996). Дата оновлення 07.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws> (дата звернення 30.05.2020).
- Міністри 4-х країн звернулися до Ради Європи з приводу українського закону про освіту (2017). *ko.net.ua*. URL: <http://politika.ko.net.ua/?p=4661>.
- Москаль: «Вихід із глухого кута із «Законом про освіту» виявився саме там, де вказувало Закарпаття» (2017). *ko.net.ua*. URL: <http://politika.ko.net.ua/?p=4963>
- На засіданні Закарпатської облради депутати першочергово звернулися до Президента щодо нового закону про освіту (2017). *Газета «Карпатський об'єктив»* №218 від 28.9.2017.
- Народні депутати України просять Президента ветоувати прийнятий Радою освітній закон, який звужує права нацменшин (2017). *ko.net.ua*. URL: <http://politika.ko.net.ua/?p=4571>
- Не підписувати Закон «Про освіту» закликає Президента Закарпатська обласна рада (2017). *Газета «Новини Закарпаття»* №70 (4685) від 23.09.17.
- «Ніж у спину»: Угорщина розкритикувала український закон про освіту (2017). *Європейська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/09/8/7070668/>
- Новий закон про освіту суперечить Європейській хартії регіональних мов, Закону «Про нацменшини в Україні» та міжнародним договорам (2017). *Газета «Новини Закарпаття»* №66 (4681) від 09.09.17.
- Понад 64 тисячі закарпатців підписали звернення до Президента з вимогою не допустити звуження прав нацменшин (2017). *goloskarpat.info*. URL: <https://goloskarpat.info/society/59b00b758dcc1/>
- Прийнятий освітній закон звужує права нацменшин (2017). *Газета «Карпатський об'єктив»* №215 від 07.09.2017.

- Румуни Закарпаття заявили, що новий закон «Про освіту» звужує їхнє право на навчання на рідній мові (2017). *Голос Карпат*. URL: <https://goloskarpat.info/power/59b43ebc9b0d8/>
- Румунська спільнота Буковини просить Порошенка ветувати закон «Про освіту» через мовне питання (2017). *Молодий буковинець*. URL: https://molbuk.ua/chernovtsy_news/134735-rumunska-spilnota-bukovyny-prosyty-poroshenka-vetuvaty-zakon-pro-osvitu-cherez-movne-pytannya.html (дата перегляду 31.05.2020).
- У 150 школах Закарпаття очікується освітній колапс (2017). *Газета «РІО»* №39 (1016) від 30.09.17.
- Фатула Р. Міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба здійснив офіційний візит до Будапешта (2020). *ko.net.ua*. URL: <http://politika.ko.net.ua/?p=10607>
- Фатула Р. Новий освітній закон гостро розкритикували в Україні та Євросоюзі через звуження прав національних меншин (2017). *Газета «Карпатський об'єктив»* №216 від 14.9.2017.
- Brenzovics László: Minden jogi eszközt felhasználunk a hatályba lépett oktatási törvény elleni küzdelemben (2017). *«Karpatajla»* № 872 – 28.09.17.
- Nichita-Toma, F. (2017) Dorim să învățăm în limba noastră maternă. *Ziarul Zorile Bucovinei*. URL: <http://zorilebucovinei.com/news/show/1931> (дата перегляду 05.05.2020)
- Nyílt levél Petro Porosenkónak (2017). *«Karpatajla»* № 870 – 14.09.17.
- Különösen méltánytalan a magyar kisebbséget sújtó ukrán döntés (2017). *«Karpatajla»* № 870 – 14.09.17.
- Ragaszkodunk szerzett jogaink garantálásához! (2017). *«Kárpáti Igaz Szó»* № 2345 – 21.09.17.
- Potápi: Az anyanyelvi oktatás a szülőföldön való boldogulás legfontosabb garanciája (2017). *«Karpatajla»* № 871 – 21.09.17.
- Președintele României și-a contramandat vizita în Ucraina din motivul adoptării noi Legi a Educației (2017). *Agenția de știri BucPress din Cernăuți*. URL: <https://bucpress.eu/politica/presedintele-romaniei-si-a-contramandat-4955> (дата перегляду 31.05.2020)
- Veszélyben a magyar oktatás: megszavazta a parlament az új oktatási törvényt (2017). *«Karpatajla»* № 869 – 07.09.17.
- S.O.S. Kievul închide prin lege toate școlile românești din Ucraina (2017). *Agenția de știri BucPressdin Cernăuți*. URL: <https://bucpress.eu/politica/s.o.s.-kievul-inchide-prin-lege-4820> (дата перегляду 31.05.2020).

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАВЛЕННЯ ПРЕДСТАВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ДО УКРАЇНСЬКОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ

Вивчення ставлення представників національних меншин до мовної політики України в галузі освіти Українська асоціація дослідників освіти розпочала 2018 року. Реалізація грантового проєкту «Сприяння міжкультурному діалогу щодо вивчення української мови представниками національних меншин у Чернівецькій області» відбулася в межах проєкту «Просування реформ в регіони» (Інститут економічних досліджень та політичних консультацій та «Європейська правда») за сприяння Європейського Союзу та Міжнародного фонду «Відродження». Його метою було проведення емпірико-соціологічного та аналітичного дослідження і розробка рекомендацій для налагодження діалогу між представниками національних меншин Чернівецької області та керівництвом освітньої галузі області для реалізації ст. 7 Закону України «Про освіту» та необхідних заходів реформування середньої освіти в Україні з урахуванням зауважень Венеціанської комісії. Для реалізації цієї мети дослідники проаналізували історичну, культурну, етнічну основу мовної ситуації в Чернівецькій області, а також особливості її освітньої структури. За наданими грантодавцем методиками було проведено опитування трьох цільових груп проєкту – старшокласників, їх батьків, а також студентів – представників румунської етнічної групи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Іншим методом збору інформації був метод глибинного інтерв'ю, у якому взяли участь 70 представників цільових груп: учні старших класів та їх батьки (шкіл національних меншин і шкіл з українською мовою навчання), вчителі та директори шкіл, студенти, представники органів місцевої влади та

самоврядування, громадських організацій національних меншин, місцевих політичних партій.

Основний акцент проекту було зроблено на двох районах Чернівецької області – Герцаївському, де компактно проживає румунська етнічна меншина, а також Новоселицькому, у якому традиційно мешкають представники молдавської етнічної групи.

За результатами зазначених досліджень було проведено 2 круглі столи «Шкільна реформа та питання мови: точки зору ключових акторів», а також підготовлено низку статей (Zabolotna et al., 2019; Щудло та ін., 2018, Щудло та ін., 2019, Щудло та ін., 2019a). За результатами проекту його виконавці опублікували монографію (Щудло та ін., 2019b), d), що містила рекомендації на чотирьох рівнях: державному, регіональному, місцевому та шкільному.

Наступним кроком у дослідженні мовного питання в українській освіті стало дослідження, проведене в межах грантового проекту «На освітніх перехрестях: діалог із національними меншинами у Чернівецькій та Закарпатській областях», що був складовою проекту «Фінська підтримка реформи української школи» (або «Вчимося разом»). Його реалізація стала можливою завдяки двосторонній ініціативі Уряду Фінляндії і Міністерства освіти і науки України, внаслідок якої у 2018 році було підписано і ратифіковано відповідну угоду (Освіта.UA, 2019). Проект мав на меті підвищити обізнаність представників національних меншин України про реформу шкільної освіти та сформулювати позитивне ставлення до неї в Чернівецькій і Закарпатській областях. Він був реалізований упродовж квітня – вересня 2019 р.

Досягти мети планувалося за допомогою виконання таких завдань:

- ✓ провести соціологічне дослідження для вивчення перспектив реалізації мовної статті Закону «Про освіту», а також шляхів побудови комунікаційної стратегії;
- ✓ здійснити медіа-аналіз проблеми ставлення до мовної статті Закону «Про освіту» у двох областях – Чернівецькій та Закарпатській;
- ✓ поширити отримані результати шляхом проведення круглих столів із зацікавленими сторонами, а також поінформувати Міністерство освіти і науки України про основні напрацювання проєкту.

Соціологічне дослідження було проведено за допомогою методу фокус-групового інтерв'ю (по 6 у кожній області). Його учасниками стали основні стейкхолдери, стосовно яких відбулися зміни в законодавстві про мову навчання в закладах загальної середньої освіти України (Закон України «Про освіту», 2017). Ураховуючи попередній досвід використання декількох соціологічних методів збору інформації при вивченні цієї проблеми, команда проєкту обрала якісний метод (зокрема, фокусовані групові інтерв'ю). Порівняння застосування використаних в обох проєктах методів (анкетування на самозаповнення, глибинні інтерв'ю, фокус-групи) дало змогу зробити висновок, що рівень відвертості при використанні методу фокус-групи виявився вищим, ніж при використанні попередніх методів. Можна припустити, що відчуття плеча однолітків (для учнів-старшокласників), групова солідарність (для вчителів, батьків школярів, освітян-менеджерів) сприяли більш якісному збору інформації, що дає підстави зробити висновок про оптимальність застосування методу фокус-групового інтерв'ю в дослідженнях, присвячених не тільки вивченню процесів в освітянському середовищі, але й міжетнічних

відносин. Дослідження були проведені в місцях компактного проживання національних меншин Чернівецької та Закарпатської областей. Ураховуючи, що Чернівецька область удруге стала об'єктом вивчення, до вибірки потрапили райони, які раніше не досліджувалися – Глибоцький і Сторожинецький.

Вибірка соціологічного дослідження, згідно із завданнями проєкту, включала учнів середніх шкіл (з українською та національними мовами викладання), їх батьків, учителів, а також представників освітньої адміністрації двох областей, які працюють з колективами шкіл з національними мовами викладання – співробітників філій Інституту модернізації змісту освіти, Департаментів освіти і науки обласних державних адміністрацій, міських відділів освіти, методистів Інституту післядипломної педагогічної освіти.

Фокус-групові дослідження були проведені згідно з вимогами дослідницької етики. Крім аудіозапису, відбувалася також відеофіксація зустрічей з наступним кодуванням учасників і складанням транскриптів фокус-груп. Нижче наведено перелік фокус-груп, проведених у Чернівецькій та Закарпатській областях (див. таблиці 1 та 2).

Таблиця 1

Перелік фокус-груп у Чернівецькій області

№	Місце проведення	Дата	Кількість учасників	Цільова група в Чернівецькій області
Фокус-група 1	Чернівці	22 травня 2019	11	Представники освітньої адміністрації: співробітники Чернівецької філії Інституту модернізації змісту освіти, Департаменту освіти і науки Чернівецької обласної державної адміністрації, міського відділу освіти, методисти Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області, що працюють з учителями шкіл з румунською мовою навчання

Фокус-група 2	Село Сторожинецького району	10 травня 2019	12	Учителі шкіл з румунською мовою навчального процесу
Фокус-група 3	Село Глибоцького району	17 травня 2019	12	Учителі шкіл з румунською мовою навчального процесу
Фокус-група 4	Село Глибоцького району	5 травня 2019	12	Учні старших класів шкіл з румунською мовою навчального процесу
Фокус-група 5	Село Сторожинецького району	15 травня 2019	13	Учні старших класів шкіл з українською мовою навчального процесу
Фокус-група 6	Село Глибоцького району	8 травня 2019	9	Батьки учнів старших класів шкіл з румунською мовою навчального процесу

Таблиця 2

Перелік фокус-груп у Закарпатській області

№	Місце проведення	Дата	Кількість учасників	Цільова група в Закарпатській області
Фокус-група 1	м. Виноградово	30 травня 2019	11	Представники освітньої адміністрації: співробітники районного відділу освіти Виноградівської районної державної адміністрації, методисти Берегівської філії Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти, методисти районного методичного кабінету Виноградівської районної державної адміністрації
Фокус-група 2	Село Виноградівського району	15 травня 2019	12	Учителі шкіл з угорською мовою навчального процесу
Фокус-група 3	Село Ужгородського району	23 травня 2019	12	Учителі шкіл з українською мовою навчального процесу
Фокус-група 4	Село Виноградівського району	15 травня 2019	12	Учні старших класів шкіл з угорською мовою навчального процесу
Фокус-група 5	Село Ужгородського району	23 травня 2019	12	Учні старших класів шкіл з українською мовою навчального процесу
Фокус-група 6	Село Виноградівського району	15 травня 2019	9	Батьки учнів старших класів шкіл з угорською мовою навчального процесу

Зазначимо, що дослідження було проведено в теплій, відвертій атмосфері, проте на деяких фокус-групах у Закарпатській області ситуація набувала гостроти через негативне ставлення учасників до досліджуваної проблеми.

Гайди фокус-груп містили питання про такі сфери (тексти гайдів подано в додатках):

- розуміння прав національних меншин;
- загальне сприйняття національними меншинами суті шкільної реформи;
- проблемні моменти, що змушують представників національних меншин почуватися непевно;
- чинники, що могли б сприяти підтримці реформ представниками національних меншин;
- головні джерела інформації та їхній вплив на сприйняття реформ національними меншинами;
- сприйняття навчання й викладання у двомовному середовищі;
- медіа-контент, що викликає інтерес представників національних меншин.

Обробку і аналіз даних фокусованих групових інтерв'ю було здійснено в травні – серпні 2019 р. Основний акцент у процесі аналізу було спрямовано на три головні проблеми:

- перспективи реалізації мовної статті Закону України «Про освіту»;
- ефективність заходів, запропонованих Дорожньою картою імплементації мовної статті Закону України «Про освіту» на 2019–2023 рр.;

- ефективні шляхи побудови комунікаційної стратегії для вироблення позитивного ставлення до вивчення української мови.

Учасники фокус-груп демонстрували досить широкий спектр рівнів володіння українською мовою – від вільного до слабкого, до того ж це не було пов'язано з мовою навчального процесу в школі. Зважаючи на це, висловлювання респондентів значно відрізнялися за повнотою і можливістю висловити власну думку.

Аналіз засобів масової інформації охоплював друковані, електронні засоби масової інформації, опубліковані в період з вересня 2017 року по березень 2020 року, та соціальні медіа – з вересня 2018 року. Такий вибір хронологічних меж був зумовлений датою ухвалення Верховною Радою України Закону «Про освіту» і неоднозначною реакцією національних меншин на нього, що яскраво простежувалася в ЗМІ. Проведення медійного аналізу відбувалося за такими напрямками: аналіз дискурсу медіа та івентів, домінуючі меседжі, ставлення обласної влади в ЗМІ. Порівняння контенту україномовних ЗМІ та ЗМІ національних меншин дозволило визначити найгостріші кути проблеми.

Аналіз медіа-ресурсів здійснювався на двох рівнях – державному та регіональному. Основними напрямками дослідження були такі:

- загальне сприйняття шкільної реформи, її сутності;
- сприйняття сутності шкільної реформи для національних меншин;
- переваги реформи для національних меншин, підтримувані засобами масової інформації;
- питання реформи для національних меншин, які ЗМІ не підтримують;

- фактори, що можуть посилити підтримку засобами масової інформації;
- основні джерела інформації та їх вплив на сприйняття реформ ЗМІ;
- можливості засобів масової інформації, які могли би підвищити підтримку реформи національними меншинами.

Вивчення проблеми за допомогою поєднання різних методів, здійснене командою з різних галузей знань, дозволило отримати значний обсяг корисної і важливої інформації. Сподіваємося, що висновки, зроблені за допомогою дослідження, сприятимуть пом'якшенню ситуації, яка склалася.

Список використаних джерел

- Zabolotna, O., Shchudlo, S., Medina, T., Panchenko, I., & Kozlov, D. (2019). Teaching Ukrainian as a non-native language to national minorities in Ukraine: challenges for evidence-based educational policies. *Advanced Education*, 11, 60-67. DOI: 10.20535/2410-8286.164167
Режим доступу: <http://ae.fl.kpi.ua/article/view/164167> (дата перегляду 09.06.2020)
- Освіта.UA (2019) В Україні реалізують фінський проект «Вчимося разом» – Режим доступу: <https://osvita.ua/school/nus/64064/> (дата перегляду 09.06.2020)
- Щудло, С., Заболотна, О., Медіна, Т. (2018). Мова навчання учнів національних меншин у Чернівецькій області: інструментальна чи ціннісна функція української мови. *Youth in Central and Eastern Europe. Sociological Studies*, 1 (9), 6–28
- Щудло, С., Заболотна, О., Медіна Т. (2019). Мова як чинник самореалізації молоді у мультлінгвальному просторі. *Молодіжна політика : проблеми та перспективи: збірник наукових праць*, 9, 10–20.
- Щудло, С., Заболотна, О., Медіна, Т. (2019а). Мовне законодавство України в оцінках румуномовних вчителів Буковини. *Релігія та соціум*, 3-4, 22 – 29.
- Щудло, С., Заболотна, О., Медіна, Т. (2019b). *Соціокультурний дискурс щодо мови навчання національних меншин у Чернівецькій області*. Дрогобич : УАДО, ТзОВ «Трек ЛТД»
- Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 09.05.2020)

ДІАЛОГ ПРО МОВУ ОСВІТИ В РУМУНОМОВНІЙ ТА УКРАЇНОМОВНІЙ ДРУКОВАНІЙ ПРЕСІ ТА СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Аналіз ЗМІ та соціальних мереж у Чернівецькій області розкриває окремі особливості діалогу про мову освіти в контексті домінуючих тем в україномовному та румуномовному медіапросторі. Аналіз друкованих, електронних і соціальних медіа включає моніторинг і вивчення інформацій, розповсюджуваних з вересня 2017 р. по березень 2020 р. Саме у вересні 2017 р. Верховна Рада України затвердила Закон «Про освіту», по-різному сприйнятий україномовними та румуномовними ЗМІ України.

Аналіз ґрунтується на вивченні домінуючих тем дискусій (івент-аналіз, дискурс-аналіз) в інформаційному просторі України про сприйняття освітньої реформи загалом та про національні меншини зокрема. Окрема увага приділена реакції україномовних ЗМІ у порівнянні з пресою національних меншин крізь призму хронології медіа-дискурсу.

У цьому розділі будуть описані домінуючі в інформаційному просторі теми та розроблені певні рекомендації. Моніторинг ЗМІ відбувався на двох рівнях: загальноукраїнському та регіональному. Порівняння журналістського дискурсу та форми подачі інформації здійснено за схемою: інформаційна картина у всеукраїнській україномовній пресі – інформаційна картина в регіональній (Чернівецькій) україномовній пресі – інформаційна картина в регіональній (Чернівецькій) румуномовній пресі.

Після проведення якісного аналізу преси покажемо основні субкатегорії в дискурсі медіа на основі кількісного аналізу текстів ЗМІ.

Були обрані для докладного вивчення 15 подій (івентів), що найбільше вплинули на дискурс ЗМІ та викликали потужні реакції в соціальних мережах. У нашому дослідженні івент має широке хронологічне значення та включає й інші акції, рішення, документи, публічні реакції, що відбулися після відповідної події, але тісно пов'язані з нею. Наприклад, івент «Румунія надає стипендії українським учням, які навчаються в румуномовних школах» ми проаналізували не тільки з точки зору певного політичного рішення уряду Румунії від 9 травня 2018 р., але і в контексті подальших кроків у 2019 р. реалізації цієї політики крізь призму дискурсу ЗМІ та реакції соціальних мереж. Дискурс медіа має власну, іноді транстемпоральну логіку, яку ми спробуємо розкрити на конкретних прикладах.

Список аналізованих івентів

05.09.2017 – Верховна Рада ухвалила Закон «Про освіту» (реєстраційний номер 3491-д).

25.09.2017 – Президент України підписав Закон «Про освіту».

20.10.2017 – До Чернівецької області з робочим візитом навідалася міністр освіти та науки України Лілія Гриневич.

14.12.2017 – Венеціанська комісія опублікувала рекомендації щодо Закону «Про освіту».

11.01.2018 – Міністри закордонних справ та освіти України і Румунії зустрілися в Чернівецькій області.

14.02.2018 – Уряд подовжив перехідний період для запровадження «мовної» статті Закону «Про освіту» до 2023 року.

15.02.2018 – У Києві відбулися переговори представників румунської нацменшини та Міністерства освіти та науки України про можливу імплементацію мовної статті Закону України «Про освіту».

09.05.2018 – Румунія надає стипендії українським учням, які навчаються в румуномовних школах.

11.05.2018 – Представники румунської національної спільноти зустрілися в Чернівцях із заступником Міністра освіти і науки України Павлом Хобзеєм.

12.12.2018 – VII засідання Змішаної міжурядової Українсько-Румунської комісії з питань забезпечення прав осіб, які належать до національних меншин.

25.03.2019 – У школах Закарпаття та Чернівецької області розпочали роботу пришкільні мовні табори «БомбеЗНО».

25.04.2019 – Верховна Рада ухвалила закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (№ 5670-д).

15.05.2019 – Президент Петро Порошенко підписав Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

30.05.2019 – Верховна Рада України ухвалила за основу законопроект про повну загальну середню освіту.

16.07.2019 – Конституційний Суд України вирішив, що Закон України «Про освіту» відповідає Конституції.

Аналіз івентів

Верховна Рада ухвалила Закон «Про освіту»

Ухвалення Верховною Радою України Закону «Про освіту» викликало критичну реакцію румуномовної преси Чернівецької області, бурхливі обговорення в соціальних мережах, водночас досить нейтральне висвітлення в українських медіа.

Україномовна преса Чернівецької області масово розповсюдила інформацію агентств УНІАН та Укрінформ про те, що Верховна Рада ухвалила Закон «Про освіту», внаслідок чого в Україні вводиться 12-річне шкільне навчання. На перших порах івенту мовне питання в системі шкільної освіти майже не згадували як окрему тему. Нейтральне висвітлення події характерне обласним газетам «Погляд» (Маріянчук, 2017), «Молодий буковинець», агентствам новин 03720.ua, асс.cv.ua, bukpravda.cv.ua. Основний акцент журналісти робили саме на запровадженні 12-річного шкільного навчання та, починаючи з 2018 року, трансформації змісту освіти.

З іншого боку, румуномовна преса Чернівецької області та інтернет-сайти відреагували досить критично на новину про ухвалення Закону «Про освіту». Агентство новин БукПресс (www.bucpress.eu) пише про ухвалення закону як про «чорний вівторок» і про порушення прав румунської національної меншини (S.O.S. Kievul închide, 2017). Те ж саме джерело згадує про звернення румунської спільноти області до Президента України. Румунська меншина відреагувала на ухвалення цього закону, просячи президента Петра Порошенка ветоувати закон «Про освіту» через мовне питання.

«Молодий буковинець» (Румунська спільнота Буковини просить Порошенка .., 2017), АСС та інші джерела, зокрема «Українська правда»,

покликалися на Агентство БукПресс: «Ст.7 про мову освіти містить норми, що суперечать статтям 10, 22, 23, 53 Конституції України та прокладають шлях до мовної асиміляції національних меншин», – ідеться у відкритому листі до Президента, під яким підписалися представники ГО «Румунська спільнота України».

Газета «Zorile Bucovinei» пише про ухвалення цього закону як про політичний акт, спрямований проти румунської ідентичності, що є «грубою формою асиміляції» румунської меншини. На першій сторінці газети, а також на сайті видання журналісти пишуть, що «ніхто в історії цього краю не закривав румунські школи, окрім української влади ... це грубе порушення Конституції України» (Nichita-Toma, 2017). Румуномовна преса загалом негативно відреагувала на цей івент. Також у негативному ключі новину подали районні видання («Gazeta de Herța», «Monitorul de Hliboca»). Увага румуновної преси була зосереджена не на змісті всього закону, а саме на ст. 7, де йдеться про мову освітнього процесу.

У контексті цієї події 21 вересня переважна більшість ЗМІ Чернівецької області повідомила про відмову президента Румунії відвідати України у зв'язку з ухваленням Закону «Про освіту» (Președintele României și-a contramandat vizita în Ucraina, 2017). Українські медіа писали про те, що, за словами Клаусса Йоханніса, Президента Румунії, візит в Україну було скасовано саме після ухвалення закону про освіту, адже цей нормативний акт суттєво обмежує доступ меншин до освіти рідною мовою. За день до цього румуномовні інтернет-видання Чернівецької області інформували, що румунський парламент ухвалив декларацію, у якій висловлено надію на дотримання європейських

стандартів у сфері захисту прав національних меншин, які проживають в Україні, після ухвалення Верховною Радою Закону «Про освіту».

Газети «Час» і «Monitorul de Hliboca» інформували читачів про те, що депутати Глибоцької і Герцаївської районних рад виступили проти мовної статті закону. Усі присутні в залі депутати проголосували за відповідне звернення. Відповідно до звернення, підписаного депутатами Глибоцького району, ст. 7 закону є антиконституційною і передбачає ліквідацію шкіл з мовами викладання національних меншин. Підтримали це звернення і багато депутатів-українців (Депутати Глибоцької і Герцаївської райрад, 2017).

Негативних реакцій з боку україномовної преси майже не було, а інформації, перекладені з румуномовної преси, подано без коментарів. Україномовні журналісти очікували подальшої еволюції ситуації.

Отже, переважна більшість румуновних ЗМІ негативно оцінила ухвалення Верховною Радою України Закону «Про освіту», тоді як україномовні джерела висвітлили цю тему з нейтральних, суто інформативних позицій.

Інформація була негативно сприйнята румуномовними користувачами соціальних мереж, які писали про «провал української європейської інтеграції» (Legea Învățământului, 2017). Румунська меншина також була активною в коментарях на українських сайтах. На окремих групах і сторінках відбувалися жваві і подекуди гострі суперечки між прихильниками та супротивники редакції ст. 7 Закону. Часто ці суперечки мали національно-етнічне забарвлення. Наприклад: «якщо ми хочемо в Європу навіщо нам українська мова, давайте вчити англійську», репліки на кшталт: «з такою позицією краще покинути нашу державу» (Гриневич розкаже .., 2017) (сторінка газети «Молодий буковинець» – 30 тис. користувачів).

Президент України підписав Закон «Про освіту»

Підписання Президентом України Закону «Про освіту» стало однією з основних новин на сайтах і сторінках газет Чернівецької області. Переважна більшість сайтів цитувала офіційну сторінку Президента України, основним меседжем якої була необхідність «підвищення якості освіти та конкурентоспроможність молодого покоління на ринку праці». Глава Держави підкреслив важливість неухильного дотримання при здобутті освіти гуманітарних прав національних меншин, які проживають на території України (Президент підписав Закон України «Про освіту», 2017). «Україна демонструвала й надалі демонструватиме таке ставлення до прав національних меншин, яке відповідає нашим міжнародним зобов'язанням, перебуває в гармонії з європейськими стандартами і є взірцем для сусідніх країн», – наголосив Петро Порошенко. Ця офіційна інформація також була надрукована у газетах «Молодий буковинець», «Погляд», «Час», «Версії» тощо, а також перекладена на румунську мову газетою «Libertatea Cuvântului», районними виданнями та агентством БукПресс.

З іншого боку, румуномовна преса відреагувала досить бурхливо на цей івент, особливо після того, як відповідній події передувало звернення румунської громади до Президента та скасування візиту глави румунської держави в Україну. Газета «Libertatea Cuvântului», цитуючи прес-службу Президента України, пише про підписання Закону «Про освіту» як про надзвичайну подію, в яку досить важко повірити (Incredibil! Porosenko a semnat Legea Învăţământului, 2017). Інша обласна румуномовна газета «Zorile Bucovinei» зазначає, що це – «чорний день в історії румунів України». Автор матеріалу вважає, що підписання закону означає ліквідацію шкіл національних

меншин та їх українізацію. Висловлюється недовіра українській владі, яка нехтує правами людини і пересварилася через цей закон з усіма сусідами. Керівництво країни звинувачено у брехні, порушенні Конституції та навіть диктатурі (Încă o zi neagră, 2017).

Оксана Палійчук, директор Департаменту освіти і науки Чернівецької ОДА, для інформаційного агентства АСС прокоментувала Закон «Про освіту», зокрема статтю про мову навчання. «З 5 класу більшість предметів викладатимуться державною мовою. При цьому, за заявою батьків, 1 або кілька дисциплін можуть викладатися рідною мовою. Освітяни Буковини переконані, що ця стаття закону – виправдана. Переконують: це дозволить значно покращити результати ЗНО, зокрема, з української мови та історії України», – підкреслила Палійчук для АСС (Закон Про освіту покращить результати ЗНО, 2017). Такого роду аргументації та інтерв'ю з іншими представниками обласної влади були представлені в україномовному медіапросторі, водночас їх майже не було в румуномовній пресі. Цю аргументацію фактично не сприймали румуномовні журналісти і читачі, які у своїх матеріалах дотримувалися принципів «конституціоналізму та прав людини». Директор гімназії № 6 м. Чернівців з румунською мовою викладання Іван Ігнат в інтерв'ю для АСС заявив, що «буде нелегко, але Закон про освіту виконуватимемо» (Буде нелегко ..., 2017).

Тоді ж обласні та районні видання повідомляли про лист МЗС Болгарії, Угорщини, Греції та Румунії до ОБСЄ через новий український закон «Про освіту». У листі йшлося про те, що цей закон не має торкнутися прав меншин та освіти рідною мовою. Не залишилися по за увагою і закиди українській владі від Угорщини, яка була найбільш присутньою в медіапросторі завдяки заявам

своїх дипломатів. 26 вересня 2017 р. уряд Угорщини заявив, що блокуватиме всі подальші рішення Європейського Союзу, спрямовані на зближення ЄС з Україною через Закон «Про освіту».

17 жовтня 2017 р. перед будівлею Чернівецької ОДА відбувся протест представників румунської національної спільноти, невдоволених підписанням закону. «Молодий буковинець» та сайт Букінфо писали, що «зібралися біля 200 осіб з румунськими прапорами і написами румунською мовою. А на сходах – біля 20 активістів Національного корпусу з плакатами, на яких звернення до румунів – українських громадян» (У Чернівцях група румунських організацій ..., 2017). Заголовок матеріалу, розміщеного на сайті Букінфо, такий: «Румуни ніколи не мали проблем на Буковині. А тепер не хочуть вчити українську мову?» (Румуни ніколи не мали проблем на Буковині, 2017). Хибна інтерпретація події україномовними ЗМІ випливає з того факту, що в заяві протестувальників, підписаної та поданої губернаторові, ніде не згадано про небажання вивчати державну мову, а цифра «200 осіб з румунськими прапорами» не підтверджена самими організаторами та поліцією. Нейтрально та інформативно висвітлила подію газета «Погляд», яка описала плакати «Ні мовній дискримінації», «Не крадіть нашу мову», не коментуючи самої події.

Румуномовна преса висвітлила подію з точки зору необхідності «захистити рідну мову від законодавчих спроб її витіснення з системи освіти». БукПресс пише, що протестувальники назвали закон «Про освіту» етноцидом і виступали не проти державної мови, а за рідну мову в школах (Româniî din Cernăuți au ieșit în stradă, 2017). Наступного дня газети надрукували заяву з вимогами протестувальників, основною з яких є збереження існуючої мережі шкіл з викладанням предметів румунською мовою та з добрим вивченням

української. У матеріалі «Не крадіть нашої мови» «Zorile Bucovinei» критикує українську пресу за те, що окремі місцеві журналісти назвали протест заходом, проплаченим Кремлем, підкреслюючи, що етнічні румуни так само є громадянами України і мають право на повагу та право навчатися рідною мовою (Nu ne furati limba româna, 2017). Водночас це видання не заперечило необхідності вивчення державної мови, але не за рахунок витіснення рідної. Газета реагувала на матеріал телеканалу ТВА «Чужі прапори та гасла румунською – під стінами ОДА». Були й інші провокативні матеріали, такі як «Румуни і опоблок пікетуватимуть Чернівецьку облраду 17 жовтня», намагаючись політизувати міжнаціональну ситуацію на регіональному рівні (Румуни і опоблок ..., 2017).

Отже, підписання Закону України «Про Освіту» по-різному висвітлила румуномовна та україномовна преса. Усі 6 проаналізованих нами румуномовних ЗМІ висловили критичні зауваження та незадоволення. З іншого боку, переважна більшість україномовних ЗМІ поширила і надрукувала офіційну інформацію прес-служби Президента України без її критичної оцінки. Протест румунської спільноти проти Закону «Про освіту» був негативно сприйнятий україномовними ЗМІ, та ж подія була розцінена всіма румуномовними джерелами як останній шанс зберегти рідну мову в системі освіти України. На відміну від першого проаналізованого нами івенту, ця подія внесла більше напруги в інформаційний і суспільний простір, часто внаслідок неправильних або навмисно провокативних журналістських інтерпретацій.

У соціальних мережах продовжувалися суперечки між прихильниками та супротивниками Закону України «Про освіту». Частими були нетолерантні та принизливі висловлювання з боку представників титульної нації та заяви

румунської спільноти про недовіру до української влади, яка замість реальних реформ «порушує права національних меншин». Цитуємо деякі коментарі: «Кому ми заважаємо своєю мовою та культурою» або «Хочете румунську мову – їдьте в Румунію» (Президент Румунії влаштував демарш .., 2017); «Не змогли нас знищити всіх фізично, то треба вкрати мову та культуру. Але такого не робили навіть більшовики ...», «На мій погляд підняття цих болючих мовних питань для того, щоб розсварити мирно існуючі народи і потім країни», «Ми не емігранти, не кочівники, ми корінні румуни. За будь-якої влади тут розмовляли румунською». Румуномовні користувачі зазвичай використовували групи «Golgota Neamului» (3100 членів) та «Radio Cernăuți» (7700 членів). Сперечалися між собою переважно представники інтелектуальної еліти (журналісти, вчителі, місцеві депутати тощо).

До Чернівецької області з робочим візитом навідалася міністр освіти та науки України Лілія Гриневич

Після підписання Президентом Закону України «Про освіту» та протесту румунської національної меншини біля будівлі Чернівецької обласної державної адміністрації до Буковини з робочим візитом навідалася міністр освіти та науки України Лілія Гриневич. Вона зустрілася з керівниками освітньої галузі області, а також з батьками учнів гімназії № 6 м. Чернівців з румунською мовою викладання. Відповідно до sv.cv.ua, «Погляд» та АСС, Лілія Гриневич сказала, що жодну школу, в якій навчають мовою нацменшин, закривати не збираються. Учні продовжуватимуть учитися румунською мовою. Проте в старших класах деякі предмети будуть викладати українською – але це не раніше, ніж діти будуть до цього готові (Не забирати румунську мову .., 2017).

АСС інформує про те, що Лілію Гриневич у Чернівцях просили не забирати румунську мову зі шкіл. Міністр запевнила: освітяни наразі розробляють методологію, як румуномовним школярам та освітянам безболісно перейти на державну мову, не забираючи можливості вивчати рідну румунську мову. Усе це заради того, щоб школярі могли успішно складати ЗНО та вступати до українських ВНЗ. Румуномовне агентство БукПресс назвало зустріч Гриневич з румунською спільнотою у Чернівцях «діалогом німих і глухих». Скандал навколо цього закону Лілія Гриневич вважає вигадкою деяких політиків, організованою політичною грою. «Діалог перетворюється на класичний цирк і аргументи обох сторін не були почуті» (Dialogul surzilor cu muții, 2017). Джерело інформує, що батьки дітей обурилися, запитавши у Гриневич, чому вона «не мала мужності» зустрітися з національними меншинами України до ухвалення цього закону, що створило негативний імідж країни в європейському просторі. «І сьогодні, щоб заспокоїти політиків в ЄС, державні гроші витрачаються на візити міністра закордонних справ і міністра освіти в різні регіони і країни», – вказували батьки учнів. На відсутність діалогу до ухвалення цього закону вказують й інші румуномовні джерела Чернівецької області, зокрема «Libertatea Cuvântului». Відповідно до згаданих вище джерел, батьки учнів звернулися до Лілії Гриневич з багатьма питаннями і попросили чітких пояснень, чому порушується їх право на навчання рідною мовою. Представники румунської громади заявили, що пройшли у 90-х роках ХХ ст. через такий експеримент, коли в румунських школах були відкриті українські чи російські класи.

Окрім АСС, на жодну згадку про нарікання батьків учнів на Закон «Про освіту» під час зустрічі з міністром не натрапляємо в україномовній пресі.

Інформаційне агентство писало про те, що міністра намагалася заспокоїти батьків, запевнивши, що викладання мовами національних меншин не буде обмежено або ліквідовано. Газети «Погляд», «Час», «Молодий буковинець» надрукували інформацію прес-служби Чернівецької ОДА про діалог міністри з освітянами Буковини. Відповідно до офіційного повідомлення, яке також знаходимо на lyberti.com, Лілія Гриневич наголосила, що необхідно зробити все можливе для підвищення соціального статусу педагогічних та науково-педагогічних працівників. Про обрання керівників навчальних закладів Л.Гриневич зазначила, що структура школи, пропонована законом, включає в себе 4-річну початкову школу, яка має бути найближчою до місця проживання дитини, базову середню школу (гімназію) – з 5 по 9 класи, старшу школу – з 10 по 12 клас. Це дасть можливість перейти на європейську модель освіти (Гриневич поспілкувалася з освітянами, 2017).

«Молодий буковинець» у позитивному ключі також розповідає про візит Л. Гриневич в одну з румуномовних шкіл міста Чернівців: «Міністр із задоволенням спостерігала за уроком. А потім поцікавилася у дітей, скільки розмовляє вдома українською, а скільки – румунською мовою. Половина класу зізналися, що розмовляють українською вдома, половина дітей підняли руки, що розмовляють вдома румунською. Насамкінець міністр освіти подякувала вчителю і сказала, що саме так — двома мовами – мають викладати у школах нацменшин» (У Чернівцях міністр освіти .., 2017).

Зауважимо, що питання білінгвального навчання в школах національних меншин у цьому та в іншому контексті також досить критично сприймається румуномовною пресою, а заяві міністри про те, що «жодна школа з навчанням

мовою нацменшин не буде закрита», не повірили румуномовні журналісти та читачі, про що свідчить моніторинг соціальних мереж.

Отже, візит міністри освіти та науки України в Чернівецьку область був охарактеризований румуномовною пресою як «провальний», аргументація міністри не стала причиною зміни дискурсу ЗМІ. Водночас україномовна преса поширювала меседжі про відсутність елементів порушення прав національних меншин у тексті Закону України «Про освіту». Більше уваги було приділено саме мовній статті, тоді як про зміст закону загалом – тільки згадування в ситуативних контекстах і лише в україномовній пресі.

Реакція україномовних користувачів соціальних мереж була стриманою та критичною – румуномовних. Представники румунської спільноти висловлювали відсутність довіри до представників МОН (Міністр обіцяла .., 2017). Україномовні користувачі позитивно оцінювали заяви Л. Гриневич та її аргументацію.

Венеціанська комісія опублікувала рекомендації щодо Закону «Про освіту»

Усі проаналізовані нами джерела повідомляли про те, що європейська комісія «За демократію через право», більше відома як Венеціанська комісія, опублікувала рішення про мовні положення Закону України «Про освіту». Відповідно до «Європейської правди», документ містить низку рекомендацій для України. Журналісти писали про ці рекомендації, але стиль інтерпретації їх змісту був різним.

Україномовні видання Чернівецької області вважали, що права угорськомовної і румуномовної меншин та інших меншин країн – членів ЄС

можуть бути дотримані без внесення змін до ст. 7 закону, тобто тієї, якою встановлюється мова навчання. Румуномовні видання, спираючись передусім на інтерпретацію МЗС Румунії, привітали рішення Венеціанської комісії, вважаючи її «перемогою» для навчання рідною мовою.

Газети «Молодий буковинець», «Версії» та «Погляд» досить лаконічно повідомляли, що Венеціанська комісія закликала Україну внести зміни в «мовну статтю» українського закону про освіту щодо російської мови. «Новий Закон не надає ніяких рішень для мов, які не є офіційними мовами ЄС, зокрема для російської мови, найбільш використовуваної недержавної мови. Менш сприятливе ставлення до цих мов важко виправдати, і тому піднімає питання дискримінації», – йдеться в рішенні. Венеціанська комісія вважає, що вирішити цю проблему допоможе внесення змін у 7 статтю та заміна цього положення більш збалансованим (Венеціанська комісія закликала Україну, 2017). Ті ж джерела цитували міністра закордонних справ Павла Клімкіна, який наголосив на тому, що український закон не обмежує простору для повноцінного вивчення представниками національних меншин рідної мови. Ця інтерпретація стала домінуючою в україномовному обласному та національному медіапросторі.

Перед офіційним оголошенням результатів розгляду цього закону Венеційською комісією відбулася зустріч представників румунської національної меншини України з місією європейської комісії «За демократію через право». БукПресс інформував 1 листопада 2017 року, що лідери громадських організацій, які представляють румунську спільноту Чернівецької області, підкреслили під час зустрічі в Києві, що закон порушує права на

навчання рідною мовою та грубо порушує принцип, відповідно до якого здобуте право не можна скасувати (Zâgrea, 2017).

«Zorile Bucovinei», «Libertatea Cuvântului», bucpres.eu надрукували офіційну позицію МЗС Румунії, яке привітало Венеціанську комісію з цим рішенням «на користь румунської спільноти». МЗС Румунії повідомляло, що в контексті твердих дипломатичних кроків, спрямованих на забезпечення прав осіб, які належать до румунської меншини в Україні, Румунія попросила Україну проконсультуватися з Венеціанською комісією щодо Закону «Про освіту». «Висновок Венеціанської комісії підтверджує оцінку Румунією негативного впливу ст. 7 зазначеного закону на права осіб, які належать до національних меншин в Україні, включаючи ті, що належать до румунської меншини. Венеціанська комісія критикує ст. 7 вищезазначеного закону і вимагає внесення змін до неї, враховуючи, що стаття нечітка, не має юридичної ясності, а також не забезпечує адекватного права на освіту мовою меншини. Тому комісія вимагає внесення змін до ст. 7. Закон передбачає скорочення можливостей навчання мовами нацменшин. У той же час Венеціанська комісія нагадує, що мета, яку переслідує українське законодавство щодо посилення освіти державною мовою, не повинна заохочуватися за рахунок мов меншин і необхідно знайти баланс, що гарантує освіту мовами меншин. Таким чином, комісія стверджує, що закон повинен забезпечити правильний баланс між посиленням навчання на державній мові та захистом прав мов меншин». Румуномовна преса також покликала на текст рекомендацій в інтерпретації МЗС Румунії, відповідно до якого «Венеціанська комісія визнає актуальність традиційних шкіл національних меншин, які через свою багатовікову відданість, через свою репутацію та якість, істотно сприяли збереженню та розвитку

специфічної ідентичності меншин, зокрема мовної ідентичності. Як наслідок, комісія рекомендує, щоб імплементація закону не ставила під загрозу збереження культурної спадщини меншин і забезпечувала безперервність освіти мовами меншин у традиційних школах» (Poziția comisiei de la Veneția, 2017).

Унаслідок цих інформаційних повідомлень у румуновому інформаційному просторі консолідувалися значні очікування необхідності обов'язкового перегляду Верховною Радою Закону «Про освіту». Соціальні мережі були переповнені коментарями, що вказували на необхідність зміни або скасування закону. З іншого боку, коментарі від україномовних користувачів були протилежними – на користь збереження чинної редакції закону.

Інтерпретація української сторони того ж тексту була зовсім іншою. «Zorile Viscopinei» повідомляє, що рішення комісії є неоднозначним, адже спікер Верховної Ради України Андрій Парубій заявив, що жодних змін до Закону України «Про Освіту» не буде внесено (Poziția comisiei de la Veneția, 2017). Отже, на думку журналістів, українська влада відмовляється виконувати рекомендації Венеціанської комісії. «Libertatea Cuvântului», покликаючись на офіційну позицію Міністерства освіти і науки, пише, що румуни України «мають попрощатись з рідною мовою» (Românii din Ucraina spun adio limbii române, 2017). Редакція цитувала Л. Гриневич, яка сказала, що рішення Венеціанської комісії є позитивним: «Одна з важливих рекомендацій комісії – продовжити перехідний період для імплементації статті. Так, наразі закон «визначає, що повноцінно набути чинності мовна стаття має у 2020 році», – йдеться в повідомленні.

Тож щодо цього івенту констатуємо різні дискурси преси. Україномовні ЗМІ поширювали тексти в інтерпретації МЗС України та МОН, тоді як румуномовна преса писала про всі можливі інтерпретації рішення Венеціанської комісії, проте дотримувалась у коментарях точки зору, відповідно до якої Україна зобов'язана змінити ст. 7 Закону «Про освіту». Відмова української влади внести зміни до цієї статті і наголошення на тому, що зміни будуть включені в інші законодавчі акти, були сприйняті з розчаруванням. Замість чіткості та порозуміння, рекомендації Венеціанської комісії ще більше поглибили комунікативну прірву. Та сама ситуація спостерігалася на рівні соціальних мереж. Точилися дискусії між користувачами про необхідність змінювати ст. 7 закону. Заява міністри освіти про відмову влади змінювати закон викликала критичну реакцію в соціальних мережах. Румуномовні користувачі писали, що Київ дезінформує громадян про суть рекомендацій Венеціанської комісії.

Міністри Закордонних Справ та Освіти України і Румунії зустрілися у Чернівецькій області

11 січня 2018 р. у Чернівцях зустрілися міністри закордонних справ та освіти України і Румунії. Газети «Час», «Молодий буковинець», «Погляд» та інші інформували читача про те, що глави МЗС України і Румунії – Павло Клімкін та Теодор Мелешкану – обговорили ситуацію навколо закону про освіту і порушили тему забезпечення належної освіти румунській національній меншині. Окрім цього, політики відкрили школу, в якій навчання буде вестись румунською мовою. У порядку денному зустрічі було також обговорення питання двосторонньої співпраці на міждержавному та регіональному рівнях (У

Чернівцях зустрілися міністри .., 2017). Україномовна преса ставила акцент на заявах П. Клімкіна. Зокрема, він у своєму виступі зазначив, що дотримання права румунської меншини на навчання рідною мовою буде основним у румунсько-українських відносинах. «Два міністерства освіти працюють над цим законом (про середню освіту) – українське та румунське. Хочу наголосити, що документ буде базуватися на інтересах обох держав і не буде прийнятий, поки не дійдемо до консенсусу. Також будуть враховуватися побажання нацменшин. Можу сказати точно, які принципи закону будуть дотримані обов'язково. По-перше, всі громадяни України мають добре знати українську мову, інакше вони не зможуть реалізувати себе у цій країні. Також наголошую, що ніхто не буде робити румунське населення менш румуномовним чи українізувати їх. Але такі основні предмети, як історія України чи право обов'язково мають викладатися державною мовою. Звичайно, ми не будемо лякати першокласників українською граматиною, їх треба адаптувати. І це складніший процес, адже треба буде працювати і з учнями, і з вчителями», – заявив П. Клімкін.

Натомість глава МЗС Румунії підкреслив, що «мовна» стаття цього закону має «негативний тиск на нацменшини». «Сьома стаття освітнього закону в Україні спричинює тиск на тих, хто розмовляє румунською, і тих, чия це рідна мова. Ми будемо вести перемовини і знайдемо вихід, який найкраще підійде обом сторонам. Це буде спільний документ двох сторін. Досвід показує, що цілком можливо знати державну мову і підтримувати рідну», – сказав Т. Мелешкану.

Про двосторонній протокол з реалізації Закону «Про освіту» активно писали румуномовні журналісти Чернівецької області. БукПресс інформує про заяву керівника МЗС Румунії про необхідність консультування з Бухарестом під

час ухвалення рішень, що стосуються освітнього процесу для румунської меншини України (Ministrul Teodor Meleşcanu la Cernăuți, 2017). Глави МЗС та МОН Румунії також зустрілися з товариствами румунської культури Буковини, які висловили повне заперечення моделі шкільної освіти, запропонованої Законом «Про Освіту» (Gherman, 2017). «Zorile Bucovinei» назвало зустріч 4 міністрів у Чернівцях (МОН та МЗС України і МОН та МЗС Румунії) історичною подією. Саме тоді вперше керівник МЗС Румунії публічно оголосив про намір виплачувати стипендії учням України, які навчаються румунською мовою (Тота, 2018). Виклад статті оптимістичний. «Румунський уряд доклав і докладатиме зусиль, щоб учні, які гарно навчаються, отримували стипендії. Вчителі – щоб могли проходити перепідготовку в Румунії. Ми це будемо ініціювати», – сказав Мелешкану.

Того ж дня відбулося відкриття нової школи з румунською мовою викладання в селі Йорданешти Чернівецької області, а міністра освіти України особисто пояснила жителям цього села, в чому полягають положення Закону «Про освіту». «Молодий буковинець» та АСС цитували Гриневич: «Це є школа, яка навчається за планом для шкіл з мовами національних меншин. Як ви знаєте, прийнятий закон про освіту, і відповідно до нього ми будемо розширювати вживання державної мови в таких школах. Але при цьому буде збережено вивчення рідної мови і вивчення частини предметів рідною мовою. Тобто, наша ідея полягає в тому, щоб поряд з навчанням рідною мовою, поступово запроваджувалось вивчення частини предметів і українською. Ми вже представляли це питання на засіданні Венеціанської комісії». Вона додала, що від Венеціанської комісії не надходили «принципові зауваження, щоб ми змінили наш підхід» (Румунську мову збережуть, 2018).

Незважаючи на суперечності в імplementації Закону «Про Освіту», зустріч у Чернівцях 4 міністрів мала позитивний характер в обласному медіапросторі, була оптимістично сприйнятою як румуномовними, так і україномовними виданнями. Позитивним контекстом стало відкриття нової будівлі школи в буковинському селі Йорданешти, заява про стипендії та ініціювання розгляду протоколу про освіту для румунської національної меншини на рівні МОН обох країн (*Va fi semnat un protocol*, 2018). Питання цього протоколу є предметом дискусій та інформаційним приводом і до цього часу. Користувачі соціальних мереж досить стримано реагували на ці меседжі.

Уряд подовжив перехідний період для запровадження «мовної» статті Закону «Про освіту» до 2023 року

Кабінет міністрів України затвердив і передав у Верховну Раду законопроект, у якому запропонував продовжити перехідний період впровадження мовної статті Закону «Про освіту» з 2020 до 2023 року. За словами міністри освіти і науки України Л. Гриневич, такі зміни необхідно ухвалити для реалізації пропозицій Венеціанської комісії. Обласна преса інформувала про це рішення без додаткових коментарів.

Румуномовна преса майже не звернула увагу на цей івент. БукПресс повідомив, що це рішення зумовлено бажанням дотримуватися рекомендацій Венеціанської комісії. Була процитована позиція глави МЗС Угорщини Петера Сійярто, який попросив письмових гарантій від Києва в разі невиконання Закону України «Про освіту» до 2023 року, інакше всі ініціативи співпраці Україна – НАТО Будапешт заблокує (*Ministrul de Externe maghiar*, 2018). У 2018–2019 рр. у румуномовній та україномовній пресі побільшало меседжів офіційного

Будапешта про освітній закон, які відрізнялися скандальністю порівняно з більш виваженою позицією Бухареста. Ці меседжі позитивно сприймалися румуномовними користувачами соціальних мереж і досить негативно – українськомовними.

**У Києві відбулися переговори представників румунської нацменшини та
Міністерства освіти та науки України щодо можливої імплементації мовної
статті Закону України «Про освіту»**

15 лютого 2018 р. відбулися переговори представників румунської національної меншини та Міністерства освіти та науки України. Румуномовна преса писала про те, що в Києві відбувся перший раунд консультацій між Міністерством освіти та членами румунської громади України. Предметом консультацій була процедура реалізації рекомендацій Венеціанської комісії до статті 7 Закону «Про освіту». У першому раунді консультацій члени румунської громади сказали «ні» мовній статті Закону «Про освіту», передавши заступникові міністра освіти України Павлові Хобзею заяву, підписану румунськими товариствами культури в Чернівецькій, Закарпатській та Одеській областях – писала румуномовна преса. Чернівецька делегація відхилила під час дебатів із представниками Міністерства освіти та Міністерства закордонних справ статтю 7 як базову для розробки Закону «Про загальну середню освіту», враховуючи, що до отримання висновку Конституційного Суду про відповідність мовної статті положенням Основного Закону, Закон про середню освіту має базуватися лише на Конституції (România din Ucraina, 2018). Представники румунської національної меншини вважають, що експерти Венеціанської комісії посилалися на необхідність звернення до Конституційного Суду, зазначивши,

що вони не несуть відповідальності за аналіз конституційності закону. Отже, румунська громада в Україні відкине будь-яку дискусію про виконання статті 7 та її впровадження в закон про середню освіту, вважаючи, що Закон має повністю відображати статтю 53 Конституції України, яка гарантує національним меншинам право на освіту рідною мовою (Româniî din Ucraina, 2018).

Члени делегації з Чернівців заявили, що заступник міністра освіти П. Хобзей запитав під час дебатів, чи хотіли б учасники консультацій прислухатися до пояснень авторів проекту Закону «Про загальну середню освіту». Представники румунської громади відмовилися обговорювати це питання, зазначивши, що будь-які дискусії про виконання статті 7, яка обмежує здобуте право навчатися рідною мовою та внесення її норм у новий проект Закону «Про загальну середню освіту», не обговорюються. Заступник міністра освіти назвав вимоги румунської меншини спробою зберегти «мовне гетто», що не дозволить румунським школярам бачити своє майбутнє в Україні. З іншого боку, чернівецька делегація зазначила, що мовна стаття Закону «Про освіту» – це початок мовної та національної асиміляції. «Однак київські посадовці не визнали, що мовна стаття передбає асиміляцію і відкинули ці звинувачення», – писала румуномовна преса.

Під час зустрічі також обговорювався експеримент із двомовної освіти в Україні, реалізований у 2 школах з викладанням румунською мовою Чернівецької області: гімназії № 6 імені Олександра Доброго в Чернівцях і гімназії села Боян Новоселицького району. Чернівецька делегація критикувала цей експеримент, зазначивши, що це зроблено без консультацій з батьками та вчителями, що це становить собою суміш мов і регрес дидактичного процесу в школі. Ці критичні зауваження були справжньою новиною для представників

Міністерства освіти, які заявили, що про білінгвальний експеримент вони чули лише позитивні відгуки.

Українська обласна преса не звернула уваги на цю новину. Водночас на сайті МОН згадується про те, що П. Хобзей заявив: «Представники національної громади чи корінного народу можуть впливати на кількість годин вивчення материнської мови. Кількість навчальних годин, що витрачається на той чи інший предмет, визначається навчальним планом. Базові навчальні плани закладені у Державний стандарт. Так, у КМУ вже чекає на прийняття Держстандарт початкової освіти. У ньому передбачено 4 базові навчальні плани, зокрема ті, що стосуються навчання національних меншин. Там ми заклали, що школа сама визначатиме, скільки годин відвести на вивчення рідної мови, а скільки – на іноземну» (Кожна національна громада зможе впливати ..., 2018). Як МОН, так і україномовна преса не інформували суспільство про зустріч із представниками румунської меншини України.

Саме в цей період критичну статтю на адресу румунської спільноти надрукувало обласне видання «Час», яке писало про спекулювання на румунській мові. Журналісти газети зазначили, що проведено багато міждержавних консультацій, у т.ч. за участю представників румунської меншини, надана експертна оцінка Венеціанської комісії, висновки та рекомендації якої Україна врахувала. «Але ж ні, все одно нашу державу звинувачують у майже геноциді румунського народу» (Тонеску, 2018). Стаття підписана Ан. Тонеску (псевдонім, ідентичний за звучанням із прізвищем румунського авторитарного лідера міжвоєнного періоду Антонеску), написана в критичному та провокаційному ключі: «Вам ніхто не забороняє вчити дітей румунської мови на достатньому рівні згідно нового закону. А якщо хочете

викладання всіх дисциплін на румунській, будь-ласка, створюйте приватні школи і викладайте в них усе на румунській мові. Але яке майбутнє у учнів таких шкіл? Їхати до Румунії та вступати до її вищих навчальних закладів тому, що в Україні вони не здадуть ЗНО, не отримають роботи в державних установах, не зможуть служити в правоохоронних структурах?» (Тонеску, 2018). Матеріал викликав бурхливі обговорення в соціальних мережах. Представники румунської національної меншини вказали, що вони є платниками податків в Україні та мають право на навчання рідною мовою. З іншого боку, окремі україномовні коментатори на соціальних мережах вітали авторську позицію журналіста.

У цьому контексті загальнонаціональне румуномовне видання «Concordia» від 23 лютого 2018 р. надрукувало звернення голів товариств румунської національної культури до МОН (більше 20 підписів) (Memorіu, 2018), де закликала міністерство не ухвалювати жодних рішень і не проводити імплементацію, допоки не буде рішення Конституційного Суду про Закон «Про освіту».

Отже, у цьому івенті спостерігаємо незначний інтерес з боку української преси, окрім певних провокативних матеріалів. У цей період чітко вибудувалася консолідація позиції румунської спільноти: заперечення необхідності виконання Закону «Про освіту» до оголошення рішення Конституційного Суду, до якого подали відповідне клопотання народні депутати України. З цієї точки зору подальші консультації, відповідно до ЗМІ, здаються неможливими, адже вони залежать не тільки від політичних, але й від судових рішень. З іншого боку, інтерес україномовних медіа до цієї теми значно спав, основним джерелом інформування були румуномовні видання. У Чернівецькій області румуномовні

користувачі соціальних мереж вітали позицію представників румунської спільноти на цій зустрічі. Зазначимо, що делегація з Чернівців складалася з 2 осіб – Ауріки Божеску, голови Центру Актуальних Студій та Василя Терицяну, голови Румунського Культурологічного Центру «Єудоксіу Гурмузакі».

Румунія надає стипендії українським учням, які навчаються в румуномовних школах

Перша згадка про те, що Румунія збирається надати стипендії учням румуномовних шкіл, з'явилася у пресі після заяви глави МЗС Румунії під час свого візиту в Чернівецьку область (січень 2018). 9 травня 2018 р. як україномовна, так і румуномовна преса інформувала, що «навчальний пакет, ініційований Міністерством для румунів за кордоном, присвячений підтримці вивчення румунської мови для румунів в Україні, був схвалений Пленумом Палати депутатів 252 голосами» (Toți elevii, 2018). Тож усі етнічні румунські студенти 1 класу, які вивчають румунську мову або вивчають предмети румунською мовою, будуть отримувати від уряду Румунії стипендії, що становить 200 леїв (Codreanu, 2018). «Той факт, що це голосування відбулось в особливий день, 9 травня – День Європи, показує готовність уряду Румунії допомагати нашим румунам в Україні. Я хочу подякувати всім моїм колегам за це голосування, це показує, що кожен з нас хоче добра і благополуччя румунам у сусідній державі і більше, показує, що за будь-якої дискусії ми маємо спільну мету – допомогти нашому сусіду. Ми сподіваємося, що цей старт – це лише перший крок до подальших ініціатив», – заявила міністр Н. Інтотеро.

Водночас Міністерство національної освіти Румунії забезпечить стажування в Румунії для 300 учителів з румуномовних шкіл з метою розвитку

та вдосконалення навичок викладання на румунській мові. Спеціалізацію проводять університети Румунії. «Молодий буковинець», «Погляд», «Версії», «АСС» ті інші україномовні видання переклали на українську мову цю інформацію.

Buknews.com.ua з покликанням на газету «Час» інформувало про те, що сотні сімей на Буковині можуть утратити субсидії через отримані шкільні стипендії від уряду Румунії. За інформацією з урядових джерел газети «Час» (непідтверджених), працівники Міністерства соціальної політики України мають розробити проєкт постанови Кабінету Міністрів, якою уточнять право на отримання субсидій для тих сімей, що мають грошові надходження з бюджетів іноземних країн. «Ініціатива з'явилася після того як уряд Румунії оголосив, що буде виплачувати учням українських шкіл із румунською мовою навчання стипендії, розмір яких може становити понад 15 тисяч гривень на рік. Пропозицією Румунії у 2018 році можуть скористатися до 1000 школярів в Чернівецькій, Закарпатській та Одеській областях», – пише «Час» (Сотні сімей на Буковині, 2018). З іншого боку, після поширення цієї непідтвердженої інформації уряд не розробив жодної постанови, яка би створювала певні проблеми румуномовним учням. Тож інформація виявилася неправдивою.

Наприкінці серпня 2018 року в румуномовному інформаційному просторі з'явилися новини про перші виплати стипендій учням Чернівецької області від уряду сусідньої держави. В інтерв'ю для румуномовної преси державний секретар Міністерства румунів закордону В'ячеслав Шарамет заявив, що «міністерство зобов'язалося підтримувати етнічну румунську громаду в Україні задовго до підписання освітнього закону. Завдяки цій стипендії ми хотіли нагадати румунам України, що румунська держава не забула їх. Вперше

румунська держава надає стипендії за кордоном» (Şaramet, 2018). Відповідно до пояснень румунських урядовців, Бухарест бажає заохочувати батьків, щоб вони віддали своїх дітей у класи з викладанням рідною румунською мовою. Якщо преса писала про це рішення як про реакцію Румунії на ухвалення освітнього закону (це впливає з контексту візиту в Чернівцях глави МЗС Румунії), то державний секретар повідомив, що про проєкт стипендій для українців Кабінет Міністрів Румунії думав і раніше.

Тема стипендій має продовження і в 2019 році. Обласні та районні видання інформують, що уряд Румунії розпочав відбір партнерів для фінансування Програми надання стипендій етнічним румунам, які навчаються на території України. Це стосується учнів Чернівецької, Закарпатської та Одеської областей (Понад 6 тисяч гривень на дитину, 2019). Зокрема, у 2017–2018 навчальному році 1600 етнічних румунів, які навчаються в румуномовних школах цих трьох областей, уже отримували подібні стипендії. А у 2018–2019 році на потреби цьогорічних першокласників передбачили суму 1000 лей на одного учня (майже 6150 гривень). «На першому етапі реалізації програми стипендії будуть надані румунським учням, які навчаються у першому класі в 2018–2019 навчальному році. На другому етапі, залежно від наявних фінансових ресурсів, стипендії будуть надаватися учням, які навчаються у другому класі» (Румунія виділяє гроші, 2019).

У соціальних мережах україномовні читачі коментували цю подією з певною насторогою. Деякі порівнювали ініціативу Бухареста з діями Росії на сході України. Румуномовні читачі сприйняли позитивно цей івент, називаючи його довгоочікуваним. Цитати: «Якомога більше стипендій після радянської влади», «моральне відшкодування за тяжкі політичні часи» (Група «Prietenii

Centrul Cultural Român Eudoxiu Hurmuzachi din Cernăuți» – 2963 членів), «навіщо ці стипендії, якщо наші школи з румунською мовою викладання зникнуть у зв'язку з освітнім законом» (група «Golgota Neamului» – 3100 членів). З іншого боку, в україномовних групах та сторінках реакції на цю ініціативу були критичними. Цитати: «Україна держава чудес – приймають закон про мову та закривають українські класи в школах», «звісно, румун почало цікавити українські школи, це все тому, що в деяких школах майже всі матерії вивчалися румунською, в деяких районах навіть не знають української мови», «ну перш за все, такі школи в Україні повинні бути зняті з бюджету країни та переведені на самофінансування» (сторінка газети «Молодий буковинець»).

Представники румунської національної спільноти зустрілися у Чернівцях з заступником міністра освіти і науки України

У травні 2018 р. представники румунської національної спільноти зустрілися в Чернівцях із заступником міністра освіти і науки України П. Хобзеєм. Про цю подію україномовна преса нічого не написала, проте в румуномовній пресі були надруковані неодиначні критичні зауваження про ці дискусії. «Libertatea Cuvântului» у статті «Формальні чи відверті консультації?» (Consultări sincere sau formale, 2018) пише, що діалог був «гарячим», тому що представники громадських організацій продемонстрували тверду позицію і заявили, що стаття 5 законопроекту про середню освіту, як і стаття 7 Закону «Про освіту», обмежує права представників національних меншин. Заступник міністра П. Хобзей хотів пояснити, що не йдеться про порушення конституційних прав національних меншин: діти також навчатимуться на рідній мові, але більш глибоко вивчатимуть державну мову для кращого

пристосування до життя в українському суспільстві. Директор середньої школи № 10 м. Чернівців Олександр Руснак, присутній на цьому засіданні, сказав, що під час консультацій сформувалися два табори, які не чули один одного і навіть не намагалися досягти спільного знаменника. «Все необхідно було з'ясувати до прийняття закону, щоб потім не звинувачували вчителів і адміністрації шкіл. Хто, якщо не педагоги, краще знають, на яких мовах учні краще виконують навчальний план?» – зазначив Руснак.

БукПресс додає, що представники румунської громади в Чернівецькій області відхилили під час консультацій новий закон про середню освіту, коментуючи, що він написаний у стилі ст. 7 Закону «Про освіту». Румунська меншина в Чернівцях повторила свою традиційну позицію, що Україна повинна реагувати на рекомендації Венеціанської комісії. Зазначалося, що всі закони про освіту повинні ґрунтуватися на Конституції, яка гарантує право меншин на освіту на рідній мові: «На жаль, київська делегація не визнала, що мовна політика української держави не відповідає інтересам національних меншин» (Româniî din regiunea Cernăuți, 2018). Заступнику міністра освіти Україна була передана заява, згідно з якою не може йтися про інші підзаконні акти та консультації на основі ст. 7 Закону «Про освіту». Рекомендовано ініціювати розгляд законопроектів та рішень, які би спиралися на Основний Закон, що має силу прямої юридичної дії, – повідомляє газета «Конкордія» від 17 травня 2018.

Україномовна преса про цю зустріч не писала, концентруючи увагу на інших подіях, пов'язаних з візитом у Чернівецьку область представника МОН. Зокрема, «Погляд» повідомляв про деякі заяви П. Хобзея під час зустрічі з педагогічними кадрами області. «Для нас є важливими школи з мовами національних меншин. Ми готуємо програму навчання для вчителів, які

викладають українську мову в цих школах, де українська мова буде вивчатися як друга, а не як рідна. Це є цілком інші методики ... От в тих школах, де ми сьогодні були, жодного страху, боязні, що це неможливо, не було. Отже, в освітній реформі основним є питання вчителів та освітнього середовища», – наголосив заступник міністра освіти та науки України (П. Хобзей говорив у Чернівцях, 2018). Інші україномовні видання повідомляли про візит Хобзея в оптимістичному контексті без згадування того факту, що відбулася зустріч з румунською національною спільнотою.

Отже, цей івент є ще одним свідченням певної ізольованості двох медіапросторів (румуномовного та україномовного). Той же візит заступника міністра освіти і науки був розцінений абсолютно негативно румуномовними журналістами, які підкреслювали комунікативну прірву між владою та національною меншиною, та позитивно / нейтрально україномовними виданнями. Цей факт указує на необхідність вироблення стратегій комунікації як горизонтального (медіа – медіа), так і вертикального (влада – національна меншина) зразка.

Комунікативна прірва також простежувалася і в соціальних мережах. Румуномовні користувачі досить негативно поставилися до заяв українського урядовця, не розуміючи, чому «ніхто не говорить про неконституційність закону». Тож окремі теми залишились у колективній пам'яті румунської меншини як невирішені або неясні питання. Цитати: «Треба вигнати заступника міністра освіти якнайшвидше з Буковини», «після таких заяв не бачу майбутнього для цієї країни» (група «Radio Cernăuți»), «добре, що українці Румунії користуються всіма можливими правами». В україномовних соціальних мережах це питання не порушували.

VII засідання Змішаної міжурядової Українсько-Румунської комісії з питань забезпечення прав осіб, які належать до національних меншин

10–11 грудня в м. Бухаресті (Румунія) проходило VII засідання Змішаної міжурядової українсько-румунської комісії з питань забезпечення прав осіб, які належать до національних меншин. Українську делегацію очолила перший заступник Міністра культури України Світлана Фоменко – голова Української частини Комісії. Румунську делегацію очолив Державний секретар Міністерства закордонних справ Румунії Дануц Себастьян Некулеєску, голова Румунської частини Комісії.

Упродовж засідання відбулися системні розмови, обговорення і дискусії про підходи до вирішення питань забезпечення прав національних меншин, які турбують обидві сторони. Українська сторона наголосила на важливості суспільно-політичної інтеграції національних меншин у життя двох країн, важливим інструментом якої є вільне володіння державною мовою. Співголови Змішаної міжурядової українського-румунської комісії за результатами засідання ухвалили рішення про складання заключного висновку, в якому зазначено, що засідання не є закритим, оскільки сторони не фіналізували рішення про текст Протоколу для підписання. Зважаючи на велику зацікавленість сторін у спільному баченні порушених питань, консультації, обговорення та погодження будуть тривати упродовж того періоду часу, який потрібен для повної фіналізації протоколу і подальшого його підписання, після чого VII засідання Змішаної міжурядової українського-румунської комісії з питань забезпечення прав осіб, які належать до національних меншин, вважатимуть закритим, відповідно до офіційної інформації Урядового порталу (Відбулось VII засідання .., 2018).

Українська преса пише, що роботу Змішаної міжурядової комісії з питань забезпечення прав осіб, які належать до національних меншин, було розблоковано у вересні 2017 році. Сторони підписали Протокол, що забезпечив реалізацію інтересів національної української спільноти в Румунії, та заяву, що закрила попередні засідання, за результатами яких не було досягнуто консенсусу у вирішенні проблемних питань забезпечення прав національних меншин. Зокрема, в Протоколі зафіксовані важливі для закордонного українства положення та двосторонні домовленості, які, безумовно, задовольняють потреби української національної спільноти в Румунії та румунської спільноти в Україні. Документ також гарантує подальшу співпрацю між державними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, іншими установами України та Румунії в забезпеченні освітніх, культурних та інформаційних потреб представників української національної меншини в Румунії та румунської національної меншини в Україні.

Сайт Чернівецької ОДА писав про те, що в. о. губернатора Чернівецької області Михайло Павлюк поінформував членів комісії про забезпечення прав національних меншин у Чернівецькій області та запросив румунських колег до плідної співпраці в різних сферах (Михайло Павлюк, 2018). Деякі україномовні та румуномовні ЗМІ поширили на своїх сторінках цю новину, без коментарів та інших додаткових інформацій (La București are loc .., 2018). Загалом цей івент не викликав великого інтересу україномовних журналістів Чернівецької області.

Агентство БукПресс пише, що Закон України «Про освіту» – одна з причин непідписання протоколу засідання Змішаної міжурядової комісії з прав національних меншин. У статті йдеться про те, румунська громада в Україні

неодноразово виявляла невдоволення ухваленням Закону «Про освіту» у 2017 р., що суттєво обмежує право на навчання рідною мовою. Це було основною темою під час засідання комісії з питань захисту прав осіб, які належать до національних меншин. Агентство цитує інформацію МЗС Румунії, згідно з яким Д. Некулеєску підкреслив відповідальність української влади щодо виконання рекомендацій, викладених у висновку Венеціанської комісії про Закон України «Про освіту». Водночас він згадав про необхідність узгодження роботи комісії та надання суттєвих рекомендацій для зобов'язання кожної сторони забезпечити підтримку та захист етнічної, культурної, освітньої, мовної, релігійної та інформаційної ідентичності румунської меншини в Україні та української меншини в Румунії. «Незважаючи на зроблені зусилля, на засіданні від 11 грудня 2018 р. неможливо було узгодити і підписати текст протоколу сесії. Румунська держава підкреслила важливість діалогу та обміну інформацією, яка відбулася під час зустрічі, і висловила впевненість, що українська сторона не буде вживати заходів, які призведуть до зменшення прав осіб, які належать до румунської меншини в Україні», – заявив Некулеєску. Агентство також узяло інтерв'ю в учасника засідання, вчителя однієї з румуномовних шкіл Закарпаття В. Ціпле, який розповів про дискусії про освітні права румунської національної меншини України (Vasile Tiple, 2018).

ЗМІ Чернівецької області досить стримано висвітлили цей івент у публічному просторі. Україномовні джерела проігнорували цю подію, тоді як поодинокі румуномовні ЗМІ досить широко висвітлили її, порівнюючи офіційні прес-релізи обох сторін. Румуномовні джерела робити акцент саме на Законі «Про освіту», що передбачає «порушення прав румунської національної

меншини». Цей закон, відповідно до МЗС Румунії, став причиною непідписання протоколу засідання Змішаної міжурядової комісії.

У школах Закарпаття та Чернівецької області розпочали роботу пришкільні мовні табори «БомбеЗНО»

У Чернівецькій області презентували освітній проєкт «БомбеЗНО». Це експрес-підготовка румуномовних учнів 11-го класу до ЗНО з української мови. У проєкті взяли участь 200 учнів з Буковини, повідомляють «Молодий буковинець» (БомбеЗНО, 2019), «Погляд», АСС та інші джерела. Такі табори створені для румунських та угорських учнів-випускників. «Назва проєкту БомбеЗНО виникла спонтанно. Це неформальна підготовка до ЗНО, тут вчителі з усієї України методом гри, асоціацій, допомагають випускникам у невимушеній формі, методом гри, весело підготуватися до складання зовнішнього незалежного оцінювання. Ми розробили цей проєкт, щоб показати учням, що навчання може бути веселим, цікавим, а не нудним і сподіваємося, що БомбеЗНО буде корисним проєктом для учнів», – розповіла Любов Залюбовська, координаторка проєкту.

Завданням проєкту є показати учням, що можна у веселій, креативній формі вчитися і готуватися до ЗНО. Такий проєкт тривав 4 дні і охопив три райони Чернівецької області: Новоселицький (Новоселицька гімназія), Сторожинецький (Кам'янська ЗОШ I–III ст.) та Герцаївський (Тернавський НВК) (200 румуномовних випускників, 2019).

На презентації проєкту був і учитель фізики та астрономії вищої кваліфікаційної категорії Пауль Пшенічка, який сказав, що діти розумні, і мовного бар'єру не побачив. «Мені здається, що не зовсім правильно

підібраний матеріал з української літератури. Вони якісь дуже архаїчні, учні таких ситуацій не побачать у своєму повсякденному житті. Я не розумію хто складає підручники, програму. Якось мені діти принесли хрестоматію з української літератури, а там сучасна інтерпретація оповідання про Червону Шапочку. І там розповідається, що Червона Шапочка пішла до бабусі, віднесла їй пів літру. А на зворотному шляху присіла біля дерева і теж випила сто грам, закурила цигару. Це жах! І це пропонують розглядати дітям», – каже Пауль Пшенічка (БомбеЗНО, 2019). Україномовна преса області оцінила позитивно цю освітню ініціативу, вважаючи її необхідною та актуальною.

Переклад на румунську мову цієї новини читаємо на сторінці БукПресс (Chilaru, 2019). Відповідно до цього сайту новин, до проекту залучені найкращі вчителі з української мови. Інформація подана нейтрально, з покликанням на сторінку МОН. Те саме джерело пише про заяву Л. Гриневич про проблеми зі складанням ЗНО угорськомовними учнями, а тему продовжила герцаївська газета «Gazeta de Herța», яка пише, що народний депутат України Григорій Тіміш, який представляє виборчий округ 203 Чернівецької області, попросив МОН зменшити прохідний поріг ЗНО з української мови для румуномовних дітей. Народний депутат зауважив міністерці освіти: «Перед сміливими заявами слід уважно прочитати Конституцію України». Він погодився з пропозицією міністри освіти про зменшення порогу для угорськомовних учнів і не зрозумів, чому те саме не функціонує для румуномовних. «Якщо ми прагнемо до держави з високим рівнем політичної культури стосовно інтересів національних меншин і хочемо вирішити ці проблеми якомога ефективніше, ми не повинні пропонувати певні права одній національній меншині, які,

відповідно до закону, повинні бути забезпечені для всіх», – підкреслив Григорій Тіміш (Barbuța, 2019).

Про ці табори також написали в суто інформативному стилі, без коментарів видання «Monitorul de Hliboca», «Libertatea Cuvântului» та ін. Як україномовна, так і румуномовна преса не розкритикували цієї ідеї. Реакція соціальних мереж загалом була позитивною. Навіть румуномовні користувачі позитивно відгукнулися на цю інформацію, підкреслюючи, що будь-які освітні табори не можуть мати негативного впливу на молоде покоління. Про необхідність засвоєння державної мови преса та соцмережі області мали позитивну реакцію. Це один з івентів, що об'єднав дві різні читацькі аудиторії. Цитати: «Ідея хороша. Чому? Варто знати мову держави в якій живеш. В ідеалі треба знати як рідну мову, так і державну мову» (сторінка БукПресс), «українську мову можна повною мірою вивчити у школах, але існує проблема у мотивуванні всіх учнів, не тільки представників національних меншин» (група «Radio Cernăuți»). У коментарях не натрапляємо на поради або відгуки про зміст цих курсів. Переважна більшість оцінок мала інтуїтивно-спорадичний характер.

Верховна Рада ухвалила закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної»

Верховна Рада України ухвалила 25 квітня 2019 р. закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Він отримав різні, часто протилежні оцінки з боку румуномовних та україномовних журналістів. Якщо україномовні видання висвітлювали івент з позицій

«історичного рішення», то румуномовні – з позицій наступу на права і свободи національних меншин.

Зокрема, інформаційне агентство АСС пише в матеріалі «Чому закон про мову було необхідно ухвалити», покликаючись на чернівецьких мовознавців, що закон загалом відповідає європейським і світовим стандартам та є необхідним. Там усе чітко прописано і жодної загрози для суспільства в цьому немає. Кожне суспільство повинне шанувати атрибути своєї держави. Один з них – мова. Відтак наруга над атрибутами цієї держави є загрозою (Чому закон про мову .., 2019). Викладачі Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича розповіли журналістам АСС, що новий закон є необхідністю для нашої країни та корисним рішенням, адже статус державної впливає на розвиток мови, змінює її якість. Мова, стаючи обов'язковою у відповідних сферах, поповнюється новою лексикою, збагачується граматичними формами.

«Молодий буковинець» назвав цей закон «резонансним», інформуючи, що медична допомога, обслуговування на транспорті і в публічних закладах має бути українським. Комп'ютерні програми повинні мати інтерфейс державною мовою та/або англійською мовою або мовами Євросоюзу. На телебаченні, в інтернеті та друкованих ЗМІ, у театральних виставах та при дубляжі кінофільмів також використовуватимуть українську. У кожному місці розповсюдження друкованих ЗМІ україномовних газет та журналів має бути не менше 50 %. Можна видавати газету чи журнал у двох чи більше мовних версіях, одна з яких має бути державною мовою. Сайти за замовчуванням спочатку завантажуються українською, але можуть мати також інші версії. При цьому українська версія має бути за обсягом не меншою за версію іншою мовою. Видавець має випускати українською не менше 50 % від усіх виданих ним упродовж року

книг. Якщо клієнт закладу просить спілкуватися з ним українською – це прохання має бути виконане. Якщо клієнт просить обслуговувати його іншою мовою, яка є прийнятною для обох сторін – це прохання має бути виконане (Верховна Рада ухвалила .., 2019). Про це також є статті у виданнях «Погляд», BukNews, 0372, «Час» та ін.

Румуномовні видання цей івент сприйняли критично. Деякі журналісти вважали цей нормативно-правовий акт другим Законом «Про освіту». «Zorile Viscovinei» пише, що після перемоги Володимира Зеленського на президентських виборах Петро Порошенко взяв реванш: парламент «придушив» румунську мову і мови меншин, ухваливши Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної мови». «Новий закон містить різкі обмеження мов меншин в публічному просторі ... Новий закон не призведе до внутрішньої гармонії суспільства, не сприятиме діалогу з меншинами, не сприятиме встановленню миру і спокою на Донбасі, не підтверджує європейські прагнення України та її потенціал для реалізації європейських стандартів» (Nichita-Toma, 2019). БукПресс пише, що Верховна Рада України ухвалила закон, який, незважаючи на певні публічні дискусії, обмежує права національних меншин. Видання цитує В. Зеленського, який до інавгурації заявив, що після вступу на посаду президента буде зроблено ретельний аналіз цього закону, аби пересвідчитися, що в ньому дотримані всі конституційні права та інтереси всіх громадян України. «За підсумками аналізу реагуватиму відповідно до конституційних повноважень президента України і в інтересах громадян», – йдеться в заяві (Gherman, 2019).

«Libertatea Cuvântului», покликаючись на українського експерта Руслана Бортника, інформує, що закон про мову може спровокувати великий скандал

між Києвом та сусідніми країнами членами ЄС (Expert ucrainean, 2019). «Перш за все, європейська негативна реакція сконцентрована на питанні освіти. Цим законом фактично підкріплюються спірні положення освітнього закону, згідно з якими освіта мовами нацменшин стане неможливою в школах. Сьогодні, за різними даними, в них навчаються від 400 до 700 тис. учнів», – зазначив Бортник. Залишаться класи, вивчення окремих предметів лише в молодшій та середній школі. Він уточнив, що повноцінне навчання мовами нацменшин стане неможливим. За його словами, ці положення вже засудили ПАРЄ, Європейський Парламент та уряди багатьох країн ЄС. Крім того, про квотування мови в ЗМІ також наголошують уряди окремих країн ЄС. Зокрема, Угорщина, Румунія та Болгарія сприймають це негативно. На його думку, не можна назвати цей документ законом про українську мову. Статус української мови давно врегульований, їй нічого не загрожує. «Замість цього закон обмежує використання інших мов у всіх публічних сферах. Розмовляти, звичайно, не забороняється, але лише в побуті. Публічно, навіть у сфері бізнесу, у сфері обслуговування, ЗМІ, використовувати ці мови не можна. Це спроба загнати на побутовий рівень ті мови, які традиційно в Україні використовувалися в публічних сферах хоча б на регіональних рівнях», – пояснив експерт, чиї заяви були перекладені на румунську мову та надруковані в газеті «Libertatea Cuvântului» (Expert ucrainean, 2019).

Реакція соціальних мереж була асиметричною. З одного боку – позитивне сприйняття з боку україномовної спільноти області, з іншого – критичне, негативне та засуджуюче з боку румуномовних коментаторів. Ухвалення цього закону румуномовні читачі сприйняли як спробу П. Порошенка зберегти електоральний капітал для парламентських виборів. Окрім цього, частими були

коментарі про «злочинний парламент» та «Україну, яка спирається на радянську модель утиснення прав національних меншин». Україномовні користувачі часто називали це рішення Верховної Ради України історичним та не вбачали в цьому законі певні порушення в освітній або інших сферах.

Президент Петро Порошенко підписав Закон України

«Про забезпечення функціонування української мови як державної»

Цей івент є продовженням попереднього. «Погляд», «Молодий буковинець», «Версії», АСС інформували про підписання закону і про заяву П. Порошенка, відповідно до якої підписанням закону вчинили один із найголовніших актів для збереження української державності (Порошенко підписав закон про державну мову, 2019). Україномовна преса не поширювала багато деталей про змісту закону у зв'язку з досить ретельним вивченням документу до і після його ухвалення Верховною Радою України. Переважна більшість досліджених нами україномовних джерел сприйняла позитивно підписання президентом цього закону.

З іншого боку, румуномовна преса поширювала матеріали двох типів: інформативні – переклади новини про підписання закону з україномовних джерел (Укрінформ, УНІАН та «Українська правда») та аналітичні – аналіз ефектів цього закону для всього українського суспільства та румунської національної меншини зокрема. Загалом румуномовна преса сприйняла негативно цей закон, вважаючи його таким, що порушує права національних меншин. Згадується те, що автори закону виключили з тексту положення, відповідно до якого закон не стосується мов національних меншин (Preşedintele Petro Porosenko, 2019). З іншого боку, поширювали коментарі глави МЗС

Угорщини про надію побачити реальні кроки від новообраного президента України на зустріч національним меншинам. «Libertatea Cuvântului» пише, що, згідно з МЗС Угорщини, новий закон суперечить міжнародним зобов'язанням України та порушує права національних громад, позбавляючи їх прав на використання мови. Офіційний Будапешт підкреслив, що закон про мову є «в дусі Порошенка». Угорські дипломати заявили, що вони вірять новообраному президентові В. Зеленському, якого було обрано «переважною більшістю», й у те, що він зможе вирішити питання, які торкаються угорської національної меншини (MAE ungar speră, 2019).

Соціальні мережі реагували по-різному на цей івент: від повного заперечення закону румуномовними користувачами, які коментували, що потрібно володіти державною мовою, але не за умови витіснення рідної із системи освіти та публічної сфери, до позитивного сприйняття україномовними користувачами, які раділи підписанню цього закону. З іншого боку, порівняно з попереднім івентом, натрапляємо на багато коментарів, які натякають на політичний та електоральний характер цього рішення, особливо в контексті передвиборчої кампанії. Цитати: «Інших проблем в Україні окрім мови не існує? Те, що помирають від бідності люди нікого не цікавить», «перед політичною смертю на виборах президент шукає порятунку, але не знайде» (сторінка БукПресс), «такий закон міг підписати лише президент-сепаратист» (група «Meleag de baladă – Ținutul Herța) (Poroșenko a semnat, 2019).

Верховна Рада України ухвалила за основу законопроект про повну загальну середню освіту

З нейтральних позицій україномовна преса Чернівецької області висвітлила новину про те, що Верховна Рада 30 травня 2019 р. ухвалила за основу законопроект про повну загальну середню освіту. Серед новацій законопроекту – запровадження реального, а не декларативного вибору предметів варіативної складової (Рада ухвалила за основу .., 2019).

Законопроект передбачає три моделі імплементації мовних норм закону про освіту для національних меншин. Про них написано в обласних виданнях. Перша модель передбачає можливість викладання мовами меншин усіх предметів з 1-го по 11 (12)-й клас поряд з українською мовою. Зазначено, що ця модель буде діяти для нацменшин з «уразливими» мовами, тобто тих, які не мають власної держави для розвитку мовної термінології, а також для тих, які не живуть у середовищі власної мови. До цієї категорії входять кримські татари, оскільки ця нацменшина не має держави, яка займалася б розвитком термінології їхньої мови, а громада проживає винятково в україномовному або російськомовному середовищі. Друга модель передбачена для нацобщин, мова яких належить до мов ЄС. Зокрема, з 1-го по 4-й клас навчання буде проходити мовою нацменшини з вивченням української мови, а з 5-го класу – від 20 % навчання українською мовою зі щорічним збільшенням його обсягу до не менш ніж 40 % у 9-му класі. Для старшої школи передбачено не менш ніж 60 % обсягу навчання українською. Третя модель – для нацобщин, материнська мова яких належить до однієї з українською мовної сім'ї, а також які проживають переважно в середовищі власної мови. До таких мов належить російська. Діти, які навчатимуться за цією моделлю, будуть переходити на

навчання предметів українською мовою (не менш ніж 80 % часу) відразу після 5-го класу (Amarie, 2019).

Новина була подана з нейтральних позицій, проте в соціальних мережах румуномовні користувачі сприйняли її негативно. Зазначалося, що цей проєкт закону не був узгоджений з національними меншинами. Також згадано зустріч румунської спільноти із заступником міністра освіти України, під час якої румунська меншина в Чернівцях зазначила, що влада повинна реагувати на рекомендації Венеціанської комісії. Наголошено, що всі закони мають ґрунтуватися на Конституції, яка гарантує право меншин на освіту на рідній мові від 1 до 11 класу.

Реакція соціальних мереж на цю новину була досить стриманою. Окремі представники румунської національної меншини висловили незадоволення преференційним ставленням до корінних народів. Певну стриманість і обережність у коментарях можна пояснити електоральними процесами та зміною влади після обрання Президентом В. Зеленського. Була певні надія на вирішення наболілих проблем. Проте після підписання в березні 2020 р. В. Зеленським Закону «Про повну загальну середню освіту» (Хорощак, 2020) інтерес до цієї теми в україномовній пресі згас. Румуномовна преса згадувала про проблеми в аспекті доступу до освіти рідною мовою контекстуально, але досить часто. З деяким розчаруванням зустріла румуномовна преса небажання В. Зеленського накласти вето на цей закон. «Zorile Bucovinei» пише, що «тепер не від лідерів спільноти залежить вивчення румунської мови в школах, а від директорів навчальних установ, від вчителів та батьків» (Nichita-Toma, 2020).

Деяке розчарування в соціальних мережах та у пресі пояснюється тим, що наприкінці 2019 р. та на початку 2020 р. окремі громадські об'єднання

звернулися до Президента України та Верховної Ради з вимогою скасувати ст. 7 Закону «Про освіту» та накласти вето на Закон «Про повну загальну середню освіту». Новостворена Національна Рада Румунів України у зверненні до В. Зеленського наголосила, що ст. 7 Закону України «Про освіту» має «цілеспрямований асиміляційний характер» (Consiliul Național, 2019). Досить часто у відкритих листах до органів державної влади лунали електоральні аргументи, а Національна Рада Румунів України чекала від новообраної влади повернення до законодавства, що було чинним до 2017 р. На основі аналізу соціальних мереж і друкованої преси приходимо до висновку, що ця тема не є проблемою минулого для румунської національної меншини і може знову вийти на перший план у суспільно-політичній сфері на регіональному рівні.

Конституційний Суд України вирішив, що Закону України «Про освіту» відповідає Конституції

Конституційний Суд України ухвалив рішення у справі за конституційним поданням 48 народних депутатів України про відповідність Конституції України Закону «Про освіту» від 5 вересня № 2145–VIII, визнавши його таким, що відповідає Конституції України. Дослідивши закон в аспекті забезпечення балансу між вивченням і застосуванням державної мови і вільним розвитком, використанням, захистом мов національних меншин та корінних народів України, Конституційний Суд України вказує, що Закон гарантує національним меншинам і корінним народам України право на вивчення рідної мови та передбачає вивчення державної мови, що є однією з умов їх повноцінної інтеграції в українське суспільство.

Конституційний Суд України дійшов висновку, що закон створює законодавчі передумови для ефективного функціонування і розвитку державної мови, можливості використання української мови в усіх сферах суспільного життя, у яких вона має бути обов'язковим засобом спілкування. Відповідно до цих законодавчих положень українська мова утверджується в конституційному статусі державної мови в Україні, що узгоджується зі ст. 10 Конституції України.

На переконання Конституційного Суду України, ухваливши закон, держава створила умови для повноцінної реалізації відповідних прав національних меншин, зокрема корінних народів України, вивчати рідну мову, а також отримувати освіту державною мовою незалежно від походження, повноцінно реалізовувати визначені Конституцією України права. У такий спосіб забезпечується рівність кожної особи у реалізації вказаних прав незалежно від національності та мови спілкування. Конституційний Суд України зауважує, що закон сприяє повноцінній реалізації конституційного права на освіту, яким можуть скористатися представники національних меншин. Визначене в законі нормативне регулювання забезпечує реалізацію прав громадян в усіх сферах суспільного життя, зокрема доступ до державної служби та служби в органах місцевого самоврядування. У рішенні Суд констатував, що закон встановлює перехідний період, який дає громадянам України можливість для адаптації до нового правового регулювання у сфері освіти (Відділ комунікацій Конституційного Суду України, 2019).

Цей івент у рамках прес-релізу Конституційного Суду України висвітлило Агентство БукПресс, яке, окрім перекладу на румунську мову вищезазначеного рішення КСУ, додало від редакції, що румунська меншина неодноразово

виступала проти Закону «Про Освіту», адже саме цей закон порушує право на навчання рідною мовою (Controversata Lege a Educației, 2019). ЗМІ висвітлили новину нейтрально (особливо всеукраїнські), не стала вона інформаційним приводом для статей в україномовній пресі Чернівецької області.

Румуномовні користувачі соціальних мереж зустріли івент з певним розчаруванням, не розуміючи логіки цього рішення: «Мені здається, що наближення України до Європи є помилкою», «КСУ вважає, що закон створює рівні можливості для всіх. Якщо наші права гарантовані Конституцією навіщо нам цей закон. Це є формою маніпуляції» (Curtea Constituțională, 2019), «Крок за кроком будуть закриті (можливо за планом) школи з румунською мовою викладання. Скоро таких стане дуже мало». Для україномовних користувачів цей івент не був приводом гострих, емоційно-забарвлених дискусій.

Кількісні показники медіа-аналізу

Висвітлена нами в цьому дослідженні ситуація з тональністю та меседжами україномовної та румуномовної преси Чернівецької області (період вересень 2017 р. – березень 2020 р.) загалом має кількісне підтвердження. На основі аналізу словесного ряду 100 статей у ЗМІ (з найбільшим охопленням) можна виокремити домінантні субкатегорії в дискурсі медіа. Панівною субкатегорією як у румуномовній, так і в україномовній пресі є «Освіта» (385 згадувань – 49 % в україномовній пресі та 473 згадувань – 35 % у румуномовній пресі). Проте ця субкатегорія є базисною для цієї тематики та не розкриває інших аспектів медіа-тренду (емоційні, тематичні, спеціалізовані, соціальні, політичні, економічні тощо). У наступній таблиці ми розрахували відсоток

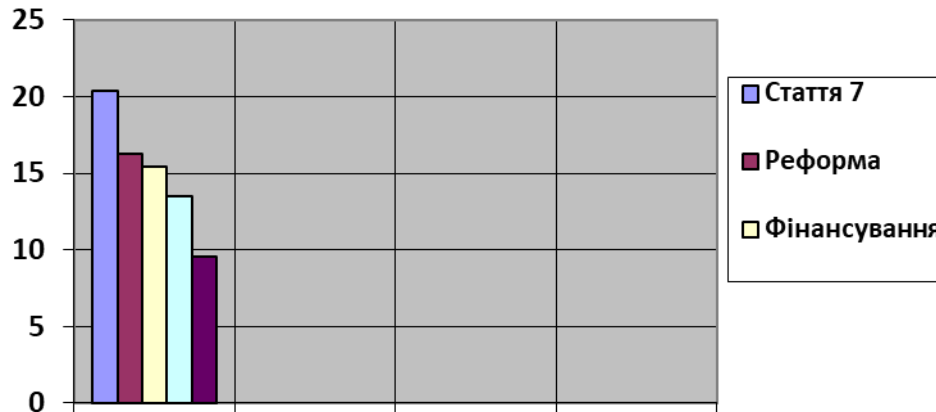
згадування інших субкатегорій без урахування когнітивно-нейтральної та домінуючої – «Освіта».

Кількісний аналіз субкатегорій тексту ЗМІ

Субкатегорія	% згадування в румуномовній пресі Чернівецької області	% згадування в україномовній пресі Чернівецької області
Реформа	2,4	16,29
Право	7,48	8,8
Стаття 7 / Мовна стаття	22,0	20,36
Меншина / меншини	22,96	7,21
Конституція України	7,41	3,23
Якість освіти	1,16	3,53
Мова навчання	28	13,46
ЗНО	0,25	9,53
Фінансування / кошти	1,16	15,4
Протест	1,41	1,93
Асиміляція	5,77	0,26
<i>Всього</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

Кількісний аналіз субкатегорій тексту ЗМІ свідчить, що румуномовна преса приділяла значно більше уваги таким аспектам реформи освіти, як «мова навчання», «права меншин», «Конституція України», тоді як україномовна преса вписувалась у цей тренд лише частково: окрім мовного питання, українські видання також звертали увагу на інші елементи самої реформи, згадуючи часто саму субкатегорію «реформа». Якщо румуномовні видання ігнорували питання фінансування освіти (1,16 % згадування), то для україномовних видань це питання було серед пріоритетних (15,4 %). На відміну від україномовної преси, румуномовні видання також містили більше таких субкатегорій, як «асиміляція» (5,77 %) та «меншини» (22,96 %), факт, який

пояснюється цільовою аудиторією цих ЗМІ. Не може не бентежити мінімальна увага всієї преси до питання якості освіти (1,16 % – 3,53 %). Для журналістів цей аспект реформи виявився зовсім не пріоритетним. З іншого боку, спостерігаємо певне ігнорування румуномовної преси теми ЗНО та значний інтерес до проблематики мови навчання.

Домінуючі субкатегорії в дискурсі україномовної преси Чернівецької області

Ранжування субкатегорій трендів дискурсу ЗМІ дозволяє нам виокремити певні тематичні пріоритети медіа-простору. Зокрема, відповідно до результатів контент-аналізу 100 статей із широким охопленням, пріоритетними темами україномовного медіа-простору в Чернівецькій області були такі субкатегорії: 1) «Стаття 7 / мовна стаття» – 20,36 %; 2) «Реформа» – 16,29 %; 3) «Фінансування» – 15,4 %; 4) «Мова навчання» – 13,46 %; 5) «ЗНО» – 9,53 %.

Мова нав	28
Меншини	22,96
Стаття 7	22
Право	7,48
Конституц	7,41

Домінуючі субкатегорії в дискурсі румуномовної преси Чернівецької області

У румуномовній пресі рейтинг домінуючих (пріоритетних) субкатегорій суттєво відрізняється від україномовних ЗМІ Чернівецької області: 1) «Мова навчання» – 28 %; 2) «Меншини» – 22,96 %; 3) «Стаття 7 / мовна стаття» – 22 %; 4) «Право» – 7,48 %; 5) «Конституція» – 7,41 %. Якщо об'єднати субкатегорії «Мова навчання» та «Стаття 7 / мовна стаття» в одну категорію, яка де-факто стосується мови навчання в системі освіти України, спостерігаємо, що ця тематика **складає аж 50 % усього дискурсу румуномовної преси Чернівецької області**. Поза увагою залишаються такі теми, як фінансування освіти, ЗНО, якість освіти. Усі 5 домінуючих тем у румуномовних ЗМІ стосуються права на навчання та конституційних гарантій, тоді як в україномовній пресі мовна тематика займає **лише 1/3 інформаційного простору** (домінуючий тренд), що доповнюється фінансовими аспектами, змінами в системі освіти, зокрема в рамках ЗНО.

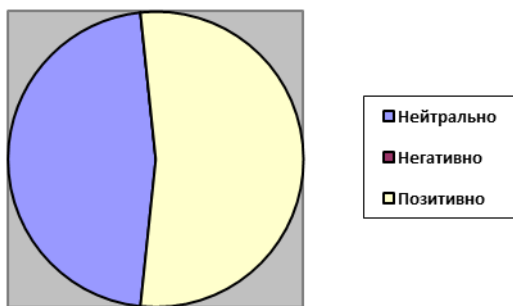
Загалом аналіз субкатегорій тексту ЗМІ дає нам можливість підтвердити висновки, до яких ми дійшли під час проведення івент-аналізу.

**Тональність висвітлення івентів в україномовній і
румунськомовній пресі**

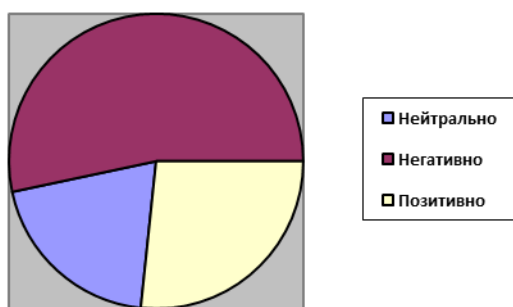
Івент	Україномовна преса / тональність	Румуномовна преса / тональність
05.09.2017 – Верховна Рада ухвалила Закон «Про освіту» (реєстраційний номер 3491-д)	Позитивна	Негативна
25.09.2017 – Президент України підписав Закон «Про освіту»	Позитивна	Негативна
20.10.2017 – У Чернівецькій області з робочим візитом навідалася міністр освіти та науки України Лілія Гриневич	Позитивна	Негативна
14.12.2017 – Венеціанська комісія опублікувала рекомендації щодо Закону «Про освіту»	Позитивна	Позитивна
11.01.2018 – Міністри закордонних справ та освіти України і Румунії зустрілися в Чернівецькій області	Позитивна	Позитивна
14.02.2018 – Уряд подовжив перехідний період для запровадження «мовної» статті Закону «Про освіту» до 2023 року	Нейтральна	Нейтральна
15.02.2018 – У Києві відбулися переговори представників румунської нацменшини та Міністерства освіти та науки України про можливу імплементацію мовної статті Закону України «Про освіту»	Нейтральна	Негативна
09.05.2018 – Румунія надає стипендії українським учням, які навчаються в румуномовних школах	Нейтральна	Позитивна
11.05.2018 – Представники румунської національної спільноти зустрілися в Чернівцях із заступником міністра освіти і науки України Павлом Хобзеєм	Нейтральна	Негативна

12.12.2018 – VII засідання Змішаної міжурядової Українсько-Румунської комісії з питань забезпечення прав осіб, які належать до національних меншин	Нейтральна	Позитивна
25.03.2019 – У школах Закарпаття та Чернівецької області розпочали роботу пришкільні мовні табори «БомбеЗНО»	Позитивна	Позитивна
25.04.2019 – Верховна Рада ухвалила закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (№ 5670-д)	Позитивна	Негативна
15.05.2019 – Президент Петро Порошенко підписав Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»	Позитивна	Негативна
30.05.2019 – Верховна Рада України ухвалила за основу законопроект про повну загальну середню освіту	Нейтральна	Нейтральна
16.07.2019 – Конституційний Суд України вирішив, що Закону України «Про освіту» відповідає Конституції	Нейтральна	Нейтральна
Всього	8 позитивних 7 нейтральних	4 позитивних 3 нейтральних 8 негативних

Зазначимо, що з 15 досліджених нами івентів, які складають ядро дискусій у ЗМІ області про роль державної мови в системі освіти України, україномовна преса в середньому оцінила позитивно – 8, нейтрально – 7, негативно – 0 подій, тоді як румуномовна преса: позитивно – 4, нейтрально – 3, негативно – 8. У румуномовній пресі позитивно були висвітлені та сприйняті користувачами соціальних мереж лише ті події, які стосувалися можливості розпочати скасування прийнятих рішень для системи освіти.

Сприйняття івентів щодо реформи освіти україномовною пресою Чернівецької області

Сприйняття івентів щодо реформи освіти румуномовною пресою Чернівецької області

Висновки та рекомендації за результатами діалогу про мову освіти на сторінках друкованої преси та соціальних мереж у Чернівецькій області

ЗМІ Чернівецької області приділяли значну увагу мовному питанню в системі освіти. Бурхливі дискусії на сторінках преси та в соціальних мережах розпочалися після ухвалення Верховною Радою Закону України «Про освіту».

З одного боку, виокремлюємо нейтральну та позитивну тональність щодо мовного питання в системі освіти в україномовних виданнях Чернівецької області, негативну та нейтральну – в румуномовних.

З 15 досліджених нами івентів, які складають ядро дискусій у ЗМІ області про роль державної мови в системі освіти України, україномовна преса в середньому оцінила позитивно – 8, нейтрально – 7, негативно – 0 подій, тоді як румуномовна преса: позитивно – 4, нейтрально – 3, негативно – 8. У румуномовній пресі позитивно були висвітлені та сприйняті користувачами соціальних мереж лише ті події, які стосувалися можливості (навіть теоретичної) розпочати скасування прийнятих рішень для системи освіти.

Меседжами україномовних видань були: «інтеграція національних меншин», «12-річне навчання», «вивчення меншинами державної мови», «погані результати ЗНО національних меншин», «утвердження державної мови в освіті».

Меседжами румуномовних видань були: «порушення прав на освіту рідною мовою», «асиміляторська політика Києва», «відсутність консультацій з меншинами при прийнятті законів», «порушення Конституції України».

На жаль, під час дискусій з питань реформи освіти в інформаційному просторі Чернівецької області сформувалася своєрідна комунікативна прірва. Румуномовні та україномовні видання жили окремим життям, оточуючи себе ізольованими цільовими групами, які майже не сприймали аргументи іншої сторони. Україномовні видання ігнорували критичні реакції національних меншин, а румуномовні – критично подавали офіційні позиції української влади.

Основними джерелами інформування румуномовного читача були обласні видання «Libertatea Cuvântului» (цільова група: молоде покоління, вчителі, інтелектуали, лікарі тощо; тираж – майже 6000 газет, Фейсбук-сторінка – 6500 читачів) та «Zorile Bucovinei» (цільова група: пенсіонери та люди

похилого віку, сільська інтелігенція: тираж – майже 3000 газет, Фейсбук-сторінка – 9000 читачів), а також сайт новин БукПресс (цільова група: молоде покоління, керівники ОТГ, установ, шкіл, інтелектуали тощо, Фейсбук-сторінка – 10000 читачів). Вони, разом із районними газетами «Monitorul de Hliboca» (тираж – 4000 газет) та «Gazeta de Herța» (тираж – 4000 газет), зайняли критичну позицію щодо мовного питання в системі освіти. Усі названі ЗМІ, а також користувачі в соціальних мережах зайняли одностайну позицію несприйняття Закону «Про освіту» (зокрема ст. 7), висвітлюючи події переважно в негативній тональності. Поодинокі позитивні меседжі не мали великого охоплення. Інакше кажучи, позитивні меседжі в румуномовній пресі мали мінімальне охоплення, тоді як негативні читачі та користувачі соціальних мереж вважали «адекватними» та «реалістичними».

Зовсім інша ситуація – в україномовній пресі: негативних меседжів з великим охопленням у Чернівецькій області майже не зафіксовано. З іншого боку, україномовна преса еволюціонувала за цей період: позитивний наратив перейшов у суто нейтральний. За останній період інтерес україномовного читача до мовного питання в системі освіти став значно меншим, тоді як у румуномовного він зберігся.

Ключовими спікерами у ЗМІ щодо ініціатив Міністерства освіти і науки були в україномовних виданнях **представники обласної виконавчої влади** (інтерв'ю, коментарі тощо – директор Департаменту освіти і науки Чернівецької ОДА Оксана Палійчук, її заступники), директори шкіл (зокрема директор Чернівецької гімназії № 6 імені Олександра Доброго Іван Ігнат, директор ЗОШ № 10 м. Чернівців Олександр Руснак, директор Карапчівського ліцею Глибоцького району Євгеній Товарницький), а в румуномовних – **голови**

національно-культурних товариств румунської меншини Чернівецької області (Василь Терицяну, голова Румунського культурологічного центру «Єудоксіу Гурмузакі»; Ауріка Божеску, голова Центру актуальних студій; Олександрина Чернова, директор видавництва «Александру чел Бун»; Василь Бику, голова Товариства румунської культури «Міхай Емінеску»; Ілля Зегря, голова Спілки румунських письменників м. Чернівців; Василь Рауц, голова Товариства «Гольгофа»), які є лідерами думок у цьому регіоні.

Проведений нами **кількісний аналіз субкатегорій тексту ЗМІ** свідчить, що румуномовна преса приділяла значно більше уваги таким аспектам реформи освіти, як «мова навчання», «права меншин», «Конституція України», тоді як україномовна преса вписувалась у цей тренд лише частково: окрім мовного питання, ці видання також звертали увагу на інші елементи самої реформи, згадуючи часто саму субкатегорію «реформа». Якщо румуномовні видання ігнорували питання фінансування освіти (1,16 % згадування), то для україномовних видань воно було серед пріоритетних (15,4 %). Не може не бентежити мінімальна увага преси до питання якості освіти (1,16 % – 3,53 %). Для журналістів цей аспект реформи виявився зовсім не пріоритетним. З іншого боку, спостерігаємо певне ігнорування румуномовної преси теми ЗНО та значний інтерес до проблематики мови навчання.

У румуномовній пресі рейтинг домінуючих (пріоритетних) субкатегорій суттєво відрізняється від україномовних ЗМІ Чернівецької області: 1) «Мова навчання» – 28 %; 2) «Меншини» – 22,96 %; 3) «Стаття 7 / мовна стаття» – 22 %; 4) «Право» – 7,48 %; 5) «Конституція» – 7,41 %. Тематика мови навчання як загальна категорія складає аж 50 % усього дискурсу румуномовної преси Чернівецької області. Поза увагою залишаються такі теми, як фінансування

освіти, ЗНО, якість освіти. Усі 5 домінуючих тем у румуномовних ЗМІ стосуються права на навчання та конституційних гарантій, тоді як в україномовній пресі мовна тематика займає лише 1/3 інформаційного простору (домінуючий тренд), що доповнюється фінансовими аспектами, змінами в системі освіти, зокрема ЗНО.

Загалом укажемо на **викривлене сприйняття ЗМІ** сутності шкільної реформи незалежно від мови інформаційного простору. Медіа-середовище було переповнене скандальними заявами, оцінками експертів, чия компетенція сумнівна, звинуваченнями та припущеннями, що сприяли консолідації комунікативної прірви між ініціаторами реформи та її бенефіціарами. Часто ЗМІ не обговорювали суть тієї чи іншої ініціативи, закону, невдоволення, скарги, петиції після ухвалення певного рішення, а ініціювали дискусії, які були зосереджені на емоціях та оціночних судженнях.

Сприйняття освітньої реформи було загалом позитивним в українськомовній пресі та негативним у румуномовній. Проте в румуномовних ЗМІ критичні зауваження стосувалися лише ст. 7 про мову навчального процесу та інших норм у відповідних підзаконних актах. Звідси впливає і сприйняття сутності шкільної реформи для національних меншин (загальне сприйняття в одних та тотальне несприйняття в інших).

Загалом інформації про освітню реформу були негативно сприйняті румуномовними **користувачами соціальних мереж**, які писали про «провал української європейської інтеграції». Румунська національна меншина також була активною в коментарях на українських сайтах. На окремих групах і сторінках відбувалися жваві й подекуди гострі суперечки між прихильниками та супротивниками редакції ст. 7 Закону «Про освіту». Часто ці суперечки мали

національно-етнічне забарвлення. Наприклад, «якщо ми хочемо в Європу навіщо нам українська мова, давайте вчити англійську», та репліки типу: «з такою позицією краще покинути нашу державу» (сторінка газети «Молодий буковинець» – 30 тис. користувачів). Частими були нетолерантні та принизливі висловлювання з боку представників титульної нації та заяви румунської спільноти про зневіру в українську владу, яка замість реальних реформ «порушує права національних меншин». Частими були коментарі на кшталт «кому ми заважаємо своєю мовою та культурою» і як репліка – «хочете румунську мову – їдьте в Румунію». Сперечалися між собою переважно представники інтелектуальної еліти (журналісти, вчителі, місцеві депутати тощо).

З метою здійснення роз'яснювальної роботи в Чернівцях перебували з візитом як міністра освіти, так і її заступник. Зокрема, візит у Чернівці заступника міністри освіти і науки був розцінений абсолютно негативно румуномовними журналістами, які підкреслювали комунікативну прірву між владою та національною меншиною. Той же візит був сприйнятий позитивно / нейтрально україномовними виданнями. Цей факт указує на **необхідність вироблення стратегій комунікації як горизонтального (медіа-медіа), так і вертикального (влада – національна меншина) зразка**. Ця комунікативна прірва простежувалася й в соціальних мережах. Румуномовні користувачі досить негативно відреагували на заяви українського урядовця, не розуміючи, чому «ніхто не говорить про неконституційність закону». Тож окремі теми залишились у колективній пам'яті румунської меншини як невирішені питання. Цитати: «Треба вигнати заступника міністра освіти якнайшвидше з Буковини», «після таких заяв не бачу майбутнього для цієї країни» (група «Radio Cernăuți» –

7800 членів), «добре, що українці Румунії користуються всіма можливими правами» (сторінка БукПресс – 10000 читачів). В україномовних соціальних мережах це питання не порушували.

Як україномовна, так і румуномовна преса позитивно оцінили ідею проведення мовних таборів. Реакція соціальних мереж загалом також була позитивною. Румуномовні користувачі підкреслювали, що будь-які освітні табори не можуть мати негативного впливу на молоде покоління. Це один із івентів, що об'єднав дві різні читацькі аудиторії. Цитати: «Ідея хороша. Чому? Варто знати мову держави в якій живеш. В ідеалі треба знати як рідну мову, так і державну мову», «українську мову можна повною мірою вивчити у школах, але існує проблема у мотивуванні всіх учнів, не тільки представників національних меншин». Порад до самого змісту цих курсів у коментарях не подано. Переважна більшість оцінок мала інтуїтивно-спорадичний характер.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ МЕДІААНАЛІЗУ В ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

Щодо окремих тем можна виявити спільні позиції журналістів і користувачів соціальних мереж:

- необхідність продовження періоду імплементації закону;
- підготовлення окремих підручників та дидактичних матеріалів для шкіл національних меншин, адаптованих до представників відповідної мовної групи;
- необхідність знаходження балансу між добрим вивченням державної мови та збереженням рідної мови в системі освіти;
- проведення консультацій з національними меншинами до і під час ухвалення рішень;

- продовження в наступних роках проєктів, пов'язаних з мовними таборами для вивчення державної мови для національних меншин.

На жаль, досить важко виокремити фактори, які за короткий проміжок часу можуть збільшити підтримку ЗМІ національних меншин у реформуванні освіти. Це пов'язано з матеріалами та виступами окремих журналістів, представників румунської національної меншини, голів національно-культурних товариств та їх упевненості в тому, що Конституційний Суд України має визнати в майбутньому, що Закон «Про освіту» та Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної» є такими, що порушують Конституцію України. Ця впевненість збереглася навіть після того, як Конституційний Суд визнав Закон «Про освіту» таким, що відповідає нормам Основного Закону. У соціальних мережах досі побутує думка, що реформа рано чи пізно буде скасована у зв'язку з її «неконституційністю». Саме з цього випливає деяка пасивність учасників навчального процесу під час реалізації норм закону. Залежність цієї теми від політичного та електорального факторів відіграє негативну та неконструктивну роль. Тому **варто продовжувати роз'яснювальну роботу із врахування думок та побажань національних меншин. Варто сформувані певні містки співпраці між україномовними та румуномовними виданнями**, для того щоб вирішити проблему інформаційної ізоляції мовних та цільових груп.

Щодо комунікативної стратегії, керівникам освітянської галузі на обласному варто проводити частіше прес-конференції, круглі столи за участю як україномовних, так і румуномовних журналістів для трансляції меседжів про освітній процес та обміну інформаціями. Роз'яснювальна робота особливо актуальна **в напрямку деполітизації дискусій у медіапросторі**, які шкодять

діалогу між владою та національними меншинами, особливо в галузі освітньої реформи.

Список використаних джерел

- 200 румуномовних випускників на Буковині готують до ЗНО з української мови (2019). *Інформаційне агентство АСС*. URL: <https://acc.cv.ua/news/chernivtsi/200-rumunomovnih-vipusknikiv-na-bukovini-gotuyut-do-zno-z-ukrayinskoji-movi-video-42868> (дата перегляду 30.02.2019)
- БомбеЗНО: на Буковині стартував експрес-проект з підготовки до тестування для румуномовних шкіл (2019). *Молодий буковинець*. URL: https://molbuk.ua/chernovtsy_news/169310-bombeznona-bukovyni-startuvav-ekspres-proekt-z-pidgotovky-do-zno.html (дата перегляду 31.05.2020)
- Буде нелегко, але Закон про освіту виконуватимемо (2017). *Інформаційне Агентство АСС. Канал-відео*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=1e1emNRcO3E> (дата перегляду 01.05.2020)
- Венеціанська комісія закликала Україну внести зміни до «закону про освіту» (2017). *Молодий буковинець*. URL: <https://molbuk.ua/ukraine/140280-venecianska-komisiya-zaklykala-ukrayinu-vnesty-zminy-do-zakonu-pro-osvitu.html> (дата перегляду 31.05.2020)
- Верховна Рада ухвалила резонансний закон про українську мову (2019). *Молодий буковинець*. URL: <https://molbuk.ua/171573-verkhovna-rada-ukhvalyla-rezonansnyy-zakon-pro-ukrayinsku-movu.html> (дата перегляду 31.05.2020)
- Відбулось VII засідання Змішаної міжурядової Українсько-Румунської комісії з питань забезпечення прав осіб, які належать до національних меншин (2018). *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vidbulos-vii-zasidannya-zmishanoyi-mizhuryadovoyi-ukrayinskogo-rumunskoyi-komisiyi-z-pitan-zabezpechennya-prav-osib-yaki-nalezhat-do-nacionalnih-menshin> (дата перегляду 31.05.2020)
- Відділ комунікацій Конституційного Суду України (2019) «Закон України «Про освіту» відповідає Конституції України», – Рішення КСУ. *Конституційний Суд України*. URL: <http://www.ccu.gov.ua/novyna/zakon-ukrayiny-pro-osvitu-vidprovidaye-konstytuciyi-ukrayiny-rishennya-ksu-0> (дата перегляду 01.06.2020)
- Гриневич поспілкувалася з освітянами Буковини щодо актуальних питань галузі (2017). *Газета Погляд*. URL: <https://pogliad.ua/news/education/grinevich-pospilkuvalasya-z-osvityanami-bukovini-schodo-aktualnih-pitan-galuzi-345219> (дата перегляду 01.05.2020)
- Гриневич розкаже про закон про освіту міністрам Румунії та Угорщини (2017). *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/plugins/post.php?href=https%3A%2F%2Fwww.facebook.com%2Fmollbuk%2Fposts%2F1573777042689140&width=500> (дата перегляду 30.05.2020)
- Депутати Глибоцької і Герцаївської райрад виступили проти «мовної статті» Закону України «Про освіту» (2017). *Газета Час*. URL: <https://chas.cv.ua/ukrnet/41411-deputati->

- glibockoyi-gercayivskoyi-rayrad-vistupili-proti-movnoyi-statt-zakonu-ukrayini-pro-osvtu.html (дата перегляду 31.05.2020)
- Закон Про освіту покращить результати ЗНО, – освітяни (2017). *Інформаційне агентство АСС*. URL: <https://acc.cv.ua/news/chernivtsi/zakon-pro-osvitu-pokraschit-rezultati-zno---osvityani-6067> (дата перегляду 01.05.2020)
- Кожна національна громада зможе впливати на кількість годин вивчення материнської мови в школі через навчальний план, – заступник міністра освіти і науки Павло Хобзей (2018). *Міністерство Освіти і Науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/kozhna-nacionalna-gromada-zmozhe-vplivati-na-kilkist-godin-vivchennya-materinskoyi-movi-v-shkoli-cherez-navchalnij-plan-zastupnik-ministra-osviti-i-nauki-pavlo-hobzej> (дата перегляду 25.05.2020)
- Маріянчук, Я. (2017) 12-річна освіта, перевірка вчителів та ліквідація атестації шкіл: новий закон Про освіту. *Газета Погляд*. URL: <https://pogliad.ua/news/bukovina/bukovinski-shkolyari-z-za-part-viydut-u-19-rokiv-343185> (дата перегляду 01.05.2020)
- Михайло Павлюк бере участь у засіданні Змішаної міжурядової Українсько-Румунської комісії з питань забезпечення прав осіб, які належать до національних меншини (2018). *Чернівецька обласна державна адміністрація*. URL: <https://bukoda.gov.ua/new/1729> (дата перегляду 31.05.2020)
- Міністр обіцяла, міністр казала! (2017). *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/plugins/post.php?href=https%3A%2F%2Fwww.facebook.com%2Fnicolae.sapca%2Fposts%2F769989493185771&width=500> (дата перегляду 31.05.2020)
- Не забирати румунську мову зі шкіл просили Лілю Гриневич у Чернівцях (2017) *Інформаційне агентство АСС*. URL: <https://acc.cv.ua/news/chernivtsi/ne-zabirati-rumunsku-movu-zi-shkil-prosili-liliyu-grinevich-u-chernivcyah-video-5282> (дата перегляду 31.02.2019)
- П.Хобзей говорив у Чернівцях про основні принципи та підходи нової української школи (2018). *Погляд*. URL: <https://pogliad.ua/news/education/p-hobzey-govoriv-u-chernivcyah-pro-osnovni-principi-ta-pidhodi-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-354574> (дата перегляду 30.05.2020)
- Понад 6 тисяч гривень на дитину. Румунія виділяє гроші для учнів румуномовних шкіл Буковини (2019). *Інформаційне агентство АСС*. URL: <https://acc.cv.ua/news/chernivtsi/ponad-6-tisyach-griven-na-ditinu-rumuniya-vidilyae-groshi-dlya-uchniv-rumunomovnih-shkil-bukovini-45144>. (дата перегляду 30.02.2019)
- Порошенко підписав закон про державну мову (2019). *Погляд*. URL: <https://pogliad.ua/news/ukraine/poroshenko-pidpisav-zakon-pro-derzhavnu-movu-371806> (дата перегляду 30.05.2020)
- Президент підписав Закон України «Про освіту» (2017). *Buknews*. URL: <http://buknews.com.ua/page/prezydent-pidpysav-zakon-ukrainy-pro-osvitu.html> (дата перегляду 30.05.2020)
- Президент Румунії влаштував демарш щодо України (2017). *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/hrihoriy.timish/posts/1464312953603974> (дата перегляду 31.05.2020)

- Рада ухвалила за основу законопроект про повну загальну середню освіту (2019). *Молодий буковинець*. URL: <https://molbuk.ua/news/174057-rada-ukhvalyla-za-osnovu-zakonoproekt-pro-rovnu-zagalnu-serednyu-osvitu.html> (дата перегляду 31.05.2020)
- Румуни і опоблок пікетуватимуть Чернівецьку облраду 17 жовтня (2017). *Газета Час*. URL: <https://chas.cv.ua/ukrnet/41700-rumuni-opoblok-pketuvatimut-chenvecku-oblradu-17-zhovtnya.html> (дата перегляду 31.05.2020)
- Румуни ніколи не мали проблем на Буковині. А тепер не хочуть вчити українську мову? (2017). *Букінфо*. URL: <https://bukinfo.com.ua/show/news?lid=96838> (дата перегляду 01.03.2019)
- Румунія виділяє гроші для учнів румуномовних шкіл Буковини (2019). *Погляд*. URL: <https://pogliad.ua/news/money/rumuniya-vidilyae-groshi-dlya-uchniv-rumunomovnih-shkil-bukovini-372263> (дата перегляду 30.05.2020)
- Румунська спільнота Буковини просить Порошенка ветоувати закон «Про освіту» через мовне питання (2017). *Молодий буковинець*. URL: https://molbuk.ua/chernovtsy_news/134735-rumunska-spilnota-bukovyny-prosytt-poroshenka-vetuvaty-zakon-pro-osvitu-cherez-movne-pytannya.html (дата перегляду 31.05.2020)
- Румунську мову збережуть. Гриневич розповіла, як учні навчатимуться у новій школі в Йорданештах (2018). *Молодий буковинець*. URL: <https://molbuk.ua/ukraine/140280-venecianska-komisiya-zaklykala-ukrayinu-vnesty-zminy-do-zakonu-pro-osvitu.html> (дата перегляду 31.05.2020)
- Сотні сімей на Буковині можуть втратити субсидії через отримані шкільні стипендії від уряду Румунії. *Газета Час*. URL: <https://chas.cv.ua/navchannya/48181-sotni-simej-na-bukovyni-mozhut-vtratytu-subsydiy-cherez-otrymani-shkilni-stypendiyi-vid-uryadu-rumuniyi.html> (дата перегляду 31.05.2020)
- Тонексу, Ан. (2018) Спекулювання на румунській мові, або кому заважає освітня реформа? *Газета Час*. URL: <https://chas.cv.ua/ukrnet/44535-spekulyuvannya-na-rumunsky-mov-abo-komu-zavazhae-osvtnya-reforma.html> (дата перегляду 25.05.2020)
- У Чернівцях група румунських організацій пікетує ОДА через освітній закон (2017). *Молодий буковинець*. URL: https://molbuk.ua/chernovtsy_news/136971-u-chernivcyakh-grupa-rumunskykh-organizaciy-piketuye-oda-cherez-movnyy-zakon-nazhyvo.html (дата перегляду 31.05.2020)
- У Чернівцях зустрілися міністри закордонних справ України та Румунії (2018) *Газета Час*. URL: <https://chas.cv.ua/ukrnet/43021-u-chernivcyah-zustrisya-mnstri-zakordonnih-sprav-ukrayini-ta-rumunyi.html> (дата перегляду 31.05.2020)
- У Чернівцях міністр освіти відвідала урок у румунській гімназії (ФОТО) (2017). *Молодий буковинець*. URL: https://molbuk.ua/chernovtsy_news/137150-u-chernivcyakh-ministr-osvity-vidvidala-urok-u-rumunskiy-gimnaziyi-foto.html (дата перегляду 31.05.2020)
- Хорощак, К. (2020) Зеленський підписав закон «Про повну загальну середню освіту». *Українська Правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2020/03/13/240208> (дата перегляду 01.06.2020)
- Чому закон про мову було необхідно ухвалити (2019). *Інформаційне агентство АСС*. URL: <https://acc.cv.ua/news/chernivtsi/chomu-zakon-pro-movu-bulo-neobhidno-uhvaliti-44069> (дата перегляду 31.05.2019)

- Amarie, M. (2019). Parlamentarii ucraineni au votat proiectul de lege privind învățământul general obligatoriu. *Agencia de știri BucPress din Cernăuți*. URL: <https://bucpress.eu/cultura/parlamentarii-ucraineni-au-votat-proiectul-9547> (data perегляду 01.06.2020)
- Barbuța, V. (2019). Pragul de admitere va fi redus pentru elevii maghiari. Dar pentru românii din regiunea Cernăuți? *Gazeta de Herța*, 12, 1
- Chilaru, E. (2019). Elevii români și maghiari din Ucraina participă la tabere speciale de studiere a limbii ucrainene. *Agencia de știri BucPress din Cernăuți*. URL: <https://bucpress.eu/social/elevii-romani-%C5%9Fi-maghiari-din-9036> (data perегляду 31.05.2020)
- Codreanu, C. (2018) Elevii etnici români cu domiciliul în Ucraina – bursieri ai statului român pentru perioada ianuarie-iunie 2018. *Ziarul Zorile Bucovinei*. URL: <http://zorilebucovinei.com/news/show/2398> (data perегляду 31.05.2020)
- Consiliul Național al Românilor din Ucraina îi solicită președintelui Zelenski să anuleze articolul 7 al Legii Educației (2019). *Agencia de știri BucPress din Cernăuți*. URL: <https://bucpress.eu/politica/consiliul-national-al-romanilor-din-10507> (data perегляду 01.06.2020)
- Consultări sincere sau formale? (2018)). *Libertatea Cuvântului, Cernăuți*. URL: <http://lyberti.com/consultari-sincere-sau-formale> (data perегляду 31.05.2020)
- Controversata Lege a Educației din Ucraina corespunde Constituției – decizia Curții Constituționale (2019). *Agencia de știri BucPress din Cernăuți*. URL: <https://bucpress.eu/politica/controversata-lege-a-educatiei-din-9893> (data perегляду 01.06.2020)
- Curtea Constituțională a Ucrainei (2019). *Facebook*. URL: https://www.facebook.com/search/top/?q=Curtea%20Constitu%C8%9Bional%C4%83%20a%20Ucrainei%20a%20examinat%20adresarea%20a%2048%20de%20deputa%C8%9Bi%20ai%20poporului%20din%20Ucraina%20privind%20corespunderea%20Legii%20Educa%C8%9Biei%20din%205%20septembrie%202017&epa=SEARCH_BOX (data perегляду 01.06.2020)
- Dialogul surzilor cu mușii: ministrul ucrainean al Educației s-a întâlnit cu românii din Cernăuți (2017). *Agencia de știri BucPress din Cernăuți*. URL: <https://bucpress.eu/politica/dialogul-surzilor-cu-mu%C5%A3ii-ministrul-5172> (data perегляду 31.05.2020)
- Expert ucrainean: Legea cu privire la funcționarea limbii ucrainene poate provoca conflicte cu UE (2019). *Libertatea Cuvântului, Cernăuți*. URL: <http://lyberti.com/expert-ucrainean-legea-cu-privire-la-functionarea-limbii-ucrainene-poate-provoca-conflicte-cu-ue/> (data perегляду 31.05.2020)
- Gherman, M. (2018). Teodor Meleșcanu și Liviu Pop au avut o întâlnire cu românii din regiunea Cernăuți. *Agencia de știri BucPress din Cernăuți*. URL: <https://bucpress.eu/politica/teodor-melescanu-si-liviu-pop-5802> (data perегляду 31.05.2020)
- Gherman, M. (2019) Volodimir Zelenski: Consolidarea limbii ucrainene nu trebuie să aibă loc prin interdicții și pedepse. *Agencia de știri BucPress din Cernăuți*. URL: <https://bucpress.eu/politica/volodimir-zelenski-%E2%80%9Econsolidarea-limbii-ucrainene-9303> (data perегляду 31.05.2020)

Încă o zi neagră în istoria vitregită a românilor înstrăinați de țară (2017). *Ziarul Zorile Bucovinei*. URL: <http://zorilebucovinei.com/news/show/1941> (data perегляду 05.05.2020)

Incredibil! Poroșenko a semnat Legea Învățământului din Ucraina (2017). *Libertatea Cuvântului, Cernăuți*. URL: <http://lyberti.com/incredibil-porosenko-a-scfefe-legea-invatamantului-din-ucraina/> (data perегляду 31.05.2020)

La București are loc reuniunea Comisiei interguvernamentale mixte ucraineano- române privind protecția minorităților naționale (2018). *Libertatea Cuvântului, Cernăuți*. URL: <http://lyberti.com/la-bucuresti-are-loc-reuniunea-comisiei-interguvernamentale-mixte-ucraineano-romane-privind-protectia-minoritatilor-nationale-foto> (data perегляду 31.05.2020)

Legea Învățământului adoptată de Parlamentul Ucrainean ne pune pistolul la tâmplă (2017). *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/hrihoriy.timish/posts/1464312953603974> (data perегляду 31.05.2020)

MAE ungar speră că Volodymyr Zelenskyi va modifica «legea limbii ucrainene» (2019). *Libertatea Cuvântului, Cernăuți*. URL: <http://lyberti.com/mae-ungar-spera-ca-volodymyr-zelenskyi-va-modifica-legea-imbii-ucrainene> (data perегляду 31.05.2020)

Memoriu (2018). *Concordia*, 1142 (7), 2.

Ministrul de Externe maghiar: Ucraina trebuie să garanteze că legea educației nu va fi pusă în aplicare sub nicio formă până în anul 2023 (2018). *Agenția de știri BucPress din Cernăuți*. URL: <https://bucpress.eu/politica/ministrul-de-externe-maghiar-%E2%80%9Cucraina-6372> (data perегляду 31.05.2020)

Ministrul Teodor Meleșcanu la Cernăuți: Până la identificarea unor soluții concrete, România va menține subiectul Legii educației pe agenda discuțiilor bilaterale (2018). *Agenția de știri BucPress din Cernăuți*. URL: <https://bucpress.eu/politica/ministrul-teodor-melescanu-la-cernauti-5811> (data perегляду 31.05.2020)

Nichita-Toma, F. (2017) Dorim să învățăm în limba noastră maternă. *Ziarul Zorile Bucovinei*. URL: <http://zorilebucovinei.com/news/show/1931> (data perегляду 05.05.2020)

Nichita-Toma, F. (2019). Parlamentul de la Kiev a închis aerul limbii române... *Ziarul Zorile Bucovinei*. URL: <http://zorilebucovinei.com/news/show/2643> (data perегляду 31.05.2020)

Nichita-Toma, F. (2020) Copiii românilor vor învăța în ucraineană – președintele Ucrainei a semnat Legea «Cu privire la învățământul mediu». *Ziarul Zorile Bucovinei*. URL: <http://zorilebucovinei.com/news/show/2886> (data perегляду 01.06.2020)

Nu ne furați limba română! (video) (2017). *Ziarul Zorile Bucovinei*. URL: <http://zorilebucovinei.com/news/show/1975> (data perегляду 31.05.2020)

Poroșenko a semnat controversata lege (2019). *Facebook*. URL: https://www.facebook.com/search/posts/?q=Poro%C8%99enko%20a%20semnat%20legea%20limbii&era=SEAR_CH_BOX (data perегляду 01.05.2019)

Poziția comisiei de la Veneția ambiguă? (2017). *Ziarul Zorile Bucovinei*. URL: <http://www.zorilebucovinei.com/news/show/2048/> (data perегляду 31.05.2020)

Președintele Petro Poroșenko a semnat legea limbii ucrainene (2019). *Agenția de știri BucPress din Cernăuți*. URL: <https://bucpress.eu/politica/presedintele-petro-porosenko-a-semnat-9423> (data perегляду 31.05.2020)

Președintele României și-a contramandat vizita în Ucraina din motivul adoptării noi Legi a Educației (2017). *Agenția de știri BucPress din Cernăuți*. URL:

- <https://bucpress.eu/politica/presedintele-romaniei-si-a-contramandat-4955> (data
перегляду 31.05.2020)
- Românii din Cernăuți au ieșit în stradă pentru a-și apăra limba!!! (2017). *Agencia de știri BucPress din Cernăuți*. URL: <https://bucpress.eu/politica/romanii-din-cernauti-au-iesit-5147> (data
перегляду 31.05.2020)
- Românii din regiunea Cernăuți s-au întâlnit cu viceministrul ucrainean al Educației: un nou dialog al
surzilor cu muții (2018). *Agencia de știri BucPress din Cernăuți*. URL:
<https://bucpress.eu/politica/romanii-din-regiunea-cernauti-s-6729> (data
перегляду 31.05.2020)
- Românii din Ucraina au spus «Nu» articolului lingvistic al Legii Învățământului în timpul
consultărilor de la Ministerul Educației (2018). *Agencia de știri BucPress din Cernăuți*. URL:
<https://bucpress.eu/politica/romanii-din-ucraina-au-spus-6110> (data
перегляду 31.05.2020)
- Românii din Ucraina spun adio limbii române! Comisia de la Veneția nu are nici o pretenție față de
Legea Învățământului din Ucraina (2017). *Libertatea Cuvântului, Cernăuți*. URL:
<http://lyberti.com/romanii-din-ucraina-spun-adio-limbii-romane-comisia-de-la-venetia-nu-are-nici-o-pretentie-fata-de-legea-invatamantului-din-ucraina> (data
перегляду 31.05.2020)
- S.O.S. Kievul închide prin lege toate școlile românești din Ucraina (2017). *Agencia de știri BucPress
din Cernăuți*. URL: <https://bucpress.eu/politica/s.o.s.-kievul-inchide-prin-lege-4820> (data
перегляду 31.05.2020)
- Șaramet, V. (2018) Bursele pentru etnicii români din Ucraina – un exemplu de uniune și mândrie în
An Centenar. *Agencia de știri BucPress din Cernăuți*. URL:
<https://bucpress.eu/opinie/exclusiv%7C-veaceslav-%C5%9Earamet-bursele-pentru-7534>
(data перегляду 31.05.2020)
- Toma, N. (2018) Liviu Pop a accentuat asupra faptului că istoria României e tradusă în toate limbile
minorităților naționale din Țară, inclusiv în ucraineană. *Ziarul Zorile Bucovinei*. URL:
<http://zorilebucovinei.com/news/show/2091> (data перегляду 31.05.2020)
- Toți elevii etnici români de clasa a I-a din Ucraina care studiază în limba maternă vor primi burse
din partea Guvernului României (2018). *Agencia de știri BucPress din Cernăuți*. URL:
<https://bucpress.eu/politica/toti-elevii-etnici-romani-de-6710> (data
перегляду 31.05.2020)
- Va fi semnat un protocol româno-ucrainean privind implementarea Legii Educației din Ucraina
(2018). *Agencia de știri BucPress din Cernăuți*. URL: [https://bucpress.eu/politica/va-fi-
semnat-un-protocol-5807](https://bucpress.eu/politica/va-fi-semnat-un-protocol-5807) (data перегляду 31.05.2020)
- Vasile Țiple, profesor român din Biserica Albă, care a participat la sesiunea Comisiei româno-
ucrainene pentru protecția drepturilor minorităților naționale (2018). *Agencia de știri
BucPress din Cernăuți*. URL: [https://bucpress.eu/radio/interviu-%7C-vasile-tiple-profesor-
8263](https://bucpress.eu/radio/interviu-%7C-vasile-tiple-profesor-8263) (data перегляду 31.05.2020)
- Zăgreă, V. (2017). Românii din Ucraina au discutat despre Legea Educației cu experții Comisiei de
la Veneția. *Agencia de știri BucPress din Cernăuți*. URL:
<https://bucpress.eu/politica/romanii-din-ucraina-au-discutat-5257> (data
перегляду 31.05.2020)

ДІАЛОГ ПРО МОВУ ОСВІТИ В УГОРСЬКОМОВНІЙ ТА УКРАЇНОМОВНІЙ ПРЕСІ І СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Тут подамо загальну інформацію про медіааналіз як метод дослідження, з якою метою проведено медіааналіз, як саме його проводили (покроково) і на виконання яких завдань він спрямований. Далі обґрунтовуємо вибір саме цих івентів і ЗМІ. Оформляємо джерела в стилі APA (див. приклад вище)

Список аналізованих івентів

05.09.2017 – Верховна Рада ухвалила Закон «Про освіту» (реєстраційний номер 3491-д).

21.09.2017 – Закарпатська облрада звернулися до Президента з проханням накладити вето на новий закон «Про освіту»

25.09.2017 – Президент України підписав Закон «Про освіту».

09.10.2017 – Міністр закордонних справ і зовнішньої торгівлі Угорщини Петер Сіярто відвідав Ужгород.

21.11.2017 – На Закарпаття з робочим візитом навідалася міністр освіти та науки України Лілія Гриневич.

01.12.2017 – На Закарпаття з робочим візитом приїхав міністр закордонних справ України Павло Клімкін, щоб обговорити освітній закон із представниками нацменшин.

14.12.2017 – «Венеціанська комісія опублікувала рекомендації до Закону «Про освіту».

14.02.2018 – Уряд подовжив перехідний період для запровадження «мовної» статті Закону «Про освіту» до 2023 року.

03.05.2018 – У Києві відбулися переговори представників угорської нацменшини та Міністерства освіти та науки України.

22.06.2018 – На Закарпатті провели засідання українсько-угорської міжурядової робочої комісії з розгляду питань Закону України «Про освіту».

25.03.2019 – У школах Закарпаття та Чернівецької області розпочали роботу пришкільні мовні табори «БомбезНО».

25.04.2019 – Верховна Рада ухвалила закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (№ 5670-д).

15.05.2019 – Президент Петро Порошенко підписав Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

30.05.2019 – Верховна Рада України ухвалила за основу законопроект про повну загальну середню освіту.

Аналіз івентів у Закарпатській області

Верховна Рада ухвалила Закон «Про освіту» (реєстраційний номер 3491-д)

Ухвалення Верховною Радою України Закону «Про освіту» (Закон України «Про освіту», 2017) викликало критичну реакцію як угорськомовної преси Закарпатської області, так і ряду україномовних друкованих та інтернет-видань насамперед через статтю 7 цього закону, що регламентує питання мов у системі освіти.

Лише 2 україномовні газети з 5 висвітлили подію позитивно, натомість 3 газети – критично. Із 10 аналізованих інтернет-видань 2 висвітлили подію позитивно, 5 – нейтрально, 3 – критично.

Зокрема, газета «Новини Закарпаття» висвітлила позицію обласної влади про те, що стаття 7 Закону «Про освіту» суперечить Європейській хартії регіональних мов, Закону «Про нацменшини в Україні» та міжнародним договорам» (Новий закон про освіту .., 2017), а також особисту позицію голови ОДА Геннадія Москаля, який навіть запропонував внести в освітній закон одну правку (Москаль пропонує внести .., 2017). Газета також подає позицію лідерів угорців Закарпаття: «ми не проти державної мови, навпаки, – за те, щоб її розвивати, однак виважено» (Ілдіка Орос: «ми не проти державної .., 2017). Газета «РІО» повідомила, що закарпатські угорці виступають проти мовної статті освітнього закону (Закон про освіту ухвалений .., 2017), а влада Закарпаття стала на захист нацменшин (Влада Закарпаття також стала .., 2017). Також видання пише, що «у 150 школах Закарпаття очікується освітній колапс» (У 150 школах Закарпаття .., 2017). Окрім того, у газеті є публікації, як освітня реформа змінить життя простого українського вчителя (Про освіту без політики .., 2017). Газета «Карпатський об'єктив», окрім офіційної інформації, публікує ряд звернень лідерів угорців Закарпаття, де йдеться, що стаття 7 закону «звужує права нацменшин» та несе загрозу їхньому існуванню (Звернення керівників громадських .., 2017), тому угорські організації звертаються до Президента з проханням не підписувати закон. Заяву підписали Василь Брензович, голова ГО «Товариства угорської культури Закарпаття» (КМКС), Ілдика Орос, голова «Закарпатського угорськомовного педагогічного товариства», та Ласло Зубанич, голова «Демократичної спілки угорців України». Видання також пише, що

«новий освітній закон гостро розкритикували в Україні та Євросоюзі через звуження прав нацменшин» (Фатула Р. Новий освітній .., 2017), та аналізує основні зміни в освітній системі (Пекарович С. Утопія, катастрофа чи .., 2017).

З іншого боку, газети «Неділя» та «Срібна Земля» пишуть, що «в Україні державна освіта повинна бути державною мовою (В Україні державна освіта .., 2017), бо знання державної мови створює для угорців більші шанси здобути гідну освіту і стати спеціалістом в Україні (Знання державної мови .., 2017). Окрім того, газета «Неділя» нейтрально висвітлює ТОП-5 основних, з точки зору видання, змін (Закон про освіту – ТОП-5 .., 2017). Натомість у «Срібній Землі» опубліковано коментар, де заяви угорських активістів, представників уряду Угорщини, керівництва Закарпатської ОДА та облради й окремих політиків, які критикували мовну статтю освітнього закону, названо «антиукраїнськими, безпідставними і відверто провокативними» (Віктор Бедь: Антиукраїнські заяви .., 2017).

Зауважимо, що більшість закарпатських інтернет-видань подавали різні думки про цей івент. Інформували й про те, що напередодні ухвалення закону понад 64 тисячі закарпатців підписали звернення до Президента з вимогою не допустити звуження прав нацменшин (Понад 64 тисячі закарпатців .., 2017). Лише декілька сайтів висвітлили подію однобоко (Угорський промосковський уряд .., 2017; МЗС пояснило, як новий .., 2017; Москаль в унісон з офіційним .., 2017), публікуючи тільки загальну інформацію про закон або позицію українського уряду, що мовна стаття освітнього закону не обмежує прав нацменшин, а дає додаткові можливості (Українське МЗС запевнило Угорщину .., 2017), або навіть провокативні заяви деяких діячів про лідерів нацменшин та політиків, які стали на їх захист (Єпископ Віктор (Бедь):

«Антиукраїнські ...», 2017). Натомість більшість інтернет-видань широко висвітлювали позицію лідерів національно-культурних товариств (Закарпатські угорці просять Порошенка .., 2017; Звернення керівників громадських .., 2017; Ілдіка Орос: «Ми не проти державної мови ...», 2017; Румуни Закарпаття заявили .., 2017; Освітні суперечки: представники .., 2017) угорців і румун Закарпаття, позицію голови Закарпатської ОДА Геннадія Москаля (Москаль просить Порошенка .., 2017; Москаль: Новий Закон .., 2017), які критично відреагували на подію, а також позицію угорської сторони (Будапешт викликав посла .., 2017; Парламент Угорщини одногосно .., 2017; Голова МЗС Угорщини заявив .., 2017; Угорщина вимагає від .., 2017), яка назвала подію безпрецедентним порушенням прав нацменшин на Закарпатті (Угорщина назвала український закон .., 2017), і румунської сторони (Президент Румунії скасував .., 2017). Закарпатські інтернет-видання інформували громадськість і про інші нововведення освітнього закону (Що варто знати .., 2017; На Закарпатті нововведення .., 2017), а також подають полярні думки різних експертів і політиків (Закарпатські експерти обговорили .., 2017; Закарпатський письменник про .., 2017; Експерт: новий закон .., 2017).

Угорськомовні газети та інтернет-видання, своєю чергою, відреагували на подію загалом негативно. Газети та сайти опублікували звернення лідерів національно-культурних товариств до глави держави (Nyílt levél Petro .., 2017; Beregszász és a Beregszászi .., 2017) про ухвалений освітній закон, а також їх коментарі та інтерв'ю журналістам з цього приводу (Készen állunk küzdeni .., 2017; Brenzovics László: Minden .., 2017; Ülészett a Kárpátaljai .., 2017). Окрім того, у публікаціях газети «Karpatajla» йдеться, що «угорська освіта знаходиться в небезпеці» (Veszélyben a magyar .., 2017), а це рішення є «особливо

несправедливим» (Különösen méltánytalan .., 2017). У статтях також ідеться, що освіта рідною мовою є найважливішою гарантією успіху в рідній країні (Potápi: Az anyanyelvi .., 2017), опубліковано різні думки фахівців про новий закон, зокрема й міжнародних експертів (Elsősorban a nemzetközi .., 2017). Велику увагу приділила цій події газета «Kárpáti Igaz Szó» (Vélemények az anyaországi .., 2017; Hadüzenet az oktatás .., 2017; Célkeresztben az oktatási .., 2017; Oktatási törvény: ukrán .., 2017; Vihart kavart .., 2017). У газеті надруковано різні думки про закон, зокрема і позицію угорців Закарпаття: «Ми наполягаємо на збереженні наших прав!» (Ragaskodunk szerzett jogaink .., 2017). Ще одна угорськомовна газета «Kárpátinfo» також оцінює статтю 7 освітнього закону критично, подає перепости новин офіційних сайтів Угорщини, зокрема «MTI» (Tiltakozások az ukrán .., 2017; A magyar kormány mindenképp .., 2017; Sokadszorra tiltakoztak a .., 2017), прес-служби прем'єр-міністра Угорщини (Különösen méltánytalan a .., 2017) та ін. Угорськомовні сайти Закарпаття публікували перепости багатьох вищезгаданих статей із газет, а також новин із сайтів і офіційних джерел урядів України та Угорщини (Hrinevics szerint nincs .., 2017; Ukrajna hátba szúrta .., 2017; A KMKSZ ISZ nyilatkozata .., 2017; Az oktatási törvény .., 2017; Kopogtató: az új .., 2017).

В угорськомовному сегменті соціальної мережі Facebook реакція на подію була негативною та здебільшого одностайною. Люди були перелякані, що можуть закрити угорські школи, що зникне угорськомовна система освіти в Україні як така. Згадують тодішнього президента Петра Порошенка в контексті того, що перед виборами 2014 року він підписав Договір з представниками угорської громади, пообіцявши захищати права нацменшин за підтримку при голосуванні.

В україномовному сегменті соцмережі Facebook, особливо у великих групах, мовне питання викликало шквал емоцій та конфліктів, часто з переходом на звинувачення, образи та навіть погрози. Думки лунали зовсім різні, часто некомпетентні, радикальні або й зовсім неадекватні ... Водночас були і здорові дискусії, заклики до примирення та «не роздування ворожнечі» на мовній тематиці. Зазначимо, що зміст цих дискусій переважно не відрізняється від вищевказаних меседжів, опублікованих у ЗМІ.

Закарпатська облрада звернулися до Президента з проханням накладити вето на новий закон «Про освіту».

21 вересня 2017 року Закарпатська обласна рада звернулися до Президента України з проханням накладити вето на новий закон «Про освіту». Подія була широко висвітлена в газетах «Карпатський об'єктив» (На засіданні Закарпатської .., 2017), «Новини Закарпаття» (Не підписувати Закон .., 2017; Обласна рада виступає .., 2017;), які опублікували текст документу. Там, зокрема, йдеться про те, що освітній закон порушує конституційні права осіб, які належать до національних меншин, на навчання рідною мовою. Депутати «вкрай стурбовані можливими наслідками для населення краю у зв'язку із впровадженням норм цього Закону ... На території українського Закарпаття живуть представники понад 100 національностей, серед яких угорці, румуни, молдавани, словаки, поляки, німці та ін., і всі вони, будучи громадянами демократичної України, бажають у повноті оволодіти державною мовою без обмежень щодо мов національних меншин», – йдеться в документі. Окрім того, Закон України «Про освіту», на думку депутатів, «спричинить порушення конституційних прав і свобод громадян України, несе загрозу авторитету нашої

держави на міжнародній арені; ставить під сумнів щирість проголошених Україною євроінтеграційних прагнень, реалізація яких неможлива у разі порушення прав і свобод людини, зокрема і представників національних меншин; може призвести до міжнаціональних конфліктів, зростання еміграційних процесів і не веде до консолідації суспільства» (На засіданні Закарпатської облради .., 2017). Газета «Новини Закарпаття» також оприлюднила позицію обласних депутатів, що «Закарпатська обласна рада виступає за всебічний розвиток української мови та мов національних меншин, що проживають у краї» (Обласна рада виступає .., 2017).

Зі свого боку газета «Срібна Земля» публікує відкрите звернення, у якому деякі українські націонал-патріотичні організації області закликають депутатів Закарпатської облради не голосувати за «антиукраїнський проект звернення до Президента України» щодо Закону «Про освіту» (Знання державної мови .., 2017). У наступному номері газета пише, що «продажна частина депутатів Закарпатської облради під керівництвом Г. Москаля та М. Рівіса» безпідставно і брехливо зганьбили Україну перед усім світом та зневажили українську державну мову» (Продажна частина депутатів .., 2017). Видання однобоко висвітлює подію, подавши її в максимально негативному руслі та ігноруючи думки представників обласної ради і нацменшин краю.

Закарпатські україномовні інтернет-видання також приділили події значну увагу (Закарпатська облрада збереться .., 2017; Закарпатська облрада закликала .., 2017; Рівіс наполягає, що .., 2017; На засіданні Закарпатської .., 2017; Москаль: Звернення обласної .., 2017; Частина депутатів облради .., 2017). Здебільшого факт подано в нейтральному або позитивному руслі, і тільки в деяких випадках – у негативному (Українські національно-патріотичні .., 2017;

Продажна частина депутатів .., 2017; У контексті закону про освіту .., 2017; Москаль в унісон з офіційним .., 2017; Закарпатська обласна рада «наривається» .., 2017). Окрім того, інтернет-видання повідомляють, що майже синхронно із Закарпатською обласною радою до Порошенка звернулася Берегівська міська та районна ради, закликавши вето на освітній закон (Берегівська міська рада .., 2017; Депутати та керівники освітніх .., 2017). Чимало сайтів опублікували позицію голови ОДА Геннадія Москаля, який дуже позитивно оцінив рішення Закарпатської обласної ради (Москаль: Звернення обласної .., 2017; Москаль: «Хто поїде в ...», 2017). Водночас електронні видання публікують думки та позицію тих, хто позитивно оцінив ухвалення освітнього закону, зокрема про те, що він «значно сприятиме самореалізації представників нацменшин» (Новий Закон про освіту сприятиме .., 2017).

Угорськомовна преса Закарпаття висвітлила подію загалом у позитивному ключі, зокрема, про це писали газети «Karpatajla» (Ülésezett a Kárpátaljai .., 2017), «Kárpáti Igaz Szó» (Porosenko aláírt: hogyan .., 2017) та ін. Повідомляється, що ради міста Берегова та Берегівського району також вимагають від Президента накладити вето на закон (Beregszász és a Beregszászi .., 2017; Ukrán oktatási törvény .., 2017). «Kárpáti Igaz Szó», окрім того, пише, що «Будапешт залишився незмінним в українсько-угорському співробітництві» (Budapest változatlanul az .., 2017). У позитивному та нейтральному руслі висвітлювали подію й угорськомовні сайти, які, зокрема, опублікували сам текст звернення і коментарі закарпатських політиків та угорських активістів (Szijjártó: Magyarország .., 2017).

У соціальній мережі Facebook угорськомовні групи активно поширювали новину про цю подію і реагували на неї цілком позитивно. Водночас люди чітко

усвідомлювали, що це звернення скоріше символічне і мало що дасть. Хоч окремі користувачі висловлювали надію, що у столиці принаймні почують позицію Закарпатської облради. Заразом в україномовному сегменті соцмережі подія знову спровокувала сварки та конфлікти, які подекуди носили міжетнічний характер.

Президент України підписав Закон «Про освіту»

25 вересня 2017 року Президент України Петро Порошенко підписав Закон «Про освіту». Це стало однією з популярних новин у газетах та на сайтах. Переважна більшість видань цитувала текст з офіційного сайту Президента України. Зокрема, там ідеться про необхідність «підвищення якості освіти та конкурентоспроможність молодого покоління на ринку праці». «Україна демонструвала й надалі демонструватиме таке ставлення до прав національних меншин, яке відповідає нашим міжнародним зобов'язанням, перебуває в гармонії з європейськими стандартами і є взірцем для сусідніх країн», – запевнив Петро Порошенко (Президент України підписав .., 2017).

Інформація була надрукована в газетах «Карпатський об'єктив», «РІО», які критично або нейтрально висвітлили івент, та «Срібна Земля» (Переходимо на солов'їну .., 2017), яка висвітлила подію тільки з позитивного боку. Газета «Карпатський об'єктив», окрім того, повідомила, що «народний депутат України, голова ГО «Товариство угорської культури Закарпаття» Василь Брензович просить омбудсмена звернутися до Конституційного Суду щодо освітнього закону» (Народний депутат Василь Брензович .., 2017).

Україномовні інтернет-видання здебільшого сухо повідомляли про новину або цитували офіційну інформацію (Закон про мову: де .., 2017;

Порошенко підписав .., 2017). Сайт ko.net.ua пише, що Закарпатське угорськомовне педагогічне товариство на початку жовтня 2017 року звернулося з протестом до Президента (Закарпатське угорськомовне .., 2017) та до міжнародних організацій (Копинець В. Закарпатські .., 2017). Водночас сайти пишуть про позицію міністри освіти Лілії Гриневич, яка заявила: «в Угорщині багато міфів про новий український освітній закон» (Міністр Гриневич: В Угорщині .., 2017), і висвітлюють той факт, що вона не прийшла на зустріч на запрошення угорського міністра (Міністр освіти і науки .., 2017).

Також на цьому тлі видання повідомляли про лист МЗС Болгарії, Угорщини, Греції та Румунії до ОБСЄ через український закон «Про освіту», де йшлося, що він не має торкнутися прав нацменшин і освіти рідною мовою. Не залишилася поза увагою інтернет-видань позиція Угорщини, яку широко висвітлювали в українському медійному просторі. Зокрема, 26 вересня 2017 р. уряд Угорщини заявив, що блокуватиме всі подальші рішення Європейського Союзу, спрямовані на зближення ЄС з Україною, через закон «Про освіту» (Відповідь Будапешта на .., 2017).

Ще більше цю подію висвітлювала угорськомовна преса, здебільшого у критичному руслі, зокрема в публікаціях «Karpatajla» (Készen állunk küzdeni .., 2017; Brenzovics László: Minden .., 2017; Ülészett a Kárpátaljai Megyei .., 2017), «Kárpáti Igaz Szó» (Porosenko aláírt: hogyan .., 2017), «Kárpátinfo» (Petro Porosenko aláírta .., 2017). У газеті «Karpatajla» висвітлюється позиція голови ГО «Товариство угорської культури Закарпаття» Василя Брензовича, який стверджує: «Ми використовуємо всі правові інструменти аби відмінити мовну статтю закону про освіту, який набрав чинності» (Brenzovics László: Minden .., 2017). Водночас висловлюються думки, що «українські націоналісти бачать

сепаратистські кошмари, котрі насправді не відповідають дійсності» (Szeparatista rémálmokat .., 2017). Газета «Kárpáti Igaz Szó» риторично запитує «Як далі?» (Porosenko aláírt: hogyan .., 2017), а також публікує текст частин закону (Oktatási törvény .., 2017). Деякі угорські видання публікують позицію уряду Угорщини про події (Oktatási törvény: Budapest .., 2017). Газета «Kárpátinfo» та угорськомовні сайти публікують новини угорської МТІ (Sokadszorra tiltakoztak a .., 2017), зокрема про те, що «уряд Угорщини безперечно підтримає угорську громаду на Закарпатті» (A magyar kormány .., 2017).

У соціальній мережі Facebook угорськомовні групи активно поширювали новину про цю подію, реагуючи на неї загалом негативно. Особливих суперечок між користувачами тут не було. А ось в україномовному сегменті соціальної мережі знову загострилися суперечки, що почалися ще за ухвалення закону. Зазначимо, що більшість користувачів україномовних закарпатських груп усе-таки сприйняла підписання закону критично, хоча значна частина людей оцінили закон позитивно чи нейтрально.

Очільник МЗС Угорщини Петер Сіярто відвідав Ужгород

9 жовтня 2017 року Міністр закордонних справ і зовнішньої торгівлі Угорщини Петер Сіярто відвідав Ужгород і зустрівся з головою обласної державної адміністрації Геннадієм Москалем. Розмова відбувалася в неофіційній обстановці і тривала понад півтори години. Головною темою для розмови став ухвалений нещодавно Верховною Радою України Закон «Про освіту», який викликав неоднозначну реакцію сусідів України, членів Євросоюзу.

Цю подію висвітлювали більшість україномовних газет та сайтів, однак далеко не всі. Здебільшого інформація подана нейтрально, по факту або в позитивному руслі. Водночас деякі видання, не акцентуючи уваги, пишуть про подію негативно (Відповідь Будапешту .., 2017; Угорщина використовує освітній .., 2017). За інформацією друкованих та інтернет-видань, Геннадій Москаль під час зустрічі наголосив, що низка норм ухваленого закону не відповідає ратифікованим Україною міжнародним угодам та міждержавним договорам, а мовні статті закону неможливо реалізувати на Закарпатті в школах із викладанням мовою нацменшин. Своєю чергою, Петер Сіярто зазначив, «що Угорщина завжди підтримувала Україну ... Однак питання мови навчання для угорської громади для нас принципове, саме цим пояснюється реакція Угорщини на український «Закон про освіту» (Наш край відвідав .., 2017; Голова ОДА зустрівся .., 2017; Про що говорили Москаль .., 2017; Ужгород відвідав міністр .., 2017).

На тлі візиту закарпатські ЗМІ повідомляють про такі пов'язані з тематикою події: у Раді Європи українській владі рекомендують переглянути питання мов меншин в освіті (У Раді Європи .., 2017), Україна зобов'язалася не змінювати модель навчання в угорських школах до отримання висновків Венеціанської комісії, делегація Венеціанської комісії відвідала Україну з метою обговорення нового закону про освіту (Р. Фатула. Україна зобов'язалася .., 2017). Повідомляється також, що через декілька днів після візиту Сіярто до Ужгорода у Будапешті відбулася зустріч очільника МЗС Угорщини з керівником МЗС України Павлом Клімкіним (Клімкін нарешті зустрівся .., 2017; Україна домовилася із .., 2017), де було домовлено про спільну роботу над імплементацією освітнього закону. Газети «Новини Закарпаття» та «РІО»

пишуть: «чому через мовний конфлікт дехто робить ворогами всіх закарпатців» (С. Форкош. Чому через мовний .., 2017).

Угорськомовні видання широко і загалом позитивно висвітлювали візит Петера Сіярто, зокрема газети «Karpatajla» (С. Форкош. Чому через мовний .., 2017), «Kárpáti Igaz Szó» (Sziijarto: fokozni kell .., 2017;), «Kárpátinfo» (С. Hegedűs. V4-es nagykövetek .., 2017; Sziijártó: Magyarország .., 2017). Водночас угорські газети і сайти активно повідомляють новину, що ПАРЄ засудила український закон про освіту (Az ET Parlamenti .., 2017; Az Európa Tanács .., 2017). Також на тлі візиту Сіярто угорськомовні видання висвітлювали позицію угорських національно-культурних товариств про подальші кроки, зокрема про те, що вони послідовно протестують проти обмеження мовних прав нацменшин (Z. Badó. Tiltakozó nagygyűlés .., 2017), публікують «думки 13-річного закарпатського школяра у зв'язку з Законом про освіту» (Egy 13 éves kárpátaljai .., 2017), зазначаючи, що більш ніж 20000 учнів навчаються в школах нацменшин на Закарпатті (Folyamatosan tiltakoztunk a .., 2017). Писали в досить позитивному ключі угорськомовні видання і про зустріч міністрів закордонних справ Угорщини та України в Будапешті та повідомляли, що Україна не змінюватиме угорськомовну освіту до рішення Венеціанської комісії (Ukrajna nem változtat a .., 2017).

У соціальній мережі Facebook як в угорськомовних, так і в україномовних групах загалом позитивно сприйняли візит Петера Сіярто. Щоправда, в україномовному сегменті була невелика кількість коментарів та реакцій користувачів, які висловлювали своє обурення нібито втручанням у внутрішні справи України.

На Закарпаття навідалася міністр освіти та науки України

21 листопада 2017 на Закарпаття з робочим візитом навідалася міністр освіти та науки України Лілія Гриневич. Протягом двох днів вона жваво дискутувала з освітянами та представниками місцевої влади з приводу 7-ї статті згаданого закону, інспектувала навчальні заклади нацменшин краю та розповідала про концепцію нової української школи.

Візит міністра освіти і науки викликав чималий інтерес місцевих ЗМІ. Його висвітлювала більшість газет та інтернет-видань (Біклян Х. Візит міністра освіти .., 2017; Про що говорила .., 2017; Гриневич пояснила .., 2017; Лілія Гриневич на Закарпатті .., 2017) у позитивному руслі та з урахуванням усіх думок, що лунали під час події. Зокрема, вони повідомили, що під час конструктивного діалогу міністр пов'язувала низькі освітні шанси дітей з угорської громади з якістю життя регіону. Натомість очільник краю Геннадій Москаль наголосив на тому, що не можна вимагати від угорської меншини знання української мови на тому ж рівні, що й від українців чи навіть польської громади (Біклян Х. Візит міністра освіти .., 2017). Своєю чергою, Лілія Гриневич заявила: «внутрішньополітична ситуація в Угорщині, зокрема передвиборча компанія, впливає на Закон «Про освіту» в Україні», і запевнила, що ніхто не закриватиме школи із викладанням мовами нацменшин. У залі звучали різні думки про мовну статтю освітнього закону. Зокрема, ректор Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II Ілдика Орос наголосила: «Ми не проти закону, але наші конституційні права як нацменшини в його 7-й статті не врахували». За словами ж Лілії Гриневич, МОН не відмовиться від того, щоб у школах з угорською мовою діти мали шанс вивчити українську (Міністр освіти на Закарпатті .., 2017). Загалом видання писали, що Лілія Гриневич пояснила

вчителям нюанси освітнього закону та відповіла на питання (Гриневич пояснила .., 2017), розповіла батькам, якою буде освіта (Лілія Гриневич в Ужгороді .., 2017), а також заявила, що безкомпромісність позиції Угорщини щодо закону про освіту не може бути прийнятною (Міністр освіти в Ужгороді .., 2017). Водночас були і видання, які згадували подію однобоко, акцентуючи увагу лише на аргументах міністра (Гриневич: «Закарпатські учні ...», 2017).

Угорськомовні газети та інтернет-видання активно висвітлювали візит міністра освіти на Закарпаття, досить нейтрально «Karpatajla» (Lilija Hrinevics .., 2017) або з критичними нотками «Kárpáti Igaz Szó» (Miniszteri visit: kicsit .., 2017). Йшлося про те, що деякі аргументи Лілії Гриневич є неприйнятими для нацменшин, позицію яких не враховано. У ЗМІ зазначається, що сам факт консультацій є позитивним, однак запізним, оскільки закон уже ухвалено, тому представники нацменшин сприймають подію без особливого ентузіазму. У багатьох угорськомовних виданнях, як і в деяких україномовних, висловлюється думка, що подібні консультації та зустрічі потрібно було проводити до ухвалення закону (Miniszteri visit: kicsit .., 2017; Про що говорила .., 2017).

Також додамо, що угорськомовні видання велику увагу приділяли іншій новині, що сколихнула Закарпаття напередодні візиту міністра, – маршу націоналістів у Берегові. Газети називають ходу страшною та пишуть, що радикали не на жарт перелякали жителів міста, особливо етнічних угорців («Halál az ellenségre ...», 2017; A Karpatszka Szics .., 2017). Видання також зазначають, що багато з учасників акції приїхали з інших регіонів України. Організаторами акції називають «Карпатську Січ» та ВО «Свобода» (A Karpatszka Szics .., 2017).

В угорськомовному сегменті Facebook візит міністра освіти також не викликав значного ентузіазму. Люди мляво реагували на цю подію. В україномовних групах новину поширювали трохи активніше, однак користувачі обговорювали її мало. Серед коментарів є питання, чому міністри не приїздили до ухвалення закону, а також те, що міністр не почула аргументів національних меншин. Водночас деякі користувачі цілком погоджуються з позицією міністра.

На Закарпаття з робочим візитом приїхав очільник МЗС України

1 грудня 2017 року на Закарпаття з робочим візитом приїхав міністр закордонних справ України Павло Клімкін, який провів зустрічі з представниками місцевих органів влади, національних меншин краю та освітянами для обговорення ситуації навколо нового освітнього закону.

Україномовні закарпатські ЗМІ проявили неабиякий інтерес до події і висвітлювали її загалом позитивно або нейтрально (Р. Фатула. Міністр закордонних справ .., 2017; Павло Клімкін відвідав .., 2017). Зокрема, повідомляється, що в Береговому керівник МЗС відвідав угорсько- та україномовну гімназію, де зустрівся з педагогами й учнями (Позиція угорська .., 2017), а також спілкувався з науковцями УжНУ (Міністр закордонних справ .., 2017). Учителі однієї з гімназій, серед яких українські філологи, переконували урядовця в необхідності докорінно змінити методику й програму викладання державної мови в національних школах. На їх думку, уся проблема полягає в тому, що дитина, яка думає і спілкується угорською, не може вивчати державної мови за тією ж програмою, що й дитина з україномовної родини. Мови дуже різні, дитині важко, а її одразу навантажують складною граматиною. Згадали педагоги і про нестачу кадрів. Павло Клімкін погодився з більшістю

запропонованого, однак зазначив, що нацменшинам потрібно забезпечити всі шанси для адаптації в суспільстві. Під час зустрічі з міністром у Закарпатській облраді перший заступник голови ради, заступник голови ГО «Товариство угорської культури Закарпаття» Йосип Борто зауважив: «Я вважаю, як педагог, котрий пропрацював 25 років у школі, як батько двох дітей, що найкраще для дитини навчатися рідною мовою». Зі свого боку Павло Клімкін заявив, що в законопроекті були дещо інші формулювання, але в процесі обговорення у Верховній Раді вони зазнали змін. За словами міністра, ніхто не відбере можливість учитися рідною мовою. Він запевнив, що й надалі буде можливість вивчати рідною мовою фізику, математику, ботаніку або інші спеціальні предмети. Газета «Карпатський об'єктив» повідомляла, що під час зустрічі директор однієї з румунських шкіл зазначив, що потрібно було спочатку зібрати всіх, обговорити законопроект і лише потім його ухвалювати, а не навпаки (Р. Фатула. Міністр закордонних справ .., 2017).

Угорськомовні ЗМІ також активно висвітлювали візит міністра та цитували майже всі вищенаведені думки (Újabb ígélet: nem .., 2017; Az ukrán külügyminiszter .., 2017; Klimkin-látogatás: maradt .., 2017). Інформацію подавали нейтрально, з критичними нотами. При цьому газета «Karpatajla» іронізує про «ще одну обіцянку» (Újabb ígélet: nem .., 2017), а в інших публікаціях видання вкотре нагадують, що мовна стаття освітнього закону – «це обмеження прав!» (Egyértelmű álláspont: az .., 2017).

На тлі візиту міністра закордонних справ України закарпатські газети та сайти повідомляють, що закарпатське Берегово затоптали дипломати й посадовці, «через мовний скандал місто стало меккою для чиновницьких візитів» (Закарпатське Берегово затоптали .., 2017). Заразом угорськомовні та

україномовні ЗМІ повідомляють, що конференція угорських учителів (KMPSZ) наполягає на збереженні освіти угорською мовою в Закарпатті на всіх рівнях («Залишити все як було ...», 2017).

Угорський сегмент Facebook відреагував на подію холодно, не поширюючи та не дискутуючи на цю тему. В україномовних групах подію поширювали та коментували, але вже без явних конфліктів, за деякими винятками.

Венеціанська комісія опублікувала рекомендації до Закону «Про освіту»

14 грудня 2017 року Комісія Ради Європи «За демократію через право» (Венеціанська комісія) офіційно опублікувала рекомендації Україні до Закону «Про освіту» в частині навчання мовами національних меншин.

Частина газет подали подію нейтрально, опублікувавши в заголовку сам факт події, без жодного емоційного забарвлення (Венеціанська комісія .., 2017). Зокрема, повідомляється, що у висновках ідеться про необхідність внесення змін у відповідні перехідні положення освітнього закону з метою забезпечення триваліших часових рамок для поступового впровадження реформи. Рекомендується звільнити приватні школи від нових мовних вимог відповідно до статті 13 Рамкової конвенції про захист національних меншин. Водночас у своїх висновках ВК радить у рамках реалізації Закону «Про освіту» розпочати новий діалог із представниками нацменшин та всіма зацікавленими сторонами про мову в освіті. Також необхідно забезпечити такі умови, аби впровадження закону не ставило під загрозу збереження культурної спадщини меншин і безперервність освіти мовами меншин у традиційних школах. Однак комісія

закликала Україну внести зміни в Закон «Про освіту» і стосовно російської мови. У документі сказано, що 4-й параграф 7-ї статті не забезпечує рішення для мов, які не є офіційними для Євросоюзу, зокрема російської, що є поширеною мовою спілкування. Зазначається, що «менш сприятливе ставлення до російської мови складно виправдати і з цієї причини порушується проблема дискримінації» (Венеціанська комісія .., 2017). Водночас Голова Верховної Ради Андрій Парубій заявив, що жодних змін до 7-ї статті освітнього закону внесено не буде. У Міністерстві освіти і науки України назвали висновок Венеціанської комісії стосовно мовної статті Закону «Про освіту» збалансованим та конструктивним (Венеціанська комісія .., 2017).

Про ці самі рекомендації писали майже всі видання Закарпаття, однак заголовки та їх інтерпретації були в деяких випадках кардинально різними. Одні україномовні видання, зокрема газета «Срібна Земля», сайт «Закарпаття-онлайн» та інші, пишуть, що «Венеційська комісія взяла до уваги аргументи України» (Венеціанська комісія .., 2017), «не виявила у законі про освіту порушень, які Угорщина приписувала Україні» (Сергій Головатий: Венеційська .., 2017) і «підтримала «мовну» статтю освітнього закону» (Венеційська комісія підтримала .., 2017). Інші інтернет-видання, покликаючись на інтерпретацію МОН, також пишуть про переможний для України висновок Венеціанської комісії про Закону «Про освіту» (У МОН розповіли про переможний .., 2017; Венеціанська комісія не .., 2017).

Угорськомовні видання по-своєму інтерпретували подію, вважаючи її «перемогою» для навчання рідною мовою, та привітали рішення Венеціанської комісії (Az ukrajnai magyar szervezetek .., 2017; A magyar nyelvű .., 2017; Egy törvény – három .., 2017).

Також україно- та угорськомовні газети й сайти Закарпаття опублікували реакцію організацій угорців України на висновок Венеціанської комісії (A KMKSZ nyilatkozata a .., 2017; Організації угорців України .., 2017), зокрема і про те, що ГО «Товариство угорської культури Закарпаття» наполягає на змінах статті 7 освітнього закону, покликаючись на рішення Венеційської комісії (КМКС наполягає на змінах .., 2017).

На різних сайтах повідомлялося, що керівник МЗС України Павло Клімкін запевнив: «Київ виконає рекомендації «Венеціанки» щодо закону про освіту» (Клімкін: Київ виконає .., 2017). Угорські видання повідомляли, що «представники закарпатських угорців напередодні рішення комісії відвідали Європарламент» (Kárpátaljai látogatócsoport járt .., 2017).

Подія викликала великий інтерес у соціальних мережах. Причому в україно- і в угорськомовних групах користувачі сприймали це як перемогу. І якщо в угорськомовних групах новина сприймалася тільки позитивно та з надією на зміни в законі, то в україномовному сегменті точилися дискусії про необхідність змінювати ст. 7 закону. Відтак заява голови ВРУ і міністра освіти про відмову влади вносити будь-які зміни в цю статтю викликали критичну реакцію в угорськомовному сегменті соціальних мереж.

Уряд подовжив перехідний період для запровадження «мовної» статті Закону «Про освіту» до 2023 року

14 лютого 2018 року Кабінет Міністрів України затвердив і передав у Верховну Раду законопроект, у якому запропоновано продовжити перехідний період упровадження мовної статті Закону «Про освіту» з 2020 р. до 2023 р. За

словами міністра освіти і науки України Лілії Гриневич, такі зміни необхідно ухвалити для реалізації пропозицій Венеціанської комісії.

Україномовні закарпатські ЗМІ висвітлювали цю подію нейтрально (Копинець В. Європейські політики .., 2018; Уряд хоче продовжити .., 2018; Уряд пропонує .., 2018; Відтермінувати до 2023 .., 2018; Угорщина вимагає від .., 2018; Перехідний період .., 2018; Імплементация мовної .., 2018) без додаткових коментарів. Деякі видання опублікували заяву представників угорців Закарпаття, у якій йшлося, що вони вітають подовження імплементаційного періоду реалізації статті 7 на три роки – до 2023 року (Тому що послідовні .., 2018; Угорські організації пояснили .., 2018). Водночас у цій же заяві представники нацменшин висловили «своє незадоволення коментарями Міністра освіти і Науки України Л. Гриневич» щодо нібито їх відмови в участі у запропонованих міністерством консультаціях щодо статті про мову освіти в закладах середньої освіти проекту закону «Про загальну середню освіту». Представники угорців Закарпаття пояснили, що вони просили міністерство про відтермінування консультацій через об'єктивні причини, а не відмовлялися від них (Заява угорських організацій .., 2018).

До речі, за два тижні до цієї події закарпатські ЗМІ повідомляли, що Угорщина вимагає від України юридичних гарантій стосовно закону про освіту (Угорщина вимагає від .., 2018). Окрім того, були меседжі, що Будапешт готовий до консультацій та домовленостей (Будапешт готовий до .., 2018), а також повідомлялося, що «керівники МЗС України, Угорщини та США на зустрічі в Парижі обговорили освітній закон» (Керівники МЗС України .., 2018).

Цікаво, що через деякий час з'явилися повідомлення, що Угорщина вимагає від Києва відкласти реалізацію закону про освіту до 2023 року

(Угорщина вимагає від .., 2018; Відтермінувати до 2023 .., 2018), хоча в українському уряді на той час це вже зробили.

Водночас угорськомовна преса Закарпаття досить сухо пише про цю подію, не виокремлюючи її в самостійну новину, а лише згадуючи в деяких публікаціях (Z. Badó. Igyekszem a magyar nyelv .., 2018; A minisztérium látszólag .., 2018; Ukrajna nem mentesülhet .., 2018). Відчувається розчарованість угорців в обіцянках української влади. Зокрема, у газеті «Kárpatajla» цю подію висвітлено в контексті загальної думки про чергову брехливу інформаційну кампанію Києва (Ukrán «hazugságkampány» az .., 2018).

На цьому тлі закарпатські угорськомовні та україномовні видання публікують новину із сайтів Угорщини про те, що 2017 рік став найважчим в історії України для закарпатських угорців (Évértékelő – 2017 a kárpátaljai .., 2018; Думка з Угорщини: 2017 .., 2018).

Вищезгадані настрої панували і в соціальній мережі Facebook. В україномовному сегменті новину сприйняли загалом нейтрально чи позитивно, і лише в деяких випадках негативно, мовляв: «пішли на поступки угорцям». Натомість угорськомовні групи користувачів відреагували досить мляво, не надто реагуючи та коментуючи цю подію.

У Києві відбулися переговори представників угорської нацменшини та Міносвіти

З травня 2018 року в Києві відбулися переговори представників угорської нацменшини та Міністерства освіти та науки України. Про це в позитивному ключі повідомили деякі закарпатські україномовні та угорськомовні ЗМІ (У Києві відбулися переговори .., 2018; Megtört a jég .., 2017).

Закарпатські видання, зокрема, зазначають, що в повідомленнях прес-служби Міністерства освіти та національної інформаційної агенції Угорщини МТІ йдеться про прогрес у дискусії про закону про освіту, і це дуже позитивний сигнал (У Києві відбулися перемовини з .., 2018). Також повідомляється, що під час консультацій представникам угорської нацменшини та Міністерства освіти і науки України вдалося досягнути певних зрушень у питанні мовної статті Закону України «Про освіту». Позитивно налаштовані й представники угорців Закарпаття, зокрема голова ГО «Товариство угорської культури Закарпаття», народний депутат України Василь Брензович зауважив, що «освітній закон слід змінити так, щоб відкласти його запровадження до 2023 року, а до того часу ми повинні працювати над компромісним рішенням». Делегація отримала обіцянку від Міністерства, що спільно з представниками угорської нацменшини напрацюватимуть потрібний механізм, який задовольнить очікування угорської громади. Це включає в себе впровадження нової методології навчання українською мовою та напрацювання нової системи контролю й оцінки учнів, для яких українська мова не є рідною. Своєю чергою, голова Закарпатського угорськомовного педагогічного товариства Ілдика Орос серед позитивних моментів зустрічі назвала отримання обіцянки зниження прохідного балу ЗНО з української мови для учнів шкіл національних меншин (У Києві відбулися переговори .., 2018).

Водночас деякі Інтернет-видання зазначають, що Київ і Будапешт нарешті досягли порозуміння щодо закону про освіту (Кроки назустріч: Київ і .., 2018). Окрім того, майже тоді ж повідомлялося, що Угорщина просить США підтримки (Угорщина просить США), і «Вашингтон може допомогти забезпечити права угорців Закарпаття» (Washington segítheti .., 2018).

Угорськомовні ЗМІ висвітлили цю подію так само в позитивному ракурсі, з надією на компроміс (Megtört a jég .., 2018). Якихось суттєвих відмінностей у подачі матеріалу між україномовними та угорськомовними виданнями не було. Окрім того, певні згадки про подію є в публікаціях угорськомовних видань (Mi lesz veled, magyar .., 2018; Kijev nem egyezkedik .., 2018). Зазначимо, що вони в цей час активніше обговорювали тему подвійного громадянства через появу відповідного проекту закону, а також поширювали заяву ГО «Товариства угорської культури Закарпаття» про президентський законопроект про громадянство (Mi lesz veled, magyar .., 2018).

Відтак у Facebook ця подія хоч і була сприйнята позитивно, але не викликала помітної уваги користувачів. В україномовних групах її майже не обговорювали. В угорськомовному ж сегменті соціальної мережі на новини про подію реагували трохи більше. Негативних реакцій чи коментарів майже не було.

На Закарпатті провели засідання українсько-угорської міжурядової робочої комісії щодо Закону України «Про освіту»

22 червня 2018 року на Закарпатті провели засідання українсько-угорської міжурядової робочої комісії з розгляду питань Закону України «Про освіту».

Закарпатські ЗМІ повідомляють, що в перемовинах узяли участь міністри освіти та закордонних справ двох країн, представники угорців Закарпаття. Після завершення понад двогодинного засідання сторони дали спільну прес-конференцію, де розповіли про результати зустрічі (Україна та Угорщина .., 2018; Сійярто про освітній .., 2018; Клімкін: Ми зацікавлені .., 2018; Угорський уряд вже не .., 2018; Підсумки зустрічі .., 2018).

Очільник МЗС України Павло Клімкін подякував угорським друзям за вдалі консультації: «Це були важливі та конструктивні перемовини. Ми змогли обговорити багато питань, у тому числі й деталі, яким чином збираємося імплементувати новий освітній закон». А міністр освіти та науки України Лілія Гриневич наголосила «Закарпатські угорці мають зберегти свою ідентичність, але при цьому вільно володіти державною мовою, бо саме це сприятиме їхній успішній самореалізації як у професійному, так і в особистісному плані» (Про що домовилися Київ .., 2018).

Своєю чергою, очільник МЗС Угорщини заявив: «Ми з ностальгією згадуємо період до вересня 2017 року, коли наші двосторонні зустрічі стосувалися розвитку та підтримки інфраструктури, побудови нових пунктів пропуску, забезпечення безвізового режиму для України. Із сумом усвідомлюємо, що після прийняття Закону України «Про освіту» 25 вересня, він став основною темою для всіх наших перемовин. Це не зовсім добре, адже ми говоримо про дві сусідні держави, інтереси яких збігаються в багатьох питаннях». Пан Сійрто зауважив, що, на його думку, на міністерській зустрічі відбулися певні зрушення, але попереду на всіх чекає довгий шлях і це спільні кроки (Україна та Угорщина .., 2018).

Такими були меседжі більшості закарпатських україномовних видань щодо цієї події. Більшість заголовків були нейтральними, наприклад: «Про що домовилися Київ і Будапешт на Закарпатті» (Про що домовилися Київ .., 2018), Сійрто про освітній закон Клімкіну: «Це один віз, який нам треба разом тягти» (Сійрто про освітній .., 2018), а були й акцентовані на певних моментах: «Угорський уряд вже не вимагає від України безумовної відмови від нині діючої

редакції мовної норми закону про освіту» (Угорський уряд вже не .., 2018). Загалом подія подана нейтрально або в позитивному руслі.

Ті самі коментарі міністрів були подані і на сторінках угорських газет та сайтів (A magyar–ukrán .., 2018; Az oktatási törvényről .., 2018). Івент був загалом сприйнятий з обережним оптимізмом. Водночас деякий негатив викликав інший момент. Зокрема, у газеті «Karpatajla» подано короткий огляд центральних всеукраїнських ЗМІ про цю подію (A magyar–ukrán .., 2018). Цікаво, що, згідно з висновками автора публікації, центральні медіа майже не помітили цього івенту. Із тих повідомлень, що були, більшість перекручені. Наприклад, «Європейська правда» акцентує увагу на тому, що «угорський уряд більше не вимагає від України безумовної відмови від поточної версії мовної статті закону про освіту», що за твердженням журналіста «Karpatajla» не зовсім відповідає дійсності (A magyar–ukrán .., 2018). Журналіст телеканалу «1+1», розповідаючи про подію, взагалі дозволив собі провокаційне припущення, що угорський уряд підтримує Москву «мовними» проблемами (A magyar–ukrán .., 2018).

Засідання українсько-угорської міжурядової комісії викликало певний інтерес у соціальній мережі Facebook. Загалом подія була сприйнята позитивно. Особливих суперечок на цьому тлі не виникало. В угорськомовних групах деякі користувачі висловлюють надію на компроміс, водночас інші – тільки сумніви.

У школах Закарпаття розпочали роботу мовні табори «БомбеЗНО»

25 березня 2019 в школах Закарпаття та Чернівецької області розпочали роботу пришкільні мовні табори «БомбеЗНО» – експрес-підготовка до ЗНО з української мови і літератури для випускників шкіл з угорською та румунською мовами навчання.

Про подію в інформативному і подекуди позитивному стилі написали багато україномовних видань (Як угорців Закарпаття готуватимуть .., 2019; БомбеЗНО: як підвищують .., 2019; Вчимо українську .., 2019; БомбеЗНО: на Закарпатті .., 2019; Випускників шкіл з .., 2019; В Закарпатті запрацювали .., 2019). Найчастіше повторювалися різні варіації такого заголовку: «Випускників шкіл нацменшин підготують до ЗНО з української мови та літератури».

Закарпатські ЗМІ пишуть, що 4-денні курси організувало Міністерство освіти і науки України спільно з ГО «Освіторія» та GoGlobal (за підтримки проєкту «Фінська підтримка реформи української школи» та Європейського Союзу). Організатори проєкту розуміють, що за чотири дні ніхто нікого якісно до ЗНО не підготує, бо проблема значно глибша, ніж просто нескладання ЗНО. Але основна місія мовного табору – створити позитивний настрій, зняти напругу, аби учні побачили, що навчання – це цікавий і потрібний процес. Усього на Закарпатті охоплено заняттями понад 200 випускників. Інформація, подана у ЗМІ, особливо не відрізнялася одна від одної. Також зазначимо, що напередодні ряд закарпатських ЗМІ поширили цитату Лілія Гриневич, що «в одному з районів Закарпатської області 70 % дітей не можуть пройти поріг здачі ЗНО з української мови» (Лілія Гриневич: На Закарпатті .., 2019).

Угорськомовна преса Закарпаття майже не висвітлювала цієї події.

Зазначимо, що ніхто не розкритикував її, а реакція соціальних мереж загалом була позитивною. Навіть угорськомовні користувачі залишали позитивні відгуки, хоча в угорськомовних групах цю інформацію поширювали не дуже активно. Водночас подія не викликала жодних конфліктів, а навпаки – більше об'єднувала користувачів. Негативу не було взагалі.

Верховна Рада ухвалила Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної»

25 квітня 2019 Верховна Рада ухвалила закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (№ 5670-д).

Закарпатські ЗМІ приділили велику увагу цій події. Про неї писало більшість україномовних і угорськомовних газет та інтернет-видань (Р. Фатула. Верховна Рада пропонує .., 2019; Верховна Рада ухвалила .., 2019; Заява угорських організацій .., A KMKSZ és az UMDSZ .., 2019; «Дух Порошенка»: Угорщина .., 2019; Закон про мову: де .., 2019; Elfogadta a nyelvtörvényt .., 2019). Зокрема, газета «Карпатський об'єктив» повідомляє, що закон визначає осіб, які зобов'язані володіти державною мовою та застосовувати її під час виконання службових обов'язків. Серед них, зокрема, керівництво держави, депутати; судді, прокурори; службовці Нацбанку; офіцери; педагоги, медики державних і комунальних закладів охорони здоров'я (Верховна Рада ухвалила .., 2019). Закон також створює систему інституцій з метою контролю дотримання передбачених законом правил, караючи їх порушення штрафами і позбавленням права обіймати відповідні посади.

У перші дні після ухвалення закону закарпатські видання здебільшого подавали новину нейтрально, констатуючи сам факт ухвалення закону та цитуючи деякі норми документу. Відрізнялися лише заголовки, які в україномовних виданнях носили здебільшого нейтральний або позитивний характер, а в угорськомовних – негативний. Наприклад, в україномовних виданнях: «Верховна Рада ухвалила закон про мову» (Верховна Рада ухвалила .., 2019), «Відтепер в Україні єдина державна мова – українська» (Закон про мову прийнято .., 2019), натомість в угорськомовних: «Закон

забороняє використовувати рідну мову для меншин, що проживають в Україні у всіх сферах, окрім сім'ї та церкви» (Elfogadta a nyelvtörvényt .., 2019).

Згодом видання почали публікувати і різні коментарі. Зокрема, ряд угорсько- й україномовних газет та інтернет-видань розповсюдили спільну заяву угорських організацій, зокрема ГО «Товариства угорської культури Закарпаття» та «Демократичної спілки угорців України», про Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (Заява угорських організацій .., 2019; A KMKSZ és az UMDSZ .., 2019; Угорці Закарпаття просять .., 2019). У документі йдеться, що закон не тільки унеможливорює використання мов національних меншин у публічній сфері, але й передбачає санкції до порушників його правил, суперечачи чинній Конституції України і положенням численних міжнародних зобов'язань, які взяла на себе Українською державою (Заява угорських організацій .., 2019). «На нашу думку, ухвалений Верховною Радою закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» є дискримінаційним, що в основі порушує людські права громадян України, радикально обмежує права національних меншин України на вільне користування рідними мовами, продовжує збільшувати напруженість як у внутрішній, так і зовнішній політиці держави. Закон також суперечить прагненням України щодо європейської та євроатлантичної інтеграції», – вважають представники угорців Закарпаття (Заява угорських організацій .., 2019).

Також низка видань опублікувала позицію Угорщини, яка різко виступила проти ухваленого в Україні закону про мову, а очільник МЗС цієї країни Пейтер Сіярто заговорив про «Дух Порошенка» («Дух Порошенка»: Угорщина .., 2019),

однак висловив надію, що відносини між країнами покращаться, коли новий президент вступить на посаду.

Окрім того, активно поширювали новину, що депутати Закарпатської облради просять нового Президента Зеленського направити закон про мову до Конституційного Суду (Депутати Закарпатської облради .., 2019). Коментар останнього про новий закон про мову також опублікувала низка ЗМІ (Зеленський прокоментував, що .., 2019; Верховна Рада ухвалила .., 2019).

Загалом закарпатські видання висвітлювали різні думки про цю подію і подавали інформацію збалансовано та нейтрально. Водночас декілька видань, які висвітлювали ухвалення мовного закону в позитивному руслі, активно публікували та поширювали позицію МЗС України, яке запевнило Угорщину, що мовний закон не обмежує прав нацменшин (Українське МЗС запевнило .., 2019), та заяви Павла Клімкіна, що «Закон про мову виглядає стандартно на тлі законів інших держав» (Клімкін: Закон про мову .., 2019). Також одне з україномовних видань у різко негативному руслі подало інформацію, що 5 нардепів від Закарпаття не голосували за закон про мову (5 нардепів від Закарпаття .., 2019).

Угорськомовні видання загалом поставилися до події критично, акцентуючи увагу на тому, що «закон забороняє використовувати рідну мову для спілкування угорців та інших меншин у всіх сферах, окрім сім'ї та церкви» (Elfogadta a nyelvtörvényt .., 2019). Майже всі вони опублікували в тому ж руслі вищезгадану спільну заяву угорських організацій (A KMKSZ és az UMDSZ .., 2019), а також інші коментарі представників національних меншин. Закон розглядається як ще один крок, спрямований проти національної ідентичності угорців Закарпаття та інших національних меншин.

Реакція соціальних мереж була дуже схожою на те, що відбувалося після ухвалення закону про освіту. Подія, звичайно, привернула увагу багатьох користувачів. В угорськомовному сегменті спостерігається різко негативна або критична реакція людей. Щоправда, інколи вони висловлювали сподівання на новообраного президента, який, на їхню думку, має підтримати нацменшини та змінити ситуацію. В україномовних групах знову розгорілися численні конфлікти між користувачами, які позитивно і негативно оцінюють ухвалення закону, у деяких випадках – зі звинувачення та образами. При цьому немає підстав стверджувати, що сперечалися українці з угорцями. Чимало українців у закарпатських групах також були обурені цим законом. Інколи суперечки носили міжетнічний характер.

Президент підписав Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»

15 травня 2019 року Президент Петро Порошенко підписав Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Про це сухо, без коментарів повідомила більшість закарпатських україномовних та угорськомовних газет та Інтернет-видань (Президент України Петро .., 2019; Закон про мову підписано .., 2019; Порошенко підписав .., 2019; Porosenko is aláírta .., 2019).

Більшість закарпатських ЗМІ при цьому витримували нейтральні ноти. Деякі україномовні видання при цьому повідомляють, що Петро Порошенко назвав закон збалансованим і вкотре наголосив, що він жодним чином не утискає інші мови (Закон про мову підписано .., 2019). Угорськомовні видання натомість нагадують, що Володимир Зеленський, який був обраний

Президентом країни, сказав раніше, що він розгляне, чи закон відповідає Конституції України і чи буде він служити інтересам усіх громадян, які проживають у країні (Porosenko is aláírta .., 2019).

Також зауважимо, що днем раніше, 14 травня, низка закарпатських видань (україномовних і угорськомовних) розповсюдила заяву угорських національно-культурних товариств Закарпаття, у якій вони вкотре просили Петра Порошенка, як гаранта Конституції України, не підписувати цей закон (Угорці Закарпаття просять .., 2019; Заява угорських організацій .., 2019; A KMKSZ és UMDSZ .., 2019). У заяві йдеться, що угорська національна меншина обурена ухваленим законом, оскільки він передбачає в обов'язковому порядку виключне користування державною мовою майже в усіх сферах суспільного життя і виключає можливість використання будь-якої іншої мови в суспільній комунікації. Закон не тільки унеможливує використання мов нацменшин у публічній сфері, але й передбачає санкції до порушників, суперечачи чинній Конституції і положенням численних міжнародних зобов'язань, узятих на себе Україною. Тому, на думку лідерів угорців Закарпаття, закон є дискримінаційним, бо в основі порушує права громадян, радикально обмежує права нацменшин, збільшує напруженість у внутрішній і зовнішній політиці держави і суперечить прагненням України до європейської та євроатлантичної інтеграції (Угорці Закарпаття просять .., 2019).

У Facebook ця подія стала продовженням попередньої. Повне розчарування та критика Петра Порошенка в угорськомовних групах перегукуються з надією на нового президента, який, на думку людей, має якість змінити ситуацію. Натомість в україномовних групах думки користувачів знову розділились, а конфлікти на цьому ґрунті розгорілися з новою силою. Одні

вважали це рішення цілком правильним, інші – катастрофічним. Щоправда, суперечок у коментарях цього разу було трохи менше порівняно із двома тижнями раніше, коли ВРУ ухвалила закон. Поширеною також була думка, що закон ухвалили, так би мовити, під вибори.

Верховна Рада України ухвалила за основу законопроект про повну загальну середню освіту

30 травня 2019 року Верховна Рада України ухвалила за основу законопроект про повну загальну середню освіту.

Загалом невелика кількість закарпатських ЗМІ висвітлили цю подію. У коротких інформаційних, нейтральних за емоційністю, повідомленнях йдеться, що одними з важливих положень цього законопроекту є норми про мову навчання, які деталізують підходи, визначені законом «Про освіту» (В Україні готують реформу .., 2019). Також повідомляється, що проект закону має врегулювати питання доступності й забезпечення рівного доступу дітей до повної загальної середньої освіти, передбачається сертифікація педагогів; ресурсне забезпечення установ; самоврядування в навчальному закладі; права і обов'язки учасників освітнього процесу; розмежування повноважень органів виконавчої влади і місцевого самоврядування у сфері загальної середньої освіти та ін. (В Україні готують реформу .., 2019).

В угорськомовних газетах і сайтах, окрім загальної інформації, опубліковано також коментар Василя Брензовича, народного депутата України, голови ГО «Товариство угорської культури Закарпаття». Зокрема, газета «Карпатія» цитує: «Десять або п'ятнадцять разів, вони голосували знову і знову ... Врешті, цей надзвичайно важливий законопроект був прийнятий без

обговорення у Верховній Раді, і ми не змогли висловити свою думку щодо нього. Це означає, що у першому читанні був прийнятий закон, який фактично детально описує дискримінацію та дискваліфікацію, вже сформульовані в статті 7 закону про освіту. Згідно з новим законодавством, школи з мовами викладання нацменшин фактично припиняють своє існування в Україні. Ми намагаємося подати поправки. У всякому разі, дуже дивно і зовсім не елегантно, що парламент, до якого народ України втратив довіру .., в передвиборній кампанії ухвалює такі важливі закони для майбутнього країни» (Első olvasatban elfogadták .., 2019). Інше угорськомовне Інтернет-видання, окрім загальної інформації, також уточнює, що остаточний текст ухваленого документа на той момент не відомий.

Користувачі соціальної мережі Facebook приділили небагато уваги цій події. В україномовних групах вона майже не обговорювалась, а з небагатьох коментарів можна зробити висновок про нейтральне сприйняття. Не дуже багато уваги івенту приділили і угорськомовні групи, хоча коментарів та реакцій тут було більше і цілком можна говорити про критичні та негативні настрої користувачів. Особливо на тлі ухваленого за декілька тижнів до цього закону про мову.

Кількісні показники медіааналізу

На основі аналізу словесного ряду з відібраних 100 статей у ЗМІ (з найбільшим охопленням аудиторії) можна виокремити домінантні субкатегорії в дискурсі медіа. Отже, поряд з домінуючою базисною субкатегорією «Освіта»

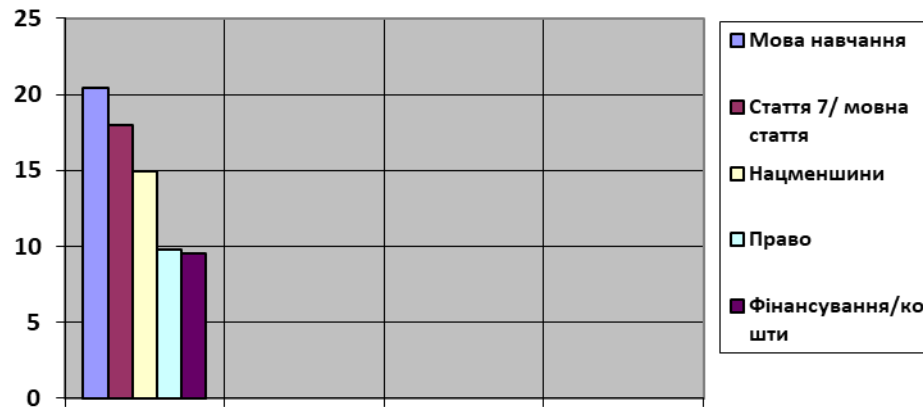
(48 % в україномовній пресі та 42 % в угорськоськомовній) в таблиці розраховано відсоток згадування інших субкатегорій.

Кількісний аналіз субкатегорій тексту в угорськомовних ЗМІ

Субкатегорія	% згадування в україномовній пресі Закарпатської області	% згадування в угорськомовній пресі Закарпатської області
Реформа	8,4	4,31
Право	9,78	12,28
Стаття 7 / Мовна стаття	18,01	23,06
Меншина / меншини	14,93	9,21
Конституція України	8,41	7,23
Якість освіти	3,16	3,32
Мова навчання	20,45	26,76
ЗНО	5,75	1,53
Фінансування / кошти	10,16	3,41
Протест	0,41	1,93
Асиміляція	0,54	6,96
<i>Всього</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

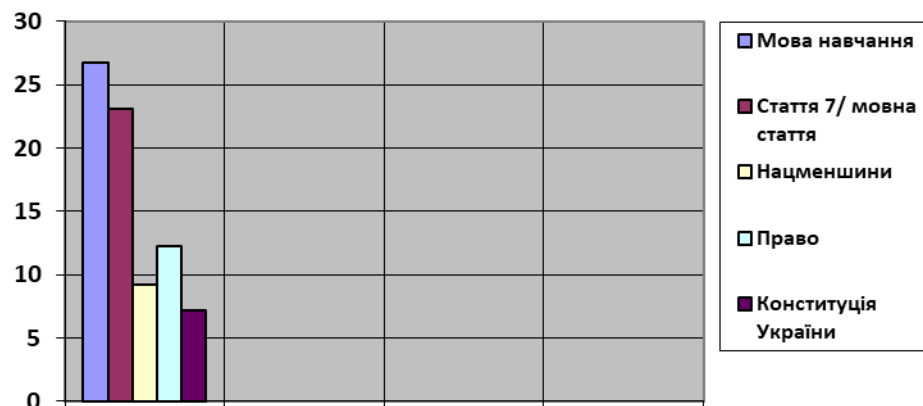
Кількісний аналіз субкатегорій тексту ЗМІ свідчить, що україномовна, як і угорськомовна преса з деякими відмінностями приділяла значно більше уваги таким аспектам реформи освіти, як «мова навчання», «мовна стаття / 7 стаття», «права нацменшин», «Конституція України». Дещо більше в україномовній пресі згадаються питання коштів та ЗНО. Угорськомовні видання менше згадували про питання фінансування освіти (3,41 %), тоді як україномовні видання більше цікавив цей аспект (10,16 %). Також, на відміну від україномовної преси, угорськомовні ЗМІ набагато частіше згадували слово «асиміляція» (6,96 %), тоді як україномовні майже не згадували це поняття (0,54 %). Дещо меншою була увага всієї преси до питання якості освіти (3,16 %

та 3,32 %). На тлі гострих питань мови навчання та прав нацменшин цьому аспекту реформи освіти, звичайно, було приділено значно менше уваги.

Домінуючі субкатегорії в дискурсі україномовної преси Закарпатської області (5 вересня 2017 – 1 серпня 2019)

Відповідно до результатів контент-аналізу статей із широким охопленням, пріоритетними темами україномовного медіапростору в Закарпатській області були такі субкатегорії: 1) «Мова навчання» – 20,45 %; 2) «Стаття 7 / мовна стаття» – 18,01 %; 3) «Меншина / меншини» – 14,93 %; 4) «Право» – 9,78 %; 5) «Фінансування / кошти» – 9,53 %.

Домінуючі субкатегорії в дискурсі угорськомовної преси Закарпатської області (5 вересня 2017 – 1 серпня 2019)

В угорськомовній пресі рейтинг домінуючих субкатегорій не надто відрізняється від ситуації в україномовних ЗМІ регіону: 1) «Мова навчання» – 26,76 %; 2) «Стаття 7 / мовна стаття» – 23,06 %; 3) «Право» –

12,28 %; 4) «Меншина / меншини» – 9,21 %; 5) «Конституція» – 7,23 %. Якщо об'єднати субкатегорії «Мова навчання» та «Стаття 7 / мовна стаття» в одну категорію, яка де-факто стосується мови навчання в системі освіти України, спостерігаємо, що ця тематика **складає трохи менше 50 % всього дискурсу угорськомовної преси та майже 40 % україномовних ЗМІ Закарпатської області**. При цьому більшість інших домінуючих категорій («Право», «Меншина / меншини», «Конституція») є дотичними до вищезгаданої. Відтак нічого дивного немає в тому, що на цьому тлі дуже мало уваги було приділено таким темам, як фінансування освіти, ЗНО, якість освіти. Навіть саме слово «реформа» не потрапило до першої п'ятірки домінуючих субкатегорій ні в угорськомовній, ні в україномовній пресі Закарпаття. Усі 5 домінуючих тем в угорськомовних ЗМІ стосуються права нацменшин на навчання рідною мовою та конституційних гарантій. Приблизно така сама ситуація з україномовною пресою Закарпаття з єдиною відмінністю, що серед 5 домінуючих тем 4 стосуються прав національних меншин на навчання рідною мовою і лише одна – остання – фінансування освіти.

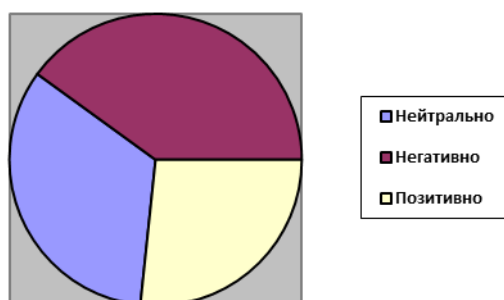
Загалом результати аналізу кількісних показників у багатьох аспектах підтверджують висновки, до яких ми дійшли під час проведення івент-аналізу. Із 14 досліджених нами подій, на тлі яких відбувалися основні дискусії про мову в системі освіти, україномовна та угорськомовна преса відреагували так, як продемонстровано у таблиці, поданій нижче.

Тональність висвітлення подій в україномовній і угорськомовній пресі

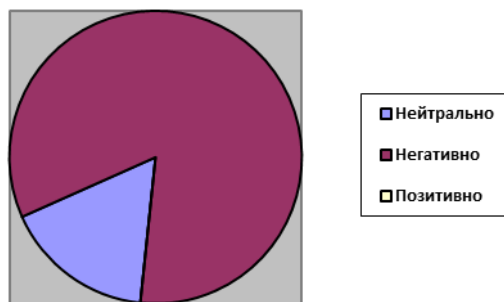
Подія	Україномовна преса / тональність	Угорськомовна преса / тональність
05.09.2017 – Верховна Рада ухвалила Закон «Про освіту» (реєстраційний номер 3491-д)	Критична Позитивна	Негативна
21.09.2017 – Закарпатська облрада звернулися до Президента з проханням накласти вето на новий закон «Про освіту»	Позитивна Критична	Позитивна
25.09.2017 – Президент України підписав Закон «Про освіту»	Критична Позитивна	Негативна
09.10.2017 – Міністр закордонних справ і зовнішньої торгівлі Угорщини Петер Сіярто відвідав Ужгород	Нейтральна	Позитивна
21.11.2017 – На Закарпаття з робочим візитом навідалася міністр освіти та науки України Лілія Гриневич	Позитивна	Позитивна
01.12.2017 – На Закарпаття з робочим візитом приїхав міністр закордонних справ України Павло Клімкін, щоб обговорити освітній закон з представниками нацменшин	Позитивна	Позитивна
14.12.2017 – Венеціанська комісія опублікувала рекомендації щодо Закону «Про освіту»	Позитивна	Позитивна
14.02.2018 – Уряд подовжив перехідний період для запровадження «мовної» статті Закону «Про освіту» до 2023 року	Нейтральна	Позитивна
03.05.2018 – У Києві відбулися переговори представників угорської нацменшини та Міністерства освіти та науки України	Позитивна	Позитивна
22.06.2018 – На Закарпатті провели засідання українсько-угорської міжурядової робочої комісії з розгляду питань Закону України «Про освіту»	Нейтральна Позитивна	Позитивна

25.03.2019 – У школах Закарпаття та Чернівецької області розпочали роботу пришкільні мовні табори «БомбеЗНО»	Позитивна	-
25.04.2019 – Верховна Рада ухвалила закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (№ 5670-д)	Критична Позитивна	Негативна
15.05.2019 – Президент Петро Порошенко підписав Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»	Нейтральна Позитивна	Негативна
30.05.2019 – Верховна Рада України ухвалила за основу законопроект про повну загальну середню освіту	Нейтральна	Критична

Ухвалення закону в негативній тональності висвітлювали 3 найбільші україномовні газети області, Інтернет-видання та майже вся угорськомовна преса. Натомість у позитивному ключі висвітлювали цю тему лише 2 закарпатські газети, одна з яких приділила їй небагато уваги, та декілька закарпатських сайтів. Із 10 аналізованих україномовних сайтів 3 висвітлювали цю тему критично, 5 – нейтрально, 2 – позитивно.

***Сприйняття івентів щодо реформи освіти україномовною пресою
Закарпатської області***

Сприйняття івентів щодо реформи освіти угорськомовною пресою Закарпатської області

Висновки і рекомендації за результатами діалогу про мови освіти на сторінках друкованої преси та соціальних мереж у Закарпатській області

Для багатонаціонального Закарпаття тема мов у системі освіти є дуже актуальною, а відтак обласні ЗМІ приділили їй багато уваги. Ухвалення Закону «Про освіту» насправді викликало бурхливу реакцію у пресі, передусім через статтю 7 цього документу. Фактично все інше, що, окрім цієї статті, декларує освітній закон, майже не викликало критичних настроїв.

Як бачимо з вищенаведених даних, у Закарпатській області не було тієї ситуації, що склалася в Чернівецькій. Йдеться про комунікативну прірву між україномовними та румуномовними ЗМІ, які від початку зайняли полярні позиції, не сприймаючи аргументи один одного. Натомість більшість видань Закарпаття переважно подають різні думки і більш-менш збалансовану інформацію. Як свідчить аналіз, багато разів доводилося констатувати й однобоке висвітлення цієї тематики, а також зафіксовано провокативні звинувачення у бік лідерів нацменшин та всіх інших, хто публічно критикував зміни до законодавства про мови в системі освіти.

Основні меседжі. Україномовні ЗМІ, які критично висвітлювали цю тематику, пишуть, що закарпатські угорці проти статті 7 освітнього закону, бо вона звужує права нацменшин, суперечить Конституції України, Закону «Про нацменшини в Україні», Європейській хартії регіональних мов та багатьом міжнародним договорам. Їх підтримала також обласна влада Закарпаття та велика частина громадськості. Лунали, окрім того, такі меседжі: «Статтю 7 закону гостро розкритикували в ЄС», «через дану тему хтось хоче зробити закарпатців ворогами, однак політичним провокаторам не вдасться розсварити українців з угорцями», «Будапешт готовий до консультацій та домовленостей у питанні щодо Закону «Про освіту», «у 150 школах Закарпаття очікується освітній колапс у зв'язку з нестачею вчителів з достатнім знанням державної мови». У багатьох випадках йдеться про угорські села, де проживають виключно етнічні угорці.

В угорськомовних ЗМІ, окрім усього вищенаведеного, широко висвітлюється позиція угорців Закарпаття та їх лідерів до статті 7 освітнього закону та інших законодавчих нововведень, що стосуються мов у системі освіти. Їх основні меседжі: «Ми не проти державної мови, навпаки, – за те, щоб її розвивати, однак виважено», «угорська освіта знаходиться в небезпеці!», закон називають «несправедливим». Зазначається, що у школах меншин на Закарпатті навчається понад 20 тисяч учнів. Лунають думки: «Не закривайте наші школи!», «українське викладання не повинно сприяти асиміляції, а інтеграції». Лідери громадських організацій та політичних партій угорців запевняють: «Ми використовуємо всі правові інструменти у боротьбі за свої права».

Водночас позитивно сприймаються всією закарпатською пресою візити в регіон представників уряду, зокрема Павла Клімкіна та Лілії Гриневич, а також проведення консультацій на різних рівнях із представниками нацменшин, зокрема угорців Закарпаття. При цьому наголошується, що ці консультації, на жаль, відбуваються постфактум, і все могло би бути по-іншому, якби думку нацменшин врахували до ухвалення рішень. У цьому контексті позитивно сприймаються новини про те, що перехідний період для імплементації мовної статті закону «Про освіту» буде продовжено до 2023 року, а також новина про висновки Венеціанської комісії.

Основні меседжі видань, які позитивно оцінили зміни до законодавства про мови в системі освіти: «в Україні державна освіта державною мовою!», «знання державної мови створює для угорців більші шанси здобути гідну освіту і стати спеціалістом в Україні», «закарпатські діти стали заручниками угорських політиків», «глибока стурбованість результатами ЗНО та станом шкільної освіти», «учителі виступають проти Закону «Про освіту» через доплату, яку отримують від Угорщини», «Україна не сприйматиме шантажу Угорщини і не відмовиться від мовної статті закону про освіту», «Угорщина використовує український закон про освіту для своїх виборів», «у контексті закону про освіту Москаль продовжує лобювати інтереси Угорщини» та ін.

Охоплення аудиторії. Україномовні газети, що критично висвітлювали тематику змін до законодавства про мови в системі освіти, мають досить широке охоплення: «Новини Закарпаття» (тираж 10200 примірників) – виходить 2 рази на тиждень, «РІО» (тираж 14000 примірників), «Карпатський об'єктив» (тираж 7700 примірників). При цьому найбільше уваги цій темі приділили «Карпатський об'єктив» та «Новини Закарпаття».

Серед газет, що висвітлювали цю тематику в позитивному ключі, «Неділя» (тираж 8000 примірників), яка однак опублікувала небагато матеріалів на цю тему, та «Срібна Земля» (тираж – 3500), яка багато уваги приділила освітньому та мовному законам, однак нині не виходить.

Усі угорськомовні обласні газети висвітлювали цю тематику переважно критично: «Karpatajla» (тираж 14000 примірників) – розповсюджується в містах області та багатьох угорськомовних селах, де має значний вплив; «Kárpáti Igaz Szó», «Kárpát Info» (тираж – 8500) – розповсюджується в населених пунктах, де проживає угорськомовне населення.

Газети на Закарпатті читають здебільшого люди середнього та старшого віку, представники переважно інтелектуальних професій, пенсіонери.

Інтернет-видання Закарпатської області, що публікують контент щоденно, висвітлювали цю тему досить активно. Було багато різних новин, інтерв'ю та коментарів. Однак зауважимо, що закарпатські Інтернет-видання виробляють мало власного контенту, здебільшого роблять перепости чи рерайти новин і публікацій з тих же закарпатських газет, великих українських або угорських видань та інформагенцій, а також релізів прес-служб. Наразі Інтернет-видання Закарпатської області охоплюють аудиторію в десятки тисяч читачів, і вона постійно зростає. Це чоловіки й жінки молодого та середнього віку, переважно люди інтелектуальної праці, хоча доступ до новин через мобільні телефони і відповідні соціальні мережі сьогодні мають представники майже всіх професій та занять.

Серед лідерів охоплення аудиторії переважають Інтернет-видання, що висвітлювали тематику нейтрально (mukachevo.net, uzhgorod.net.ua, prozahid.com goloskarpat.info та ін.). Водночас видання, що позитивно

розглядають законодавчі нововведення щодо питання мов у системі освіти, також мають досить широку читацьку аудиторію (zakarpattya.net.ua, sz.uz.ua).

Основні адвокати та мовники. Основними адвокатами та мовниками з цієї тематики є насамперед лідери громадських організацій угорців Закарпаття: Василь Брензович – голова ГО «Товариство угорської культури Закарпаття» (KMKSZ), народний депутат України; Ласло Зубанич – лідер «Демократичної спілки угорців України» (UMDSZ), Ілдіка Орос – голова «Закарпатського угорськомовного педагогічного товариства», ректор Закарпатського угорського інституту імені Ференца II Ракоці в місті Берегово, а також багато інших угорських активістів та громадських діячів у різних районах Закарпатської області.

Серед посадових осіб, які критично оцінили статтю 7 закону про освіту та мовний закон, лідерами думок були насамперед голова Закарпатської ОДА Геннадій Москаль, голова Закарпатської обласної ради Михайло Рівіс, перший заступник голови облради Йосип Борто, лідери фракцій та деякі депутати обласної ради, представники органів місцевого самоврядування. Також критично оцінили зміни до законодавства щодо мов системі освіти багато журналістів, політиків і громадських активістів. Чимало закарпатських та всеукраїнських ЗМІ, зокрема й угорськомовних, передрукували публікації редактора газети «РІО» Петра Гойса.

З іншого боку, позитивно оцінили законодавчі зміни щодо мов у системі освіти відомий письменник і журналіст Олександр Гаврош, регіональний координатор Громадянської мережі ОПОРА в Закарпатській області Святослав Бабіля, нині єпископ ПЦУ – Віктор Бедь та деякі інші громадські й культурні діячі краю, а також лідери націоналістичних і праворадикальних організацій області.

Однак останні не мають на Закарпатті суттєвої політичної підтримки (майже не мають представників у місцевих радах) та медійного впливу.

Зазначимо, що серед політиків і громадських діячів Закарпатської області не так вже й багато людей, які відкрито підтримують законодавчі зміни щодо мов у системі освіти. Відчуваючи настрої суспільства, вони розуміють, що через необережні висловлювання можна втратити електорат. Адже серед жителів області майже 15 % етнічні угорці, наявна велика кількість інших значних груп нацменшин, а також змішаних шлюбів. Переважна більшість населення толерантні до інших етнічних груп і з великою повагою ставляться до прав національних меншин. Тому політики в закарпатському регіоні, якщо і торкаються цієї тематики, то зазвичай дуже обережно та виважено.

Що стосується вчителів і директорів шкіл, то вони, за винятком деяких моментів, дуже рідко з'являлися в медійному просторі. Зокрема, можна згадати, як на зустрічі з Павлом Клімкіним учителі однієї з гімназій Берегова, серед яких українські філологи, переконували урядовця в необхідності змінити методичку й програму викладання державної мови в школах нацменшин. На їхню думку, уся проблема полягає в тому, що дитина, яка думає і спілкується угорською, не може вивчати державну мову за тією самою програмою, що й дитина з україномовної родини. Мови дуже різні, дитині важко, а її одразу навантажують складною граматиною.

Представники органів освіти Закарпатської області так само мало спілкувалися з пресою на тему освітньої реформи та питання мов у системі освіти нацменшин. На сайті департаменту освіти і науки Закарпатської ОДА майже відсутні новини за тематикою освітньої реформи, закону про освіту та питання мов у системі освіти.

Реакція користувачів соціальної мережі Facebook. Серед аналізованих груп та сторінок у соціальній мережі Facebook найбільші за охопленням мають десятки тисяч читачів. Наприклад, одна з найбільших україномовних груп Закарпатської області «Ужгород» має 46410 учасників. Найбільші ж угорськомовні групи та сторінки в соціальній мережі Facebook сьогодні нараховують від декількох до десяти тисяч учасників або підписників.

В угорськомовному сегменті соціальної мережі Facebook реакція на законодавчі зміни щодо мов системі освіти була негативною та здебільшого одностайною в цьому плані. Люди були перелякані, що можуть закрити угорські школи, що зникне угорськомовна система освіти в Україні як така. Згадують тодішнього президента Петра Порошенка в контексті того, що перед виборами 2014 року він підписав Договір із представниками угорської громади, пообіцявши захищати права нацменшин за підтримку при голосуванні. В угорськомовному сегменті серед гнівних коментарів на адресу Петра Порошенка читаємо такі: «Йому треба наповнити рот золотом, чистим золотом ...».

В україномовному сегменті соцмережі Facebook, особливо у великих групах, мовне питання викликало шквал емоцій та конфліктів, часто з переходом на звинувачення, образи і навіть погрози. При цьому немає підстав стверджувати, що сперечалися українці з угорцями. Чимало українців у закарпатських групах також висловлювали обурення змінами до законодавства щодо мов у системі освіти.

У групах та на сторінках соцмережі люди обговорювали здебільшого новини на цю тему та меседжі вищезгаданих спікерів. Ось деякі з коментарів, що ілюструють думки людей: «Цікаво, а як будуть тепер розвиватись

добросусідські відносини», «Ну здоровствуй, совок», «Цікаво хто буде викладати предмети на українській мові в угорських селах? Хто би з вас їздив за 3000грн віддаючи пів зарплати в ці села?», «угорці тут народилися, і батьки їхні і їхні батьки і т.д. А цей закон позбавляє роботи багатьох людей», «Почнуться суди, слабенька ретуція України ще більше впаде в очах демократичних держав», «Видно комусь треба роздути це полум'я. У нас завжди уживалися люди і мовного питання не виникало. Видко, це комусь дуже не подобалося», «А чому у Канаді українські школи нікому не заважать наприклад? навпаки, українців підтримують у багатьох країнах, а от у «себе вдома» ми повинні бути з іншими як нелюди ... і так по вуха у проблемах на жаль, так ще створюємо більше ...», «Чому Орбан дає угорське громадянство тільки за умови володінням їх мови?», «Бо якби ти народився би там то мав би громадянство Угорщини незважаючи на те, знаєш ти мову чи ні. Тому несправедливо звинувачувати угорців в тому, що вони не володіють українською».

Думки лунали зовсім різні, часто некомпетентні, радикальні або й зовсім неадекватні ... Наприклад, були взаємні звинувачення в «непатріотизмі», «мадяронстві», «потуранні імперським амбіціям сусідніх держав» та ін., з одного боку, «галицькому радикалізмі», «шовінізмі», «роздмухуванні міжнаціональної ворожнечі» тощо – з іншого. Водночас були і здорові дискусії, заклики до примирення та «нероздмухування ворожнечі» на мовній тематиці. При цьому зазначимо, що зміст цих дискусій загалом не відрізняється від вищевказаних меседжів, опублікованих у ЗМІ.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ МЕДІААНАЛІЗУ В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Результати дослідження дозволяють зробити висновок, що національні меншини, зокрема угорці Закарпаття, сьогодні не бачать компромісу щодо мов у системі освіти без змін чи доповнень до ухваленого законодавства. У цьому плані великі надії вони покладали на вибори та перезавантаження влади. Водночас досягнення компромісу в той чи інший спосіб можливе тільки через діалог, особливо до ухвалення будь-яких рішень, а не після. Аналіз засвідчив, що угорці Закарпаття схильні до діалогу та компромісу, а преса нацменшин позитивно сприйняла саме ті події, де був наявний діалог між нацменшинами та представниками уряду України. Однак угорці Закарпаття ображені тим фактом, що жодних переговорів чи консультацій з ними не було до ухвалення законів, які кардинально впливають на їх життя. До такого стану речей, на думку багатьох журналістів та експертів, призвела надмірна заполітизованість цієї тематики та гра деяких політиків з електоратом, що вносило ще більший деструктив з наближенням виборів.

Водночас дослідження свідчить, що шлях діалогу, навіть постфактум, уже дав певні результати. Принаймні за багатьма пунктами вже є спільне бачення, наприклад: продовження періоду імплементації мовної статті закону про освіту, розробка окремих підручників та методичних матеріалів для шкіл нацменшин, необхідність збереження системи викладання мовами національних меншин, зниження прохідного балу ЗНО з української мови для учнів шкіл нацменшин та ін. Саме тому діалог у цій площині варто продовжувати, активізувати та розвивати, проводячи поряд з тим активну роз'яснювальну роботу серед громадськості, аби правильно донести позиції сторін і запобігти політичним спекуляціям на цій тематиці. Є надія, що після виборів рівень політизованості

цієї теми має знизитися. Отож саме час проводити нормальну інформаційно-роз'яснювальну роботу.

До речі, власне заполітизованість дуже заважає залучити до процесу широкого обговорення цієї проблематики простих учителів та педагогів, які, як правило, побоюючись проблем на роботі, тиску чи недобрих поглядів керівництва, уникають публічного обговорення цього питання. Принаймні про це свідчить наш медіаналіз. Водночас хто, як не вони, має брати участь у публічній дискусії, генерувати ідеї та рекомендації, вносити пропозиції та врешті-решт доносити до простих громадян не викривлену політикою та виборами інформацію про реформування освіти і питання мови навчання в системі освіти національних меншин.

Більшість закарпатських ЗМІ цікавляться цією тематикою і активно публікують новини та статті. Зокрема, серед україномовних ЗМІ області найбільше цікавилися цією тематикою газети «Карпатський об'єктив», «Новини Закарпаття», «РІО», Інтернет-видання «mukachevo.net», «ko.net.ua», «zakarpattia.net.ua», «uzhgorod.net» та ін. Майже з кожним із них можна налагодити певний рівень співпраці. Закарпатські Інтернет-видання, як правило, майже завжди публікують новини, анонси та прес-релізи, що приходять їм на електронну пошту з авторитетних джерел. Закарпатські журналісти активно ходять на заходи та прес-конференції, що стосуються цієї чутливої для регіону тематики. Більшість аналізованих видань подає інформацію збалансовано і готові публікувати думки та висновки фахівців, експертів і дослідників.

Що стосується соціальних мереж, то тут показовим є факт, що більшість людей до кінця не розуміють суті питання, особливо сперечаючись на тему

мови навчання в системі освіти. Серед коментарів часто трапляється «фейкова» чи просто плутана інформація, незнання законодавства, політичні та пропагандистські міфи та ін., що часто формують думку того чи іншого користувача. Отож загальною рекомендацією як для роботи зі ЗМІ (які широко представлені в соцмережах), так і для власне соціальних мереж є подача інформації в максимально доступній та зрозумілій для користувачів формі, ілюстрованій та розкладеній по полицях. Водночас особливу увагу треба приділити широкомасштабному розвінчуванню популярних політичних міфів, які створювалися під вибори чи з іншими цілями і які, на жаль, донині спотворюють інформаційне поле соціальних мереж. Серед них, наприклад, такі: «Закарпатські угорці – сепаратисти», «Орбан – поплічник Путіна», «Угорщина хоче загарбати частину Закарпаття» тощо.

Список використаних джерел

- 5 міністрів у одному місці: на Закарпаття їдуть топ-урядовці України та Угорщини (2018). *mukachevo.net*. URL: <https://www.mukachevo.net/ua/news/view/366561>
- 60% школярів-угорців не вступили до ВНЗ через погане знання української (2017). *sz.uz.ua*. URL: <http://sz.uz.ua/osvita-i-nauka/7671-60-shkolyariv-ugortsiv-ne-vstupili-do-vnz-cherez-pogane-znannya-ukrajinskoji.html>
- Авторитетні закарпатці висловили глибоку стурбованість результатами ЗНО та станом шкільної освіти (2014). *dzerkalo-zakarpattya.com*. URL: <http://dzerkalo-zakarpattya.com/?p=32236>
- Берегівська міська рада звернулася до Порошенка, закликавши ветоувати закон про освіту (2017). *mukachevo.net*. URL: <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/240936>
- Берегівська райрада звернулася до керівництва держави з приводу закону про мову. КМКС спершу був проти (ВІДЕО) (2018). *mukachevo.net*. URL: <https://www.mukachevo.net/ua/news/view/459834>
- Берегівські міська та районна ради закликали Президента ветоувати Закон про освіту (2017). *uzhgorod.net.ua*. URL: <http://uzhgorod.net.ua/news/115073>
- Біклян Х. (2017) Візит міністра освіти і науки України Лілії Гриневич на Закарпаття. *Газета «Карпатський об'єктив»* №226 від 23.11.2017.

- Болгарська меншина підтримує Закон «Про освіту» (2017). *Газета «Срібна Земля»* №29 (1037) від 19.10.17.
- БомбеЗНО: на Закарпатті випускникам шкіл з національними мовами навчання допоможуть підтягнути українську (2019). *zaholovok.com.ua*. URL: <https://zaholovok.com.ua/bombežno-na-zakarpatti-vipusknikam-shkil-z-natsionalnimi-movami-navchannya-dopomozhut-pidtyagnuti-uk>
- БомбеЗНО: як підвищують рівень української мови в угорських школах Закарпаття (ФОТО, ВІДЕО) (2019). *mukachevo.net*. URL: <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/482695>
- Будапешт викликав посла України через звуження прав нацменшин у Законі про освіту (2017). *ko.net.ua*. URL: <http://politika.ko.net.ua/?p=4581>
- Будапешт готовий до консультацій та домовленостей у питанні щодо Закону «Про освіту» (2018). *Газета «Карпатський об'єктив»* №234 від 25.01.2018.
- В Закарпатті запрацювали пришкольні мовні табори «БомбеЗНО» (2019). *goloskarpat.info*. URL: https://goloskarpat.info/society/5c98c96ab162f/?utm_content=031
- В Угорщині новий закон України про освіту викликав критику влади і правих екстремістів (2017). *zakarpattya.net.ua*. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/173741-V-Uhorshchyni-novyi-zakon-Ukrainy-pro-osvitu-vykykav-krytyku-vlady-i-pravykh-ekstremistiv>
- В Ужгороді прибуде угорський міністр МЗС, аби обговорити ситуацію з освітнім законом (2017). *mukachevo.net*. URL: <https://www.mukachevo.net/ua/news/view/271340>
- В Ужгороді відбулися переговори української та угорської делегацій (2018). *prozahid.com*. URL: <http://prozahid.com/content-56524-html/>
- В Україні готують реформу середньої освіти (2019). *goloskarpat.info*. URL: https://goloskarpat.info/power/5cefcc8bdccb6/?utm_content=
- В Україні державна освіта державною мовою! (2017). *Газета «Неділя»* №37 (712) від 21.09.17.
- Василь Брензович провів зустрічі в Європейському парламенті (2018). *Газета «Карпатський об'єктив»* №237 від 15.02.2018.
- Вашингтон може допомогти забезпечити права угорців Закарпаття (2018). *Газета «Карпатський об'єктив»* №248 від 03.05.2018.
- Венеціанська комісія не підтримала звинувачення Угорщини щодо мовної статті – МОН (2017). *mukachevo.net*. URL: <https://www.mukachevo.net/ua/news/view/272588>
- Венеціанська комісія опублікувала рекомендації щодо Закону «Про освіту» (2017). *Газета «Карпатський об'єктив»* №229 від 14.12.2017.
- Венеціанська комісія так і не отримала з України мовний закон для дослідження – ЗМІ (2019). *karpatnews.in.ua*. URL: <https://karpatnews.in.ua/news/161440>
- Венеційська комісія взяла до уваги аргументи України (2017). *Газета «Срібна Земля»* №39 (1047) від 14.12.17.
- Верховна Рада ухвалила закон про мову (2019). *Газета «Карпатський об'єктив»* №299 від 02.05.2019.
- Випускників шкіл з національними мовами навчання на Закарпатті підготують до ЗНО з української мови та літератури (2019). *zakarpattya.net.ua*. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/190710-Vypusknikiv-shkil-z-natsionalnymy-movamy-navchannia-na-Zakarpatti-pidhotuiut-do-ZNO-z-ukrainskoi-movy-ta-literatury>

Відповідь Будапешта на закон про освіту: Угорщина відтепер блокуватиме будь-яке зближення України з ЄС (2017). *goloskarpat.info*. URL: https://goloskarpat.info/society/59ca3257e4514/?utm_content=

Відповідь Будапешту. Клімкін запрошує послів на Закарпаття (2017). *Газета «Неділя»* №40 (715) від 12.10.17.

Відтермінувати до 2023: У Орбана вимагають того, що у Гройсмана вже зробили (2018). *mukachevo.net*. URL: <https://www.mukachevo.net/ua/news/view/314563>

Віктор Бедь: Антиукраїнські заяви мадярських активістів від КМКС – Партії угорців України, представників уряду Угорщини, керівництва Закарпатської ОДА, облради та окремих політиків щодо мовного питання в Україні є безпідставними і відверто провокативними (2017). *Газета «Срібна Земля»* №26 (1034) від 14.09.17.

Влада Закарпаття також стала на захист нацменшин (2017). *Газета «РІО»* №37 (1014) від 16.09.17.

ВР ухвалила у першому читанні закон про українську мову. Що він передбачає (2018). *zakarpattya.net.ua*. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/185771-VR-ukhvalyla-u-pershomu-chytanni-zakon-pro-ukrainsku-movu.-Shcho-vin-peredbachaie>

Вчимо українську: пришкільні мовні табори «БомбеЗНО» розпочали роботу (2019). *uzhgorod.net.ua*. URL: <http://uzhgorod.net.ua/news/136983>

Гаврош О. (2017). Закарпатський письменник про закон "Про освіту" : Дбаймо про власні інтереси, а не сусідські. *goloskarpat.info*. URL: https://goloskarpat.info/society/59bbe60e24107/?utm_content=031

Гаврош О. (2017). Олександр Гаврош: Освіта і мова. Чи виконував Будапешт те, що нині вимагає від Києва? *uzhgorod.net.ua*. URL: <http://uzhgorod.net.ua/news/116114>

Глуховський М. (2017). Сергій Головатий: Венеційська комісія не виявила у законі про освіту порушень, які Угорщина приписувала Україні. *zakarpattya.net.ua*. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/177166-Serhii-Holovaty-Venetsiiska-komisiia-ne-viyavyla-u-zakoni-pro-osvitu-porushen-ia-uhorshchyna-privypysovala-Ukraini>

Гойс П. (2017). Ужгородський журналіст розповів про закон, на який образилася Угорщина. *ko.net.ua*. URL: <http://politika.ko.net.ua/?p=4830>

Голова МЗС Угорщини заявив про бойкот України на міжнародній арені (2017). *karpatnews.in.ua*. URL: <https://karpatnews.in.ua/news/137894-holova-mzs-uhorshchyny-zaiavyv-pro-boikot-ukrainy-na-mizhnarodnii-areni.htm>

Голова МЗС Угорщини заявив, що чекає третього «ножа в спину» від України (2018). *karpatnews.in.ua*. URL: <https://karpatnews.in.ua/news/146127-holova-mzs-uhorshchyny-zaiavyv-shcho-chekaie-tretoho-nozha-v-spynu-vid-ukrainy.htm>

Голова ОДА зустрівся з очільником МЗС Угорщини (2017). *Газета «Новини Закарпаття»* №74 (4689) від 07.10.17.

Гриневич пояснила берегівським вчителям нюанси освітнього закону та відповіла на питання (ВІДЕО) (2017). *mukachevo.net*. URL: <https://www.mukachevo.net/ua/news/view/272185>

Гриневич: «Закарпатські учні стали заручниками угорських політиків» (2017). *Газета «Срібна Земля»* №36 (1044) від 23.11.17.

Гриневич: В Угорщині є багато міфів про новий освітній закон (2017). *zakarpattya.net.ua*. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/174533-Hrynevych-V-Uhorshchyni-ie-bahato-mifiv-pro-novyi-osvitnii-zakon>

Гриневич: Новий закон «Про освіту» розширює можливості дітей нацменшин для отримання освіти (2017). *zakarpattya.net.ua*. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/174109-Hrynevych-Novyi-zakon-Pro-osvitu-rozshyriuie-mozhlyvosti--ditei-natsmenschyn-dlia-otrymattia-osvity>

Делегація Венеціанської комісії відвідала Україну з метою обговорення нового закону про освіту (2017). *Газета «Карпатський об'єктив»* №223 від 2.11.2017.

Депутати Закарпатської облради просять Зеленського направити Закон про мову до Конституційного суду (2019). *mukachevo.net*. URL: <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/514106>

Депутати та керівники освітніх закладів Берегова закликали Порошенка не підписувати Закон України «Про освіту» / ФОТО (2017). *goloskarpat.info*. URL: https://goloskarpat.info/power/59c136ec3dedc/?utm_content=03141

Діалог заради суспільного єднання у мовному питанні влаштували в Ужгороді (2018). *uzhgorod.net.ua*. URL: <http://uzhgorod.net.ua/news/121884>

Дідух О. (2017). Угорський промосковський уряд Віктора Орбана та сепаратисти від КМКС Закарпаття заразилися пропутінською ненавистю до Української мови. *sz.uz.ua*. URL: <http://sz.uz.ua/ukrajina-soborna/7513-ugorskij-promoskovskij-uryad-viktora-orbana-ta-separatisti-vid-kmks-zakarpattya-zarazilisya-proputiniskoyu-nenavistyju-do-ukrajinskoji-movi.html>

Для мешканців 88% обласних центрів Західної України українська мова основна (2017). *Газета «Срібна Земля»* №36 (1044) від 23.11.17.

Думка з Угорщини: 2017 рік став найважчим в історії України для закарпатських угорців (2018). *mukachevo.net*. URL: <https://www.mukachevo.net/ua/news/view/292998>

Дух Порошенка: Угорщина різко виступила проти прийнятого закону про мову в Україні (2019). *mukachevo.net*. URL: <https://www.mukachevo.net/ua/news/view/493411>

Експерт: новий закон про освіту – ляпас сусіднім державам / ВІДЕО (2017). *goloskarpat.info*. URL: https://goloskarpat.info/society/59bf5a3c7a274/?utm_content=031

Ерно Кешкенъ: "Закон про освіту сприяє асиміляції та зникненню угорської меншини Закарпаття" (2017). *mukachevo.net*. URL: <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/240851>

Закарпатська обласна рада «наривається» на перевибори, – юрист (2017). *goloskarpat.info*. URL: https://goloskarpat.info/power/59c4ca5fed681/?utm_content=031

Закарпатська облрада закликала Порошенка ветувати закон про освіту (Оновлено) (2017). *mukachevo.net*. URL: <https://www.mukachevo.net/ua/news/view/240976>

Закарпатська облрада прийняла звернення до Президента України щодо Закону про освіту (2017). *prozahid.com*. URL: <http://prozahid.com/content-50916-html/>

Закарпатське Берегово затоптали дипломати й посадовці. Через мовний скандал місто Берегово стало меккою для чиновницьких візитів (2017). *Газета «РІО»* №48 (1025) від 02.12.17.

Закарпатське угорськомовне педагогічне товариство звернулося до Президента з протестом (2017). *ko.net.ua*. URL: <http://politika.ko.net.ua/?p=4725>

Закарпатські діти стали заручниками угорських політиків (2017). *Газета «Неділя»* №47 (723) від 30.11.17.

Закарпатські угорці просять Порошенка не підписувати закон про освіту (2017). *mukachevo.net*. URL: <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/240677>

Закарпатські школи ще не готові до впровадження Нової української школи для початкової освіти (2018). *uzhgorod.net.ua*. URL: <http://uzhgorod.net.ua/news/127221>

Закарпатська облрада 38 голосами "за" звернулася до Президента із приводу "освітнього закону" (2017). *zakarpatty.net.ua*. URL: <https://zakarpatty.net.ua/News/174318-Zakarpatka-oblrada-38-holosamy-za-zvernulasia-do-Prezydenta-iz-pryvodu-osvitnoho-zakonu>

Закон про мову підписано: Порошенко зробив те, що обіцяв (ФОТО, ВІДЕО) (2019). *mukachevo.net*. URL: <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/503855>

Закон про мову прийнято: відтепер в Україні єдина державна мова – українська (2019). *mukachevo.net*. URL: <https://www.mukachevo.net/ua/news/view/493394>

Закон про мову: Що думають відомі закарпатці? (2019). *uzhgorod.net.ua*. URL: <http://uzhgorod.net.ua/news/137904>

Закон про освіту – ТОП-5 основних змін (2017). *Газета «Неділя»* №38 (713) від 28.09.17.

Закон про освіту і Закарпаття: що думають нацменшини і як на місцях виконуватимуть поправку (2017). *goloskarpat.info*. URL: https://goloskarpat.info/society/59de4eaf58ac6/?utm_content=03141

Закон про освіту можуть переглянути після висновку Ради Європи, – Порошенко (2017). *mukachevo.net*. URL: <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/271142>

Закон про освіту ухвалений, закарпатські угорці проти (2017). *Газета «РІО»* №36 (1013) від 09.09.17.

Закон про освіту: більшість закарпатських депутатів підтримали звернення до президента (2017). *karpatnews.in.ua*. URL: <https://karpatnews.in.ua/news/138344>

Залишити все як було: конференція вчителів наполягає на збереженні освіти угорською мовою у Закарпатті на всіх рівнях (2017). *mukachevo.net*. URL: <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/272746>

Заява угорських організацій Закарпаття щодо прийнятого Верховною Радою закону про мову (2019). *Газета «Карпатський об'єктив»* №299 від 02.05.2019.

Заява угорських організацій України з приводу відкладених консультацій з посадовими особами Міносвіти (2018). *ko.net.ua*. URL: <http://politika.ko.net.ua/?p=5673>

Заява угорських організацій України щодо проекту «Концепції державної етно-національної політики України» (2017). *ko.net.ua*. URL: <http://politika.ko.net.ua/?p=5382>

Звернення керівників громадських організацій угорців України до Президента (2017). *Газета «Карпатський об'єктив»* №216 від 14.9.2017.

Зеленський прокоментував, що робитиме з новим законом про мову (2019). *mukachevo.net*. URL: <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/493403>

Знання державної мови створює для угорців більші шанси здобути гідну освіту і стати спеціалістом в Україні (2017). *Газета «Срібна Земля»* №26 (1034) від 14.09.17.

Зустріч Віктора Орбана та Ласла Брензовича: рішення України є особливо негативним для угорської нацменшини (2017). *ko.net.ua*. URL: <http://politika.ko.net.ua/?p=4629>

Ілдіка Орос: «ми не проти державної мови, навпаки, – за те, щоб її розвивати, однак виважено» (2017). *Газета «Новини Закарпаття»* №68 (4683) від 16.09.17.

- Імплементация мовної статті закону про освіту триватиме до 2023 року (2018). *karpatnews.in.ua*. URL: <https://karpatnews.in.ua/news/143091-implementatsiia-movnoi-statti-zakonu-pro-osvitu-tryvatyme-do-2023-roku.htm>
- Іштван Грежа: Ми підтримуємо бажання, щоб всі угорці України говорили державною мовою (2017). *uzhgorod.net.ua*. URL: <http://uzhgorod.net.ua/news/116041>
- Катриченко Т. (2017). Ярослава Хортяні: «Якби Україна дала угорцям гарних вчителів української мови, вони б її вивчили». *ko.net.ua*. URL: <http://politika.ko.net.ua/?p=4937>
- Керівники МЗС України, Угорщини та США на зустрічі в Парижі обговорили український Закон «Про освіту» (2018). *Газета «Карпатський об'єктив»* №235 від 01.02.2018.
- Клімкін нарешті зустрівся з Сійярто: обоє кажуть, що поговорили відверто (ФОТО) (2017). *mukachevo.net*. URL: <https://www.mukachevo.net/ua/news/view/271446>
- Клімкін про перемовини з угорцями: "Не виключено, що на початку осені зберемося вже в новому форматі" (2018). *uzhgorod.net.ua*. URL: <http://uzhgorod.net.ua/news/126953>
- Клімкін хоче продовження до 5 років перехідного періоду виконання для угорців мовної статті закону про освіту (2019). *zakarpatty.net.ua*. URL: <https://zakarpatty.net.ua/News/190166-Klimkin-khoche-prodovzhennia-do-5-rokiv-perekhidnoho-periodu-vykonannia-dlia-uhortsiv-movnoi-statti-zakonu-pro-osvitu>
- Клімкін: Закон про мову виглядає стандартно на тлі законів інших держав (2019). *zakarpatty.net.ua*. URL: <https://zakarpatty.net.ua/News/192338-Klimkin-Zakon-pro-movu-vyhlidaie-standartno-na-tli-zakoniv-inshykh-derzhav>
- Клімкін: Київ виконає рекомендації "Венеціанки" щодо закону про освіту (2017). *zakarpatty.net.ua*. URL: <https://zakarpatty.net.ua/News/176912-Klimkin-Kyiv-vykonaie-rekomendatsii-Venetsianky-shchodo-zakonu-pro-osvitu>
- Клімкін: Ми зацікавлені у збереженні угорської нацменшини, представники якої вміли б розмовляти українською мовою (2018). *uzhgorod.net.ua*. URL: <http://uzhgorod.net.ua/news/126930>
- КМКС наполягає на змінах 7 статті освітнього закону, посилаючись на рішення Венеційської комісії (2017). *mukachevo.net*. URL: <https://www.mukachevo.net/ua/news/view/272651>
- Копинець В. (2017). Закарпатські угорськомовні педагоги звернулися до міжнародних організацій. *Газета «Карпатський об'єктив»* №220 від 12.10.2017.
- Копинець В. (2017). У Берегові відбулися чергові загальні збори Закарпатського угорськомовного педагогічного товариства. *Газета «Карпатський об'єктив»* №230 від 21.12.2017.
- Копинець В. (2018). В Ужгороді європейські політики обговорили освітній закон та актуальні питання Закарпаття. *ko.net.ua*. URL: <http://politika.ko.net.ua/?p=5604>
- Копинець В. (2018). Європейські політики обговорили освітній закон та актуальні питання Закарпаття. *Газета «Карпатський об'єктив»* №237 від 15.02.2018.
- Копинець В. (2018). Звернення щодо мовного закону, зміни до бюджету та будівництво амбулаторій погодили депутати Берегівської райради. *ko.net.ua*. URL: <http://politika.ko.net.ua/?p=7703>
- Копинець В. (2018). Павло Клімкін: «Угорці Закарпаття не є сепаратистами». *Газета «Карпатський об'єктив»* №272 від 18.10.2018.
- Копинець В. (2018). Посол США провела зустріч з представниками угорської громади краю. *ko.net.ua*. URL: <http://politika.ko.net.ua/?p=6185>

- Копинець В. (2018). Україна та Угорщина провели консультації щодо освітнього закону. *ko.net.ua*. URL: <http://politika.ko.net.ua/?p=6627>
- Копинець В. (2018). Чергове засідання правління ГО «ТУКЗ – КМКС» провели на Берегівщині. *ko.net.ua*. URL: <http://politika.ko.net.ua/?p=7640>
- Кроки назустріч: Київ і Будапешт нарешті досягли порозуміння щодо закону про освіту (2018). *mukachevo.net*. URL: <https://www.mukachevo.net/ua/news/view/366090>
- Лілія Гриневич поспілкувалася з батьками школярів ужгородської ЗОШ №4 (2017). *prozahid.com*. URL: <http://prozahid.com/content-53260-html/>
- Лілія Гриневич: «Учителі виступають проти Закону «Про освіту» через доплату, яку отримують від Угорщини (2019). *Газета «Карпатський об'єктив»* №293 від 21.03.2019.
- Лілія Гриневич: На Закарпатті 70% дітей не можуть пройти поріг здачі ЗНО з української мови (2019). *goloskarpat.info*. URL: https://goloskarpat.info/society/5c893ce79d72f/?utm_content=031
- Любов Непоп: "Угорщина – стратегічний партнер України. Ми готові обговорювати освітній закон" (2017). *mukachevo.net*. URL: <https://www.mukachevo.net/ua/news/view/271359>
- Мартинів М. (2017). Освіта для нацменшин Закарпаття змінюється: синьо-жовтого – тобто українського – має бути більше. *uzhgorod.net.ua*. URL: <http://uzhgorod.net.ua/news/115499>
- МЗС пояснило, як новий освітній закон розширить права нацменшин (2017). *sz.uz.ua*. URL: <http://sz.uz.ua/osvita-i-nauka/7582-mzs-poyasnilo-yak-novij-osvitnij-zakon-rozshirit-prava-natsmenshin.html>
- МЗС Угорщини сподівається, що Зеленський змінить закон про мову (2019). *karpatnews.in.ua*. URL: <https://karpatnews.in.ua/news/161724>
- Міністр Гриневич: В Угорщині багато міфів про новий український освітній закон (2017). *goloskarpat.info*. URL: https://goloskarpat.info/boundless/59ca43a921009/?utm_content=
- Міністр закордонних справ Румунії: «Новий освітній закон негативно впливає на нацменшини в Україні» (2018). *Газета «Карпатський об'єктив»* №233 від 18.01.2018.
- Міністр освіти в Ужгороді: Безкомпромісність позиції Угорщини щодо закону про освіту не може бути прийнятною (2017). *prozahid.com*. URL: <http://prozahid.com/content-53255-html/>
- Міністр освіти і науки України не прийшла на запрошення до зустрічі від угорського міністра (2017). *goloskarpat.info*. URL: https://goloskarpat.info/boundless/59ca03bf5583b/?utm_content=03141
- Міністр освіти на Закарпатті: «Маємо створити такі умови, аби діти вільно володіли рідною і державною мовою» (2017). *prozahid.com*. URL: <http://prozahid.com/content-53253-html/>
- Міністри 4-х країн звернулися до Ради Європи з приводу українського закону про освіту (2017). *ko.net.ua*. URL: <http://politika.ko.net.ua/?p=4661>
- Мовна стаття закону «Про освіту» пройде експертизу РЄ (2017). *Газета «Срібна Земля»* №27 (1035) від 21.09.17.
- Мовний режим у школах і завдання дерусифікації (2017). *Газета «Срібна Земля»* №33 (1041) від 02.11.17.

Мовний шантаж продовжується. Шуфрич консультує уряд Угорщини (2017). *Газета «Неділя»* №48 (724) від 07.11.17.

Мовну статтю у законі про освіту не змінюватимуть, готові на конструктив з угорською громадою – МЗС (2018). *zakarpatya.net.ua*. URL: <https://zakarpatya.net.ua/News/181009-Movnu-stattiu-u-zakoni-pro-osvitu-ne-zminiuvatymut-hotovi-na-konstruktiv-z-uhorskoju-hromadoju-%E2%80%93-MZS>

МОН може використати досвід Латвії у мовній освіті (2017). *Газета «Срібна Земля»* №40 (1048) від 21.12.17.

Москаль : "Хто поїде в село, яке стовідсотково угорськомовне, і буде викладати українською?" / ВІДЕО (2017). *goloskarpat.info*. URL: https://goloskarpat.info/power/59ca4b8049679/?utm_content=031

Москаль в унісон з офіційним Будапештом просить Порошенка ветувати прийнятий Закон "Про освіту" (2017). *zakarpatya.net.ua*. URL: <https://zakarpatya.net.ua/News/173786-Moskal-v-unison-z-ofitsiinym-Budapeshtom-prosyt-Poroshenka-vetuvaty-pryiniaty-Zakon-Pro-osvitu>

Москаль пропонує внести в освітній закон всього одну правку. А депутати на сесії розглядатимуть звернення до Президента (2017). *Газета «Новини Закарпаття»* №68 (4683) від 16.09.17.

Москаль просить Порошенка ветувати закон про освіту (2017). *mukachevo.net*. URL: <https://www.mukachevo.net/ua/news/view/240738>

Москаль: «Вихід із глухого кута із «Законом про освіту» виявився саме там, де вказувало Закарпаття» (2017). *ko.net.ua*. URL: <http://politika.ko.net.ua/?p=4963>

Москаль: Звернення обласної ради щодо «Закону про освіту» – проукраїнське по суті (2017). *uzhgorod.net.ua*. URL: <http://uzhgorod.net.ua/news/115206>

Москаль: Новий Закон про освіту суперечить Європейській хартії регіональних мов (2017). *uzhgorod.net.ua*. URL: <http://uzhgorod.net.ua/news/114599>

Москаль: Угорщина й далі допомагатиме в реалізації крупних об'єктів інфраструктури на Закарпатті (2017). *uzhgorod.net.ua*. URL: <http://uzhgorod.net.ua/news/115986>

На Закарпатті ніколи не було конфліктів між представниками різних етносів (2017). *uzhgorod.net.ua*. URL: <http://uzhgorod.net.ua/news/117844>

На Закарпатті нововведення закону «Про освіту» можуть значно ускладнити процес вступу для представників нацменшин (2017). *karpatnews.in.ua*. URL: <https://karpatnews.in.ua/news/138605-na-zakarpatii-novovvedennia-zakonu-pro-osvitu-mozhut-znachno-uskladnyty-protses-vstupu-dlia-predstavnykiv-natsmenshyn.htm>

На Закарпатті представник уряду Угорщини розповів, чому для Угорщини є важливою підтримка закарпатців (2017). *Газета «РІО»* №51 (1028) від 23.12.17.

На засіданні Закарпатської облради депутати першочергово звернулися до Президента щодо нового закону про освіту (2017). *Газета «Карпатський об'єктив»* №218 від 28.9.2017.

Нардеп від Самопомочі порадило Москалю опікуватися дотриманням інтересів України на Закарпатті (2017). *Газета «Срібна Земля»* №28 (1036) від 28.09.17.

Народний депутат Василь Брензович просить омбудсмена звернутися до Конституційного Суду щодо нового освітнього закону (2017). *Газета «Карпатський об'єктив»* №219 від 05.10.2017.

Наш край відвідав міністр закордонних справ Угорщини Петер Сіярто (2017). *Газета «Карпатський об'єктив»* №220 від 12.10.2017.

Не підписувати Закон «Про освіту» закликає Президента Закарпатська обласна рада (2017). *Газета «Новини Закарпаття»* №70 (4685) від 23.09.17.

Нова хвиля суперечки між Києвом і Будапештом щодо закону про освіту: останні заяви сторін (2017). *mukachevo.net*. URL: <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/272015>

Новий Закон про освіту повністю змінить підхід до навчання юних закарпатців (2018). *uzhgorod.net.ua*. URL: <http://uzhgorod.net.ua/news/122345>

Новий Закон про освіту сприятиме "самореалізації представників національних меншин" — очільник МЗС України (2017). *uzhgorod.net.ua*. URL: <http://uzhgorod.net.ua/news/115107>

Новий закон про освіту суперечить Європейській хартії регіональних мов, Закону «Про нацменшини в Україні» та міжнародним договорам (2017). *Газета «Новини Закарпаття»* №66 (4681) від 09.09.17.

Новий Закон про освіту: місцеві органи влади не зможуть контролювати та втручатися в роботу шкіл (2018). *goloskarpat.info*. URL: https://goloskarpat.info/society/5a7ffb4d84e47/?utm_content=031

Новий закон України про освіту викликав критику влади і правих екстремістів в Угорщині (2017). *goloskarpat.info*. URL: https://goloskarpat.info/society/59b16d56113a0/?utm_content=

Обласна рада виступає за всебічний розвиток української мови та мов національних меншин, що проживають у краї (2017). *Газета «Новини Закарпаття»* №70 (4685) від 23.09.17.

Обсяг вивчення мови нацменшин визначатиме уряд (2017). *Газета «Срібна Земля»* №28 (1036) від 12.10.17.

Організації угорців України відреагували на висновок Венеціанської комісії (2017). *mukachevo.net*. URL: <https://www.mukachevo.net/ua/news/view/272673>

Павло Клімкін відвідав угорськомовну гімназію в Берегові (2017). *prozahid.com*. URL: <http://prozahid.com/content-53845-html/>

Павло Клімкін відзначив, що новий закон про освіту дає нацменшинам додаткові можливості (2017). *prozahid.com*. URL: <http://prozahid.com/content-51318-html>

Парламент Угорщини одноголосно засудив зміцнення позицій української мови у новому законі України про освіту (2017). *zakarpattya.net.ua*. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/174249-Parlament-Uhorshchyny-odnoholosno-zasudyv-zmitsnennia-pozytsii-ukrainskoi-movy-u-novomu-zakoni-Ukrainy-pro-osvitu>

Парламент Угорщини: Європейське майбутнє України під загрозою (2017). *mukachevo.net*. URL: <https://www.mukachevo.net/ua/news/view/240927>

Пекарович С. (2017) Утопія, катастрофа чи реальні зміни в освітній системі. *Газета «Карпатський об'єктив»* №215 від 07.09.2017.

Переговори з угорською громадою Закарпаття щодо проекту закону про освіту відбудуться в липні – Гриневич (2018). *zakarpattya.net.ua*. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/183158-Perehovory-z-uhorskoiu-hromadoiu-Zakarpattia-shchodo-proektu-zakonu-pro-osvitu-vidbudutsia-v-lypni-%E2%80%93-Hrynevych>

Перед тим, як критикувати багатомовне Закарпаття, скасуйте нарешті сепаратистський закон Колесніченка-Ківалова (2017). *Газета «Новини Закарпаття»* №70 (4685) від 23.09.17.

Перехідний період для імплементації мовної статті закону "Про освіту" буде продовжено до 2023 року – Міносвіти (2018). *zakarpattya.net.ua*. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/178447-Perehidnyi-period-dlia-implementatsii-movnoi-statti-zakonu-Pro-osvitu-bude-prodovzheno-do-2023-roku-%E2%80%93-Minosvity>

Переходимо на солов'їну (2017). *Газета «Срібна Земля»* №28 (1036) від 28.09.17.

Питання мови навчання для угорської громади для нас принципове, – Петер Сіярто (2017). *zaholovok.com.ua*. URL: <https://zaholovok.com.ua/pitannya-movi-navchannya-dlya-ugorskoji-gromadi-dlya-nas-printsipove-%E2%80%93-peter-siyarto>

Після скандалу навколо закону "Про освіту" Клімкін пообіцяв розвиток мов нацменшин (2017). *goloskarpat.info*. URL: https://goloskarpat.info/society/59b6ad52771f5/?utm_content=

Позиція угорська абсолютна зрозуміла, мені імponує – Клімкін (2017). *zaholovok.com.ua*. URL: <https://zaholovok.com.ua/pozitsiya-ugorska-absolyutna-zrozumila-meni-imponuje-klimkin>

Позиція Угорщини не вплине на оцінку Радою Європи українського закону "Про освіту" – Кулеба (2017). *zakarpattya.net.ua*. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/174532-Pozytsiia-Uhorshchyny-ne-vplyne-na-otsinku-Radoiu-Evropy-ukrainskoho-zakonu-Pro-osvitu-%E2%80%93-Kuleba>

Понад 64 тисячі закарпатців підписали звернення до Президента з вимогою не допустити звуження прав нацменшин (2017). *goloskarpat.info*. URL: https://goloskarpat.info/society/59b00b758dcc1/?utm_content=031

Посол Болгарії: Закон "Про освіту" дає нові можливості для вивчення мов – Міносвіти (2017). *zakarpattya.net.ua*. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/174797-Posol-Bolharii-Zakon-Pro-osvitu-daie-novi-mozhlyvosti-dlia-vyvchennia-mov-%E2%80%93-Minosvity>

Президент Румунії скасував візит в Україну через закон "Про освіту" / ВІДЕО (2017). *goloskarpat.info*. URL: https://goloskarpat.info/boundless/59c40ceac7bf9/?utm_content=

Президент України Петро Порошенко підписав закон про мову (2019). *Газета «Карпатський об'єктив»* №302 від 23.05.2019.

Президент України підписав Закон «Про освіту» (2017). *Газета «Карпатський об'єктив»* №218 від 28.09.2017.

Прем'єр Угорщини переговорив на «освітні теми» із лідером закарпатських угорців (2017). *uzhgorod.net.ua*. URL: <http://uzhgorod.net.ua/news/114814>

Прийнятий освітній закон звужує права нацменшин (2017). *Газета «Карпатський об'єктив»* №215 від 07.09.2017.

Про освіту без політики, або Як освітня реформа змінить життя українського вчителя (2017). *Газета «PIO»* №41 (1018) від 14.10.17.

Про що говорила міністр освіти і науки з педагогами Закарпаття (2017). *Газета «PIO»* №47 (1024) від 25.11.17.

Про що говорили Москаль і угорський міністр Сіярто (2017). *Газета «PIO»* №42 (1019) від 21.10.17.

Про що домовилися Київ і Будапешт на Закарпатті: пряма мова (ФОТО) (2018). *mukachevo.net*. URL: <https://www.mukachevo.net/ua/news/view/366672>

Продажна частина депутатів Закарпатської облради під керівництвом Г. Москаля та М. Рівіса безпідставно і брехливо зганьбили Україну перед усім світом та зневажили українську державну мову (2017). *Газета «Срібна Земля»* №28 (1036) від 28.09.17.

Рада схвалила закон "Про освіту" (2017). *zakarpattya.net.ua*. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/173676-Rada-skhvalyla-zakon-Pro-osvitu>

Рівіс наполягає, що Закарпатська облрада не просила Порошенка ветоувати закон про освіту (Аудіо) (2017). *mukachevo.net*. URL: <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/241037>

Румуни Закарпаття заявили, що новий закон "Про освіту" звужує їхнє право на навчання на рідній мові / ФОТО (2017). *goloskarpat.info*. URL: https://goloskarpat.info/power/59b43ebc9b0d8/?utm_content=03134

Сійярто назвав стосунки з Україною в контексті закону про освіту "серйозним конфліктом" (2018). *zakarpattya.net.ua*. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/183470-Siiarto-nazvav-stosunky-z-Ukrainoiu-v-konteksti-zakonu-pro-osvitu-serioznym-konfliktom>

Сійярто про освітній закон Клімкіну: "Це один віз, який нам треба разом тягти..." (2018). *uzhgorod.net.ua*. URL: <http://uzhgorod.net.ua/news/126940>

Сійярто: "Угорщина діятиме жорстко проти нових українських законів, що обмежать нацменшини" (2018). *mukachevo.net*. URL: <https://www.mukachevo.net/ua/news/view/313179>

Сіярто заявив, що Київ не зробив нічого за 8 місяців для зміни закону про освіту (2018). *mukachevo.net*. URL: <https://www.mukachevo.net/ua/news/view/367233>

Супруненко О. (2017). Лілія Гриневич у Берегові: про що говорила міністр з угорською громадою та освітянами (ФОТО, ВІДЕО). *mukachevo.net*. URL: <https://www.mukachevo.net/ua/news/view/272204>

США пообіцяли Угорщині тиснути на Київ щодо мови меншин – диплістування (2019). *karpatnews.in.ua*. URL: <https://karpatnews.in.ua/news/157400-ssha-poobitsialy-uhorshchyni-tysnuty-na-kyiv-shchodo-movy-menshyn-dyplystuvannia.htm>

Так яка ж насправді офіційна позиція Будапешта щодо України? (2018). *uzhgorod.net.ua*. URL: <http://uzhgorod.net.ua/news/125777>

Тисячний В. (2019). Закон про мову: де розмовлятимемо українською і кому загрожують штрафи. *sz.uz.ua*. URL: <http://sz.uz.ua/novini-zakarpattya/ukrajina/9756-zakon-pro-movu-de-rozmovlyatimemo-ukrajinskoyu-i-komu-zagrozhuyut-shtrafi.html>

Тібор Томпа: Угорці України за те, щоб Закарпаття було українським (2017). *Газета «PIO»* №43 (1020) від 28.10.17.

Толочко Н. (2017). Лілія Гриневич на Закарпатті: Ми глибоко шануємо природне, Богом дане право дитини вживати рідну мову і навчатися нею. *uzhgorod.net.ua*. URL: <http://uzhgorod.net.ua/news/117658>

Тому що послідовні: лідери угорської нацменшини відмовилися від консультацій щодо закону про освіту (2018). *mukachevo.net*. URL: <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/313853>

У 150 школах Закарпаття очікується освітній колапс (2017). *Газета «PIO»* №39 (1016) від 30.09.17.

У Києві відбулися переговори представників угорської нацменшини та Міністерства освіти та науки України (2018). *Газета «Карпатський об'єктив»* №253 від 03.05.2018.

У Клімкіна кажуть, що Сійярто вкотре зманіпулював (2018). *mukachevo.net*. URL: <https://www.mukachevo.net/ua/news/view/314570>

- У контексті закону про освіту Москаль продовжує лобіювати інтереси Угорщини (2017). *zakarpattya.net.ua*. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/174006-U-konteksti-zakonu-pro-osvitu-Moskal-prodovzhuie-lobiuvaty-interesy-Uhorshchyny>
- У контексті закону про освіту тільки Угорщина продовжує риторику ескалації і тактику шантажу – посол України в ЄС (2017). *zakarpattya.net.ua*. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/175435-U-konteksti-zakonu-pro-osvitu-tilky-Uhorshchyna-prodovzhuie-rytoryku-eskalatsii-i-taktyku-shantazhu-%E2%80%93-posol-Ukrainy-v-IES>
- У МОН розповіли про переможний для України висновок Венеціанської комісії щодо закону про освіту (2017). *goloskarpat.info*. URL: https://goloskarpat.info/society/5a2ab8a352ffe/?utm_content=
- У Раді Європи українській владі рекомендують переглянути питання мов меншин в освіті (2017). *Газета «Карпатський об'єктив»* №221 від 19.10.2017.
- Угорський уряд вже не вимагає від України безумовної відмови від нині діючої редакції мовної норми закону про освіту (2018). *zakarpattya.net.ua*. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/182817-Uhorskyi-uriad-vzhe-ne-vymahaie-vid-Ukrainy-bezumovnoi-vidmovy-vid-nyni-diiuchoi-redaktsii-movnoi-normy-zakonu-pro-osvitu>
- Угорські організації пояснили, чому відмовилися від консультацій з Гриневич (2018). *mukachevo.net*. URL: <https://www.mukachevo.net/ua/news/view/313873>
- Угорщина використовує освітній закон для передвиборчої кампанії, – Міносвіти (2017). *sz.uz.ua*. URL: <http://sz.uz.ua/osvita-i-nauka/7701-ugorshchina-vikoristovue-osvitnij-zakon-dlya-peredviborchoji-kampaniji-minosviti.html>
- Угорщина використовує український закон про освіту для своїх виборів – посол (2017). *zakarpattya.net.ua*. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/176031-Uhorshchyna-vykorystovuie-ukrainskyi-zakon-pro-osvitu-dlia-svoikh-vyboriv-%E2%80%93-posol>
- Угорщина вимагає від Києва відкласти реалізацію закону про освіту до 2023 року (2018). *zakarpattya.net.ua*. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/179819-Uhorshchyna-vymahaie-vid-Kyieva-vidklasty-realizatsiiu-zakonu-pro-osvitu-do-2023-roku>
- Угорщина вимагає від ООН розслідування українського закону про освіту (2017). *prozahid.com*. URL: <https://prozahid.com/content-51010-html/>
- Угорщина вимагає від України юридичних гарантій щодо закону про освіту (2018). *karpatnews.in.ua*. URL: <https://karpatnews.in.ua/news/142789-uhorshchyna-vymahaie-vid-ukrainy-yurydychnykh-harantii-shchodo-zakonu-pro-osvitu.htm>
- Угорщина вимагає не впроваджувати український освітній закон без юридичних гарантій, узгоджених з угорцями Закарпаття (2018). *zakarpattya.net.ua*. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/178168-Uhorshchyna-vymahaie-ne-vprovadzhuvaty-ukrainskyi-osvitnij-zakon-bez-iurydychnykh-harantii-uzhodzhennykh-z-uhortsiamy-Zakarpattia>
- Угорщина готова погодитись із українським законом "Про освіту", якщо добро дадуть угорці Закарпаття (2018). *mukachevo.net*. URL: <https://www.mukachevo.net/ua/news/view/313264>
- Угорщина заблокувала проведення засідання комісії Україна – НАТО через закон про освіту? (2017). *Газета «Карпатський об'єктив»* №223 від 2.11.2017.

Угорщина закликала направити постійну місію ОБСЄ на Закарпаття (2017). *prozahid.com*. URL: <http://prozahid.com/content-54097-html/>

Угорщина з'ясуватиме причини та мету українського закону про освіту (2017). *goloskarpat.info*. URL: https://goloskarpat.info/society/59c8221642e36/?utm_content=

Угорщина і Україна: хто виграє боротьбу за Закарпаття? (2018). *dzerkalo-zakarpattya.com*. URL: <http://dzerkalo-zakarpattya.com/?p=134047>

Угорщина ініціюватиме розгляд питання про порушення Україною Угоди про асоціацію (2017). *karpatnews.in.ua*. URL: <https://karpatnews.in.ua/news/139252-uhorshchyna-initsiiuvaty-me-rozghliad-pytannia-pro-porushennia-ukrainoiu-uhody-pro-asotsiatsiiu.htm>

Угорщина може відкрити на Закарпатті приватні школи з угорською мовою викладання (2018). *karpatnews.in.ua*. URL: <https://karpatnews.in.ua/news/142640-uhorshchyna-mozhe-vidkryty-na-zakarpatti-pryvatni-shkoly-z-uhorskoju-movoiu-vykkladannia.htm>

Угорщина назвала дві умови для вирішення конфлікту щодо закону про освіту (2017). *karpatnews.in.ua*. URL: <https://karpatnews.in.ua/news/141118-uhorshchyna-nazvala-dvi-umovy-dlia-vyrishennia-konfliktu-shchodo-zakonu-pro-osvitu.htm>

Угорщина назвала український закон "Про освіту" безпрецедентним порушенням прав нацменшин в Закарпатті (2017). *goloskarpat.info*. URL: https://goloskarpat.info/boundless/59b1a859cdd7d/?utm_content=

Угорщина платить кожному вчителю на Закарпатті, який викладає угорською мовою (2019). *mukachevo.net*. URL: <https://www.mukachevo.net/ua/news/view/482397>

Угорщина погрожує Україні санкціями ЄС через освітній закон (2017). *sz.uz.ua*. URL: <http://sz.uz.ua/novini-zakarpattya/ukrajina/7661-ugorshchina-pogrozhue-ukrajini-sanktsiyami-es-cherez-osvitnij-zakon.html>

Угорщина продовжить блокувати євроатлантичні зусилля України без скасування закону про освіту (2017). *karpatnews.in.ua*. URL: <https://karpatnews.in.ua/news/140657-uhorshchyna-prodovzhyt-blokovaty-yevroatlantychni-zusyillia-ukrainy-bez-skasuvannia-zakonu-pro-osvitu.htm>

Угорщина продовжує критикувати Україну через освітню реформу (2017). *prozahid.com*. URL: <http://prozahid.com/content-53556-html/>

Угорщина просить США підтримки у протистоянні з Україною щодо мовного закону (2018). *mukachevo.net*. URL: <https://www.mukachevo.net/ua/news/view/366126>

Ужгород відвідав міністр закордонних справ і зовнішньої торгівлі Угорщини Петер Сіярто (2017). *prozahid.com*. URL: <http://prozahid.com/content-51694-html/>

Ужгород відвідали Посли країн Вишеградської четвірки (2017). *ko.net.ua*. URL: <http://politika.ko.net.ua/?p=4880>

Україна готова відправити мовну статтю закону "Про освіту" на експертизу в Раду Європи (2017). *goloskarpat.info*. URL: https://goloskarpat.info/boundless/59bc3dca84905/?utm_content=

Україна домовилася із Угорщиною про спільну роботу над імплементацією "освітнього» закону (2017). *prozahid.com*. URL: <http://prozahid.com/content-52078-html/>

Україна зобов'язалася не змінювати модель навчання в угорських школах до отримання висновків Венеціанської комісії (2017). *ko.net.ua*. URL: <http://politika.ko.net.ua/?p=4951>

Україна і Угорщина обговорять закон про освіту (2017). *goloskarpat.info*. URL: https://goloskarpat.info/society/59c90c14395e6/?utm_content=

- Україна і Угорщина проведуть перемовини щодо закону «Про освіту» 12 жовтня (2017). *karpatnews.in.ua*. URL: <https://karpatnews.in.ua/news/138664-ukraina-i-uhorshchyna-provedut-peremovyny-shchodo-zakonu-pro-osvitu-12-zhovtnia.htm>
- Україна й Угорщина домовилися про імплементацію мовних норм закону Про освіту (2017). *karpatnews.in.ua*. URL: <https://karpatnews.in.ua/news/139453-ukraina-y-uhorshchyna-domovylysia-pro-implementatsiiu-movnykh-norm-zakonu-pro-osvitu.htm>
- Україна не сприйматиме шантажу Угорщини і не відмовиться від мовної статті закону про освіту – заступник глави МЗС (2017). *zakarpatty.net.ua*. URL: <https://zakarpatty.net.ua/News/176674-Ukraina-ne-sprymatyme-shantazhu-Uhorshchyny-i-ne-vidmovytsia-vid-movnoi-statti-zakonu-pro-osvitu---zastupnyk-hlavy-MZS>
- Україна та Угорщина провели консультації щодо освітнього закону (2018). *Газета «Карпатський об'єктив»* №256 від 28.06.2018.
- Україна-Угорщина. Зустріч на Закарпатті проходитиме у форматі — два міністри закордонних справ та два міністри освіти (2018). *uzhgorod.net.ua*. URL: <http://uzhgorod.net.ua/news/126833>
- Українська влада ініціює новий діалог з нацменшинами щодо закону про освіту (2018). *mukachevo.net*. URL: <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/314803>
- Українське МЗС запевнило Угорщину, що мовний закон не обмежує права нацменшин на Закарпатті (2019). *zakarpatty.net.ua*. URL: <https://zakarpatty.net.ua/News/192025-Ukrainske-MZS-zapevnylo-Uhorshchynu-shcho-movnyi-zakon-ne-obmezhuie-prava-natsmenshyn-na-Zakarpatti>
- Українські угорці мали б вільно розмовляти й на мові держави, громадянами якої вони є (2017). *uzhgorod.net.ua*. URL: <http://uzhgorod.net.ua/news/117680>
- Уповноважений уряду Орбана: позиція Угорщини щодо освітнього закону непохитна (2017). *mukachevo.net*. URL: <https://www.mukachevo.net/ua/news/view/272836>
- Уряд хоче продовжити перехідний період для запровадження «мовної» статті Закону «Про освіту» до 2023 року (2018). *Газета «Карпатський об'єктив»* №238 від 22.02.2018.
- Фатула Р. (2017). Міністр закордонних справ України відвідав Закарпаття, щоб обговорити освітній закон з представниками нацменшин. *Газета «Карпатський об'єктив»* №228 від 7.12.2017.
- Фатула Р. (2017). На засіданні Закарпатської облради депутати першочергово звернулись до Президента щодо нового закону про освіту. ВІДЕО. *ko.net.ua*. URL: <http://politika.ko.net.ua/?p=4736>
- Фатула Р. (2017). Новий освітній закон гостро розкритикували в Україні та Євросоюзі через звуження прав національних меншин. *Газета «Карпатський об'єктив»* №216 від 14.9.2017.
- Фатула Р. (2017). У Берегові експерти Мінкультури обговорили концепцію державної етнопонаціональної політики з представниками нацменшин. *ko.net.ua*. URL: <http://politika.ko.net.ua/?p=5358>
- Фатула Р. (2017). Україна зобов'язалася не змінювати модель навчання в угорських школах до отримання висновків Венеціанської комісії. *Газета «Карпатський об'єктив»* №222 від 26.10.2017.
- Фатула Р. (2018). В українсько-угорських відносинах спостерігається легке потепління? *Газета «Карпатський об'єктив»* №275 від 08.11.2018.

- Фатула Р. (2018). Верховна Рада пропонує карати за приниження державної мови. *Газета «Карпатський об'єктив»* №271 від 11.10.2018.
- Фатула Р. (2018). Нардеп Брензович звернувся до прем'єра Гройсмана щодо проекту Концепції державної етнонаціональної політики України. *Газета «Карпатський об'єктив»* №232 від 11.01.2018.
- Фатула Р. (2018). Невеликі позитивні кроки для зближення: відбулася зустріч глав МЗС України та Угорщини. *Газета «Карпатський об'єктив»* №274 від 01.11.2018.
- Форкош С. (2017). Чому через мовний закон дехто робить ворогами всіх закарпатці. *Газета «Новини Закарпаття»* №77 (4692) від 21.10.17.
- Чому через мовний конфлікт дехто робить ворогами всіх закарпатців (2017). *Газета «РІО»* №42 (1019) від 21.10.17.
- Що варто знати закарпатцям про новий закон про освіту (2017). *uzhgorod.net.ua*. URL: <http://uzhgorod.net.ua/news/114500>
- Що змінює новий закон "Про освіту" для шкіл з угорською та румунською мовами навчання? (2017). *zakarpattya.net.ua*. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/176384-ShCHO-zminiuiie-novyi-zakon-Pro-osvitu-dlia-shkil-z-uhorskoiiu-ta-rumunskoiu-movamy-navchannia>
- Як угорців Закарпаття готуватимуть до ЗНО з української мови та літератури (ФОТО) (2019). *mukachevo.net*. URL: <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/482631>
- A 7. cikkelyről tárgyalt a magyar és az ukrán külügyminiszter (2017). «*Karpatajla*» №875 – 19.10.17.
- A házelnök megadta a módját (2017). «*Kárpáti Igaz Szó*» №2345 – 21.09.17.
- A kárpátaljai magyar oktatás jelene (2019). «*Karpatajla*» №936 – 1.01.19.
- A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség soron kívüli közgyűlésének nyilatkozata a 2017. szeptember 5-én elfogadott új oktatási törvénnyel kapcsolatban (2017). «*Kárpátinfo*» №41 – 12.10.17.
- A Karpatszka Szics félelemkeltő akciója Beregszászon (2017). «*Kárpátinfo*» №46 – 16.11.17.
- A kisebbségi oktatási jogok szavatolását kérik (2017). «*Kárpátinfo*» №36 – 07.09.17.
- A KMKSZ ISZ nyilatkozata az oktatási törvény módosításával kapcsolatban (2017). *karpatalja.ma*. URL: <http://www.karpatalja.ma/karpatalja/nezopont/a-kmksz-isz-nyilatkozata-az-oktatasi-torveny-modositasaval-kapcsolatban/>
- A KMKSZ nyilatkozata a Velencei Bizottság állásfoglalásával kapcsolatban (2017). «*Karpatajla*» №883 – 14.12.17.
- Álláspontunk nem változott: ragaszkodunk az anyanyelvű oktatáshoz! (2017) «*Karpatajla*» №884 – 21.12.17.
- Az anyanyelvi oktatás joga (2019). *kiszo.net*. URL: <https://kiszo.net/2019/02/13/az-anyanyelvi-oktatas-joga/>
- Az ET Parlamenti Közgyűlése elítélte az ukrán oktatási törvényt (2017). «*Karpatajla*» №875 – 19.10.17.
- Az Európa Tanács megvédte a kisebbségi oktatási rendszert Ukrajnában (2017). «*Kárpátinfo*» №42 – 19.10.17.
- Az oktatási törvény megvételét kérik Porosenkótól (2017). *karpatalja.ma*. URL: <http://www.karpatalja.ma/karpatalja/kozelet/az-oktatasi-torveny-megvetozasat-kerik-a-porosenkotol/>

Az ukrainai magyar szervezetek állásfoglalása a Velencei Bizottságnak az ukrán oktatási törvény nyelvhasználati szabályozására vonatkozó ajánlásait illetően (2017). «*Karpatajla*» №883 – 14.12.17.

Az ukrainai magyar szervezetek nyilatkozata az «Ukrainja állami etno-nacionális politikájának koncepciója» c. tervezettel kapcsolatban (2017). «*Karpatajla*» №884 – 21.12.17.

Az ukrán külügyminiszter Kárpátalján (2017). «*Kárpátinfo*» №49 – 7.12.17.

Badó Z. (2017). Tiltakozó nagygyűlés a Felvidéken Ma nálatok! Holnap nálunk? «*Karpatajla*» №873 – 05.10.17.

Badó Z. (2018). Igyekszem a magyar nyelv mellett a magyarságot is megszerettetni az ukránokkal. «*Karpatajla*» №893 – 4.03.18.

Badó Z. (2018). Legfontosabb feladatunk 2018-ban: anyanyelvű oktatásunk megvédése. «*Karpatajla*» №885 – 03.01.18.

Beregszász és a Beregszászi járás vétót kér az elnöktől (2017). «*Karpatajla*» №871 – 21.09.17.

Betelt a pohár! Rendkívüli közgyűlést tartott a KMPSZ (2017). «*Karpatajla*» №874 – 12.10.17.

Bizakodóak az új ukrán elnökkel szemben (2019). *kiszo.net*. URL: <https://kiszo.net/2019/05/30/bizakodoak-az-uj-ukran-elnokkal-szemben/>

Brenzovics László: jogi eszközökkel küzdünk tovább a hatályba lépett oktatási törvény ellen (2017). *karpatalja.ma*. URL: <http://www.karpatalja.ma/karpatalja/nezopont/brenzovics-laszlo-jogi-eszkozokkal-kuzdunk-tovabb-a-hatalyba-lepett-oktatasi-torveny-ellen/>

Brenzovics László: Minden jogi eszközt felhasználunk a hatályba lépett oktatási törvény elleni küzdelemben (2017). «*Karpatajla*» №872 – 28.09.17.

Budapest változatlanul az ukrán-magyar együttműködésben érdekelt (2017). «*Kárpáti Igaz Szó*» №2345 – 21.09.17.

Cáfolta a KMKSZ vezetője, hogy nem akarják folytatni a konzultációt Kijevvel (2018). «*Kárpátinfo*» №16 – 19.04.18.

Célkeresztben az oktatási törvény (2017). «*Kárpáti Igaz Szó*» №2340 – 09.09.17.

Diaszpóratanács – Zárónyilatkozat: szolidaritás a kárpátaljai magyarsággal (2017). «*Karpatajla*» №879 -16.11.17.

Egy 13 éves kárpátaljai iskolás gondolatai az oktatási törvény kapcsán (2017). «*Karpatajla*» №874 – 12.10.17.

Egy törvény – három modell (2017). «*Kárpáti Igaz Szó*» №2389 – 16.12.17.

Egyértelmű álláspont: az ukrán oktatási törvény jogkorlátozó! (2017). «*Karpatajla*» №883 - 14.12.17.

Elkezdődött a bázisiskolák felújítása. Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Jótékonysági Alapítvány (2018). «*Karpatajla*» №920 vid 9.09.18.

Elmarad a kijevei egyeztetés (2018). *kiszo.net*. URL: <https://kiszo.net/2018/02/14/elmarad-a-kijevei-egyeztetes/>

Elnapolták a kormány tavaszi beszámolóját (2018). «*Karpatajla*» №900 – 19.04.18.

Első olvasatban elfogadták a középfokú oktatást szabályozó törvényt (2019) «*Karpatajla*» №958 – 06.06.19.

Emlekmumentes ez zászlólevétel (2017). «*Kárpáti Igaz Szó*» №2348 – 05.10.17.

Évértékelő – 2017 a kárpátaljai magyarság legnehezebb éve a független Ukrajna kötelékében (2018). «*Kárpátinfo*» №1 – 4.01.18.

Fejlemények az ukrán–magyar adok-kapokban (2018). *kiszo.net*. URL: <https://kiszo.net/2018/10/05/fejlemenyek-az-ukran-magyar-adok-kapokban/>

Fókuszban az ukrán oktatási törvény (2018). «*Kárpátinfo*» №26 vid 12.06.18.

Folyamatosan tiltakoztunk a nyelvhasználati jogaink szűkítése ellen (2017). «*Karpatajla*» №874 – 12.10.17.

Gondolatok a nyelvtörvényről (2018). *kiszo.net*. URL: <https://kiszo.net/2018/03/07/gondolatok-a-nyelvtorvenyrol/>

Gulyás: fontos, hogy a határon túli magyar fiatalok a szülőfölddel tervezzenek (2018). «*Kárpátinfo*» №35 – 30.08.18.

Hadüzenet az oktatási rendszerünknek (2017). «*Kárpáti Igaz Szó*» №2338-9 – 05.09.17.

Halál az ellenségre! Halál az oroszokra! Félelemkeltő nacionalista felvonulás Beregszászban (2017). «*Karpatajla*» №879 – 16.11.17.

Hrinevics szerint nincs «nyelvi bomba» az új oktatási törvényben (2017). *karpatalja.ma*. URL: <http://www.karpatalja.ma/karpatalja/nezopont/hrinevics-szerint-nincs-nyelvi-bomba-az-uj-oktatasi-torvenyben/>

Jakab L. (2017). Véleményünknek ideje hangot adni – itthon, otthon, mindenhol... «*Kárpátinfo*» №41 – 12.10.17.

Jött, látott és... mellébe- szélt a külügyminiszter (2018). «*Kárpátinfo*» №42 – 18.10.18.

Kárpátaljai látogatócsoport járt az Európai Parlamentben (2017). «*Karpatajla*» №883 – 14.12.17.

Kárpátaljai magyar szervezetek: nincs megállapodás az ukrán oktatási törvényről (2018). «*Kárpátinfo*» №14 – 5.04.18.

Kárpátalján járt a Külgazdasági és Külügyminisztérium főosztályvezetője (2017). «*Karpatajla*» №883 – 14.12.17.

Keserű szájjal távozott az ukrán oktatási miniszter (2017). «*Kárpátinfo*» №45 – 9.11.17.

Készen állunk küzdeni, készen állunk tárgyalni... Rákóczi-főiskola: Összesen 1224 hallgató kezdte meg tanulmányait (2017). «*Karpatajla*» №872 – 28.09.17.

Kiakadtak az ukrán külügyben (2019). *kiszo.net*. URL: <https://kiszo.net/2019/02/24/kiakadtak-az-ukran-kulugyben/>

Klimkin-látogatás: maradt a távolság (2017). «*Kárpáti Igaz Szó*» №2387 – 05.12.17.

Kormány megbízotti látogatás Kárpátalján (2017). «*Karpatajla*» №878 – 09.11.17.

Különösen méltánytalan a magyar kisebbséget sújtó ukrán döntés. Miniszterelnöki Sajtóiroda (2017). «*Kárpátinfo*» №37 – 14.09.17.

Lilija Hrinevics Kárpátalján (2017). «*Karpatajla*» №880 – 23.11.17.

Megkezdődött a párbeszéd az oktatási törvényről (2018). «*Karpatajla*» №897 – 28.03.18.

Menczer: Ukrajna saját hibájából nem közeledik az unióhoz és a NATO-hoz (2018). «*Kárpátinfo*» №32 9.08.18.

Mi lesz veled, magyar nyelvű oktatás? (2018). «*Karpatajla*» №903 – 10.05.18.

Miért nem jó az új ukrainai oktatási törvény a kárpátaljai magyaroknak? Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont (2017). «*Kárpátinfo*» №37 – 14.09.17.

Miért nem tudom? (2017). «*Kárpáti Igaz Szó*» №2355 – 07.10.17.

Miért váltunk célponttá? (2018). *kiszo.net*. URL: <https://kiszo.net/2018/10/11/miert-valtunk-celpontta/>

Mindenki látja azt, amit Kiev nem (2017). «*Kárpáti Igaz Szó*» №2362 – 21.10.17.

Miniszteri visit: kicsit elbeszélgek egymás mellett (2017). «*Kárpáti Igaz Szó*» №2379 – 21.11.17.

Mit ígér gyermekeinknek az oktatási törvénytervezet (2019). *kiszo.net*. URL: <https://kiszo.net/2019/03/21/mit-iger-gyermekeinknek-az-oktatasi-torvenytervezet/>

Molnar C. (2018). Fornos: a himnuszéneklés már jól megy... «*Kárpáti Igaz Szó*» №2412 – 25.01.18.

Moskal: a törvény alkalmazhatatlan (2017). «*Kárpáti Igaz Szó*» №2357-2358 – 12.10.17.

Nem a kisebbségeknek tett gesztus az oktatási törvény tervezett módosítása (2018). «*Karpatajla*» №931 – 25.11.18.

Nem csitulnak az új oktatási törvény keltette viharok (2017). «*Karpatajla*» №871 – 21.09.17.

Nem közeledtek az álláspontok. Ukrán etnopolitikai szakértők Beregszászban (2017). *Gazema* «*Karpatajla*» №884 – 21.12.17.

Nem lehet bennünket eltántorítani (2018). *kiszo.net*. URL: <https://kiszo.net/2018/02/15/nem-lehet-bennunket-eltantoritani/>

Nem mondunk le jogainkról» Kovács Erzsébet (2018). «*Kárpátinfo*» №51 – 20.12.18.

Nem örülök a helyzetnek, de a tapasztalatoknak igen Az Európa Tanács jelentéstevője Kárpátalján (2017). *Gazema* «*Karpatajla*» №875 – 19.10.17.

Nincs egyetértés az oktatási törvény kapcsán (2017). «*Karpatajla*» №876 – 26.10.17.

Nyílt levél Petro Porosenkónak (2017). «*Karpatajla*» №870 – 14.09.17.

Oktatási törvény – egyre magasabbra csapnak az indulatok (2018). «*Kárpáti Igaz Szó*» №2425 – 17.02.18.

Oktatási törvény – mit is mondott az ET fotittkara? (2017). «*Kárpáti Igaz Szó*» №2356 – 07.10.17.

Oktatási törvény (2017). «*Kárpáti Igaz Szó*» №2346 – 28.09.17.

Oktatási törvény, magyarországi támogatások, kárpátaljai helyzet... (2017). «*Kárpátinfo*» №46 – 16.11.17.

Oktatási törvény: Budapest ellenzi, Kijev vedelmezi (2017). «*Kárpáti Igaz Szó*» №2347 – 03.10.17.

Pallay K. (2017). Kopogtató: az új oktatási törvény hálójában. *karpatalja.ma*. URL: <http://www.karpatalja.ma/sorozatok/kopogtato/kopogtato-az-uj-oktatasi-torveny-halojaban/>

Petro Porosenko aláírta az új ukrán oktatási törvényt (2017). «*Kárpátinfo*» №39 – 28.09.17.

Ragaszkodunk szerzett jogaink garantálásához! (2017). «*Kárpáti Igaz Szó*» №2345 – 21.09.17.

Sokadszorra tiltakoztak a kép- viselők az oktatási törvény ellen (2017). «*Kárpátinfo*» №38 – 21.09.17.

Szakmai szemmel az ukrán nyelv oktatásáról (2017). «*Karpatajla*» №872 – 28.09.17.

Szeparatista rémálmokat látnak az ukrán nacionalisták (2017). «*Karpatajla*» №871 – 21.09.17.

Szijjártó: Magyarország nem tudja támogatni Ukrajna integrációs törekvéseit (2017). «*Kárpátinfo*» №44 – 2.11.17.

Tiltakozások az ukrán oktatási törvény ellen Kárpátinfo-összállítás az MTI hírei alapján (2017). «*Kárpátinfo*» №37 – 14.09.17.

Tisztújító közgyűlést tartott a KMKSZ ISZ (2017). «*Karpatajla*» №881 vid 30.11.17.

Tizenhét uniós diplomata Kárpátalján. A magyar kisebbség iránt érdeklődtek (2017). «*Karpatajla*» №881 – 30.11.17.

Tóth Mihály és Brenzovics László: alkotmányellenes a nyelvtörvénytervezet! (2019). *kiszo.net*. URL: <https://kiszo.net/2019/03/13/toth-mihaly-es-brenzovics-laszlo-alkotmanyellenes-a-nyelvtorvenytervezet/>

Tóth T. (2018). Az oktatási törvényről folytatott tárgyalás eredményei. *karpatalja.ma*. URL: <http://www.karpatalja.ma/karpatalja/oktatas/az-oktatasi-torvenyrol-folytatott-targyalas-eredmenyei/>

Tovább gerjeszti a feszültséget az új oktatási törvény (2017). «*Karpatajla*» №873 – 05.10.17.

Tovább gyűrűzik a tiltakozási hullám (2017). «*Kárpáti Igaz Szó*» №2344 – 16.09.17.

Tuntettek es tárgyaltak is – közeledes meg sin (2017). «*Kárpáti Igaz Szó*» №2360-2361 – 19.10.17.

Új megközelítést ígért az ukrán nyelv oktatásában (2019). «*Kárpátinfo*» №14 – 19.04.19.

Újabb ígéret: nem zárják be az iskoláinkat Kárpátalján járt Ukrajna külügyminisztere (2017). «*Karpatajla*» №882 – 07.12.17.

Ukrajna hátba szúrta Magyarországot oktatási törvényének módosításával (2017). *karpatalja.ma*. URL: <http://www.karpatalja.ma/karpatalja/nezopont/ukrajna-hatba-szurta-magyarorszagot-oktatasi-torvenyenek-modositasaval/>

Ukrajna nem mentesülhet kötelezettségeinek teljesítése alól (2018). «*Kárpátinfo*» №12 – 22.03.18.

Ukrajna nem változtat a magyar nemzetiségi oktatáson a Velencei Bizottság döntéséig (2017). «*Kárpátinfo*» №43 – 26.10.17.

Ukrán oktatási törvény – A Magyarok Kijevi Egyesülete is az új törvény megvétőzésát kéri az államfőtől (2017). *karpatalja.ma*. URL: <http://www.karpatalja.ma/karpatalja/kozelet/ukran-oktatasi-torveny-a-magyarok-kijevi-egyesulete-is-az-uj-torveny-megvetozasat-keri-az-allamfotol/>

Ukrán oktatási törvény: újabb EP-képviselői kezdeményezés (2018). *karpatalja.ma*. URL: <http://www.karpatalja.ma/karpatalja/oktatas/ukran-oktatasi-torveny-ujabb-ep-kepviseloi-kezdemenyezes/>

Ukrán–magyar viszony: nyögvenyelős békülés (2018). «*Karpatajla*» №934 – 12.12.18.

Ülésezett a Kárpátaljai Megyei Tanács. Ha valaki az érdekünkben akar tenni, kérdezze meg, mi az érdekünk (2017). «*Karpatajla*» №872 – 28.09.17.

Ülésezett a MÁÉRT Oktatási és Kulturális Szakbizottsága (2017). «*Kárpátinfo*» №44 вид 2.11.17.

Ungváron tájékozódott a magyar külügyminiszter (2017). «*Karpatajla*» №874 – 12.10.17.

Valami változik Kijevben? (2017). «*Kárpáti Igaz Szó*» №2360-2361 – 19.10.17.

Választási agitáció lehet a nyelvtörvényből (2018). «*Karpatajla*» №291 – 13.09.18.

Vélemények az anyaországi támogatásokról (2017). «*Kárpáti Igaz Szó*» №2337 – 05.09.17.

Veszélyben a magyar oktatás: megszavazta a parlament az új oktatási törvényt (2017). «*Karpatajla*» №869 вид 07.09.17.

Vészterhes jóslatok az oktatási reform kapcsán (2018). «*Karpatajla*» №909 – 20.06.18.

Vihart kavart az ukrán oktatási törvény (2017). «*Kárpáti Igaz Szó*» №2342 – 14.09.17.

Washington segítheti a kárpátaljai magyarok jogainak biztosítását (2018). «*Kárpátinfo*» №18 – 3.05.18.

Zelenskijék válaszoltak az UMDSZ elnökének levelére (2019). *kiszo.net*. URL: <https://kiszo.net/2019/04/26/zelenskijek-valaszoltak-az-umdsz-elnokenek-levelere/>

ДІАЛОГ ПРО МОВУ НАВЧАННЯ З ПРЕДСТАВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

Діалог про мову навчання з представниками органів управління освітою в Чернівецькій області

Загальні враження від спілкування з учасниками позитивні. Вони оптимістично налаштовані, проте вважають проблему надто політизованою, штучно створеною. Учасниками цієї фокус-групи були директори шкіл з румунською мовою навчання, методисти Інституту післядипломної освіти педагогічної освіти Чернівецької області, співробітники Чернівецької філії Інституту модернізації змісту освіти.

Абсолютна більшість учасників є етнічними румунами.

Перспективи реалізації мовної статті Закону України «Про освіту» розглядалися крізь призму таких основних позицій:

- ситуація в школах області навколо імплементації сьомої статті Закону «Про освіту»;
- ставлення до змін у навчальному процесі, викликаних упровадженням Закону;
- роль керівників місцевих органів управління освітою в обговоренні питання переходу на українську мову навчання.

У результаті аналізу змісту фокусованих групових інтерв'ю було підкреслено такі ключові позиції:

- негативне сприйняття поспішності ухвалення рішення, непрозорості процесу, коли на голосування був поставлений проєкт, який не узгоджувався (*«... з голосу проголосували 7 статтю, яку ми не розуміли, про що мова йде.*

Це було політично заангажовано» (П_Чернівці_Любов_59_40). Також освітяни вказують на спекулятивний політичний характер цього рішення, внаслідок якого страждають учителі і діти;

- одночасно з реалізацією цього закону не повинна бути втрачена материнська мова. Прорахунком законодавців було те, що одночасно із Законом «Про освіту» мав би бути ухвалений Закон «Про материнську мову»;

- не постає питання про українську мову як цінність. Це питання переходить у площину якості викладання та рівня знання української мови як учнями, так і вчителями;

- більшість присутніх вважають питання мови політичним. Не було б такого розголосу й сум'яття в освіті, якби не втручалися політики (*«Не знаю жодної країни, де б так спекулювали на мовному питанні»* (П_Чернівці_Євгенія_59_40));

- представники цієї групи найбільш оптимістичні порівняно з іншими групами в поглядах на ефективність реалізації мовної реформи в освіті регіону (*«... всі знають українську мову і всі володіють нею»* (П_Чернівці_Євгенія_59_40); *«у нас вже і так є 60 на 40 давно!»* (про співвідношення української та румунської мови під час викладання (П_Чернівці_Любов_59_40));

- результат обговорення проблеми залежить від якості комунікації директора, вчителів і батьків, роль директора є ключовою;

- роль керівників місцевих органів управління освітою в обговоренні питання переходу на українську мову навчання мінімальна, оскільки всю освітню політику здійснює педагогічний, батьківський, учнівський колективи, вони можуть рекомендувати, але ці рекомендації не обов'язкові для виконання.

Ефективність заходів, запропонованих Дорожньою картою імплементації мовної статті Закону України «Про освіту» на 2019–2023 рр., у фокус-групах за участю вчителів розглянуто крізь призму поінформованості освітян про зміст Дорожньої карти, а також форми, зміст і засоби підготовки вчителів до викладання українською мовою. Унаслідок аналізу зроблено такі узагальнення:

- *представники цієї групи часто висловлюють категоричні позитивні твердження, за якими складно побачити проблеми («ми вже розпочали цю роботу, і ми бачимо, що у них проблеми ніякої не існує» (П_Чернівці_Євгенія_59_40); «вдосконалювати себе потрібно все життя, а насправді вони всі готові!» (П_Чернівці_Євгенія_51_32); «ми провели курси підвищення кваліфікації для 50 вчителів української мови. Жодних проблем не було» (П_Чернівці_Любов_59_40); «усі підручники якісні і перекладені добрими фахівцями, вчителями-методистами ...» (П_Чернівці_Олена_50_31);*

- *запропоновано розмежовувати вивчення української мови для життя і для складання ЗНО. Погляд на оцінку рівня знання мови через результати ЗНО є занадто вузьким;*

- *система, запропонована Дорожньою картою імплементації мовної статті, враховує всі можливі напрями покращення підготовки вчителів, а результат залежить лише від мотивованості вчителя («всі сучасні вчителі знаходять собі додаткові освітні вебінари, марафони. Для цього є дуже багато ресурсів» (П_Чернівці_Ангела_46_21);*

- *сильною стороною Дорожньої карти імплементації мовної статті Закону «Про освіту» є затвердження державних стандартів, розробка онлайн-курсів;*

- якість підручників, які розробляють місцеві освітяни для шкіл з румунською мовою викладання, дуже висока, до їх експертизи залучені педагоги з усієї області.

У контексті пошуку *ефективних шляхів побудови комунікаційної стратегії для вироблення позитивного ставлення до вивчення української мови* на обговорення учасників фокус-групи були винесені запитання про джерела інформації для місцевих освітян, оцінки якості електронних ресурсів, запропонованих МОН України, способи зацікавлення учнів до вивчення української мови, ставлення до білінгвальної освіти.

Унаслідок аналізу змісту фокус-групи було зроблено такі висновки про позицію освітян:

- порушено питання про незбіг програм з української мови, тому що українську мову в школах з національними мовами викладання починають вивчати з другого класу, і це відставання програми зберігається впродовж усього подальшого навчання в школі;

- для реалізації покращення вивчення української мови розроблені всі необхідні засоби, немає потреби в розробці додаткових онлайн-курсів та мобільних додатків, наявні мають належну якість і доступність (*«Їх багато! вони дуже успішно працюють, ними всі користуються. Доступні, учні цікавляться»*) (всі);

- усі оптимальні шляхи допомоги вчителям-предметникам у підготовці до викладання українською мовою розроблені, треба лише їх реалізувати (*«Тільки ті нехай будуть виконані, що заплановані. Все враховано!»*) (всі);

- ресурс «Нова українська школа» якісний, змістовно наповнений, але немає повного розуміння, що школа має визначитися сама, яку програму і який підручник обрати. Потрібна роз'яснювальна робота щодо цього;

- ресурс **mon.gov.ua** незручний, громіздкий, складний у користуванні (*«іноді швидше знайдеш в іншому місті»* (всі);

- більшість негативно ставиться до білінгвальної освіти, оскільки це може вплинути на якість знань (*«Ми, напевно, або виграємо словниковий запас, або ми втрачаємо матеріал»* (П_Чернівці_Олена_50_31). Для пом'якшення проблеми розоблена велика кількість словників, запроваджуються факультативи;

- учасники групи недостатньо поінформовані про наявний досвід експерименту з білінгвального викладання на базі Чернівецької гімназії № 6 (*«... є досить хороший результат, просто треба фахово підійти, підібрати дисципліни, підбирати предмет і тоді успіх гарантовано»* (П_Чернівці_Ольга_60_42);

- зроблено припущення, що білінгвальну освіту можна застосовувати для закладів, де діти мають високий рівень знань з окремих предметів.

Під час фокус-групи її учасники висловили деякі пропозиції, які б дозволили покращити якість викладання української мови:

- у старших профільних класах запровадити україномовні спецкурси з профільної термінології;

- можливості шкіл у підвищенні мотивації вичерпані, тому треба шукати інноваційний потенціал за межами шкіл (табори, мовні школи, обміни учнями і вчителями);

- залучати до остаточного редагування підручників румунських фахівців (редакторів, мовознавців, знавців сучасної літературної мови);

- якість освіти – це результат цілісного освітнього середовища (свідомий директор, учитель, мотивований учень, україномовний інформаційний простір).

Діалог про мову навчання з учителями в Чернівецькій області

Загальні враження від спілкування з групами дуже позитивні, її учасники (-ці) активні, зацікавлені тематикою дослідження, відверті, налаштовані на конструктив. Їм приємно, що їх думкою цікавляться. Вони вболівають за свою роботу, із сумом повідомляють про відсутність інтересу до навчання з боку учнів та їх батьків. Проведення дослідження методом фокус-груп дозволило відкрити нові аспекти досліджуваної проблеми.

Абсолютна більшість учителів, які брали участь у фокус-групах, – представники румунської національності, вважають себе корінним народом. Значна частина вільно спілкується українською, але вчителі вважають, що це рівень повсякденного спілкування, а для викладання їхнього рівня володіння недостатньо. Частина вчителів соромляться неправильно вимовити якісь слова або поставити наголос у неправильному місці.

Перспективи реалізації мовної статті Закону України «Про освіту» розглядалися крізь призму таких основних позицій:

- рівень володіння українською мовою вчителів і учнів;
- зв'язок мотивації до вивчення української мови з життєвими стратегіями учнів;

- ставлення до української мови як засобу асиміляції румуномовного населення;

- якість підручників.

У результаті аналізу змісту фокусованих групових інтерв'ю було підкреслено такі ключові позиції:

- спостерігається покращення рівня володіння українською мовою в учнів молодшої школи, що пов'язано із впливом ЗМІ (телебачення і соціальних мереж). Учителі окремо наголошують на важливості демонстрації мультфільмів з озвученням українською мовою. Найнижчий рівень володіння українською мовою мають учні із сімей протестантського віросповідання, де відсутні телевізори та доступ до Інтернету;

- учителі пов'язують бажання (і небажання) учнів вивчати українську мову з особливостями їхніх життєвих стратегій: якщо учень планує після закінчення школи їхати працювати за кордон, у нього відсутня мотивація до навчання взагалі;

- у зв'язку з особливостями ринку праці в сільській місцевості втрачена мотивація до отримання подальшої освіти (*«Ніхто не враховує те, що на даний час обов'язковість 12-річної освіти не дуже потрібна річ»* (В_рум_Микола_ч_42_Г_19); *«У нас багато молоді з дипломами працюють в Бельгії як чорноробочі. На жаль, поки наші випускники закінчують виші, їх колеги, які працювали в Бельгії, мають машини, добудували будинки ... Треба вчитися чи не треба вчитися?»* (В_рум_Микола_ч_42_Г_19). Аналогічна ситуація існує в сусідніх україномовних селах, і вона не пов'язана з рівнем володіння українською мовою (*«Міністерству треба думати, як заохотити*

батьків і дітей, щоб вони вчилися і залишались в країні і працювали!» (В_рум_Микола_ч_42_Г_19);

- рівень володіння українською мовою серед учнів, на думку вчителів, невисокий (*«Скільки у нас процентів таких, які добре спілкуються українською – може, 10 %. Спілкуватися українською мовою – треба жити в оточенні»*) (В_рум_Ольга_ж_58_Г_39);

- усі вчителі схвально ставляться до зниження вимог до ЗНО з української мови для випускників шкіл з румунською мовою викладання. Недоліком програми ЗНО є її підвищена складність, перевантаженість, а також відмінність шкільної програми та програми ЗНО. На їхню думку, учні румунської національності не можуть виконувати завдання, пов'язані зі знанням фразеологізмів, а такі завдання є обов'язково;

- запровадження статті 7 Закону «Про освіту» сприятиме падінню рівня знань (*«До хорошого не приведе – не будуть ходити на уроки, бо скажуть, що не розуміє»*) (В_рум_Олена_ж_55_П_33). Крім того, стресові умови переходу з молодшої школи до середньої будуть поглиблені ще й переходом на нерідну мову викладання. Дітям було би легше навіть з першого класу починати навчатися українською мовою;

- водночас частині вчителів незрозуміла стурбованість МОН України з приводу рівня володіння українською мовою випускників румунських шкіл (*«Звідки взяли, що наші діти не можуть себе реалізувати? Може, воно їм не треба? Що, Міністерство подбало про всіх учнів з українських шкіл? Тепер справа за румунами і угорцями?»*) (В_рум_Микола_ч_42_Г_19);

- перехід на українську мову викладання є засобом асиміляції румуномовного населення (*«Якщо ми всі перейдемо, ми просто забудемо*

свою мову» (В_рум_Лучіка_ж_39_Г_12), «Знищення національної меншини!» (В_рум_Ганна_ж_54_Г_29);

- усі батьки дітей з молодшої школі хочуть, щоб українську мову діти знали добре, але питання про те, щоб відкривати в школі українські класи, не підіймається;

- рівень задоволеності румуномовними підручниками дуже низький: важка для сприйняття мова, багато помилок, немає наступності авторів (коли можна обрати підручник одного автора з 5 по 9 класи).

Ефективність заходів, запропонованих Дорожньою картою імплементації мовної статті Закону України «Про освіту» на 2019–2023 рр., у фокус-групах за участю вчителів розглянуто крізь призму поінформованості вчителів про зміст дорожньої карти, а також форми, зміст і засоби підготовки вчителів до викладання українською мовою. Унаслідок аналізу зроблено такі узагальнення:

- учителі недостатньо поінформовані про Дорожню карту імплементації статті 7 Закону «Про освіту». Зокрема, значна частина з них вважає, що з 2023 року все навчання, починаючи з 5 класу, буде здійснюватися українською мовою. Учителі вважають, що можливо однаково добре володіти і румунською, і українською мовами, для цього необхідні тільки бажання і труд, а також мотивація;

- на думку вчителів, допомогти їм підготуватися до викладання українською мовою можуть самоосвіта, термінологічні словники з кожного предмета, належним чином організоване підвищення кваліфікації вчителів («Самоосвіта – найкращий спосіб. Тільки самоосвіта!» (В_рум_Вероніка_ж_48_Г_26), «Випуск словників (термінології) з кожного

предмета. Вони є, але недосконалі» (В_рум_Ганна_ж_54_Г_29), «На 80 % вчителі нашого колективу зможуть перейти. Всі закінчили ЧНУ. Кому треба – Інститут післядипломної підготовки, які нормально готують» (В_рум_Ольга_ж_58_Г_39);

- у змісті підвищення кваліфікації вчителі наголошують на необхідності розробки відповідного навчально-методичного забезпечення (*«... виїзжати по школах, по ОТГ, по районах. Треба термінологію розробити, прив'язану до класів» (В_рум_Олена_ж_65_Г_48); «... мовні курси. Але на допомогу, а не для перевірки! До нас нехай прийдуть, дадуть якусь літературу» (В_рум_Ганна_ж_54_Г_29);*

- формами підвищення кваліфікації вчителів можуть бути круглі столи, диспути-вебіари, дискусійні панелі, інтерактивні форми роботи. Учителі зацікавлені в розвитку дистанційних форм підвищення кваліфікації, які не зовсім схвалює Інститут післядипломної освіти, але це зручна для вчителя форма. Підвищити зацікавленість учителів до викладання українською мовою зможе збільшення зарплати. Замість заохочення нині відбувається тільки збільшення обсягів контролю їх роботи (зросла кількість перевірок).

У контексті пошуку *ефективних шляхів побудови комунікаційної стратегії для вироблення позитивного ставлення до вивчення української мови* на обговорення учасників фокус-груп було винесено запитання про:

- ресурси, якими вчителі користуються для пошуку інформації;
- проблеми в комунікації;
- способи заохочення учнів до вивчення української мови;
- ставлення до білінгвальної освіти.

Унаслідок аналізу змісту фокус-групи було зроблено такі висновки про позицію вчителів:

- учителі активно користуються ресурсом НУШ для ознайомлення з програмами, а на сайті mon.gov.ua беруть методичні рекомендації для проведення занять, документацію, різні обговорення;
- мобільні додатки з кожного предмета могли би полегшити вивчення української мови. Також варто створити онлайн-курси за програмою, однак готувати їх простішою мовою;
- суперечок на національному ґрунті серед учнів учителі не помічали, а образи на адресу румунського етносу чули;
- зацікавити учнів до вивчення української мови можна за допомогою покращення технічного оснащення кабінетів (наприклад, «у трьох кабінетах є інтерактивні дошки»); впровадження інтерактивних та ігрових форм проведення занять (на кшталт методик, запропонованих проектом «БомбеЗНО»);
- ставлення до білінгвальної освіти несхвальне. Серед учителів недостатня кількість кваліфікованих кадрів, які володіють методиками білінгвальної освіти. Замість цього краще наприкінці уроку зробити стисло підсумки українською, збільшити кількість годин з української мови.

Діалог про мову навчання з учнями старших класів – представниками румунської національності в Чернівецькій області

З учнями старших класів було проведено 2 фокус-групи – у школі з румунською мовою освітнього процесу та у школі з українською мовою

освітнього процесу в населеному пункті з компактним проживанням румуномовного населення. Респонденти визнають, що громадяни України – це ті, хто живуть в Україні і володіють мовою принаймні на базовому рівні.

Перспективи реалізації мовної статті Закону України «Про освіту» розглядалися крізь призму таких основних позицій:

- ставлення учнів до мови освітнього процесу;
- самооцінювання рівня володіння українською мовою;
- ставлення до збільшення кількості годин української мови;
- ставлення до збільшення кількості предметів, що вивчатимуться українською мовою;
- предмети, які учні пропонують вивчати українською;
- ставлення до вивчення мов узагалі;
- оцінювання якості навчальних матеріалів;
- ставлення до реформи;
- життєві плани після закінчення школи.

Ці тематичні блоки було виокремлено на основі матеріалів фокус-груп, представлених у вигляді аудіо-, відеофайлів і транскриптів, захищених правилами етики проведення емпіричних досліджень. Аналіз змісту фокусованих групових інтерв'ю з учнями старших класів дав підстави для таких узагальнень:

- учні вважають, що мовою освітнього процесу у школах, де навчаються представники румунської національності, має бути виключно румунська. Представникам національних меншин, особливо старшому поколінню, важко вивчити українську мову, оскільки вони вивчали свого часу в школі російську;

- учні переконані, що володіють українською мовою на достатньому рівні і що мова не є перешкодою для вступу до закладів вищої освіти;
- учні думають, що мають достатню кількість годин української мови;
- учні допускають можливість викладання 50 % предметів українською мовою, але пропонують, щоб учні самі визначали ці предмети. Проте вони готові зробити це без бажання, оскільки вважають, що мовою навчання має бути переважно рідна. Найбільше занепокоєння в учнів викликає небезпека зниження рівня володіння рідною мовою і навіть її цілковите виведення з ужитку;
- учні пропонують вивчати українською мовою такі предмети: географія, математика, історія, захист Вітчизни;
- респонденти визнають необхідність володіння російською, українською, румунською та іноземними (англійською і французькою) мовами, причому російську і українську вони іноземними не називають. Учні вказують на тенденцію до навчання дітей з українських родин у школах з румунською мовою навчання, оскільки це підвищує їхні шанси на європейському ринку праці;
- учні звертають увагу на значну кількість помилок у підручниках, перекладених румунською мовою (наприклад, з біології);
- старшокласники визнають, що їхнім безпосереднім наступникам буде складно перейти на вивчення значної кількості предметів українською мовою, а тим, хто розпочне з першого класу, буде вже набагато легше;
- значна кількість випускників пов'язують свої життєві плани з навчанням у Румунії або з паралельним вступом в Україні та Румунії. Вони

пояснюють це передусім несприятливою економічною ситуацією, а також недостатньою якістю вищої освіти в Україні.

Ефективність заходів, запропонованих Дорожньою картою імплементації мовної статті Закону України «Про освіту» на 2019–2023 рр., у фокус-групах за участю учнів старших класів розглянуто крізь призму навчальних онлайн-курсів та участі в мовних таборах. Унаслідок аналізу зроблено такі узагальнення:

- учні вважають, що весь потрібний їм україномовний контент вони можуть знайти у Play Market, проте вказують, що він не орієнтований на румуномовних школярів. Загалом учням імпонують відеоуроки українською мовою (наприклад, на БомбеЗНО) з різних предметів, якщо вони подають візуалізовану інформацію;

- школярі визнають корисність і дієвість мовних таборів, оскільки їм сподобався досвід участі в мовному таборі БомбеЗНО. На їхню думку, такий табір має тривати до двох тижнів і проводитися перед початком навчального року або під час інших канікул. На думку школярів, потрібно ретельніше обирати рівень завдань, оскільки завдання заниженої складності не сприяють їхній зацікавленості. Школярі схвалюють навчання у змішаних різнорівневих групах.

У контексті пошуку *ефективних шляхів побудови комунікаційної стратегії для вироблення позитивного ставлення до вивчення української мови* на обговорення учасників фокус-груп було винесено запитання про:

- джерела інформації про мовну статтю;
- характер висвітлення мовної статті у джерелах інформації, якими користуються учні;

- ставлення вчителів до необхідності імплементації мовної статті (на думку учнів);

- ресурси, якими користуються учні;
- особливості пошуку інформації в мережі Інтернет.

Унаслідок проведеного аналізу було зроблено такі узагальнення:

- про зміст та особливості імплементації мовної статті учні знають переважно з Інтернету, телебачення та спілкування з учителями;

- інформація, яка доходила до учнів, часто містила несхвалення мовної політики, причому як із румуномовних, так і україномовних джерел. Проте канали інформації ніхто не обмежував, і той, хто цікавився, міг отримувати інформацію з різних джерел та критично її осмислювати;

- доступний цікавий молоді медіапростір переважно російськомовний;

- учні вважають, що вчителі не дуже схвально ставляться до необхідності імплементації мовної статті, оскільки для них це буде навіть складніше, ніж для дітей;

- ресурсом «Нова українська школа» учні не користуються. Сайтом mon.gov.ua користуються переважно одинадцятикласники, щоб дізнатися новинки вступної кампанії. Місцеві новини дізнаються переважно з Інстаграму (як приклад назвали сторінку «Чернівціграм» та «Глибосвіта»). Батьки інколи читають новини на сайті «Молодий буковинець»;

- учні користуються переважно україномовним Google і з навчальною метою використовують як румуномовний, так і україномовний матеріал, проте часто інформації цими мовами бракує, і їм доводиться перекладати з російської. Спілкування в соціальних мережах школярі ведуть переважно

румунською мовою, проте за необхідності, викликані колом спілкування, використовують і українську, і російську мови (російську частіше).

Діалог про мову навчання з батьками учнів старших класів – представників румунської національності

На думку батьків, громадянами України є всі, хто в ній народився і проживає, і вони повинні володіти українською мовою. Більшість із них вивчали в школі російську мову, а українською оволоділи разом з дітьми й у процесі спілкування в україномовному середовищі. Проте вони підкреслюють необхідність володіння кількома мовами і розглядають це як значну перевагу.

Перспективи реалізації мовної статті Закону України «Про освіту» в оцінках батьків представлено через вплив української мови на можливості вступу дітей до ЗВО та перспективи подальшого працевлаштування, рівень викладання української мови в школі, проблеми з викладанням предметів румунською мовою, ставлення до білінгвальної освіти, ставлення до запровадження мовної статті, а також побоювання, пов'язані з її впровадженням.

Унаслідок аналізу матеріалів фокусованого групового інтерв'ю було зроблено такі узагальнення:

- батьки не бачать прямого зв'язку між переходом до вивчення українською мовою більшості предметів у національних школах і покращенням життєвих шансів дітей. Натомість вони вказують на прямий зв'язок майбутнього працевлаштування дітей з економічною ситуацією в регіоні та в Україні загалом;

- батьки не вбачають особливих проблем із рівнем викладання української мови в школі і вказують на високий рівень партнерства школи і громади;
- серед основних проблем вони визначають якість підручників і несвоєчасне забезпечення ними учнів;
- батьки не демонструють усвідомлення того, що таке білінгвальна освіта, тому категорично заперечують її впровадження;
- у впровадженні мовної статті закону «Про освіту» не бачать перспектив, а розглядають її як дискримінацію представників національних меншин в Україні. Головні побоювання батьків пов'язані з тим, що діти забуватимуть рідну мову або розмовлятимуть нею на нижчому рівні. Вони вважають, що через упровадження цієї статті «загине румунська мова, культура й ідентичність» в Україні.

Про бачення *ефективності заходів, запропонованих Дорожньою картою імплементації мовної статті Закону України «Про освіту» на 2019–2023 рр.*, зазначимо, що батьки не демонструють володіння інформацією про це, проте рекомендують, щоб будь-які запропоновані форми роботи були цікавими і корисними для дітей, були безпосередньо пов'язаними з практикою, з тим, що знадобиться дітям у житті.

Для визначення *ефективних шляхів побудови комунікаційної стратегії для вироблення позитивного ставлення до вивчення української мови* з фокусованих групових інтерв'ю з батьками взято дані про основні джерела інформації, якими користуються вони та їхні діти, наявність конфліктних ситуацій, пов'язаних із мовою, а також бачення ними рівності прав і шансів для представників національних меншин.

На основі аналізу було зроблено такі висновки:

- за інформацією батьків, діти дивляться фільми, серіали та різні програми українською мовою та слухають українську музику. При наповненні медіаконтенту визнають необхідність звернути увагу на розважальні та пізнавальні передачі українською мовою як такі, що викликають найбільший інтерес дітей;

- ресурсами «Нова українська школа» і mon.gov.ua батьки не користуються;

- Серед Інтернет-сайтів батьки називають [bukinfo](http://bukinfo.com), ukr.net та «Молодий буковинець», а серед районних газет – «Новий день»;

- батьки не відчують високого рівня напруги, пов'язаної з мовою, проте зазначають, що вони та їхні діти неодноразово відчували нерівність за національним принципом, коли за однакових обставин перевагу надавали представникам української національності;

- батьки висловили ідею, що *«в українців існує упереджена думка, що румуни не знають української мови і навіть не дають сказати»* (Б_рум_Сорін_ч_49_10).

ДІАЛОГ ПРО МОВУ НАВЧАННЯ З ПРЕДСТАВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Діалог про мову навчання з представниками органів управління освітою в Закарпатській області

Загальні враження від спілкування позитивні, учасники справляють враження відвертих, щирих людей, які вболівають за свою справу. Представники цієї групи відрізняються від аналогічної чернівецької тим, що, попри свою етнічну належність до угорської меншини, знаходяться в угорськомовному середовищі (яке компактно проживає в Берегівському районі) і мають значно менше точок перетину з україномовним населенням. Можна припустити, що ця обставина не дає підстав вважати ці дві групи тотожними і можливими для порівняння. Можливо, саме цим можна пояснити більш категоричні судження учасників фокус-групи. Узагалі ж її учасниками були переважно методисти районного методичного кабінету та Інституту післядипломної освіти (Зав. РМК_Оксана_ж_55_33: ... *Ми і так інакші на Закарпатті. Розумієте, що не такі, що якби хтось колись, когось дуже спробував принизити, спробував забрати у когось мову, то би ніколи не говорили, що у нас в області угорці, українці, румуни і так далі. Ми всі зберігаємо свою ідентичність*).

Перспективи реалізації мовної статті Закону України «Про освіту» можна проаналізувати на підставі відповідей на такі питання:

- ситуація в школах області навколо імплементації сьомої статті Закону «Про освіту»;

- ставлення до змін у навчальному процесі, викликаних упровадженням Закону;

- роль керівників місцевих органів управління освітою в обговоренні питання переходу на українську мову навчання.

У результаті аналізу змісту фокусованих групових інтерв'ю було підкреслено такі ключові позиції:

Представникам цієї групи притаманні суперечливі твердження: Дир._Габрієлла_ж_44_24: *Всі розмовляють державною мовою; Державну мову достатньо знати на побутовому рівні; Угорці українську мову на рівні рідної ніколи знати не будуть!; Розмовляти угорською будемо, проконтролювати це неможливо.*

Водночас низькою є оцінка рівня володіння українською мовою серед учителів. Заперечується навіть можливість належного опанування українською мовою: Дир._Габрієлла_ж_44_24.: *Вчитель-фахівець, для якого угорська мова є рідною, він ніколи не буде державною мовою володіти 50 на 50, ніколи ...; Наші вчителі на елементарному рівні всі знають українську мову. Отже, вчителі-предметники не зможуть забезпечувати навчальний процес українською, оскільки вони до цього не підготовлені.*

Перехід має бути повільним, поступовим. Насадження викликає спротив, у такому разі воно буде неефективним.

Навіть представники цієї цільової групи не ознайомлені з основними положеннями Закону, вважають, що перехід буде стрімким, одразу. На їхню думку, перехідний період може бути збільшений навіть до 25 років. Отже, можна говорити про незадовільну комунікативну політику керівництва органів освіти з представниками навіть вищої ланки середовища освітян Закарпаття

(Зав. РМК_Оксана_ж_55_33: *Тобто продовжено термін впровадження з 2023 року далі? ... Так, продовжено і потім будуть дивитися, моніторити є показники, чи нема показників. В мовному питанні ніколи не можна рухатися пришвидшено, за один рік. Потрібно дуже по-тихеньку, дуже поступово і дуже розумно).*

Ефективність заходів, запропонованих Дорожньою картою імплементації мовної статті Закону України «Про освіту» на 2019–2023 рр., висвітлено в оцінках форм, змісту і засобів підготовки вчителів до викладання українською мовою. Унаслідок аналізу зроблено такі узагальнення:

- має бути розроблений стандарт з української мови для учнів з угорських шкіл. Учасники ФГ брали участь у його розробці, але Міністерство не йшло назустріч. Отже, варто долучити до його розробки місцевих освітян (Дир._Габрієлла_ж_44_24: *Я 24 роки працюю вчителем і я знаю, що це питання стоїть вже всі ці 24 роки. Якщо не більше. Ми розробляли і педагогічне товариство розробляло для національних шкіл програми стандарти, але Міністерство ніколи не йшло нам на зустріч. У нас дуже великий плюс, що йде експериментальна програма вивчення української мови у національних школах. У нас іде у початковій ланці там менше годин, але з 5–6 класу – 7 годин на тиждень, 7–8 клас – 6 годин на тиждень).*

Дуже важливо розпочинати вивчення української мови з наймолодшого віку, з дитячих установ. Українська мова для угорських дітей є іноземною, і вивчати її треба як іноземну (Зав. РМК_Оксана_ж_55_33. *Кажуть, що це просто повний перехід, а потрібна поступовість. Так, щоб принаймні суспільство було підготовлене, що буде поступовий перехід на навчання державною мовою).*

З переліку предметів, з яких можливий перехід на українську мову викладання, названі фізична культура, музичне, образотворче мистецтво, Захист Вітчизни. Історію України мають викладати двомовно (Зав. РМК_Оксана_ж_55_33: *Захист вітчизни, фізкультура викладалися українською мовою. Двомовно, коли була записана дата, класна робота українською мовою, а також угорською мовою. Обов'язково словничок на дошці був на українській мові*);

- реалізація Закону буде успішною в разі зацікавленого, вмотивованого вчителя;
- спостерігається масовий відтік учителів за кордон. Там заохочують зарплатою, обладнанням кабінетом, житлом, оплатою комунальних услуг. Оплата праці вчителя в Україні не може конкурувати з угорською стороною;
- поки що вчителі налаштовані категорично – вимога переходу на українську мову викладання буде, за їхніми словами, приводом для добровільного звільнення. В умовах дефіциту вчителів на Закарпатті це ставить під загрозу забезпечення процесу викладання;
- на Закарпатті масово почав падати рівень загальної успішності. І питання не в успішності з української мови, а в якісних показниках з усіх предметів;
- представники цієї групи схвалюють дозвіл МОН України на використання угорських підручників. Якість українських підручників на угорській мові дуже низька, а в середній і старшій школі програма для українських шкіл не збігається з програмами з Угорщини, тому вони не можуть користуватися їхніми підручниками;

- представники цієї цільової групи високо оцінюють ресурс НУШ, вчителі активно ним користуються;
- освітяни користуються не лише сайтами місцевих новин, але й спеціальними сайтами, орієнтованими на освітянську спільноту. Саме їх можна активно використовувати для просування ключових меседжів, що стосуються просування Закону «Про освіту».

У контексті пошуку ефективних шляхів побудови комунікаційної стратегії для вироблення позитивного ставлення до вивчення української мови на обговорення учасників фокус-групи були винесені запитання про джерела інформації для місцевих освітян, оцінку якості електронних ресурсів, запропонованих МОН України, способи зацікавлення учнів до вивчення української мови, ставлення до білінгвальної освіти.

Обговорення цих питань дало підстави зробити такі висновки:

- учнів можна зацікавити до вивчення української мови, лише якщо зацікавити їхніх батьків;
- дітям буде набагато легше засвоїти українську мову, якщо вони з першого класу будуть навчатися двома мовами. Наймолодші учні вже демонструють набагато вищий рівень розмовної української мови;
- треба переорієнтувати програму зі складання ЗНО на розвиток мовлення: (Дир._Габрієлла_ж_44_24.: *Вони можуть прекрасно скласти тести – 10–11 балів. Але коли треба писати або розмовляти, то там уже йде 5–6*). Дуже низька якість перекладу з Google, тому вчителі не дозволяють учням користуватися ним. Отже, нагальним є питання створення мобільних додатків для якісного перекладу з угорської мови;

- формами зацікавлення учнів до вивчення української мови можуть бути організація екскурсій по Україні, треба розширити середовище їх спілкування. Також варто використовувати найсучасніші методики – ігрову форму, літні табори (які дають реальний ефект). Дуже високою є оцінка табору БомбеЗНО;
- мотивація до вивчення української мови пов'язана з життєвими орієнтирами школярів: якщо вони будуть бачити своє майбутнє в Україні, вони хотітимуть її вивчати.

Діалог про мову навчання з учителями в Закарпатській області

Учителі, які були учасниками фокусованих групових інтерв'ю, визнають, що володіння українською мовою є більшою мірою необхідністю, ніж престижем. Проте рівень володіння українською мовою серед учнів низький. Свідченням того є те, що для проведення фокус-груп з десятикласниками залучали перекладача. Усі вчителі схвально ставляться до зниження вимог до ЗНО з української мови для випускників шкіл з угорською мовою викладання. Хоча незрозумілим для них є подальший процес зарахування до навчального закладу на рівні з учнями українських шкіл. Основне побоювання серед учителів – це складність ЗНО, боязнь якого навіть спричиняє від'їзд значної кількості учнів після 9 класу (В_угор_Біанка_ж_22_П_2: *Просто зробить «реально».* Що діти реально зможуть здати ЗНО, а не на рівні української школи. В_укр_Корнелія_ж_44_Г_27: *Не тільки матеріальна, але й бажання дітей знати. Я завжди кажу своїм учням «не має гіршого для мене, як для*

вчителя — прийти у клас і бачити ваші очі, які нічого не хочуть». Не не розуміють, а не хочуть ...).

Учительське бачення перспектив реалізації мовної статті подано в таких узагальненнях:

- учителі вважають, що основними **наслідками** мовної статті стануть: поступове зникнення шкіл національних меншин; зниження рівня знань серед учнів угорськомовних шкіл; батьків позбавлять можливості вибору мови навчання для своєї дитини (В_угор_Ілдико_ж_55_П_33 *«Ну, я думаю, що це буде кінець угорським школам. Це саме, освіта буде анульована.» «Вони ж [Респондент тяжко зітхає] елементарні слова не знають, а як тоді тоді той предмет будуть розуміти? В_угор_Діана_30_.._10: Якщо повністю укр мову так введуть, то правду кажуть, що повиїзжають багато. І вчителі лишаться без роботи і дітям буде важко і сім'ям);*

- учителі пов'язують бажання (і небажання) учнів вивчати українську мову з особливостями їх життєвих стратегій: якщо учень планує після закінчення школи їхати працювати за кордон, у нього відсутня мотивація до навчання взагалі, а не тільки до вивчення української мови. (В_угор_Корнелія_ж_44_Г_27: *Це наше майбутнє... Ті, що планують виїжджати в Угорщину, то їм вже не треба. Їм не треба українську мову. Вони не бачать перспектив вивчати українську мову, як таку. А ті, що хочуть залишатися на території України, то вони свідомо розуміють, що їм треба);*

- учителі зазначають, що у зв'язку з особливостями ринку праці в регіоні (відсутність роботи, низька оплата праці) втрачена мотивація до отримання подальшої освіти (В_угор_Катя_ж_40_Г_18: *Не лише після 9, а й*

після 7–8 класу. Від 3-ох до 5 дітей переводять, виїжають. В_угор_Лідія_ж_34_Г_10: *От теперішній 9-ий клас, угорський клас, вони почали, коли вони ходили у 5-ий клас, там, по-моєму, 14 дітей було, а тепер лишилось 7);*

- на думку вчителів, починати вивчати українську мову потрібно з дитячого садочка, з молодшого віку. У початковій школі з української мови складна програма, що відбиває в угорськомовних дітей бажання вивчати українську мову взагалі (В_укр_Світлана_ж_30_.._9: *Дитина приходить у 1-ий клас, вона не знає нічого, жодного слова. Тільки привітатися. А вона починає вчитися «усе» за програмою, як українські школи. То дуже важко»;* В_угор_Анна_ж_50_Г_23: *Вони ж [Респондент тяжко зітхає] елементарні слова не знають, а як тоді той предмет будуть розуміти? Навіть якщо і ми перейдемо на українську, то вони не будуть розуміти»;* В_угор_Корнелія_ж_44_Г_27: *Чого з англійської мови на Закарпатті кращі результати ЗНО, ніж з української? Тому що вони її вчать як чужу мову і відповідно такі є вимоги);*

- запровадження статті 7 Закону «Про освіту» може привести до зменшення кількості вчителів (В_укр_Корнелія_ж_44_Г_27: *Держава має розуміти, що пройде з такою політикою кілька років і не буде кому наших дітей вчити);*

- українську мову потрібно вчити як іноземну мову (В_угор_Еріка_ж_50__30: *Як іноземну мову для нас це іноземна мова. Як іноземну мову, то тоді можна виучити, якщо рідну мову добре знаємо).*

Більшість учителів ознайомлені з ефективністю шляхів, визначених Дорожньою картою імплементації статті 7 Закону «Про освіту», проте

притримуються думки, що ця стаття не буде реалізована з 2023 року, і всі очікують змін. Вони висловили такі думки:

- неможливо однаково добре володіти і угорською, і українською мовою. Водночас усі вчителі зазначили важливість і необхідність вивчення української мови, але потрібна поступовість, удосконалення методик і час, щоб молодше покоління показало результат (В_угор_Ілдико_ж_55_П_33: *«Я думаю, що за рік, за п'ять навчити просто дітей, тепер вимагати всьо нараз – це не правильно. Раз дали словника, підручника і є нові програми, давайте поекспериментуємо чи так правильно запрацює, і, якщо все нормально буде, тоді вже можна вимагати»*). В_угор_Еріка_ж_50__30: *В ігровій формі, щоб вчили українську мову. Прийшли у перший клас в такій групі заняття проводила би кождий день на тому елементарному рівні. Бо дома, дійсно, мало хто чує українську мову. І тоді би зовсім інакше було і плюс, за то треба перехідний період, я так думаю, щоби тепер покоління котре в садочках ... І в школі вчителям, оце, десять–дванадцять років і треба, щоб перехідний період був іпочинати із азів);*

- рівень задоволеності угорськомовними підручниками невисокий: важка для сприйняття мова, багато помилок, поганий переклад;

- учителям можна допомогти підготуватися до викладання українською мовою через допомогу в організації їхньої самоосвіти, проведення курсів на місцях (В_угор_Ганна_ж_54_Г_28: *Стаціонарні курси» – найкращий спосіб. Тільки самоосвіта!*), підвищенням заробітної платні (В_угор_Ганна_ж_54_Г_28: *Якщо ми будемо получати «майбільший заробіток», хорошу зарплату, тоді будемо вчити*).

Для вироблення комунікаційної стратегії важливо врахувати такі думки опитаних учителів:

Бажання та настрої батьків – передумова до покращення вивчення української мови (В_угор_Корнелія_ж_44_Г_27: *Знання української мови сприятиме, лише справа в тому що не вони це не розуміють, а більше їх батьки. (В один голос сказали декілька респондентів). Батьки дозволяють дітям не вчитися. Хоча розумові здібності є у всіх. Дуже рідко коли дитині важко засвоїти певний матеріал з програми, я говорю про українську мову. В_укр_Вікторія_ж_49_Г_29: Я угорець і мені потрібна лише угорська мова. І я буду розмовляти лише угорською. Українська мені не потрібна» – така їхня думка. В_укр_Світлана_ж_30_.._9: Якщо батьки переконані, що їм то необхідно, то то нікому не помішає. Якщо думають, що дійсно, та угорська їм потрібна, то все рівно будуть відвозити чи за кордон. Все рівно будуть вивчати ту угорську, я так думаю, не?).*

Нині замість заохочення відбувається тільки примус до переходу, а потрібно формувати бажання вчити українську мову (В_угор_Ілдико_ж_55_П_33: *Треба би ще часу дати, розробити ці програми, тоді дати їм певний час, щоб запрацювала ця робота. Ну, дивитися, якось моніторити ці процеси? Так, чи в правильному напрямку рухаємось).*

Ставлення до білінгвальної освіти, мобільних додатків та онлайн-курсів не дуже схвальне через відсутність мотивації та цікавості в самих учнів (В_угор_Ілдико_ж_55_П_33: *Бажання у дітей, у батьків В_укр_Корнелія_ж_44_Г_27: Але вони не будуть цікавитись укр мовою через інтернет, повірте мені. Вони цікавляться тим, що їм цікаво у їхньому віці, і аж ніяк не вивченням держ мови. То, щоби паралельно йшло).*

Діалог про мову навчання з учнями старших класів – представниками угорської національності в Закарпатській області

Учасники обох фокус-груп – представники угорської національності, вважають себе громадянами України. Удома, в школі на перерві вони спілкуються переважно угорською мовою, лише дехто – російською. Зазначають, що громадяни України повинні володіти українською мовою на звичайному, середньому рівні, тобто вміти читати, писати і говорити нормально (У_угор_Норберт_ч_10: *Якщо ми йдемо у якісь установи, поліклініку, військомат, то це потрібно, але складно*»).

З респондентів, які дали відповідь на запитання про володіння українською мовою, половина зауважила, що володіє нею. Транскрипт не дає змоги отримати уявлення про рівень їхнього володіння мовою, оскільки фокусоване групове інтерв'ю проводилося через перекладача. Учні вважають, що мають достатньо знань з української мови для спілкування у своєму населеному пункті, але недостатньо, якщо виїхати в україномовні міста.

Перспективи реалізації мовної статті Закону України «Про освіту» розглядалися крізь призму таких основних позицій: дотримання громадянських прав і рівність можливостей для громадян України; поінформованість про закони про мову в державі загалом і освіті зокрема та їхнє розуміння; побоювання учнів, пов'язані з упровадженням законів; ставлення до мови освітнього процесу та двомовної освіти; ставлення до збільшення кількості годин та кількості предметів українською мовою; предмети, які учні

пропонують вивчати українською; ставлення до вивчення мов загалом; труднощі у вивченні української мови.

Аналіз змісту фокусованих групових інтерв'ю з учнями старших класів дав підстави для таких узагальнень:

- учні продемонстрували певну суперечність у відповіді на запитання про рівність шансів представників різних національностей в Україні, відповівши одразу *«так»*, а потім стверджуючи, що *«при прийомі на роботу перевагу нададуть українцю, тому що він краще знає мову»* (У_угор_Ерік_ч_10: *Того виберуть, хто краще знає мову*);

- респонденти продемонстрували певну необізнаність змісту «Закону про функціонування української мови як державної», мовної статті Закону «Про освіту» і Дорожньої карти в частині імплементації закону. Три документи сплуталися в їхній уяві і сформували картину, що демонструє перспективи заборони угорської мови, а це викликає однозначне засудження;

- Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної» учні сприймають як заборону використовувати материнську мову і висловлюють припущення, що його виконання важко буде контролювати, а тому ситуація не зміниться. Учні висловлюють побоювання, що їм буде заборонено спілкуватися угорською мовою в побуті та державних установах (У_угор_Андрій_ч_10: *Ми чули, що на материнській мові, на власній можна відповідати, говорити, розмовляти лише на вулиці, вдома, а в державних установах і т. д. це заборонено законом від вчорашнього дня. Ніби так виглядає, що заборонено використовувати материнську мову. Також від 5 класу будуть вводити деякі предмети на українській мові. Від цього нам страшно, тому що досконало ми її не знаємо. Ми не можемо сформулювати*

думку на українській мові, тому що думаємо на угорській і маємо малий запас слів»);

- сьогодні українською мовою викладають лише українську мову і літературу і захист Вітчизни, проте навіть і на цих уроках учителі частково пояснюють матеріал угорською мовою (У_угор_Едіна_ж_10: *Але якщо у вас українська, то тільки на українській мові? – Р.: Ні. – І.: Тобто, вам перекладають на угорську? – У_угор_Едіна_ж_10: Так, тому хто не розуміє);*

- учні висловлюють мовчазний опір збільшенню кількості предметів, що вивчатимуть українською мовою, оскільки стверджують, що не володіють українською мовою настільки, щоб вивчати нею певні предмети (І.: *Як ви ставитесь до того що більшість предметів буде викладатись укр мовою? – Р.: НЕМАЄ відповіді, всі мовчать. – І.: Ви вже 10й клас, чи вивчили б ви краще укр мову якби вчили деякі предмети українською? Р.: ні, бо ми би не розуміли У_угор_Андрій_ч_10: *Хто захоче добре знати по-українськи, то треба вчити з першого класу, а не з п'ятого класу української мови);**

- тому одиниці озвучили, що вони відчувають приниження і дискримінацію, а більшість відмовчувалася (І.: *Яка у вас була реакція, що буде перехід на українську мову і що буде менше угорської? – У_угор_Кітті_ж_10: *відчуття приниження, дискримінації національної меншини);**

- учні висловлюють сподівання на те, що до закону будуть внесені зміни (У_угор_Лоцці_ж_10: *Хай змінять закон. Закон треба міняти);*

- про вплив на збереження національної ідентичності пролунали кардинально протилежні точки зору (У_угор_Олексій_ч_10: *Бояться, що буде порушена національна ідентичність, що буде витіснення угорських меншин; Х: Не пропаде, все буде добре);*

- до двомовної освіти ставлення позитивне, проте складно простежити, що учні вважають двомовною освітою, найімовірніше, йдеться про вивчання двох мов;

- загалом респонденти вважають, що українську мову слід вивчати якомога раніше (У_угор_Миранда_ж_9: *Хто хоче добре знати по-українськи, то треба вчити з першого класу, а не з п'ятого*);

- учні не вважають, що перехід на українську мову викладання більшості предметів у національних школах підвищить можливості вступу до закладів вищої освіти, оскільки це залежить від різних чинників (У_угор_Андрій_ч_10: *Бо не лише знання з української мови потрібні для вступу, а і багато інших є питань по поводу вступу в українські вузи*). Більшість респондентів не планують вступати до вишів, а планують вступати до професійно-технічних училищ або їхати до Угорщини на роботу (У_угор_Аніта_ж_10: *Вони всі їдуть в Угорщину на роботу. – І: А в Угорщині не будете продовжувати навчання? – Ні!*). Водночас учні вважають, що зниження вимог до рівня володіння українською мовою на ЗНО збільшить кількість випускників, які отримуватимуть вищу освіту в Україні (У_угор_Емеше_ж_10: *Ми раді цьому, якщо воно дійсно буде. Треба вчитись далі*);

- згідно з думкою респондентів, більше половини вчителів однаково добре говорять угорською і українською («35 вчителів, з них більше половини»);

- серед причин, що ускладнюють оволодіння українською мовою, респонденти назвали такі: значна відмінність української та угорської мов; пізній початок вивчення української мови (І.: *З якого періоду треба починати вчити українську, щоб ви її трошки знали? У_угор_Олексій_ч_10: З садочка*);

недостатні зусилля з боку учнів (У_угор_Олексій_ч_10: ... бо не займаємось так, як би мали займатись»); відсутність україномовного середовища; більша популярність російської мови («І.: А легше вам російську чи українську? – У_угор_Лоцці_ж_10.: Російську, я російську люблю»);

- учні схильні надавати перевагу в побутовому спілкуванні російській мові як такій, що більше знадобиться в житті (У_угор_Миранда_ж_9: Якщо я розумію російську, то буду і українську розуміти).

Ефективність заходів, запропонованих Дорожньою картою імплементації мовної статті Закону України «Про освіту» на 2019–2023 рр., у фокус-групах за участю учнів старших класів розглянуто крізь призму навчальних онлайн-курсів та участі в мовних таборах. Унаслідок первинного аналізу зроблено такі узагальнення:

- респонденти або не знають про онлайн-ресурси українською мовою, або знають, але все одно не користуються («І.: А ви би хотіли такі курси? – Д.: Ні, не будемо користуватися. І: Вам цікаві такі курси? – У_рум_Давід_ч_10.: ні У_угор_Ізабелла_ч_10: Якщо б розробили онлайн курси української мови, ви би користувались ними? – У_угор_Ізабелла_ч_10: Вони є. І.: А ви ними користуєтесь? – У_угор_Ізабелла_ч_10.: Ніхто!»);

- вважають, що більш корисним є розроблення україномовного медіаконтенту для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку (У_угор_Янош_ж_10: Головне, щоб дитина вміла читати. Мультіки і це все, але головне щоб вміла читати; У_угор_Аніта_ж_10: Чим менша дитина, тим скоріше навчиться мови; У_угор_Іштван_ч_10: Якщо діти дивляться фільм на українській, то краще вчать. Малі діти краще сприймають);

- ніхто з респондентів не брав участі в мовних таборах БомбеЗНО, проте зацікавлені в участі і готові до живого україномовного спілкування;
- учні не використовують мобільних додатків для полегшення комунікації.

У контексті пошуку *ефективних шляхів побудови комунікаційної стратегії для вироблення позитивного ставлення до вивчення української мови* на обговорення учасників фокус-груп було винесено запитання про: наявність конфліктних ситуацій навколо мовного питання; основні акценти комунікаційної стратегії; ресурси, якими користуються учні; тематику, яка цікавить дітей; особливості пошуку інформації в мережі; ставлення до української музики; історії успіху угорців в Україні. Унаслідок первинного аналізу було зроблено такі узагальнення:

- учні знають, що таке Нова українська школа, але не користуються ані цим ресурсом, ані ресурсом mon.gov.ua, ані регіональними веб-ресурсами. Новини переважно отримують із соціальних мереж;
- у соціальних мережах переважно спілкуються угорською мовою, українські новини читають на угорській мові;
- цікаві їм фільми дивляться угорською, українською і російською мовами;
- інформацію в Інтернеті шукають переважно російською мовою, оскільки її найбільше, але перевагу надають інформації угорською мовою (*«І: Інформації якою мовою є більше? – У_угор_Олексій_ч_10.: Українською. Але української мало, а угорської ще менше»*);
- учні іноді слухають українську музику («Океан Ельзи», «Мягі», «Время и Стекло», «Ендшпіль») на Youtube-каналі;

- у контексті історій успіху угорців в Україні згадують артистів і політиків (У_угор_Лоцці_ж_10: *Еріка Герцег, та що в «Віагра», Роланд Цебер, Брензович, Тіпель, співак, він тут проживав (посміхаються)*);
- медіаконтент, який цікавить учнів: спорт, серіали, кулінарні канали тощо;
- респонденти стверджують, що конфліктні ситуації з однолітками навколо мовного питання періодично виникають, але вони не є критичними (У_угор_Ізабелла_ч_10: *... ми відстоюємо своє, звикли до конфліктів*).

У побудові комунікаційної стратегії слід розставити такі акценти:

- повага до української мови як державної і вироблення розуміння, що спілкування українською не шкодить комунікації угорською;
- повага до угорської мови та її носіїв;
- створення реальних та онлайн-спільнот з українською мовою комунікації.

Діалог про мову навчання з батьками учнів старших класів – представників угорської національності в Закарпатській області

Переважна більшість учасників дослідження з групи батьків ідентифікували себе як угорці, причому при визначенні інших етнічних груп, які живуть у Закарпатській багатонаціональній області, згадували лише українців. На противагу цьому, батьки учнів з румунською мовою навчання з Чернівецької області згадували велику кількість національностей. Можна припустити, що угорці роблять акцент на українцях як титульній нації, вважають стосунки з ними важливішими за стосунки з іншими етнічними групами.

Перспективи реалізації мовної статті Закону України «Про освіту» відображені у відповідях на питання про оцінку батьками якості знань з української мови, необхідність її вивчення, загальну оцінку реформи та ставлення до статті 7 Закону, можливі наслідки переходу на українську мову навчання, зокрема й оцінку шансів на продовження навчання в закладах вищої освіти.

Аналіз матеріалів фокусованого групового інтерв'ю дозволив зробити такі узагальнення:

- учасники фокус-групи усвідомлюють важливість знання української мови і це декларують, бо українська мова – державна. На їхню думку, громадянство передбачає вільне володіння українською мовою (Б_угор._Світлана_ж_37_2: *Треба знати державну мову;* Б_угор._Адріана_ж_32_5: *Я хочу знати, тому дала дитину в український клас, щоб знала. Треба знати, бо ми тут живемо. Ми поспробуємо вчитись в українському класі, але досить важко;* Б_укр._Імре_ч_44_10: *Громадяни України мають вільно спілкуватись українською*);
- також українську мову треба знати для подальшого навчання (у вищій школі) та працевлаштування (Б_угор._Ліліана_ж_47_11: *Щоби жили тут, на Україні, щоби поступали і мали де працювати;* Б_угор._Єлизавета_ж_35_5: *Живуть на Україні, значить буде в них шанс далі вчитись у вищих навчальних закладах;* Б_угор._Вікторія_ж_37_5: *Но най буде, сто процентів, шо малі діти будуть говорити по-українськи тай по-угорськи, то дуже добре буде*);
- значно легше здійснити перехід, якщо вивчати з першого класу і українську, і угорську. Навіть більше того, на думку батьків – учасників фокус-

групи, учень, який починає навчатися в школі з національною мовою навчання, втрачає мотивацію до вивчення української, бо він звикає до навчання рідною мовою (Б_угор._Жужанна_ж_31_5: *Хочу сказати, що якщо даєш угорському класу, то він не чує, і він не має знань далі, ну не хоче знати українську, він уже звик говорити угорською*);

- українську мову треба вивчати як іноземну, тоді як вона вивчається як рідна (Б_угор._Вікторія_ж_37_5: *З першого класу треба, щоб діти знали і українську, і мадярську. Щоб дві були і з першого класу вже навчалися*);

- батьки визначають рівень свого володіння українською як достатній для спілкування, роботи. Водночас, оцінюючи Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної», вважають за необхідне збільшити перехідний період (можливо, внаслідок усвідомлення своєї неготовності до повноцінного спілкування) (Б_угор._Катерина_ж_35_11: *Мені це дуже смішно, якщо я тепер не знаю по українській, то завтра звідки буду знати?; Ж: Дуже важко буде людям адаптуватися до цього, бо, мабуть, треба надати якийсь період людям, щоби вони якось звикли до цього – говорити зразу українською мовою*);

- попри те, що батьки не заперечують важливості вивчення української мови, сприйняття статті 7 Закону України «Про освіту» переважно негативне, бо перехід на українську мову викладання призведе до того, що учні нічого не будуть розуміти, погіршиться загальна якість знань (Б_угор._Сеннелі_ж_36_9: *Нічого не будуть знати – це точно; Б_угор._Жужанна_ж_31_5: Тяжко, не будуть розуміти*);

- на думку батьків, деякі представники угорської спільноти непокояться за зміни, закладені в мовній статті Закону України «Про освіту»,

побоюючись зникнення угорської мови (Б_угор._Вікторія_ж_37_5: *Боятися, що заберуть угорську мову. Вони не проти української мови, но вони проти, що вообщє скасують угорську мову. Вони хочуть, щоб залишився свій рідний язик»; Б_угор._Сеннелі_ж_36_9: Вони (представники національно-культурних товариств) так кажуть, що треба знати українську мову, як державну мову, то 100 %, що треба знати, але угорську треба оберігати);*

- навіть у змішаних сім'ях, де є носії української мови, спілкування відбувається угорською мовою, і батьки відчують провину за те, що мало спілкуються в сім'ї українською (Б_угор_Єлизавета_ж_35_5: *Ми тоже виноваті, бо ми вдома не говоримо по-українськи, я знаю, що я тоже винувата, май більше би треба вдома говорити по-українськи);*

- збільшення кількості предметів, які будуть викладати українською, не дасть суттєвого ефекту, бо в школі відсутнє мовне середовище. Лише якщо діти будуть більше перебувати в україномовному середовищі, можна досягти бажаного ефекту (Б_укр._Імре_ч_44_10: *Але тут, у школах, нема середовища. Там, в університеті, училищах, має середовище, а тут немає. Тут діти не ходять і не говорять українською, лише з угорським середовищем»; Б_угор._Адріана_ж_32_5: *Вадь на роботу, вадь просто м замуж хотіла вийти, середовище мотивує);**

- вимоги до ЗНО надто високі, тому батьки схвально ставляться до зниження порогу прохідного балу ЗНО з української мови.

Успішність навчання залежить від мотивованості учня: хто бажає навчатися, той буде навчатися успішно і вступати до закладів вищої освіти (Б_угор._Сеннелі_ж_36_9: *Хто хоче витися, то будуть іти, хто не хоче, то ідуть по заробітках, щоб там працювати і вчитися»; «Будь-яку іншу мову,*

всі хоче знати, лиш не хоче вчитися українську мову, бо для них вона дуже тяжка»). Водночас складно відокремити мотивацію до навчання взагалі з мотивацією до навчання за кордоном: можливо, батьки і діти свідомо не докладають зусиль для вивчення української, бо вважають закордонну освіту кращою життєвою стратегією;

- учасники цієї фокус-групи не користуються інтернет-ресурсами МОН, вважають це прерогативою вчителів;

- вивчення української мови молодшими школярами ускладнене внаслідок того, що вчителі української мови не володіють угорською мовою (Б_угор._Олександра_ж_27_1: *Тепер в мене хлопчик в перший клас ходить, але 5 уроків є українська мова, але він каже, що дуже тяжко, вчителька нич не розуміє по-мадярськи, нич не розуміє»;* «*треба ще і вчительку, яка б розуміла угорську. Вчителька нічого не знає і не розуміє по-угорськи. То велика проблема*). Тому діти, які ходять до шкіл з українською мовою викладання, розташованих у місцях компактного проживання етнічних спільнот, потрапляють у ситуацію подвійного стресу: з одного боку, адаптація до навчання в школі, з іншого боку, адаптація до навчання іноземною мовою, засвоюючи нові терміни нерідною мовою. З нашої точки зору, до викладання української мови хоча б у молодшій школі варто залучати носіїв мови етнічної меншини (рівня А2-В1);

- зацікавленість молодших школярів до української мови вища, ніж у учнів старших вікових груп (Б_угор._Мар'яна_ж_37_10: *Я так бачу, що перший клас в українському класі, ну 6–7 років дитині, більше хочуть знати українську*);

- на думку батьків, засвоїти українську легше, якщо починати з дитячих установ, а вони такої можливості не мають, бо садочки переважно угорськомовні (Б_угор._Ліліана_ж_47_11: *В садочку, у нас є файний великий, а група не є українська, лиш мадярська і все дуже шкода, бо якщо, наприклад, в мене є шанс давати, вже нет, бо вже перший ходить малий, я уже з садика би українську, се тут треба начинати*). Отже, перехід дитячих установ на українську мову полегшить вивчення української мови, бо діти в такому віці набагато легше засвоюють нову мову;

- на фокус-групах і в Чернівецькій, і в Закарпатській областях лунала думка, що національні меншини ображаються, що місцеве керівництво не володіє їхньою мовою. Можливо, варто відновити практику, яка існувала в Радянському Союзі, згідно з якою частина місцевих керівників володіла мовою меншини (або висувалася з представників меншин) (Б_угор._Сеннелі_ж_36_9: *Якщо вони вміють говорити по-угорськи, то говоримо по-угорськи, а якщо ні, то по-українськи. Якщо вони хочуть, якщо не хочуть, то нам треба говорити по-українськи»; «Якби поміняли місцями, наприклад?»);*

- за свідченням батьків, кількість предметів, які нині викладають українською мовою, незначна – українська мови та література, трудове навчання, фізкультура, малювання та музика. Отже, можливості отримати навичок спілкування українською мовою вкрай обмежені. Загалом у молодшій школі це 4–5 годин на тиждень, у старшій – близько 10 годин.

ВИСНОВКИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ДІАЛОГУ З ПРЕДСТАВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН (ПРЕДСТАВНИКАМИ ОСВІТНЬОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ, ВЧИТЕЛЯМИ, УЧНЯМИ, БАТЬКАМИ) У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ І ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ

Матеріали фокусованих групових інтерв'ю дають підстави для висновків, згрупованих за такими напрямками:

- перспективи реалізації мовної статті Закону України «Про освіту»;
- ефективність заходів, запропонованих Дорожньою картою імплементації мовної статті Закону України «Про освіту» на 2019–2023 рр.;
- ефективні шляхи побудови комунікаційної стратегії для вироблення позитивного ставлення до вивчення української мови.

За результатами фокусованих групових інтерв'ю про **перспективи реалізації мовної** статті Закону України «Про освіту» робоча група проекту дійшла таких висновків:

Перспективи впровадження мовної статті безпосередньо пов'язані з економічними чинниками та ситуацією в Україні. Респонденти не вбачають прямого зв'язку між переходом до вивчення більшості предметів у національних школах українською мовою і покращенням життєвих шансів молоді. Натомість вони вказують на прямий зв'язок майбутнього працевлаштування дітей з економічною ситуацією в регіоні та в Україні загалом. Вивчення української мови в школах, де навчаються представники національних меншин, буде перспективним за умови позитивних змін на українському ринку праці, пов'язаних із наданням молоді кар'єрних можливостей, які є не гіршими, ніж ті, які молоді люди отримують у своїй

«великій батьківщині» або інших країнах, що межують з Україною (Дир._Габрієлла_ж_44_24.: *У мене тепер в 10 класі 8 учнів, 9 клас їх закінчило 22. Причина – половину вивезли в Угорщину, щоб оминати ЗНО, а половина пішла в Берегівський ліцей, які потім зразу йдуть у Берегівський інститут і теж, оминаючи ЗНО.* Дир._Габрієлла_ж_44_24.: *Маленькі діти – нова генерація. Вони вже розмовляють. Вони вже розмовляють лише потрібний на все час. ЧАС І ДОБРОВІЛЬНІ ЗАСАДИ І ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ЗВИЧАЙНО. Якщо ці складові будуть, то все буде. І щоб дитина хотіла бачити себе тут, в Україні.*

Освітнянська громада, передусім представники шкільної адміністрації і вчителі, з одного боку, не заперечують необхідності володіння державною мовою, не ставлять під сумнів значення української мови як цінності, з іншого боку, наводять багато цілком резонних причин, які ускладнюють перехід до викладання в школах українською мовою. Насамперед – це недостатнє забезпечення шкіл фахівцями і загроза відтоку зі шкіл досвідчених учителів, які можуть залишити педагогічну діяльність, якщо виникне необхідність викладати предмет українською мовою (Дир._Габрієлла_ж_44_24: *Станом на сьогодні, у мене є 10 вакансій вчителя. на 1 вересня 2018 року у мене було 5 молодих спеціалістів. Значить, я їх вчила цілий рік. Значить, із тих 5 вже 4 сказали, що вони йдуть геть. Розумієте, йдуть за кордон і отримують заробітну плату в початківця- вчителя – 17 тис. грн., плюс кабінет повністю обладнаний, плюс квартира і послуги оплачує держава. Що я можу такому вчителю запропонувати? По-друге, недосконале навчально-методичне забезпечення, що пов'язане з несвоєчасним забезпеченням учнів підручниками та значна кількістю помилок у підручниках, перекладених румунською / угорською*

мовою, а також часті зміни програм. Дир._Габрієлла_ж_44_24: *Якість перекладу – це калька з української мови, я думаю, що цим все сказане ... Але уже маємо дозвіл Міністерства на користування підручниками з Угорщини. Метод._Світлана_ж_44_28. Я хочу сказати, що обов'язково треба звернути увагу на методику викладання. Тому що методику розробляють фахівці, які не знають, не бачать, як її далі подати учням том предмет і відчутти ту методику. Найбільш успішні методи використовувати і поширювати. Я була просто спостерігачем (у таборі «Бомбезно»)).*

По-третє, практична відсутність середовища україномовного спілкування та україномовного інформаційного простору в місцях компактного проживання національних меншин в Україні (не стосується міст Чернівці й Ужгород) (Дир._Габрієлла_ж_44_24: *Так. Наші учні хочуть здавати ЗНО з української мови, але не на рівні з україномовними учнями. А угорець українську мову на рівні рідної мови ніколи знати не будуть. Отже, треба переглянути, по-перше, всю програму викладання української мови в національних школах. Дир._Габрієлла_ж_44_24: Так, залежить все від походження. Середовище – це є громадяни або громада села. Чи їм це треба і їхнім дітям, чи не треба? Зав. РМК_Оксана_ж_55_33: Так, важливий компонент – це телебачення. Так, це супер важливо. Зав. РМК_Оксана_ж_55_33: Так, водити їх треба, більше екскурсій організувати по Україні, вивозити, а діти наші, якщо вони обмежені в одному просторі, то вони не відчують себе українцями. Просто, це взагалі навіть не пов'язана з угорськомовними. Це взагалі проблема всього нашого суспільства ...).*

Упровадження мовної статті Закону «Про освіту» представники національних меншин вважають політизованою проблемою, що сприймається

як загроза збереженню їхньої національної ідентичності. Напругу та конфліктність ситуації «підігривають» передусім національно-культурні товариства, які керуються благородною метою – допомогти національним меншинам, як румунській, так і угорській, зберегти свою мову і культуру і підтримувати різнорівневі зв'язки з «великою батьківщиною» (Зав. РМК_Оксана_ж_55_33: *Так, це була величезна проблема, дуже велика проблема особливо поширення цього закону. Так, дуже велика проблема. Ви самі розумієте, що людина не має можливості говорити мовою тієї держави, де вона живе. Ми вертаємось до того, якщо людина живе в цій державі, то якісь елементарні знання з державної мови вона мусить мати. Саме на побутовому рівні вона мусить знати.* Дир._Габрієлла_ж_44_24: *Наші вчителі на елементарному рівні всі знають. Як наслідок, політичне тло, на якому розглядається ця проблема, надалі пов'язує перспективи реалізації мовної статті з політикою, а тому зацікавлені особи займають позицію вичікування. Вони сподіваються на те, що політика нового президента щодо національних меншин в Україні буде іншою або за наявності низки інших політичних проблем мовне питання не буде привертати значної уваги з боку уряду, і, як наслідок, ситуація не зміниться.* Зав. РМК_Оксана_ж_55_33: *Просто, потрібний не гострий підхід, а розумний і поміркований підхід. Не так, що угорці вивчайте українську мову, бо нам, українцям, треба, щоб ви вивчили. А, навпаки, дорогі угорці вивчайте укр. мову, бо ВАМ її треба).*

Представники національних меншин вважають, що одночасно з реалізацією цього закону не повинна бути втрачена материнська мова. Часом обурення респондентів викликає певна дискримінація, яку вони відчують при працевлаштуванні, під час навчання або під час відвідування адміністративних

установ. Їм не імponує нав'язане згори бажання зробити їх успішними й інтегрувати в українське суспільство. Вони вважають себе громадянами України, які є достатньо інтегрованими і володіють українською мовою достатньо для досягнення власних цілей та потреб, проте висловлюються за те, щоб діти починали вивчати українську мову якомога раніше – з дошкільного або молодшого шкільного віку, оскільки зацікавленість молодших школярів до української мови вища, ніж в учнів старших вікових груп. (Метод._Лілія_ж_45_27: *Якщо підсумувати нашу роботу, то можемо сказати, що у нас проблема не з українською, як державною мовою, а у нас проблеми з різних предметів. І не грає ролі, чи з угорською мовою, чи англійською мовою. У нас нема проблеми, що у нас математика ЗНО було 10, історія 11, а українська – 2 бали. У нас цього нема. У нас масово почав падати рівень загальної успішності. І коли ми вже в 9 класі шукаємо лупою відмінника по району. Бо 9 клас, тому що у школах з угорською мовою навчання після 7 переходять у ліцей, то в школі, фактично, залишаються без дітей. І винуваті не діти, а винувата школа і тоді вчитель, дійсно, стає безпомічний. Питання чи воно треба, чи не треба? Але муситься переглянути законопроект. І питання в корні зовсім не про державну мову і про цю статтю, а питання взагалі по якісних показниках в освіті).*

Про ефективність заходів, запропонованих Дорожньою картою імплементації мовної статті Закону України «Про освіту» на 2019–2023 рр., робоча група проекту дійшла таких висновків:

- представники органів управління освітою в обох регіонах є найбільш оптимістичними порівняно з іншими групами в поглядах на імплементацію мовної реформи в освіті регіону. Це, з одного боку, засвідчує

їхню готовність працювати на реалізацію мовної статті, а з іншого – переконаність у позитивній ситуації, що склалася з володінням українською мовою вчителями та учнями, з навчально-методичним забезпеченням та якістю підручників. Це дещо перешкоджає реальній оцінці ситуації і плануванню подальших дій для підвищення престижності вивчення української мови та покращення якості викладання шкільних предметів українською мовою;

- цільова група «представники органів управління освітою» вважає, що підхід до оцінки якості знань через результати ЗНО є формальним і вузьким, українську мову слід вивчати для життя, а не для оцінки. Треба переорієнтувати програму з націленості на складання ЗНО на розвиток мовлення. Задля цього необхідно розробити стандарт з української мови для шкіл з національними мовами навчання, причому долучити до його створення вчителів таких шкіл. Зафіксовано амбівалентність поглядів на ідентифікацію статусу української мови (як іноземної, другої тощо), водночас лунають думки про використання тих же підходів до вивчення української мови, що і до вивчення іноземних мов;

- у «Дорожній карті імплементації статті 7» враховані всі можливі напрями роботи, але результат залежить від мотивованості вчителів і учнів;

- перелік предметів, запропонованих учителями як можливих для переходу на українську мову викладання, містить: фізичну культуру, музичне, образотворче мистецтво, захист Вітчизни, тобто фактично пропонується викладати українською ті предмети, які зазвичай не враховуються при вступі до ЗВО. При виборі предметів учителі переважно керувалися наявністю кадрів, а не інтересами учнів. На думку респондентів, збільшення кількості предметів, які будуть викладати українською, не дасть суттєвого ефекту, бо в школі відсутне

мовне середовище. Лише якщо діти будуть більше перебувати в україномовному середовищі, можна досягти бажаного ефекту;

- необхідно модернізувати форми підвищення кваліфікації вчителів: проводити круглі столи, вебінари, курси без відриву від виробництва, а також розробити термінологічні словники з кожного предмету;

- весь потрібний для учнів україномовний контент вони можуть знайти у Play Market, проте він не орієнтований на школярів з навчанням мовами меншин. Найбільш корисним є розробка україномовного медіаконтенту для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку;

- вищий рівень зацікавленості українською мовою демонструють молодші школярі, але її вивчення ускладнене тим, що вчителі української мови не володіють угорською мовою;

- усі учні високо оцінили роботу мовного табору БомбеЗНО. На їхню думку, такий табір має тривати до двох тижнів і проводитися перед початком навчального року або під час інших канікул. Потрібно ретельніше обирати рівень завдань, оскільки завдання заниженої складності не сприяють їхній зацікавленості. Також учні схвалюють навчання учнів з різним рівнем знань української мови.

Ефективними **шляхами побудови комунікаційної стратегії** для вироблення позитивного ставлення до вивчення української мови є такі:

- нині замість заохочення відбувається лише примус до переходу на вивчення предметів українською мовою, а потрібно формувати бажання вивчати її. Необхідно формувати повагу до української мови як державної і розуміння, що спілкування українською не шкодить комунікації

румунською/угорською, демонструвати повагу до мов національних меншин та їх носіїв;

- засвоїти українську легше, якщо починати з дошкільних дитячих установ. У місцях компактного проживання національних меншин у дитячих садочках використовують переважно мови національних меншин. Отже, принаймні часткове використання української мови в дошкільних дитячих установах полегшить її вивчення в подальшій освіті, оскільки в такому віці діти набагато легше засвоюють нову мову. Також варто звернути увагу на розробку медіаконтенту, розрахованого на дітей наймолодшого віку (2–3-річних), зокрема, учасники фокус-груп запропонували створити україномовні Інтернет-ігри, виробництво мультфільмів;

- проведення інформаційної кампанії з важливості вивчення української мови серед батьків сприятиме зміні батьківських практик (коли навіть діти у змішаних за етнічною ознакою сім'ях не чують удома української мови). Учні можна зацікавити вивченням української мови, лише якщо зацікавити їхніх батьків;

- при наповненні медіаконтенту для дітей шкільного віку зазначено необхідність створення розважальних та пізнавальних передач українською мовою як таких, що викликають найбільший інтерес дітей. Медіаконтент, який цікавить учнів: спорт, серіали, кулінарні канали тощо;

- різним цільовим групам властива неоднакова оцінка ефективності використання онлайн-ресурсів: якщо представники органів управління освітою вважають, що вони мають належну якість і доступність, їх багато і ними всі користуються, то учні (зокрема, шкіл з угорською мовою навчання) вказують, що вони ними не користуються, а вчителі вважають, що мобільні додатки з

кожного предмета могли би полегшити вивчення української мови. Також варто створити онлайн-курси за програмою вивчення конкретного курсу, причому готувати їх простішою мовою. Окремо вчителі звертають увагу на дуже низьку якість Google-перекладу з угорської мови, нагальним є питання створення мобільних додатків для якісного перекладу з угорської мови;

- освітяни користуються не лише сайтами місцевих новин, але й спеціальними сайтами, орієнтованими на освітянську спільноту. Саме їх можна активно використовувати для просування ключових меседжів, які стосуються імплементації Закону «Про освіту»;

- учні високо оцінюють ефективність візуалізації інформації, зокрема пропонують розробити відеоуроки українською мовою (як це було на проєкті БомбеЗНО) з різних предметів;

- учні не користуються ані ресурсом НУШ, ані mon.gov.ua, бо вважають це прерогативою вчителів. Новини переважно отримують із соціальних мереж. Інформацію в Інтернеті шукають переважно російською мовою, оскільки її найбільше, але перевагу надають інформації мовою національних меншин;

- за оцінками освітян, ресурс «Нова українська школа» якісний, змістовно наповнений, але немає повного розуміння, що школа має визначитися сама, яку програму і який підручник обрати. Потрібна роз'яснювальна робота. На противагу цьому, ресурс mon.gov.ua незручний, громіздкий, складний у користуванні, набагато легше вчителям знайти інформацію, задавши пошук безпосередньо за назвою підручника;

- більшість учасників фокусованих групових інтерв'ю негативно ставиться до білінгвальної освіти, оскільки це може вплинути на якість знань.

Висловлено припущення, що білінгвальну освіту можна застосовувати для закладів, де діти мають високий рівень знань з окремих предметів. Замість запровадження білінгвальної освіти краще наприкінці уроку зробити стисло підсумки українською;

- можливості шкіл у підвищенні мотивації вичерпані, тому треба шукати інноваційний потенціал за межами шкіл (табори, мовні школи, обміни учнями і вчителями);

- суперечок на національному ґрунті серед учнів учителі не помічали, а образи на адресу етнічної меншини чули. Вони та їхні діти неодноразово відчували нерівність на національним принципом, коли за однакових обставин перевагу надавали представникам української національності. Конфліктні ситуації з однолітками навколо мовного питання періодично виникають, але вони не є критичними, учні звикли до конфліктів. Водночас усі етноси в Україні мають рівні шанси, головне – це бажання.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ДІАЛОГУ З ПРЕДСТАВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ І ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ

Висновки за результатами опитування громадської думки стали підставою для розроблення рекомендацій для сприяння просуванню української мови як державної мови серед національних меншин Чернівецької та Закарпатської областей.

Передусім, на думку авторів, варто спрямувати увагу на розроблення й ухвалення закону про захист прав національних меншин, який буде

спрямований на забезпечення справедливого співвідношення між захистом прав національних меншин і збереженням державної мови.

Необхідно відмовитися від застосування «дефіцитного підходу» до мовного питання і не представляти його як намагання компенсувати «брак» володіння державною мовою. Натомість варто демонструвати позитив володіння, крім державної, мовами національних меншин, оскільки це створить відповідну атмосферу для оволодіння українською мовою. Крім того, корисною може бути практика Уельсу та інших регіональних одиниць з паралельного використання державної і регіональної мови у вказівниках, дорожніх знаках, назвах адміністративних установ тощо, тобто йдеться про можливість збалансування уваги до державної мови і мови національних меншин.

Варто звернути увагу на якість перекладу підручників на мови національних меншин, залучаючи до остаточного редагування підручників фахівців з румунської та угорської мови (редакторів, мовознавців, знавців сучасної літературної мови). Слід звернути увагу на своєчасне забезпечення школи підручниками, дати змогу вдосконалити підручники за рахунок відповідного пілотування і перероблення / доповнення видань, чому перешкоджають постійні зміни навчальних програм. Бажано переорієнтувати ставлення до мети оволодіння українською мовою зі складання ЗНО на розвиток мовленнєвих навичок. Задля цього необхідно розробити стандарт з української мови для шкіл з навчанням мовами національних меншин, причому долучити до їх створення вчителів таких шкіл. Також варто поступово змінювати методiku викладання української мови, починаючи з підходів до неї як іноземної і переходячи до вивчення її як другої мови.

Цінним могло би бути проведення інформаційної кампанії з важливості вивчення української мови серед батьків. До викладання української мови хоча б у молодшій школі варто залучати носіїв мови національної меншини (рівня А2 – В1). Доречно вивчити можливість часткового використання в дошкільних дитячих установах української мови, що може полегшити вивчення української мови у шкільній освіті, оскільки діти в такому віці набагато легше засвоюють нову мову.

Доцільно спрямувати значні зусилля та кошти на розроблення україномовного медіаконтенту для дітей дошкільного, молодшого та середнього шкільного віку (створення україномовних Інтернет-ігор, виробництво мультфільмів, художніх фільмів та молодіжних серіалів), а також розроблення відеоуроків українською мовою (як це було на проєкті БомбеЗНО) з різних предметів. Може бути дієвим створення онлайн-курсів доступною певній віковій групі мовою за програмою вивчення конкретного предмета. Нагальним є питання створення мобільних додатків для якісного перекладу з угорської мови.

Необхідно модернізувати форми підвищення кваліфікації вчителів: проводити круглі столи, вебінари, курси без відриву від виробництва. Корисним видається розроблення термінологічних словників із кожного предмету, а також запровадження україномовних спецкурсів із профільної термінології у старших класах. Перспективним є поширення практики проведення таборів на кшталт БомбеЗНО тривалістю близько двох тижнів під час канікул, бажано осінніх та весняних.

Ці рекомендації спрямовані на підтримку Міністерства освіти і науки в підвищенні рівня обізнаності та позитивного ставлення до шкільної реформи та

її переваг серед національних меншин у цільових регіонах Чернівецької та Закарпатської областей зокрема. Це також допоможе полегшити інтерактивну комунікацію, створити активний потік інформації між усіма зацікавленими сторонами та ЗМІ і забезпечити прозорість співпраці та результатів.

ДОДАТКИ

Додаток 1. Список проаналізованих ЗМІ у Чернівецькій області

Румуномовна друкована преса

1. «Concordia»
2. «Libertatea Cuvântului»
3. «Zorile Bucovinei»
4. «Gazeta de Herța» (Герцаївський район)
5. «Monitorul de Hliboca» (Глибоцький район)

Румуномовні Інтернет-видання

6. Агентство новин БукПресс – www.bucpress.eu
7. zorilebucovinei.com
8. www.liberty.com

Україномовна друкована преса Чернівецької області

9. «Молодий буковинець» (<http://molbuk.ua>)
10. «Погляд» (<http://pogliad.ua>)
11. «Час» (<http://chas.cv.ua>)
12. «Версії» (<http://versii.cv.ua>)

Україномовні інтернет-видання Чернівецької області

13. Інформаційне агентство АСС – <https://acc.cv.ua>
14. Чернівці Таймс – times.cv.ua
15. Букінфо – www.bukinfo.com.ua
16. Сайт міста Чернівці – www.0372.ua
17. Інтернет-портал «BukNews» – <http://buknews.com.ua>

18. Буковинська Правда – <http://bukpravda.cv.ua>

Сторінки та групи в соціальних мережах

1. Golgota Neamului – <https://www.facebook.com/groups/171253436629280/>

2. Radio Cernăuți – <https://www.facebook.com/groups/radiocernauti/>

3. Prietenii Centrului Cultural Român Eudoxiu Hurmuzachi din Cernăuți –
<https://www.facebook.com/groups/418550561668690>

4. Meleag de Baladă – Ținutul

Herței! <https://www.facebook.com/groups/135710287104215>

5. Valea Prutului – <https://www.facebook.com/ValeaPrutuluiUA/>

6. Буковина онлайн – <https://www.facebook.com/groups/bukovyna.online>

7. Чернівці Інфо – <https://www.facebook.com/groups/1499410707020717>

8. Centrul Media BucPress – <https://www.facebook.com/bucpress/>

9. Zorile Bucovinei – <https://www.facebook.com/zorilebucovinei/>

10. Я люблю Чернівці –

<https://www.facebook.com/groups/1785440641725856/>

Додаток 2. Список проаналізованих ЗМІ у Закарпатській області

Угорськомовні обласні газети:

1. «Karpatajla» (Карпатолйо)
2. «Kárpáti Igaz Szó»
3. Тижневик «Info Kárpát»

Україномовні обласні газети:

1. «Новини Закарпаття»
2. «РІО»
3. «Карпатський об'єктив»
4. «Неділя»
5. «Срібна Земля»

Угорськомовні Інтернет-видання:

1. karpatalja.ma
3. kiszohhrf.org
4. karpatinfo.net

Україномовні Інтернет-видання (Закарпатська область)

1. <http://www.mukachevo.net>
2. <http://ko.net.ua>
3. <https://zakarpattya.net.ua>
4. <http://uzhgorod.net.ua>
5. <https://goloskarpat.info>
6. <https://karpatnews.in.ua>
7. <https://zaholovok.com.ua>

8. <http://prozahid.com>
9. <http://dzerkalo-zakarpattya.com>
10. sz.uz.ua

Facebook (групи):

1. Група Берегов – Beregszász –
<https://www.facebook.com/groups/750477288338137/>
2. Група Ужгородъ – Užhorod – Ungvár –
<https://www.facebook.com/Ужгородъ-Užhorod-Ungvár-159737397373008/>
3. Група Закарпатці – <https://www.facebook.com/groups/Munkac/>
4. Група Новини Закарпатя –
<https://www.facebook.com/groups/667317046735566/>
5. Група Ужгород – <https://www.facebook.com/groups/ridnemistouzhhorod/>
4. Група – місто Ужгород
<https://www.facebook.com/groups/misto.uzhhorod>
5. Група Мукачево – <https://www.facebook.com/groups/101275066669212/>
6. Група ВІНОГРАДІВ СЬОГОДНІ –
<https://www.facebook.com/groups/214833885700472/>
7. Група Виноградів-Севлюш –
<https://www.facebook.com/groups/524680004234178>
8. Група ХУСТ.Chust, Hust.Huszt.Husct,Husst.Hwzth,HVST,Густ,Густое,УДИН-НАШЕ МІСТО – <https://www.facebook.com/groups/431682025042/>
9. Група Хуст – <https://www.facebook.com/groups/139413119589278/>
10. Група Huszti KMKSZ –
<https://www.facebook.com/groups/1539663209663342/>

Facebook (сторінки):

1. Kárpáti Igaz Szó – <https://www.facebook.com/kiszo/>
2. KMKSZ – Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség –
<https://www.facebook.com/kmkszofficial/>
3. Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség –
<https://www.facebook.com/umdsz.com.ua/>
4. Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet –
<https://www.facebook.com/kmmi.org.ua/>
5. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola –
<https://www.facebook.com/IIRFKMF/>
6. Kmksz Ungvári Középszintű Szervezete –
<https://www.facebook.com/kmkszuksz/>
7. KMKSZ Beregszászi Alapszervezet –
<https://www.facebook.com/KMKSZBeregszasz/>
8. KMKSZ Nagydobronyi Alapszervezet – <https://www.facebook.com/kmksz/>

Додаток 3. Гайди фокусованих групових інтерв'ю (з представниками органів управління освітою, вчителями, учнями, батьками)

Гайд фокусованого групового інтерв'ю з представниками органів управління освітою

Блок «Вступ»	3-5 хвилин
<p>Мета: підготувати респондентів до інтерв'ю</p>	<p>Вітаю вас, мене звати _____. Дякую, що погодилися взяти участь в нашому дослідженні.</p> <p>Я представляю групу дослідників, які реалізують проект «На освітніх перехрестях: діалог з національними меншинами у Чернівецькій та Закарпатській областях». Проект здійснюється Українською асоціацією дослідників освіти в межах проекту «Фінська підтримка реформи української школи «Навчаємося разом» за підтримки Міністерства освіти і науки України.</p> <p>Його завдання – з'ясувати, що вам відомо про реформу шкільної освіти, ваше ставлення до змін, ваші очікування від реформи.</p> <p>Я прошу кожного(-у) з вас вільно висловлювати свою думку. У нашій розмові немає правильних чи неправильних відповідей, точка зору кожного(-ї) з вас дуже важлива для нас. Ваші відповіді допоможуть спрямувати реформу в русло, яке відповідатиме вашим потребам для успішної самореалізації.</p> <p>Я гарантую вам конфіденційність.</p> <p>Маю вас попередити, що наша бесіда буде записуватися на диктофон і на відео і триватиме близько однієї години. Цей запис потрібен виключно для того, щоб не упустити жодної з висловлених сьогодні думок. Гарантую вам, що ми будемо використовувати запис виключно в дослідницьких цілях, для уточнення відповідей на питання та фіксування всіх висловлених думок.</p> <p>Також прошу кожного(-у) з вас написати своє ім'я (це може бути вигадане ім'я) на картці, що лежить перед вами, щоб нам було зручніше звертатися до вас у розмові.</p> <p>Для того, щоб наша бесіда пройшла комфортно, я пропоную дотримуватися таких правил:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Вислуховувати одне одного, не перебиваючи. 2. Вимкнути мобільні телефони, щоб вони не відволікали нас від бесіди і запису, який ми будемо вести. 3. Не залишати цю кімнату до кінця обговорення, тому що думка кожного(-ої) з вас з усіх питань вкрай важлива. Ви готові розпочати інтерв'ю? Чи всі згодні, щоб здійснювати диктофонний запис?

Блок 1	15 хвилин
<p>Загальне сприйняття освітньої реформи, Проблеми реформ, щодо яких люди відчують вагання</p> <p>Основні джерела інформації та їхній вплив на сприйняття людьми реформи</p>	<p>1. Як Ви ставитеся до нового закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної»? (запропонувати графічне зображення про новації закону). У яких груп, за Вашими спостереженнями, його прийняття викликало деякі побоювання щодо дискримінації за мовною ознакою? Які саме положення викликають у них найбільші побоювання?</p> <p>2. Як би Ви описали ситуацію в школах області навколо імплементації сьомої статті Закону «Про освіту»? Чи відчуваєте Ви якісь зміни у її сприйнятті освітньою громадою, батьками, учнями, представниками національно-культурних товариств за останніх півтора року?</p> <p>3. Згідно Закону «Про освіту», у школах з румунською/ угорською мовою викладання спочатку учні будуть навчатися румунською/ угорською, а потім поступово будуть вивчати все більше предметів українською, аж до 60 %. Як Ви до цього ставитеся? Чи маєте якісь побоювання щодо цього? Які? Як Ви ставитеся до продовження терміну впровадження мовної статті до 2023 року?</p> <p>4. Від яких груп Ви відчували підтримку / опір щодо поступового збільшення кількості предметів, які будуть викладатися українською мовою в школах з румунською / угорською мовою навчання?</p> <p>5. Подивіться, будь ласка, схематичне зображення типових навчальних планів для 5-го і 9-го класів, і запропонуйте Ваше бачення тих предметів, які доцільно було б вивчати українською мовою.</p> <p>6. Яку роль в обговоренні питання переходу на українську мову навчання відіграють керівники місцевих органів управління освітою? директор? учителі? Батьки? Представники національно-культурних товариств?</p> <p>7. Як Ви вважаєте, чи можуть учителі-предметники однаково добре володіти і румунською / угорською, і українською мовами? Як цього можна досягти?</p>

	<p>8. Як можна допомогти вчителям підготуватися до викладання українською мовою? Хто може це зробити? Скільки для цього потрібно часу?</p> <p>9. На Вашу думку, яким має бути зміст підвищення кваліфікації вчителів в руслі реформи Закону «Про освіту»? Які форми підвищення кваліфікації Ви вважаєте оптимальними?</p> <p>10. Що може підвищити зацікавленість учителів до викладання українською мовою?</p> <p>11. Яка Ваша думка про якість румуно- / угорськомовних підручників, якими користуються в школах? Що думають про це вчителі? Учні? Батьки?</p> <p>12. Оцініть, наскільки інформативним і цінним для Вас є ресурс «Нова українська школа»? Якої інформації Вам бракує або важко знайти?</p> <p>13. Оцініть, наскільки інформативним і цінним для Вас є ресурс mon.gov.ua? Якої інформації Вам бракує або важко знайти?</p> <p>14. Які місцеві сайти новин Ви відвідуєте?</p>
Блок 2	15-17 хвилин
<p>Сприйняття викладання та навчання в двомовному середовищі</p> <p>Методики, які можуть сприяти покращенню вивчення української мови</p>	<p>15. На Вашу думку, як можна зацікавити учнів вивчати українську мову? Яким чином це можна зробити?</p> <p>16. Чи можете Ви назвати найбільш успішний досвід у регіоні викладання української мови в школах з румунською / угорською мовою навчального процесу.</p> <p>17. Чи можливо одночасно навчатися двома мовами? Як ви ставитесь до білінгвальної освіти? Чи зустрічали Ви такий досвід? Як Ви це бачите?</p>
Блок 3	10 – 15 хвилин
<p>Обговорення заходів дорожньої карти</p>	<p>МОН затвердило дорожню карту імплементації мовної статті закону “Про освіту» на 2019-2023 роки. Вона охоплює низку</p>

<p>імплементатції мовної статті закону «Про освіту»</p>	<p>заходів – перед Вами їх перелік (роздати картки учасникам з переліком заходів). Які з них Ви вважаєте найбільш перспективними?</p> <p>А) створення державних стандартів вивчення Б) української мови в школі як рідної та для національних меншин В) проведення ЗНО з української із завданнями, складеними відповідно до стандарту для учнів з національних меншин; Г) створення мобільного додатку для перекладу термінології з української на мови національних меншин та навпаки; Д) розроблення онлайн-курсу з вивчення української мови; Е) розроблення навчального мобільного додатку «Українська мова як державна»; Є) розроблення інтерактивних підручників з української мови як державної для 5-9 класів; Ж) мовні табори для учнів з національних меншин; З) підвищення кваліфікації педагогів; И) обміни вчителів; І) методологічні тренінги з викладання української як державної; ї) підтримка українських шкіл за кордоном.</p> <p>19. Розробка якого онлайн-курсу, на Вашу думку, може полегшити вивчення української мови? На учнів якого віку він має бути розрахований? Які теми мав би він містити? Що б могло зацікавити Ваших учнів?</p> <p>20. На Вашу думку, які мобільні додатки могли б полегшити вивчення української мови? Який вони повинні мати зміст?</p> <p>21. Чи задовольняють Вас ті словники, якими діти користуються при вивченні відповідних предметів? Що саме Ви хотіли би змінити в їх змісті?</p> <p>22. Які заходи, крім вищеперерахованих, допоможуть в отриманні якісних знань з української мови?</p>
<p>Блок 4</p>	<p>5-7 хвилин</p>
<p>Риторика породження ненависті до представників різних</p>	<p>23. На Вашу думку, чи існує в школах проблема суперечок на національному ґрунті?</p>

національностей	<p>24. Чи чули ви образливі слова від учнів / вчителів на адресу представників інших національностей? Які емоції вони у Вас викликають?</p> <p>25. На вашу думку, чи представники всіх національностей мають рівні шанси в Україні? Поясніть свою думку.</p>
Висновки	5 хвилин
Вихід з дискусії	<p>Ми обговорили всі питання нашого дослідження. Хто бажає щось додати до вже сказаного?</p> <p>Дякую за участь! До побачення!</p>

Гайд фокусованого групового інтерв'ю з учителями шкіл з румунською/угорською мовою навчання

Блок «Вступ»	3-5 хвилин
<p>Мета: підготувати респондентів до інтерв'ю</p>	<p>Вітаю вас, мене звати _____. Дякую, що погодилися взяти участь в нашому дослідженні.</p> <p>Я представляю групу дослідників, які реалізують проект «На освітніх перехрестях: діалог з національними меншинами у Чернівецькій та Закарпатській областях». Проект здійснюється Українською асоціацією дослідників освіти в межах проекту «Фінська підтримка реформи української школи «Навчаємося разом» за підтримки Міністерства освіти і науки України.</p> <p>Його завдання – з'ясувати, що вам відомо про реформу шкільної освіти, ваше ставлення до змін, ваші очікування від реформи.</p> <p>Я прошу кожного(-у) з вас вільно висловлювати свою думку. У нашій розмові немає правильних чи неправильних відповідей, точка зору кожного(-ї) з вас дуже важлива для нас. Ваші відповіді допоможуть спрямувати реформу в русло, яке відповідатиме вашим потребам для успішної самореалізації.</p> <p>Я гарантую вам конфіденційність.</p> <p>Маю вас попередити, що наша бесіда буде записуватися на диктофон і на відео і триватиме близько однієї години. Цей запис потрібен виключно для того, щоб не упустити жодної з висловлених сьогодні думок. Гарантую вам, що ми будемо використовувати запис виключно в дослідницьких цілях, для уточнення відповідей на питання та фіксування всіх висловлених думок.</p> <p>Також прошу кожного(-у) з вас написати своє ім'я (це може бути вигадане ім'я) на картці, що лежить перед вами, щоб нам було зручніше звертатися до вас у розмові.</p> <p>Для того, щоб наша бесіда пройшла комфортно, я пропоную дотримуватися таких правил:</p> <p>1. Вислуховувати одне одного, не перебиваючи.</p>

	<p>2. Вимкнути мобільні телефони, щоб вони не відволікали нас від бесіди і запису, який ми будемо вести.</p> <p>3. Не залишати цю кімнату до кінця обговорення, тому що думка кожного(-ої) з вас з усіх питань вкрай важлива. Ви готові розпочати інтерв'ю? Чи всі згодні, щоб здійснювати диктофонний запис?</p>
Блок 1	15 хвилин
Розуміння прав людини і прав національних меншин	<p>1. До якої етнічної / національної групи ви себе відносите? На які аспекти Вашого життя це впливає?</p> <p>2. Чи достатньо особисто вам наявних знань з української мови як громадянину / громадянці України? Як учителю?</p> <p>3. На вашу думку, чи престижно добре володіти українською мовою? Чи сприяє це Вашому кар'єрному зростанню? Майбутній освіті і кар'єрі Ваших учнів?</p> <p>4. У цьому році будуть дещо знижені вимоги до ЗНО з української мови для випускників шкіл з румунською (угорською) мовами викладання? Як Ви до цього ставитеся? Це підвищить чи знизить інтерес до вивчення української мови в школі?</p>
Блок 2	7-10 хвилин
<p>Загальне сприйняття освітньої реформи, Проблеми реформ, щодо яких люди відчують вагання</p> <p>Основні джерела інформації та їхній вплив на сприйняття людьми реформи</p>	<p>5. Чи відомо Вам про те, що 25 квітня в Україні був прийнятий новий закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної»? (запропонувати графічне зображення про новації закону). Чи викликало у Вас його прийняття деякі побоювання щодо дискримінації за мовною ознакою? Які саме положення викликають у вас найбільші побоювання?</p> <p>6. Згідно Закону «Про освіту» у школах з румунською/ угорською мовою викладання спочатку учні будуть навчатися румунською/ угорською, а потім поступово будуть вивчати все більше предметів українською, аж до 60 %. Як Ви до цього ставитеся? Чи маєте якісь побоювання щодо цього? Які? Як Ви ставитеся до продовження терміну впровадження мовної статті до 2023 року?</p> <p>7. Ваше оточення (колеги, учні, батьки учнів) засуджували чи підтримували поступове збільшення кількості предметів, які будуть викладатися українською мовою у школах з румунською / угорською мовою навчання?</p> <p>8. Чи змінилися ці настрої впродовж останніх півтора року?</p>

	<p>9. На Вашу думку, які зміни в школах з румунською/угорською мовою викладання викличе впровадження мовної статті закону «Про освіту»? Чого Ви побоюєтеся?</p> <p>10. Яку роль в обговоренні питання переходу на українську мову навчання відіграє директор? Ви як учителі? Батьки? Представники національно-культурних товариств?</p> <p>11. Які емоції у Вас викликає необхідність викладання українською мовою? Чому? Як Ви плануєте відреагувати на такі зміни?</p> <p>12. Чи можливо однаково добре володіти і румунською / угорською, і українською мовою? Як цього можна досягти?</p> <p>13. Як можна допомогти вчителям підготуватися до викладання українською мовою? Хто може це зробити? Скільки для цього потрібно часу?</p> <p>14. На Вашу думку, яким має бути зміст підвищення кваліфікації вчителів в руслі реформи Закону «Про освіту»? Які форми підвищення кваліфікації Ви вважаєте оптимальними?</p> <p>15. Що може підвищити зацікавленість учителів до викладання українською мовою?</p> <p>16. Якими румуно-/угорськомовними підручниками Ви користуєтеся? Чи задоволені Ви ними? Хто їх обрав?</p> <p>17. Чи користуєтеся Ви ресурсом «Нова українська школа»?</p> <p>18. Ви відвідуєте сайт mon.gov.ua? Якщо так, яка інформація Вас там цікавить?</p> <p>19. Які місцеві сайти новин Ви відвідуєте?</p> <p>20. Які предмети вони могли б вивчати учні українською мовою, щоб це не було занадто важко? З якого класу?</p>
Блок 3	15-17 хвилин
Сприйняття викладання та	21. На Вашу думку, як можна зацікавити учнів вивчати українську мову? Яким чином це можна зробити?

<p>навчання в двомовному середовищі Методики, які можуть сприяти покращенню вивчення української мови</p>	<p>22. Поділіться найбільш успішним досвідом (власним чи Ваших колег) викладання предметів, з яких учні гарно складають ДПА або ЗНО.</p> <p>23. Чи можливо одночасно навчатися двома мовами? Як ви ставитесь до білінгвальної освіти? Чи був у Вас такий досвід викладання? Як Ви це бачите?</p>
<p>Блок 4</p>	<p>10 – 15 хвилин</p>
<p>Обговорення заходів дорожньої карти імплементації мовної статті закону “Про освіту»</p>	<p>МОН затвердило дорожню карту імплементації мовної статті закону “Про освіту» на 2019-2023 роки. Вона охоплює низку заходів – перед Вами їх перелік (роздати картки учасникам з переліком заходів). Які з них Ви вважаєте найбільш перспективними?</p> <p>А) створення державних стандартів вивчення української мови в школі як рідної та для національних меншин Б) проведення ЗНО з української із завданнями, складеними відповідно до стандарту для учнів з національних меншин; Г) створення мобільного додатку для перекладу термінології з української на мови національних меншин та навпаки; Д) розроблення онлайн-курсу з вивчення української мови; Е) розроблення навчального мобільного додатку “Українська мова як державна»; Є) розроблення інтерактивних підручників з української мови як державної для 5-9 класів; Ж) мовні табори для учнів з національних меншин; З) підвищення кваліфікації педагогів; И) обміни вчителів; І) методологічні тренінги з викладання української як державної; Ї) підтримка українських шкіл за кордоном.</p> <p>Розробка якого онлайн-курсу, на Вашу думку, може полегшити вивчення української мови? На учнів якого віку він має бути розрахований? Які теми мав би він містити? Що б могло зацікавити Ваших учнів?</p> <p>На Вашу думку, які мобільні додатки могли б полегшити вивчення української мови? Який вони повинні мати зміст?</p> <p>Чи задовольняють Вас ті словники, якими діти користуються при вивченні відповідних предметів? Що саме Ви хотіли би змінити в їх змісті?</p>

	<p>Які заходи, крім вищеперерахованих, допоможуть в отриманні якісних знань з української мови?</p> <p>Чи можете Ви навести приклади румунів/угорців, які досягли успіху в Україні?</p>
Блок 5	5-7 хвилин
Риторика породження ненависті до представників різних національностей	<p>Якщо у Вас є учні-представники різних етнічних груп, чи були Ви свідками суперечок на етнічно-національному ґрунті?</p> <p>Чи чули ви образливі слова на адресу представників Вашої національності? На представників інших національностей? Які емоції вони у Вас викликають?</p> <p>На вашу думку, чи представники всіх національностей мають рівні шанси в Україні? Поясніть свою думку.</p>
Висновки	5 хвилин
Вихід з дискусії	<p>Ми обговорили всі питання нашого дослідження. Хто бажає щось додати до вже сказаного?</p> <p>Дякую за участь! До побачення!</p>

Гайд фокусованого групового інтерв'ю з учнями шкіл з румунською/угорською мовою навчання

Блок «Вступ»	3-5 хвилин
Мета: підготувати респондентів до інтерв'ю	<p>Вітаю вас, мене звати _____. Дякую, що погодилися взяти участь в нашому дослідженні.</p> <p>Я представляю групу дослідників, які реалізують проект «На освітніх перехрестях: діалог з національними меншинами у Чернівецькій та Закарпатській областях». Проект здійснюється Українською асоціацією дослідників освіти в межах проекту «Фінська підтримка реформи української школи «Навчаємося разом» за підтримки Міністерства освіти і науки України.</p> <p>Його завдання – з'ясувати, що вам відомо про реформу шкільної освіти, ваше ставлення до змін, ваші очікування від реформи.</p> <p>Я прошу кожного(-у) з вас вільно висловлювати свою думку. У нашій розмові немає правильних чи неправильних відповідей, точка зору кожного(-ї) з вас дуже важлива для нас. Ваші відповіді допоможуть спрямувати реформу в русло, яке відповідатиме вашим потребам для успішної самореалізації.</p> <p>Я гарантую вам конфіденційність.</p> <p>Маю вас попередити, що наша бесіда буде записуватися на диктофон і триватиме близько однієї години. Цей запис потрібен виключно для того, щоб не упустити жодної з висловлених сьогодні думок. Гарантую вам, що ми будемо використовувати</p>

	<p>запис виключно в дослідницьких цілях, для уточнення відповідей на питання та фіксування всіх висловлених думок.</p> <p>Також прошу кожного(-у) з вас написати своє ім'я (це може бути вигадане ім'я) на картці, що лежить перед вами, щоб нам було зручніше звертатися до вас у розмові.</p> <p>Для того, щоб наша бесіда пройшла комфортно, я пропоную дотримуватися таких правил:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Вислуховувати одне одного, не перебиваючи. 2. Вимкнути мобільні телефони, щоб вони не відволікали нас від бесіди і запису, який ми будемо вести. 3. Не залишати цю кімнату до кінця обговорення, тому що думка кожного(-ої) з вас з усіх питань вкрай важлива. Ви готові розпочати інтерв'ю? Чи всі згодні, щоб здійснювати диктофонний запис?
Блок 1	15 хвилин
<p>Розуміння прав людини і прав національних меншин</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. До якої національності ви себе відносите? Які ще національні громади проживають поруч з Вами? 2. Хто є громадянами України? На вашу думку, чи мають громадяни володіти українською мовою? На якому рівні? 3. Чи достатньо особисто вам наявних знань з української мови як громадянину-громадянці України? 4. Чи відомо Вам про те, що 25 квітня в Україні був прийнятий новий закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної»? (запропонувати графічне зображення про новації закону). Чи викликало у Вас його прийняття деякі побоювання щодо дискримінації за мовною ознакою? Які саме положення викликають у вас найбільші побоювання? 5. На Вашу думку, чи вірним є припущення, що перехід на українську мову викладання більшості предметів в національних школах підвищить можливості вступу до закладів вищої освіти випускників національних шкіл та відповідно покращує їх життєві шанси? Чому? Поясніть, будь ласка, свою думку. 6. У цьому році будуть дещо знижені вимоги до ЗНО з української мови для випускників шкіл з румунською (угорською) мовами викладання? Як Ви до цього ставитеся?
Блок 2	7-10 хвилин

<p>Загальне сприйняття освітньої реформи, Проблеми реформ, щодо яких люди відчувають вагання</p> <p>Основні джерела інформації та їхній вплив на сприйняття людьми реформи</p>	<p>7. Чи знаєте Ви, що відбувається реформа, яка стосується шкіл з румунською / угорською мовою навчання? Якщо так, то що саме ви знаєте про реформу і що вона для Вас змінила?</p> <p>8. Звідки Ви дізналися про мовну статтю закону «Про освіту»?</p> <p>9. Ці джерела засуджували чи підтримували поступове збільшення кількості предметів, які будуть викладатися українською мовою у школах з румунською / угорською мовою навчання?</p> <p>10. Чи користуєтеся Ви ресурсом Нова українська школа?</p> <p>11. Ви відвідуєте сайт mon.gov.ua? Якщо так, яка інформація Вас там цікавить?</p> <p>12. Які місцеві сайти новин Ви відвідуєте?</p> <p>13. Реформа передбачає вивчення частини предметів українською мовою. Як Ви ставитеся до того, що українською мовою буде викладатися більше предметів? Який вплив це може справити на Вас? Чого Ви побоюєтеся?</p> <p>14. На Вашу думку, чому деякі представники національних меншин непокояться щодо змін, закладених до мовної статті Закону України «Про освіту»?</p> <p>15. Реформа передбачає, що учні однаково добре вивчать у школі рідну мову і українську мову. Чи бачите Ви в цьому збільшення своїх шансів на вступ до провідних вузів України, на роботу в кращих організаціях?</p> <p>16. Чи вивчили б Ви краще українську мову, якби вчили деякі предмети українською мовою? Які предмети вони могли б вивчати українською мовою, щоб це не було занадто важко?</p>
Блок 3	15-17 хвилин
<p>Сприйняття викладання та навчання в двомовному середовищі</p>	<p>17. Якою мовою Ви спілкуєтеся вдома?</p> <p>18. ----- з друзями?</p> <p>19. -----на перерві?</p> <p>20. -----на уроках?</p> <p>21. Які предмети у Вас викладаються українською мовою? Це скільки уроків на тиждень?</p>

	<p>22. Якою мовою Ви краще розумієте пояснення?</p> <p>23. У Вас є вчителі, які однаково добре володіють і румунською / угорською, і українською мовою?</p> <p>24. Якими румуно-/угорськомовними підручниками Ви користуєтесь? З яких предметів?</p> <p>25. Що вам складно вчити в українській мові? Чи подобаються вам заняття з української мови? Чому?</p> <p>26. Яке значення має вивчення української мови для Вас особисто?</p> <p>27. Чи можливо одночасно навчатися двома мовами? Чи був у Вас такий досвід? Як Ви це бачите?</p> <p>28. Розробка якого онлайн-курсу, на Вашу думку, може полегшити вивчення української мови? На учнів якого віку він має бути розрахований? Які теми мав би він містити? Що б могло Вас зацікавити?</p> <p>29. Чи брали Ви участь у мовному таборі БомбеЗНО? Чи чули щось про нього? Якщо так, які враження? Яким Ви собі уявляєте ідеальний мовний табір? Коли? Скільки днів? Де? Хто?</p> <p>30. На Вашу думку, які мобільні додатки могли б полегшити вивчення української мови?</p>
Блок 5	10 – 15 хвилин
<p>Медіа-вміст, який підвищує інтереси людей</p>	<p>31. Якщо Вам треба знайти якусь додаткову інформацію в інтернеті, якою мовою Ви задаєте ключові слова? Інформації якою мовою більше? Якій Ви більше довіряєте?</p> <p>32. Якою мовою Ви спілкуєтеся в соціальних мережах?</p> <p>33. Яку інформацію Вам цікаво читати?</p> <p>34. Якою мовою озвучено цікаві Вам фільми, передачі? Назвіть, будь ласка, кілька фільмів і кілька програм, які Ви з задоволенням дивитеся.</p> <p>35. Чи слухаєте Ви українську музику? Якщо так, то яких виконавців?</p> <p>36. Чи можете Ви навести приклади румунів / угорців, які досягли успіху в Україні?</p>
Блок 6	5-7 хвилин
<p>Риторика породження ненависті до представників різних національностей</p>	<p>37. Чи є у Вас друзі, які спілкуються українською? Ви колись сперечалися з ними через мову?</p> <p>38. Чи чули Ви колись образливі слова на адресу представників Вашої національності? На представників інших національностей? Які емоції вони у Вас викликають?</p> <p>39. На вашу думку, чи представники всіх національностей</p>

	мають рівні шанси в Україні? Поясніть свою думку.
Висновки	5 хвилин
Вихід з дискусії	Ми обговорили всі питання нашого дослідження. Хто бажає щось додати до вже сказаного? Дякую за участь! До побачення!

Гайд фокусованого групового інтерв'ю з учнями шкіл з українською мовою навчання

Блок «Вступ»	3-5 хвилин
Мета: підготувати респондентів до інтерв'ю	<p>Вітаю вас, мене звати _____. Дякую, що погодилися взяти участь в нашому дослідженні.</p> <p>Я представляю групу дослідників, які реалізують проект «На освітніх перехрестях: діалог з національними меншинами у Чернівецькій та Закарпатській областях». Проект здійснюється Українською асоціацією дослідників освіти в межах проекту «Фінська підтримка реформи української школи «Навчаємося разом» за підтримки Міністерства освіти і науки України.</p> <p>Його завдання – з'ясувати, що вам відомо про реформу шкільної освіти, ваше ставлення до змін, ваші очікування від реформи.</p> <p>Я прошу кожного(-у) з вас вільно висловлювати свою думку. У нашій розмові немає правильних чи неправильних відповідей, точка зору кожного(-ї) з вас дуже важлива для нас. Ваші відповіді допоможуть спрямувати реформу в русло, яке відповідатиме вашим потребам для успішної самореалізації.</p> <p>Я гарантую вам конфіденційність.</p> <p>Маю вас попередити, що наша бесіда буде записуватися на диктофон і триватиме близько однієї години. Цей запис потрібен виключно для того, щоб не упустити жодної з висловлених сьогодні думок. Гарантую вам, що ми будемо використовувати запис виключно в дослідницьких цілях, для уточнення відповідей на питання та фіксування всіх висловлених думок.</p> <p>Також прошу кожного(-у) з вас написати своє ім'я (це може бути вигадане ім'я) на картці, що лежить перед вами, щоб нам було зручніше звертатися до вас у розмові.</p> <p>Для того, щоб наша бесіда пройшла комфортно, я пропоную дотримуватися таких правил:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Вислуховувати одне одного, не перебиваючи. 2. Вимкнути мобільні телефони, щоб вони не відволікали нас від бесіди і запису, який ми будемо вести. 3. Не залишати цю кімнату до кінця обговорення, тому що думка кожного(-ої) з вас з усіх питань вкрай важлива. Ви готові розпочати інтерв'ю? Чи всі згодні, щоб здійснювати диктофонний запис?

Блок 1	15 хвилин
<p>Розуміння прав людини і прав національних меншин</p>	<p>1. До якої національності ви себе відносите? Які національні громади проживають поруч з Вами?</p> <p>2. Хто є громадянами України? На вашу думку, чи мають громадяни володіти українською мовою? На якому рівні?</p> <p>3. Чи відомо Вам про те, що 25 квітня в Україні був прийнятий новий закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної»? (запропонувати графічне зображення про новації закону). На Вашу думку, чи порушує це мовні права представників інших національностей?</p> <p>4. На Вашу думку, чи вірним є припущення, що перехід на українську мову викладання більшості предметів в національних школах підвищить можливості вступу до закладів вищої освіти випускників національних шкіл та відповідно покращує їх життєві шанси? Чому? Поясніть, будь ласка, свою думку.</p> <p>5. У цьому році можуть бути дещо знижені вимоги до ЗНО з української мови для випускників шкіл з румунською (угорською) мовами викладання? Як Ви до цього ставитеся?</p>
Блок 2	7-10 хвилин
<p>Загальне сприйняття освітньої реформи, Проблеми реформ, щодо яких люди відчують вагання</p> <p>Основні джерела інформації та їхній вплив на сприйняття людьми реформи</p>	<p>6. Чи знаєте Ви, що відбувається реформа, яка стосується шкіл з румунською / угорською мовою навчання? Якщо так, то що саме ви знаєте про реформу і що вона для Вас змінила?</p> <p>7. Звідки Ви дізналися про мовну статтю закону «Про освіту»?</p> <p>8. Ці джерела засуджували чи підтримували поступове збільшення кількості предметів, які будуть викладатися українською мовою у школах з румунською / угорською мовою навчання?</p> <p>9. Чи обговорювали Ви з кимось мовну статтю закону «Про освіту»?</p> <p>10. Чи користуєтеся Ви ресурсом Нова українська школа?</p> <p>11. Ви відвідуєте сайт mon.gov.ua? Якщо так, яка інформація Вас там цікавить?</p>

	<p>12. Які місцеві сайти новин Ви відвідуєте?</p> <p>13. На Вашу думку, чому деякі представники національних меншин непокояться щодо змін, закладених до мовної статті Закону України «Про освіту»? Чи хочуть вони вивчати українську мову? Чому?</p> <p>14. Реформа передбачає, що учні-представники інших національностей однаково добре вивчать у школі рідну мову і українську мову. Чи можливо це?</p>
Блок 3	15-17 хвилин
<p>Сприйняття викладання та навчання в двомовному середовищі</p>	<p>15. Чи можливо одночасно навчатися двома мовами? Чи був у Вас такий досвід? Як Ви це бачите?</p> <p>16. Розробка якого онлайн-курсу, на Вашу думку, може полегшити вивчення української мови? На учнів якого віку він має бути розрахований? Які теми мав би він містити? Що б могло Вас зацікавити?</p> <p>17. Чи брали Ваші друзі / знайомі участь у мовному таборі БомбезНО? Чи чули щось про нього? Якщо так, які враження? Яким Ви собі уявляєте ідеальний мовний табір? Коли? Скільки днів? Де? Хто?</p> <p>18. На Вашу думку, які мобільні додатки могли б полегшити вивчення української мови?</p>
Блок 4	10 – 15 хвилин
<p>Медіа-вміст, який підвищує інтереси людей</p>	<p>19. Якщо Вам треба знайти якусь додаткову інформацію в інтернеті, якою мовою Ви задаєте ключові слова? Інформації якою мовою більше? Якій Ви більше довіряєте?</p> <p>20. Якою мовою Ви спілкуєтеся в соціальних мережах?</p> <p>21. Яку інформацію Вам цікаво читати?</p> <p>22. Якою мовою озвучено цікаві Вам фільми, передачі? Назвіть, будь ласка, кілька фільмів і кілька програм, які Ви з задоволенням дивитесь.</p> <p>23. Чи слухаєте Ви українську музику? Якщо так, то яких виконавців?</p>

	24. Чи можете Ви навести приклади румунів / угорців, які досягли успіху в Україні?
Блок 6	5-7 хвилин
Риторика породження ненависті до представників різних національностей	25. Чи є у Вас в населеному пункті друзі, які спілкуються іншими мовами? Якою мовою Ви спілкуєтеся з ними? Ви колись сперечалися з ними через мову? 26. Чи чули Ви колись образливі слова на адресу представників іншої національності? Які емоції вони у Вас викликають? 27. На вашу думку, чи представники всіх національностей мають рівні шанси в Україні? Поясніть свою думку.
Висновки	5 хвилин
Вихід з дискусії	Ми обговорили всі питання нашого дослідження. Хто бажає щось додати до вже сказаного? Дякую за участь! До побачення!

Гайд фокусованого групового інтерв'ю з батьками учнів-представників національних меншин

Блок «Вступ»	3-5 хвилин
Мета: підготувати респондентів до інтерв'ю	Вітаю вас, мене звати _____. Дякую, що погодилися взяти участь в нашому дослідженні. Я представляю групу дослідників, які реалізують проект «На освітніх перехрестях: діалог з національними меншинами у Чернівецькій та Закарпатській областях». Проект здійснюється Українською асоціацією дослідників освіти в межах проекту «Фінська підтримка реформи української школи «Навчаємося разом» за підтримки Міністерства освіти і науки України. Його завдання – з'ясувати, що вам відомо про реформу шкільної освіти, ваше ставлення до змін, ваші очікування від реформи. Я прошу кожного(-у) з вас вільно висловлювати свою думку. У нашій розмові немає правильних чи неправильних відповідей, точка зору кожного(-ї) з вас дуже важлива для нас. Ваші відповіді допоможуть спрямувати реформу в русло, яке відповідатиме вашим потребам для успішної самореалізації. Я гарантую вам конфіденційність. Маю вас попередити, що наша бесіда буде записуватися на диктофон і на відео і триватиме близько однієї години. Цей запис потрібен виключно для того, щоб не упустити жодної з

	<p>висловлених сьогодні думок. Гарантую вам, що ми будемо використовувати запис виключно в дослідницьких цілях, для уточнення відповідей на питання та фіксування всіх висловлених думок.</p> <p>Також прошу кожного(-у) з вас написати своє ім'я (це може бути вигадане ім'я) на картці, що лежить перед вами, щоб нам було зручніше звертатися до вас у розмові.</p> <p>Для того, щоб наша бесіда пройшла комфортно, я пропоную дотримуватися таких правил:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Вислуховувати одне одного, не перебиваючи. 2. Вимкнути мобільні телефони, щоб вони не відволікали нас від бесіди і запису, який ми будемо вести. 3. Не залишати цю кімнату до кінця обговорення, тому що думка кожного(-ої) з вас з усіх питань вкрай важлива. Ви готові розпочати інтерв'ю? Чи всі згодні, щоб здійснювати диктофонний запис?
Блок 1	15 хвилин
<p>Розуміння прав людини і прав національних меншин</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. До якої національності ви себе відносите? Які іще національні громади проживають поруч з Вами? 2. Хто є громадянами України? На вашу думку, чи мають громадяни володіти українською мовою? На якому рівні? 3. Чи достатньо особисто вам наявних знань з української мови як громадянину-громадянці України? 4. Чи відомо Вам про те, що 25 квітня в Україні був прийнятий новий закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної»? (запропонувати графічне зображення про новації закону). Чи викликало у Вас його прийняття деякі побоювання щодо дискримінації за мовною ознакою? Які саме положення викликають у вас найбільші побоювання? 5. Чи хотіли б Ви, щоб Ваші діти добре володіли українською мовою? Чи престижно це? 6. На Вашу думку, чи вірним є припущення, що перехід на українську мову викладання більшості предметів в національних школах підвищить можливості вступу до закладів вищої освіти випускників національних шкіл та відповідно покращує їх життєві шанси? Чому? Поясніть, будь ласка, свою думку.

	<p>7. Говорять, що можуть бути дещо знижені вимоги до ЗНО з української мови для випускників шкіл з румунською (угорською) мовами викладання? Як Ви до цього ставитеся?</p>
Блок 2	7-10 хвилин
<p>Загальне сприйняття освітньої реформи, Проблеми реформ, щодо яких люди відчують вагання</p> <p>Основні джерела інформації та їхній вплив на сприйняття людьми реформи</p>	<p>8. Чи знаєте Ви, що відбувається реформа, яка стосується шкіл з румунською / угорською мовою навчання? Якщо так, то що саме ви знаєте про реформу і що вона змінює для Ваших дітей?</p> <p>9. Звідки Ви дізналися про мовну статтю закону «Про освіту»?</p> <p>10. Ці джерела засуджували чи підтримували поступове збільшення кількості предметів, які будуть викладатися українською мовою у школах з румунською / угорською мовою навчання?</p> <p>11. Чи користуєтеся Ви ресурсом Нова українська школа?</p> <p>12. Ви відвідуєте сайт mon.gov.ua? Якщо так, яка інформація Вас там цікавить?</p> <p>13. Які місцеві сайти новин Ви відвідуєте?</p> <p>14. Реформа передбачає вивчення частини предметів українською мовою. Як Ви ставитеся до того, що українською мовою буде викладатися більше предметів? Який вплив це може справити на Ваших дітей? Чого Ви побоюєтеся?</p> <p>15. На Вашу думку, чому деякі представники румунської / угорської спільноти непокояться щодо змін, закладених до мовної статті Закону України «Про освіту»?</p> <p>16. Реформа передбачає, що учні однаково добре вивчать у школі рідну мову і українську мову. Чи бачите Ви в цьому збільшення шансів Ваших дітей на вступ до провідних вузів України, на роботу в кращих організаціях?</p> <p>17. Чи вивчили б Ваші діти краще українську мову, якби вчили деякі предмети українською мовою? Які предмети вони могли б вивчати українською мовою, щоб це не було занадто важко?</p>

Блок 3	15-17 хвилин
Сприйняття викладання та навчання в двомовному середовищі	<p>18. Якою мовою Ви спілкуєтеся вдома?</p> <p>19. ----- з друзями?</p> <p>20. ----- поза домом (з сусідами, колегами тощо)?</p> <p>21. Які предмети у Ваших дітей викладаються українською мовою? Це скільки уроків на тиждень?</p> <p>22. Якою мовою вони краще розуміють пояснення?</p> <p>23. Яке значення має вивчення української мови для Ваших дітей?</p> <p>24. Чи можливо одночасно навчатися двома мовами? Чи був у Вас такий досвід? Як Ви це бачите?</p> <p>25. Розробка якого онлайн-курсу, на Вашу думку, може полегшити вивчення української мови? На учнів якого віку він має бути розрахований? Які теми мав би він містити? Що б могло зацікавити Ваших дітей?</p> <p>26. На Вашу думку, які мобільні додатки могли б полегшити вивчення української мови?</p>
Блок 4	10 – 15 хвилин
Медіа-вміст, який підвищує інтереси людей	<p>27. Яку інформацію цікаво читати Вашим дітям?</p> <p>28. Якою мовою озвучено фільми, передачі, які цікавлять Ваших дітей? Назвіть, будь ласка, кілька фільмів і кілька програм, які Ваші діти з задоволенням дивляться.</p> <p>29. Чи слухають Ваші діти українську музику? Якщо так, то яких виконавців?</p> <p>30. Чи можете Ви навести приклади румунів / угорців, які досягли успіху в Україні?</p>
Блок 5	5-7 хвилин
Риторика породження ненависті до представників різних національностей	<p>31. Чи є у Вас друзі, які спілкуються українською? Ви колись сперечалися з ними через мову?</p> <p>32. Чи чули Ви колись образливі слова на адресу представників Вашої національності? На представників інших національностей? Які емоції вони у Вас викликають?</p> <p>33. На вашу думку, чи представники всіх національностей мають рівні шанси в Україні? Поясніть свою думку.</p>
Висновки	5 хвилин
Вихід з дискусії	<p>Ми обговорили всі питання нашого дослідження. Хто бажає щось додати до вже сказаного?</p> <p>Дякую за участь! До побачення!</p>

Інформація про авторів

Наталія Варга, кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології та соціальної роботи ДВНЗ "Ужгородський національний університет". Голова Закарпатського регіонального відділення Соціологічної Асоціації України. Член Української асоціації дослідників освіти. Сфера наукових інтересів: соціологія економіки, соціологія зайнятості, соціологія пограниччя.

Адреса для кореспонденції – nataliya.varha@uzhnu.edu.ua

Марін Герман, кандидат політичних наук, голова і координатор проєктів Медіа Центру БукПресс (м. Чернівці), директор ГО Інститут політичних студій та соціального капіталу, заступник головного редактора наукового журналу «Glasul Viscovinei» (Чернівці – Бухарест). Наукові інтереси: євроінтеграційні процеси, інформаційний простір, теорії соціального капіталу.

Адреса для кореспонденції – maringherman2014@gmail.com

Оксана Заболотна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Віцепрезидент Української асоціації дослідників освіти. Головний редактор часопису "Studies in Comparative Education". Наукові інтереси: порівняльна педагогіка, мовна освіта.

Адреса для кореспонденції – oxana.zabolotna@gmail.com

Тетяна Медіна, кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри соціології, соціального забезпечення та місцевого самоврядування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Організація і проведення соціологічних досліджень. Наукові інтереси: соціологія освіти, соціологія сім'ї, гендерні дослідження.

Адреса для кореспонденції – medina.tetiana@gmail.com

Руслан Фатула, журналіст, випусковий редактор закарпатської обласної газети «Карпатський об'єктив», голова громадської організації «Науково-дослідницький центр «Генезис»». Наукові інтереси: історія, політологія, українська та міжнародна політика.

Адреса для кореспонденції – dumshev@gmail.com

Світлана Щудло, доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри правознавства, соціології та політології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Президент Української асоціації дослідників освіти. Редактор збірника "Молодіжна політика: проблеми та перспективи" та журналу "Educational Insights: Theory and Practice". Наукові інтереси: соціологія освіти, реформа освіти, забезпечення якості освіти.

Адреса для кореспонденції – svitlana.shchudlo@gmail.com

Наукове видання

Монографія

Автори:

Наталія Варга

Марін Герман

Оксана Заболотна

Тетяна Медіна

Руслан Фатула

Світлана Щудло

Загальна редакція:

Оксана Заболотна

Світлана Щудло

Літературне редагування:

Василь Денисюк

Друк видання здійснено за фінансової підтримки

Української асоціації дослідників освіти

Здано до набору 10.06.2020 р.
Підписано до друку 15.06.2020 р.
Формат 70x100/16. Папір офсетний.
Гарнітура. Bookman Old Style. Наклад 300 прим.
Ум. друк. арк. 11,0
Друк ТзОВ «Трек ЛТД». Зам. № 20
м.Дрогобич, вул. Д.Галицького, 1
Тел.. (244) 1-08-90. drukso@gmail.com

